

Enderun Özgün Eğitimciler Derneği
Yayın Organı

Para ile Satılmaz

Üç Ayda Bir Yayınlanır

Yıl 4, Sayı 13

Haziran - Temmuz - Ağustos 2020

Pandemi'de Hayat ve Eğitim

Enderun Özgün Eğitimciler Derneği
Adına Sahibi

Zekeriya Arslantürk

Genel Yayın Yönetmeni

Bayram Yılmaz

Yayın Kurulu

Prof. Dr. M. Ali Büyükkara

Prof. Dr. Mustafa Özel

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Korkut

Hasan Uyar

Mehmet Dağ

Abdullah Taşkıran

Zekeriya Arslantürk

Kamil Ergenç

Bekir Dilekçi

Tasarım

Ertan Akbulut

Kapak Fotoğrafı

Adres

Bahariye Mevlevihanesi Eyüp Merkez
Mah. Silahtarğa Cad. No:12
EYÜP / İSTANBUL

İletişim

Tel: 0212 501 31 71

enderdergi@gmail.com

Baskı - Cilt

Çağlayan Basım

Sarıç Yolu Üzeri No:7 Gazimur-İZMİR

Tel: +90 232 274 22 15

Fax: +90 232 274 22 84

İstanbul, Mat 2019

Enderun Özgün Eğitimciler Derneği
"İnsan ve Medeniyet Hareketi" Kurumudur

"Bir sabah gelecek kardan aydınlık"

İnsanın ve toplumları hayatta tutan, direnmelerini sağlayan ve harekete geçiren en önemli duygu hangisidir diye sorulduğunda birçok edebiyat ve sanat eserinden çıkardığımız sonuç umut duygusunun en güçlü duygu olduğu yönündedir. Tolstoy şahidimizdir. İnsan umut ile yaşar. Diğer insani duygularla örneğin mutlulukla karşılaştığımızda mutluluğun insan hayatında ve çevresinde çok sınırlı değişikliklerin motivasyonu olduğunu gözlemleyebiliriz. Başka bir duygu olarak korku insanın değiştirme davranışından daha çok değiştirmemek tavrına neden olur. Korkmak çoğunlukla kişi ve toplumları hareketsiz bırakabilir. Korkunun sebep oldu eylemlilik çoğunlukla kaçmak olarak ortaya çıkar. Açlık kendi ve çok yakınınızdaki birkaç insana yönelik sınırlı çözümlerin peşinde kovalatır. Tokluk sizi olduğunuz yere yığar bırakır. Sevgi ucunda kavuşma ihtimali var ise dağları aşırır, çöllere düşürür. İşin sonunu kazanmak ile kaybetmenin oluşturduğu "balans" belirler. İşin sonunda kavuşup mutlu mesut unutulmak da olabilir, mecnun olup hatırlanmakta...

Ama umut öyle mi? Ezilenler için yaşam kaynağı, zulmedenler için çok tehlikeli bir duygu durumudur. İnsanlar kitleler halinde kötü gidişatı değiştirebileceklerine inandıklarında umut damlalarından oluşmuş bir coşkun sel gibi akar, önüne çıkanı da direneni de coşkusuna katan sel gibi bendini aşar. Seyrani der kaldır parmağın / vaktidir hakka durmağın / Deryaya akan ırmağın / katre olsam sellerine... diyen ozanlar makes bulur.

Salgın günlerindeyiz. Umudumuzu besleyip çoğaltacak güreştirip dal budak salacak, dalları meyveya duracak çok nedenimiz var. En başta dünya denilen bu yerkürede insanın her zaman bir yolunu bulmuş olmasıdır. İnanç sahipleri için hayatın kaynağı olan hayy olan Yaratıcının insanın sonunu kudreti ile takdir etmiş olmasına duyduğumuz inançtır. Hoşuma giden bir film repliğiyle (Dünyalar Savaşı) "insan tesadüfen yaşamaz." Lakin bizi insan kılan hayatta kalma çabamızın ötesindeki duygular manzumesidir. Daha adil ve yaşanabilir bir dünyaya olan inancımızdır. Mutluluk ve mutsuzluğu bireysel kazanımlardan öte bilen anlayışımız ve ufkumuz, erdemli olmanın mutlu olmak anlamına gelmediğini bilen idrakimizdir. İnanmışızdır "insanın en kötüsü tek başına mutlu olmasını becerebilendir." İnsanların en kötüsü dünyayı kendisinin etrafında döndüğünü düşünen bencilik ve kibir sahipleridir. (en salağı mı deseydik acaba...)

Umut. Her peygamberin ilk vaadidir. Her liderin ilk vermesi gerekendir. Her gayretin içindeki mutlak azıktır. Onla başlar, onla yürür ve onla devam edersiniz, umut yok ise kaybedecek bir şeyinizin olmaması dehşet üretir. Yakar yıkar yok ederseniz. Tunus'ta kendinizi, Amerika'da karakolları ve lüks mağazaları yakarsınız.

Umutlarımız var. Bireyselleşmenin, bencilleşmenin insanı daha korunaksız ve sömürülmeye karşı savunmasız bıraktığını idrak eden irfanımız var. İnsanlık için içimizi yakan bir sancımız, ezilenlerin alnında terimiz, akan kanlarında vebalimiz var. Daha iyi olmak için çabamız, yetemediğimizde içimiz burkan sancımız var. Bu sancıyı içimizde halk edene imanımız, hamdımız, şükürümüz var.

- > 03
İNSANDAN ARDA KALAN
TUBA NUR KAR
- > 04
CORONA GÜNLERİNDE EV HALİ
İLKAY CAN
- > 06
KORONA GÜNLERİNİN GETİRDİĞİ VE
MUHTEMEL ETKİLERİ
DOÇ. DR. HASAN HÜSEYİN TAYLAN
- > 12
COVID-19 SALGIN SÜRECİNE VE
GELECEĞİNE YÖNELİK PSİKO-SOSYAL
DEĞERLENDİRME
PROF. DR. AHMET AKIN
- > 18
VEFA'YA KURŞUN SIKILMAZ
MUHAMMET GARİP CESUR
- > 20
NORMALLERİMİZ DEĞİŞİRKEN YENİ
NORM'LARIMIZ
HASAN UYAR
- > 24
PANDEMİ SÜRECİNDE BİR OKUMA
ÖNERİSİ
BAYRAM YILMAZ
- > 28
OSMANLI'DA SALGIN HASTALIKLAR VE
ALINAN ÖNLEMLER
UMUT DİRİÖZ
- > 32
KAYGILI ZAMANLAR, ŞEFFAF EVLER VE
UZAKTAN EĞİTİM
KAMİL ERGENÇ
- > 40
UZAKTAN ÖĞRETİM YAKINDAN EĞİTİM
MÜCAHİT SÜLEYMAN AYDEMİR
- > 42
EĞİTİM-ÖĞRETİM UYGULAMALARIMIZDA
UZAKTAN EĞİTİM
DR. ÖĞR. ÜYESİ EMRAH KAYA
- > 44
KÖTÜ GÜN DOSTU MESLEKİ EĞİTİM
ÇETİN TURHAN

- > 49
NE OLACAK BU ÖZEL OKULLARIN HALİ
AV. AYDIN BİLGİ
- > 52
ÖĞRETMENİN ROL MODEL OLMA
SORUMLULUĞU
PROF. DR. ENGİN ASLANARGUN
- > 58
PANDEMİ DÖNEMİNDE İSLÂMÎ VE İNSÂNÎ
HİZMETLER
MEHMET KESKİN
- > 62
SENİ CAMİDE GÖRMEK ÇOK GÜZEL(Dİ)
MUHARREM DİKİCİ
- > 64
PANDEMİ SÜRECİNİN SİVİL TOPLUM
KURULUŞLARINA ETKİSİ
MEHMET BULAYIR
- > 66
PANDEMİ SÜRECİNDE HUKUK
UYGULAMALARI VE YAPISAL
SORUNLARIMIZ
AV. AHMET SAİT ÖNER
- > 70
YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA MAKİNE VE İNSAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ MÜCAHİT GÜLTEKİN
- > 73
EKONOMİK VE TOPLUMSAL KALKINMA
ÜZERİNE
PROF. DR. MAHMUT BİLEN
- > 78
ÜLKEMİZDE TARIMIN TEMEL SORUNLARI
VE GELECEĞİ
FAİK ÜSTÜN
- > 82
KUTSAL ZAMAN(LAR)
ALPASLAN ARSLAN
- > 88
BİR KURÂN ÂLİMİ: HASAN BASRÎ
ÇANTAY
AHMET YAPICI
- > 94
BİR MECNUN DAHA ÖLDÜ
NEBİ SAĞMAN

İNSANDAN ARDA KALAN

▲ TUBA NUR KAR

İnsan âmiyâne bir sudan yaratıldığından bu yana ömrüne yârenlik eder durur. İki hecelik âvâre, aczinin sarnıcında asılmış bedenini hangi suâl ile hesaba çekerse çeksün müstahaktır mukadderat! O ki; âkıbetini avuçlarının içinde tutan İbnu'l Vakt, Sermayesini heybesinde eriten âdem, Nedâmetiyle zamanı amelîne esir eden, tekamülüyle zamanın esiri olmayan Âdem.

Dimağında uslanmayan hecelerini gecelerine kattıkça halife olmaya muktedir insan. Yeryüzünün her zerresinin vecd ile sadâsını semaya ulaştırdığı vaktin oğlu olmaya vâris; vaktini öldürmeyen, vaktinde dirilen i'tidâl-i nefes!

Bir sıkletin altında kalmış ki mevcûdât seyre dalmış. Dağların yüklenemediği halifelik insanın olmuş. Beşerin yurduna sunulan her kelâm arşın gölgesine nâm salmış. Yaradan'ına minnettâr, dengesi şaşmaz sanmış. Sunulan nimetleri tükenmez, verilen her nefesi, kaybolmaz saymış. Dünya mâişetinin içinde kazandığını sandıkça kaybetmiş. Kaybettikçe öfkesinden bir hârise dönüşmüş. Unutmuş vaktin oğlu olacağını, unutmuş yeryüzüne halife kılındığını. Azığından harcadıkça muvâzenesini kaybetmiş de hoyrat davrandığı arzın konuşamaz mahlûkatı, insana acı veren bir kisveye bürünmüş. Sert kayalara ve çöllere yağan yağmurlar gibi tutmaz olmuş toprağı bereket...!

Bir tecelli ummânıdır insana olmuş vasiyet:

"Bil ki dünyada hayat; sâdece bir sâattir, / Sor giden kullara, en faydalı iş; tâattir." (Seyrî)

İnsanın başına gelen hâdiselerden, kalbine inkişâf ettirecek hikmete intikâli kaçınılmaz. Zirâ kalbin okumasıdır hikmet! Akılla kavranamayan sırların hikmetle çözülmesi marifet...

Âh insan! Âh beşer! Şimdi zaman, rehâvetin koynuna kıvrılıp durduğun yerde elindeki hazinelerin eriyip gittiğini görme zamanı. Şimdi vakit, mâleyâniden uzak; kendinle bile mücâhede etme vakti. Şimdi ân, zamanı diriltme ânı...

Yerden göğe kadar ilmek ilmek donatılmış her nimetin kıymetini kaybedince anladı insan. Pervâsızca harcadığı nefesi, küçük bir illet yüzünden tutması gerektiğini öğrendi. Üzerine bastığı toprağın, soluduğu havanın,

insanlarla bir araya gelmenin, en çokta sağlığının mütemâdiyen kendisiyle olamayacağını anladı.

Rahmetli babaannem geçirdiği ağır bir hastalık sebebiyle yiyemezdi, hatta bir yudum su dâhi içemezdi. O zamanlar bizlere: "yudanız sağken yiyin, üzerinize yakışırken giyin, zamanınız varken kıymetini bilin." derdi. İnsan sıhhati elinden gidince, zamanı kalmadığında anlar her şeyin kıymetini, dünyanın ne kadar boş olduğunu. Evlerinde, bir çatının altında, sıcak bir aşın yanı başında durumundan şikayet eden insanın, sağlığı yerinde olmayı, zamanı kalmayarı görmeden yaptığı tantana sonu gelmez bir terânenen ibarettir.

Bugün evinde kalması dışarıda olmasından önemli olan insanın şer olarak gördüğü nice hayır barındırır oysaki..

Evinin yolunu bulamayan, ailesine zaman ayırmayan insanın ahiret azığı için verilen bir fırsattır bu! Türli bahanelerle ihmal ettiğimiz evlerimizi kiblegah edinmek için bahsedilmiş bir lütuftur! Bugünü fırsata dönüştürmek, hazineden ikram edilen Zamanı anlamlı kılmanın en güzel tecellisi olacaktır, zirâ gün bugündür, ân bu ândır. **Vaktinin ne kadar kaldığını bilmeyen insanın, henüz şimdi zamanı varken, onun ellerinden kayıp gitmesini izlemesi, ömür kotasını sınırsız sanması ahmaklıktır.** Nitekim: "Beş şey gelmeden önce beş şeyin kıymetini biliniz." Hadisi ânın/ anlamın özetidir:

- İhtiyarlıktan önce gençliğin,
- Hastalıktan önce sağlığın,
- Meşguliyetten önce boş vaktin,
- Fakirlikten önce zenginliğin,
- Ölümden önce hayatın.

Hangi yönden eserse essin yel, hangi imtihan sıkıştırırsa sıkıştırırsın yürekleri, sonu selâmet olması için yapılan dualara eşlik edecek her amel-i sâlih, şimdiden hasada bırakılacak en güzel hasenâttir. Kendimize ve başkalarına edeceğimiz infâkın, sunacağımız hayrın, konuşacağımız kelâmın, aldığımız her nefesin vebâli uğramadan heybemize, emir hak vâki olmadan zamanda dirilmeye gayret eden her müminin ömrüne bereket, son durağı cennet olsun inşaallah...

CORONA GÜNLERİNDE EV HALİ

▲ İLKAY CAN

Yaşadığımız Pandemi sürecinin tefekkürümüze katkı sağlaması kendimiz ve okuyucularımız için temennimizdir. Bizde bu Pandemi günlerini; bir anne, bir eş ve bir sosyolog titizliği ile değerlendirelim istedik. Bu değerlendirme bir nevi yaşanan süreci bir hatırat olarak yaşadıkten sonra değil de bir vakanüvis olarak yaşarken not edilsin istedik. **Biliyoruz ki en sağlıklı değerlendirmeler yaşananları iskalamadan ama bireysel tecrübelerin sınırlarına da hapsolmeden geniş bir vizyon ile yapılabilir.**

Pandemi süreci aile içi ilişkileri de farklı yönlerde etkiledi. Öncesinde psikolojik sağlamlılıkları (resilience) iyi olan ve manevi manada kendilerine yatırım yapan aileler bu süreçten daha da güçlenerek çıkabileceklerdir. Bunun karşısında zaten ev içi ilişkilerinde her aile gibi problemleri olan ama

problemlerden kaçan, paylaşımından uzak aileler hiç bu kadar bir arada kalmadıkları için sıkıntılarıyla istemeden yüzleşmek zorunda kalacaklar. Olumlu düşünürsek "Aile bireyleriyle böylesi yakın ilişkinin sonucunda her birimizin sıkıntılarını ve iyi yapabildiği halleri takip edebilmek için durağan bir zaman diliminin ikramına uğradık." da denilebilir.

Bu durumda kabaca iki farklı tutum(lar) ortaya çıktı. Krizi ya hayırlıya döndürüp 'her sorun bir yaklaşma fırsatıdır' mantığıyla yakınlaşmak ve çözüm bulmak için çareler arayan aileler olduğu gibi, aile içi ilişkilerin çok gerildiği, tahammüllerin azaldığı ilişkileri de gözlemledik.

Corona günlerinde belki evlerden çıkamadık ama yine her birimiz kendi yalnızlığıyla baş başa kaldı. Bu kişisel tercihler, aile bireylerinin kendilerine koyamadığı sınırlar (instagram, twitter, netflix ortamlarının) cazibesine kaptıran aile üyeleri aynı evde olmalarına rağmen, ayrı odalarda kendi dünyalarında yalnızlıklarına maruz kaldılar. Bu süreçte başlayan Ramazan gibi değerlendirilmesi elzem bir zaman dilimini, uykuyla geçirme(maalesef), hatta bu süreçte çatışmaktan bile kaçan ergenler, ebeveynlerle olan ilişkilerini ihtiyaç boyutuna indirgedi.

Diğer yönü ise ibret fiiliyle açıklamak isteriz. Kur'an da "ibret" kavramı çok sık kullanılır. İbret kelimesinin türetildiği a-b-r kök fiili, bir halden bir hale geçiş bir konu üzerine yoğunlaşmak manasında kullanılır. Bir durum veya olaydan, yeni bir tutum veya anlayış geliştirebilmektir. Eğer Corona

virüsü'ne Allah'ın bir ayeti olarak bakabilir ve ibret çerçevesinden değerlendirebilirsek, Şatibi'nin tarifıyla 'kendine pay çıkarma' şeklinde bakabilen aileler kazançlı çıkabilecekler...

Bu zaman diliminde özellikle büyükşehirlerde durup dinlemeye, idrak etmeye bir türlü fırsat oluşturamayan insanların istemeden de olsa duraklamak ve durmak zorunda kaldılar. Bir murakebe ve idrak etme fırsatı yakaladılar.

"Murakabe"; Kişinin kendi kendini takip etmesidir. Kanaatimce bu kavramı pandemi günlerini fırsata dönüştürebilecek bir imkan olarak görmek lazım. Psikoloji bu duruma "self exposure" (öz yüzleşmek) der ve kişinin kendine yapabileceği en büyük iyilik olarak tanımlar. Murakebe; bunun bizim dinimizdeki karşılığıdır.

Allah'ın kendisine verdiği kabiliyetleri keşfedebilme, sıkıntılı hallerini tesbit edip kör noktalarını bulma ve "öz yüzleşmek". İşte ev halkı olarak her birimiz, ilişkilerimize bu boyuttan bakabildiğimiz kadar bu sürece anlam katabiliriz. Yani 'İkra Kitabek', Oku kitabını, bugün kendi nefsin hesap görücü olarak yeter.(İsra Suresi 14.ayet). Bu ayet Allah tarafından bizlere, ahiretten bir sahne olarak sunuluyor. Biz kullar bu dünyadayken kişisel özeleştiriye samimiyetle yapıp, insiyatifi üzerimize alabilirsek kaderimiz ve akıbetimiz güzelleşecektir.

Bir anne olarak (tüm anneler gibi) en büyük dileğim; sevdiğimle cennette buluşabilmek. Tur suresinde şöyle bir ayet var: "Kendileri iman eden ve soyları da bu muhteşem imanı izleyenlere gelince Biz onları soylarıyla buluşturacağız." (Tur suresi 24)

Kur'an'da Allah'ın Er- Rakip esması (kulunu korumak ve kaderini güzelleştirmek amaçlı takip eden Yaradan) manasına geliyor. Biz anne babalar olarak öncelikle bu esmadan öğrenmemiz gereken sevdiğimizin kusurlarını değilde, iyi yaptığı davranışları takip edebilmek ve en önemlisi geri bildirimde bulunmamız olacaktır. 'İltifat marifete tabidir.' gereği ilişkilerimizi iyi yönde değiştirme isteği, amacımız olmalıdır.

Bunu nasıl hak edeceğimizi de Rabbimiz Tur suresi 25 ve 26.ayette müjdeliyor; "Derken birbirlerine dönüp sorular soracaklar diyecekler ki; vaktiyle bizler ailemiz hakkında endişeye kapılıp tir tir titirdik. İşte kurtuluşun anahtarı.

Sevdiklerimizin, evlatlarımızın İslam olabilmeleri için

dünyadayken hayati bir kaygı duymak. Bu kaygıyı hayata geçirebilirsek; sevdiğimizle beraber cennette buluşabiliriz. Şu gerçeği unutmayalım; bugünün gençleri nasihatten hoşlanmıyorlar. Kanaatimce onları İslam edebilmenin yolu; biz ebeveynlerin huzurlu, el-Emin bir Müslüman olmamıza bağlıdır. İnandığımız değerlerin bizleri, mutlu, huzurlu kıldığını görüp; toplumda aktif bireyler olduğumuzu, bunun neticesinde takdir aldığımızı şahit olabilirlerse, bu durum onların dini yaşama konusunda merak ve iştiaklarını uyandıracaktır.

Ben diyorum ki; bırakalım çevremizdekileri değiştirme isteğimizi, tüm enerjimizi kendi hatalarımız ve sıkıntılı hallerimize çevirelim. Böylesi özel zamanlarda 'Nasuh Tevbesi' yapalım.

Corona, Allah'ın ayetlerinden bir ayet ve ibret almamız gereken bir durum; Eğer biz üzerimizdeki olumsuz halleri değiştirmedikçe Allah da bizim kaderimizi değiştirmeyecektir(Rad11). Ramazanı tüm ömrümüze yayabilirsek, akıbetimizde bayram olacaktır. Fıtır bayramı olarak da anılan bu bayramı hak edebilmek için kendi fitrat kodlarımızı okumamız ve tefekkür etmemiz gerekir.

Ümmileşmeye, fıtrata dönmeye ihtiyacımız var. Bizden Rum Suresi 30. ayette istendiği gibi "Artık sen varlığını her tür sapmadan uzaklaştırarak tümüyle doğru ve asıl dine çevir. Allah'ın insanlığın özüne yaradılıştan nakşettiği fitrattan yana çevir." Bakınız, bu emir kipinde geliyor. Kişi; yaradılış amacını, yaşarken gerçekleştirebilmek için -ki bu amaç tevhid ve adalettir.- öncelikle kendini gerçekleştirebilmesi lazımdır.

Kendini gerçekleştirebilmek, kendine yönelmek (murakabe), kendini bulmak, kendini bilmekle mümkün olabilir. Kendini bilen, Rabbini bilir ve sorumluluğunu idrak eder. Bu durum kişinin, toplumda aktif iyi olmasını sağlar. Bu da insanın ebedi mutluluğunun garantisidir.

Rum suresi 30. Ayet şöyle biter, "Taki Allah'ın yarattığında olumsuz bir değişme olmasın." İnsanın özüne Allah'ın nakşettiği fitrat, aslında doğru kullanıldığında kişiye dosdoğru bir istikamet verir.

Yarabbi bizleri, tüm aile bireylerimizi Sıratı Müstakim üzere sabit kıl. Selam ve duası ile...

KORONA GÜNLERİNİN GETİRDİĞİ VE MUHTEMEL ETKİLERİ

▲ DOÇ. DR. HASAN HÜSEYİN TAYLAN

Bomba bir haberle başlayalım yazımıza: Gökbilimciler güneşin üzerindeki lekeler nedeniyle dünyanın ısısının düşeceğini ve böylelikle yeni bir buzul çağına girebileceğinizi iddia ediyor. Neyseki iyi haber bunu sadece %10'luk bir gökbilimci düşünüyor. Çoğunluğu bu fikre katılmıyor. Çünkü diyorlar ki güneşteki lekeler her 10-13 yılda bir böyle olur. Hatta bu nedenle ısı düşüşü -0,03 olabilir sadece. Sanayi döneminden beri zaten yerküre, +1 sıcaklık artışı gerçekleşti demektedirler. Neyse mevzu bu değil zaten. Ama bu türden her haber, acizimizi yüzümüze vurmaya yetiyor.

İnsanlık bir virüs salgınıyla sarsıldı. İlk olarak 2019 yılında tespit edildiği için Covid-19 adı verilen yeni tip korona virüsten etkilenmedik ülke, şehir ve mahal neredeyse kalmadı. Milyonlarca insan (7 milyona yaklaştı) virüse maruz kaldı. 100 binlerce ölü (400 bine yaklaştı) var. Dolaylı etkilenen kişi sayısı tahmin edilemiyor. Covid-19 pandemi sürecinin, bu günlerde ve gelecekte, hastalık bağlamında değil sadece, bireysel, toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal sonuçları olacağı sosyal bilimlerde tartışılıyor, dile getiriliyor.

Bilim insanlarınca bilimin üç işlevinden söz edilir: anlama, açıklama ve tahmin (öngörü). Genelde sosyal bilimciler özeldense sosyologlar, toplumların gelecekte nasıl bir (sosyal, siyasal, iktisadi ve kültürel) yönelim içinde olacaklarını, geçmiş ve şimdiki toplumsal yapıların analizi ve değişimin sosyal yasalarına bakarak öngöründe (tahmin) bulunurlar. Covid-19 pandemisi dolayısıyla ortaya çıkacak etki ve sonuçlar hakkında tahminde bulunmak için öncelikle hâlihazırdaki durumu anlamak ve yorumlamak gerekir.

Covid-19 Pandemi Süreci

İnsanlık, sanayileşmeyle, kapitalizmin yerküreye yayılmasıyla, küreselleşmeyle, bilimdeki ve teknolojiadaki gelişmelerle (ve bunun dışında ve öncesindeki birçok sosyal, siyasal ve iktisadi gelişmelerle) birlikte hayatını kolaylaştırmakla

beraber birçok problemi de yaşamaya başladı. Bir yandan sanayileşmeyle insanların yaşamları daha kolaylaşırken (sözgelimi otomotiv üretimiyle kolay ulaşım); diğer yandan insanüstü çalışma temposuyla modern köleler ve bireyin yabancılaşması ortaya çıktı. Kapitalizmin yayılmasıyla, çalışan ve üreten toplum nosyonu öne çıkarken; öte yandan kazanma hırsı, aşırı rekabet, gösterişçi tüketim ile vahşileşen ve tahrip eden toplum da oluştu. Küreselleşmeyle fikirler, ulus ötesi yerlere ulaşırken; başka bir bakışla fikirlerin hâkim kültür tarafından homojenleşmesi sağlandı; yerellikler, küresel kültüre eklemelendi. Bilim ve teknolojiyle, insan hayatı kolaylaşırken (örneğin sağlıklı yaşam tarzı ve hastalıkların kontrolü kolaylaştı); aynı bilim ve teknoloji, savaşlar ve çatışmalar bağlamında insanları toplu öldüren devasa makinelere dönüştü.

Bugün bilim ve teknolojinin insan sağlığını kontrol ettiği ve hastalıkların tedavisini mümkün kılan ileri aşamaya erişildiği savunulsa da aynı bilim ve teknolojinin biyo-kimyasal bir silah olarak da kullanılabileceği öngörülerini yabana atılmıyor. Yeni tip korona virüsü, bize gösterdi ki, bilim ve teknoloji bir virüsle mücadele etmekte aciz ve yeterince hızlı değil; hatta mücadele edemediği ya da tanımlayamadığı virüslere istemsizce kaynaklık edebilmektedir.

Koronavirüs, 2019 yılının aralık ayının sonunda Çin'in Wuhan şehrinde çıkmış, 30 Ocak 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, uluslararası halk sağlığı sorunu kabul ederek salgın ilan edilmiştir. Ardından Ocak ve Şubat aylarında, başta İtalya, İspanya, İran gibi ülkelerde hızla yaygınlaşıp, özellikle A.B.D'de daha yoğun olmak üzere dünyadaki tüm ülkelere yayıldığı süreçte, DSÖ 11 Şubat 2020 tarihinde, bu defa Covid-19 salgını, -dünyada birden fazla ülkede veya kıtada, çok geniş bir alanda yayılan ve etkisini gösteren salgın hastalıklara verilen genel isim- anlamında "Pandemi" olarak adlandırdı.

Türkiye'de ise ilk vaka 11.03.2020 tarihinde tespit edilmiştir. Ama vaka görülmeden çok önce, Cumhurbaşkanlığı ve Sağlık Bakanlığı uhdesinde devletçe yürütülen birçok çalışma başlamıştı. Örneğin 10.01.2020 tarihinde Sağlık Bakanlığınca Koronavirüs Bilim Kurulu kuruldu. Sonrasında bazı ülkelerde daha evvel olmak üzere uçuşlar durduruldu. Kara hudut kapıları kapatıldı. Anaokulundan, üniversiteye tüm okullar önce geçici olarak tatil edildi, sonrasında tamamen "bahar" dönemi sonlandırıldı. Kamuya açık toplu etkinlikler kısıtlandı. Kapsamlı ulaşım kısıtlamaları getirildi. Toplu mekânlar geçici kapatıldı. Yurtdışından gelenler, belirli sürelerde gözlem altına alındı. Cuma namazı ve vakit namazların cemaat ile kılınmasına ara verildi. Hatta sonrasında camilerde bayram namazı eda edilemedi. Spor müsabakaları iptal edildi. Sadece Covid-19 testi yapan ve tedavi sağlayan münhasır sağlık kuruluşları oluşturuldu. Lokantalara sadece paket servis sınırlaması getirildi. Kamuda esnek çalışmaya geçildi. Sosyal mesafe ve maske kuralı getirildi. Önce 65 yaş üzeri, sonra 20 yaş altı vatandaşlara sokağa çıkma yasağı getirildi. Hafta sonları sokağa çıkma yasağı getirildi. Sonrasında Haziran itibarıyla "yeni kontrollü hayat" dönemi tabir edilen birçok kısıt ve yasağın

kaldırıldığı ya da esnetildiği sürece geçildi.

5bin civarında ölümün olduğu, başarılı denilebilecek bir süreç sonunda, yazının yazıldığı tarihlerde, kısmi olarak kontrol altına alınabildiği bu dönemin etkileri ve bu süreç sonundaki muhtemel sonuçları neler olabilir?

Covid-19 sürecinin etkileri iki bölümde değerlendirilebilir.

Birincisi; Koronavirüs'ün etkilerinin devam ettiği sürecin, kısa vadeli dolaylı ve dolaysız "görünür" etkileri. *Sürecin içindeki dolaysız ve görünür etkilerden* bazıları, salgına bağlı ölümler oldu, yoğun bakıma alınanlar oldu. Sokağa çıkma yasaklandı, belli yaşların sokağa çıkışı dahil bazı işyerlerinin kapatılması gibi kısıtlama kararları alındı. İşyerleri kapandı. Evden ve esnek çalışma sistemine geçildi. İnternet kullanımı arttı. Okullar önce tatil edildi, sonra uzaktan eğitimle öğrencilerin eğitimi desteklendi. Üniversitelerde uzaktan eğitime geçildi. Tüm spor müsabakaları iptal edildi. *Dolaylı ve görünür süreç içindeki kısa vadeli etkilerin* bazılarıysa, hastanelere gidiş zorlaştığı için yeterli tedaviyi alamamaktan kaynaklı ölümler oldu. İşyerlerinin kapatılması sonucu işsizlik arttı.

İşyeri sahipleri gelir kaybına uğradı, yoksullaştı. Kişi başına düşen gelir düştü. Bazı işkollarında gelir artışı sağlandı. Bazı işkollarında istihdam arttı (kargo). Belirli bir geliri olmayan marjinal sektörden geçimini sağlayan yoksul kesimler sokaklardan çekilmesiyle yaşamları daha da zorlaştı. Sosyal yardımlara bağımlı kişi sayısı arttı. Devletin sosyal yardımları arttı. Doğrudan gelir desteği arttı. Sosyal hizmetlere ihtiyaç daha da arttı. Dijitalleşme arttı. İnternet kullanımı arttı. Özellikle de görüntülü görüşme ve toplantı programları (zoom, adobeconnect vb.) yoğun kullanıldı. Medya kullanım alışkanlıkları değişti. İnternet üzerinden alışveriş arttı. Sağlık ile ilgili kişi, kurum ve ürünlere talep arttı. Sağlık konusunda özellikle bilim kurulu üyeleri, mikrobiyologlar, virologlar medyada daha çok yer aldı. Mesleki bakımdan sağlık profesyonelleri ve sağlığın hâkimiyeti arttı. Sosyal yaşam değişti. Yaşam tarzları değişti. Zorunlu olarak evde kalma zorunluluğundan aile içi ilişkiler ve komşuluk ilişkileri arttı. Yönetilemeyen ilişkiler sonucu aile içi şiddet arttı... Sürecin etkileri farklı disiplinlerin bakışaçlarıyla daha da artırabilir muhakkak. Örneğin psikologlara göre, bu süreçte "yatkın tip kişiliklerde anksiyete bozuklukları, travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, ölüm düşünceleri, sinirlilik, uyku bozuklukları, obsesif şikayetler" arttığına ilişkin görüşler mevcuttur. Çevre konusunda çalışan bilim insanları ise tabiatın insan tahribinden kısmi uzaklaşmayla rahatladığını ifade ediyorlar.

Covid-19 sürecinin muhtemel etkilerinin ikincisi ise; sürecin sonunda bizi bekleyen kısa ve uzun dönemli dolaylı muhtemel sonuçlardır. Şüphesiz bu sürecin devamında ve sonunda, sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel hatta küresel birtakım sonuçları olacaktır. İlk akla gelenlerden başlayacak

olursak, işsizlik ve yoksullaşma eğilimi, sektörel değişimler vb. gibi ekonomik etkiler, yakın çevreyle yakınlaşma; uzak çevreyle "yabancıyla" sosyal mesafenin (G. Simmel'den beri kullanılan haliyle) artışı gibi sosyal etkiler, süreci "iyi" yürütemeyen ve özellikle ekonomik sorunların katlanmasıyla sosyal buhranların oluşabilme ihtimaliyle ülkelerin iktidar değişimleriyle siyasal etkiler, artmakta olan dijitalleşmenin daha da hızlanması ve başka durumlarla kültürel etkiler, sağlığa yönelik yatırım ve politikaların artışı, küresel ticaret ve siyasetin eskisi gibi olamayabileceği varsayımıyla küresel etkileri beklemek gerekmektedir...

Araştırmaların bize dediği

Yazımızın bu bölümünden itibaren ise Covid-19 süreci boyunca yürütülen araştırmaların bulgularından bahsetmek istiyorum. Çünkü bu araştırmalar, sıcağı sıcağına sahadan gelen bulgulardır. Şimdi ve sonrası ile ilgili birtakım veriler bize sunabilir.

Mart ayında,30 büyükşehirde, 2134 kişiyle, bilgisayar destekli telefonla (CATI) yapılan bir araştırmada katılımcıların%71,8'iKoronavirüsenedeniyleekonomik durumunun; %80,2'sisosyalhayatının olumsuz etkilendiğini belirtiyor. "Sık sık ellerimi yıkıyorum" diyen %99,2; "Beslenmeme dikkat ediyorum" diyen %95,7; "Zorunlu olmadıkça evden dışarı çıkmıyorum" diyen %81,4; "Misafirlğe gitmiyorum/kabuletmiyorum" diyen %74,8;"İnsanlarla temastan kaçınıyorum" diyen%73,3; "Maske takıyorum" diyen %53,4 oranındadır. Tabii **bu sonuçlar, maske takma zorunluluğu ve sokağa çıkma yasağı öncesi yapıldığı** için insanların kendi kendine aldıkları tedbirleri göstermesi bakımından anlamlıdır.

Nisan ayında, Türkiye Gençlik STK'ları Platformu (TGSP) tarafından 15 ve 30 yaş aralıklarındaki 2437 gençle 30 büyükşehirde yapılan ankete göre, gençlerin %63'ü -özellikle de ekonomik ve istihdam konularında- geleceklerinden endişe duymaktadır. 2 gençten 1'i salgın sonrası ekonominin kötüye gideceğini öngörmektedir. Gençlerin çoğu aile ortamındaki iletişimin artmasıyla ilişkilerin iyiye gittiğini ve beraber aktivite yapmaya başladıkları; 10 gençten 3'ü bu dönemde kişisel gelişimlerine katkıda bulunacak bir aktiviteye başlarken, bu aktivitelerdenen popüler okumak ve araştırmakla ilgilidir.10 gençten 3'ünün Pandemi sürecinde ailesinde işten çıkarılmıştır. Gençlerin ise %11'i işten çıkarılmıştır (çoğu geçici olarak işten çıkarılmıştır).

%76 genç, Covid-19 nedeniyle başlayanuzaktan eğitimi takip ediyor. Gençler Pandemi öncesine göre en çok, telefon, sosyal medya ve film/dizi izlemenin arttığını ifade etmektedir. Gençlerin %60'ının salgın sürecince genel duygudurumu değişmiştir. Gençler için Pandemi süreci, ekonomik problemler önceliklidir. Sosyal yönden aile ilişkileri olumlu yönde gelişmiştir. Psikolojik açıdan ise korku, endişe ve duygu durumu değişikliği yaşamaktadır.

Nisan'da,TÜSEV'in Sivil Toplum Kuruluşlarına yönelik araştırması kapsamında, 176 STK ile görülmüş, kuruluşların %75'i seminer, konferans ve gösteri gibi planlı faaliyetlerini iptal etmiştir. Kuruluşların %59'u eğitim faaliyetlerinin etkilendiği belirlenmiştir. Kuruluşların %43'ü salgının kaynak geliştirme faaliyetlerini etkilediğini aktarırken; yaklaşık üçte biri de tüm faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldıklarını aktarmışlardır. 170 STK'dan 106'sı faaliyetlerine duyulan ihtiyacın arttığını kaydederken; 36'sı ihtiyaçta herhangi bir değişiklik olmadığını aktarmışlardır. 28'i faaliyetlerine yönelik ihtiyacın artmadığını belirtmiştir. Ayrıca %49'ı aldıkları yardım ve bağışlarda bir düşüş olduğunu kaydetmiş; %47'si aldıkları yardım ve bağışlarda herhangi bir değişiklik olmadığını; %4'lük bir kesim yardım bağışlarında artış olduğunu belirtmiştir. **STK'lar da bu süreçten kısaca kendilerine duyulan ihtiyaç artmışken (yardım ve dayanışma); kendilerine yönelik bağış ve yardımlarda azalış meydana gelmiştir.**

Uluslararası arenadan bir araştırma, Pandemi sürecinin artan dijitalleşmenin nasıl da hızlandığına ilişkin ilginç veriler sunmaktadır. Wearesocial Nisan 2020 raporuna göre, aktif sosyal medya kullanıcısı oranı %50. Bu oran, 2019 Ocak WeAreSocial raporunda, %42 seviyesindeydi. %8'lik artışta, hem 1 yıllık sürecin hem de son 1-2 aylık Pandemisürecinin etkisi içiçe geçmiştir. Nisan 2019'dan Nisan 2020'ye kadar telefon kullanıcısı %2,5; internet kullanıcısı %7; sosyal medya kullanıcısı %8,7 (304 milyon) **artmıştır.** 2020 Mart başından sonuna kadar dünya genelinde Google aramalarında %1000 civarında "coronavirus" ya da "covid" aramalarında artış meydana gelmiştir. Bu iki kelime ve versiyonları yanısıra iki kelime de öne çıkmaktadır: EBA %600 ve Zoom %500 artmış. Sırasıyla başta film izleme, komik videolar, youtube videoları izleme %30-50 civarında artmıştır. Facebook, Youtube, Whatsapp en çok kullanılan uygulamalar ve en çok indirilen uygulamalar ise, Tiktok, Whatsapp, Facebook, Facebook Msg,

Instagram, Zoom. En önemli sonuçlardan biri de internette alışveriş. Özellikle internette market alışverişi %251 artmış. Ayrıca internet üzerinden görüntülü görüşme ve toplantılarda da ciddi oranda artış meydana gelmiştir.

Mayıs ayında tarafımda yapılan bir araştırmada isewearesocial nisan ayı verilerine benzer olarak Covid-19 sürecinde, öncesine göre, gençlerin cep telefonu kullanımı, internet kullanma, video izleme ve sosyal medya kullanımında önemli oranda artış meydana geldiği tespit edilmiştir. Daha detaylı bir bakış için araştırmaya ait aşağıdaki tablo açıklayıcı olabilir:

Korona Günlerinde Aile

Mayıs ayında yürüttüğüm, Türkiye genelindeki üniversitelerde öğrenim gören, çoğunluğu 18-24 yaş aralığında, 1.156 üniversite öğrencisi penceresinden "Korona Günlerinde Aile" araştırmamın sonuçlarına değinmeden kısaca araştırmayı tanıtmak isterim. 8 Mayıs 2020 - 27 Mayıs 2020 tarihleri arasında yürütülen araştırmamda veri toplama aracı olarak, Google forms özelliğiyle oluşturulan ve e-posta, Whatsapp grupları, Twitter, Facebook, Instagram ve üniversitelerin mesaj sistemi üzerinden erişilebilen internet anketi (i-survey) kullanıldı. Araştırma kitlem ise, Türkiye genelinde internete erişimi olan ve kısmi network (kişisel sosyal ağ) üzerinden erişilebilen, üniversite öğrencileridir (önlisans, lisans, yüksek lisans, doktora). Ana kitlem içinden erişebildiğim örneklemim ise, Türkiye'deki özel ya da kamu farketmeksizin tüm coğrafi bölgelerdeki üniversitelerde öğrenim gören, internete ve i-ankete erişebilen, çoğunluğu sosyal bölümlerde öğrenim gören, 18-24 yaş aralığındaki ve yine çoğunluğu kızlardan oluşan 1.156 kişilik %70'inin kızlardan oluşan %94'ünün ailesiyle birlikte yaşadığı öğrenci

grubudur.

Covid-19 pandemi sürecinin etkisini değerlendirme bakımından araştırma sonuçlarımıza bakacak olursak, gençler, birlikte yaşadığı ailelerini ve aile ilişkilerini değerlendirdiğinde, Covid-19 süreciyle aile ilişkilerinin olumlu yönde değiştiğini düşünenler %36; ilişkilerimiz olumsuz yönde etkilendi diyenler %12. Geriye kalanlar herhangi bir değişimin olmadığını düşünenlerden oluşmaktadır. Ailede bir arada olmak, aile üyelerinin uzun bir vakit aynı çatı altında yaşamaları, sokağa bile çıkmadan küçük küçük ev odalarında birarada olmaları özlenen bir şeydi belki ama deneyimlenmemiştik kapitalist hayat tarzımızda. Nihayet ailecek biraradalığı deneyimlediğimizde şunu gördük, **“Ev yaralıysa insan da yaralıdır”**. Aile içinde halı altına süpürülmüş sorunlar varsa, iş yaşamında, modern hayat tarzında ötelendiyse, yüzleşmeler gerçekleştiğinde artık o sorunlar ortaya çıkmaya ve aile ilişkileri olumsuz yöne doğru yönelmeye başlar. **Birçok sorunlu evliliklerde (ya da ailelerde) aile dışı yaşam kısmi sorunlardan kaçış alanı oluşturmaktadır.** Zaten **modern aile algısı, kişileri, birey olarak değerlendirir, aile üyesi olarak değil.** Kimlikleri, kişilikler, başarıları ya da başarısızlıkları “aile” üzerinden değil, kendi yapıp ettikleri üzerinden değerlendirilir. Benzer biçimde “ben nesli”nin gelişimiyle birlikte aile ilişkileri de “bireyselleşmiştir”. Aynı hanede ayrı bireylerin uzun süreli biraradalığı da sorunlu olabilmektedir. Lakin sonuçlar şunu gösteriyor ki, yine ailelerin üçte biri, birarada olmanın olumlu değişimlerini gözlemlemiştir. Bunda Türk ailesinin aileye verdiği önemin güçlü biçimde devam ettiğini göstermektedir. Zaten gençlerin %87,1'i aileye çok önem vermektedir. Dünya değerler araştırması'na göre dünya geneli aileye verilen önem oranından oldukça yüksek; ama Türkiye geneli ortalama aileye verilen orandan ise biraz düşüktür. Dünya değerler araştırması 2011 yılı Türkiye verilerine göre “aile çok önemli” diyenler %95,4'tür. Hem araştırmaya katılanların çoğunluğunun 18-24 yaş aralığındaki gençlerden oluşması (yaş arttıkça aileye verilen önem de artmaktadır), hem de 2011'den 2020'ye değin geçen zamanın -dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de artan sekülerleşme eğilimleriyle- aileye verilen önemin kısmi bir düşüklüğünde etkili bir faktör olarak açıklanabilir.

Araştırma verilerine, **aile içi sorunlar** bağlamında yaklaşıldığıdaysa, Covid-19 pandemi süreci, kabaca

ailedeki bazı sorun türlerini artırdığı; bazı sorun türlerinde ise azalma meydana geldiği sonucuna varılabilir. Örneğin, aile içi tartışmalar ve fiziki müdahaleye varmayan kavgalar %23,4 artmışken, %13,5'inin ailesinde azalmıştır. Aile üyelerinin birbirini eleştirmesi %30 artmışken, %9'unun hanesinde azalmıştır. Kısaca her aile içi sorun türünde bazı aileler için artış, bazı aileler için azalış meydana gelmiştir. Ayrıca aile içi sorun türlerine göre de genel bir artış ya da azalış söz konusudur. Sözel ya da duygusal şiddette artış varken, fiziksel şiddette ise azalış vardır. Aldatma ya da sadakatsizlikte azalış varken ekonomik şiddette artış vardır. Daha detaylı bir okuma için aşağıdaki tabloya bakılabilir:

Son Sözler: Bundan Sonra Neler Olabilir?

Genel olarak söylersek bundan sonra hiçbir şey eskisi olmayacaktır ya da her şey yine eskisi olacaktır hatta bazı şeyler aynı, bazı şeyler farklı olacaktır. Tarihi tecrübelerimiz gösteriyor ki toplumlar, geniş çaplı hadiseler (ölüm, savaş, deprem, salgın, yangın vs.) maruz kaldığında Allah'ın insanlara bahsettiği hayatta kalabilme yetenekleri sayesinde hadiseden etkilenseler bile yine hayat devam edebilmektedir. Belki de toplumbilimci olarak bizler, ancak sosyal hadiseden ne türden etkileneceklerini geçmiş tecrübeler ışığında tahmin edebilmek düşmektedir. Ta ki devleti yönetenler, yeni oluşabilecek sosyal hadiseler karşısında önlemleri alabilsinler; muhtemel zararları en aza indirebilsinler diye.

Birçok tahmin yapılabilir pek tabii. En belirgin tahminler, ekonomi üzerine ve dolayısıyla sosyal hayat üzerine olacaktır. Muhtemel ekonomik sonuçlara bakacak olursak, istihdam sorunları ve işsizliğin artacağı; yoksulluk ve gelir kaybının artacağı; sektörlerde değişimlerin olacağı ve bazı sektörler gözden düşerken bazıları da gözde olacağı; enflasyonun artacağı; tarıma olan ilginin artacağı; gıda güvenliği gittikçe daha fazla önemli hale geleceği; sağlık alanındaki yatırımların artacağı; nakdi yardım ve sosyal yardımlara muhtaçların sayısının artacağı; daha az kişiyle çok iş yapılabileceği fikrinin artacağı; evden çalışmanın ve internet üzerinden satışların değerinin artacağı yeni bir döneme girebilmemiz pek muhtemeldir.

Sosyal -ve hatta kültürel- etkiler bakımından ise, hijyen ve temizlik fikrinin önemli hale geleceği; aileye verilen değer artacağı; dijitalleşmenin artışının daha da ivme kazanacağı; internet üzerinden

sosyalleşmenin artacağı; kişisel ya da kamusal toplantıların da internet üzerinden yapılabilirliğinin artacağı; uzaktan eğitimin daha popüler ve istenir hale gelebileceği; kısa süreli de olsa -zamanla yine sosyal mesafe uzaklaşmasının dijitalleşme eski seyrine ulaşacağı- fiziksel mesafenin uzaklaşıp, sosyal mesafenin daha yakınlaşabileceği; yaşlı ve engelli dostu projelerin, politikaların ve uygulamaların gözden geçirilebileceği; pek muhtemeldir.

Jenkins'I burada anmak gerekir diye düşünüyorum. İletişim bilimci ve kültür bilimci H. Jenkins, *“Az bir zaman önce, dijital medya, bizi arkadaşlarımız ve komşularımızla doğrudan temastan uzaklaştıran, 'sosyal olarak tecrit edici' olarak nitelendiriliyordu. Şimdi ise, daha büyük faktörler tecrit edilmemize yol açtığı için dijital medya bizi hayata bağlayan şey - bu sosyal gruplarla bağlantımız - haline geldi. Ben, sosyal izolasyonun her zaman daha büyük sosyal, ekonomik, politik faktörlerin bir ürünü olduğunu ve teknolojinin, kullanıldığımız koşullara bağlı olarak hem birleştirici hem de izole edici etkileri olduğunu iddia ediyorum. 2019'a kıyasla, seçenekleri keşfetmeye kapalı gibi görünen okullar, üniversiteler ve işyerleri gibi muhafazakâr kurumları terketme*

açısından ölçeği biraz değiştirdiğini düşünüyorum. Artık eski bahaneler kalmadı ve şunu hayal edebiliyorum; bu temel kararların bazılarını tersine çevirmek zor olacaktır” demekle iki açıdan haklıdır. Birincisi; haklıdır çünkü artan dijitalleşmeye (internet ve sosyal medyanın hayatımızda daha çok yer almaya başlaması) olumsuz bir bakış hakimken, sosyal izolasyon günlerinde nimetlerinden yararlandık ve olumladık. Bir diğer açıdan ise, üniversite ve işyerleri için bir takım yeniliklerin kapısı aralanmıştır, diyebiliriz. Buna uzaktan eğitimin daha da yaygınlaşması da “home office” çalışma da “internet üzerinden alışveriş” de dahildir. Jenkins'ten ayrıldığım konu, sosyal ve kültürel değişimlerin öyle çok da hızlı ve ani olacağına dair inançtır. Tarihsel tecrübeler, sosyal ve kültürel değişimlerin kendi iç mantıkları vardır ve hadiseler “su akar yolunu bulur” atasözünde özetlenen haliyle cerayan eder. Son sözüm bir konu daha var, sosyal ve kültürel değişimlerin hızı tarım öncesi döneme, tarım dönemine, sanayi dönemine göre çok daha hızlıdır. İnsanlığın, 21. Yüzyıldaki gelişmelerle, sosyal, kültürel ve değer değişimleri beklenenden hızlı gerçekleşmektedir. Yeni döneme, hatta dönemlere -Covid-19 ile pek de ilgili değil- hazır olmalıyız.

COVID-19 SALGIN SÜRECİNE VE GELECEĞİNE YÖNELİK PSİKO-SOSYAL DEĞERLENDİRME

▲ PROF. DR. AHMET AKIN

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı Öğretim Üyesi olan Ahmet AKIN hocamız ile Pandemi sürecinde toplumun yaşadığı psikolojiyi ve bunun ne gibi kalıcı etkilerinin olabileceğini konuşmak istedik. Hocamızın sorularımıza verdiği öğretici cevaplarının süreci doğru anlamlandırabilmek açısından bizlere faydalı olacağını düşünüyoruz. İyi okumalar dileriz.

1. Karantina psikolojisi medyanın da etkisiyle vatandaşlar üzerinde nasıl bir etki oluşturuyor?

Bu salgın sürecinde hepimiz ilk etapta bir şok yaşadık ve hali hazırda bunun etkilerini derinden hissediyoruz. **Şu anda geçici olan bazı etkileri iyi yönetemezsek bu etkilerin bir kısmı kronikleşerek köklü davranış şablonlarına dönüşebilir.** Burada önemli bir nokta günlük yaşamımızın her anında virüsle ilgili düşünceleri zihnimize geldiğinde, bunun normal bir endişe olduğunun farkında olmak, bunu

kendimize hatırlatmak ve bunun kendiliğinden bir süre sonra geçecek düşünceler olduğunu kendimize telkin etmektir. Bu düşünceleri yok etmek için onlara aşırı odaklanmak belli bir süre sonra bu düşüncelerle mücadele etme takıntısına yol açabilir. Bu da tehlikeli bir süreçtir. Bundan uzaklaşabilmek için, korku ve paniğe yol açacak sosyal medya paylaşımlarından ve haberlerden uzak durmak son derece önemlidir. Özellikle sosyal medyada yayılan yanlış bilgilere karşı bu dönemde her zamankinden daha fazla tetikte olmalıyız. **Genelde bu mecralarda yanlış ve amaçlı olarak algı yönetimine hizmet eden bilgiler geziniyor, doğru, faydalı, işimize yaramayan ve iyi olmayan bilgileri gündemimize almayalım. Gereksiz bilgiden uzak duralım. Salgınla ilgili ne kadar fazla bilgi bombardımanına maruz kalırsak kaygı düzeyimiz o kadar artar, bu da bizi endişeli ve takıntılı bir duruma getirebilir,** buna karşı tetikte olalım. **İnsanoğlu ne düşünürse onu üretir, olumsuz düşünceler ve kaygılar bizi hakimiyeti altına alırsa zamanla davranışlarda problemler oluşabilir.**

Karantinaya uymak istemeyen veya önlemlerden kaçan bireylerin önemli bir kısmının aşırı kaygılı veya aksine çok vurdumduymaz olan kişiler olduğunu düşünüyorum. Çünkü aşırı bilgiye maruz kalma belli bir süre sonra aşırı kaygıya ve bu da öğrenilmiş çaresizliğe yol açabilir, buna bağlı olarak da "nasıl olsa hiçbir şeyi değiştiremeyeceğim" düşüncesine yol açarak tamamen tedbirsizliğe ve böylece karantina veya önlemleri terk etmeye yol açabilir. Diğer uçtaki hiç kaygısı olmayan insanlar da benzer biçimde karantina tedbirlerinden uzaklaşmaya yol açabilir. **Bu nedenle hem aşırı kaygı hem de hiç kaygının olmaması sağlıklı değildir.** Orta düzeyde ve tedbir almamıza yardımcı olacak bir kaygı bizi işlevselliğe götürür. Bir de karantina kelimesinin kendisi de insanları kaygılandırarak, olumsuz davranışlara yönlendirebilir. Bu nedenle bunun yerine izolasyon, sosyal mesafe gibi kavramlar insanlarda daha olumlu kabullere ve sorunla daha sağlıklı mücadele etmeye yardımcı olabilir.

2. Ruhsal sağlığımızı koruyarak tedbirleri uygulamamız noktasında ne tür tavsiyeler verilebilir?

Takıntılar ve paranoyaklığın yani şüphecilik arttığı bir döneme giriyoruz. Temizlik ve hijyen önemli ancak bunun sağlıklı ölçüsünü koyamaz isek obsesif davranışlarda artış gözlenebilir. Belli bir süre sonra hijyen takıntısı baş gösterebilir. Bu nedenle virüsün bulaşmamasını sağlamaya çalışırken dengeli bir hijyen alışkanlığı geliştirmek durumundayız.

Bu süreçte toplumda görülebilecek diğer bir eğilim de istifçilik. Gerekli günlük ihtiyaçlarımızı belli bir süreliğine evimizde depolamak bir düzeye kadar normal görülebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, kaygı düzeyinin artmasıyla birlikte insanlarda istifçilik gözlenebilir. Bu nedenle gerekli ihtiyaçlarımızın dışında lazım olabilir düşüncesiyle gereksiz alışverişlerden uzak durmak son derece önemlidir. Başlangıçta çok doğal olan bazı davranışlar belli bir süre sonra insanın içindeki kaygıyı giderme aracı olarak bir şeyleri alıp depolama eğilimine dönüşebilmektedir.

Bu süreçte anahtar kelime öğrenilmiş çaresizlik. **Virüsün sağlık boyutundan çok psikolojik yönetim boyutu ön planda gibi görünüyor. Toplum olarak moralimizi en üst düzeyde tutmamız çok önemli. Bir müddet evde olacağımız için kendimizi yaşama anlam katacak faaliyetlere odaklanmalıyız.** Bu salgının biteceğine dair umudumuzu sürekli diri tutmalıyız.

3. Aile içi iletişim nasıl etkilenir bu süreçten?

En mutlu insan sosyal ve ilişkileri güçlü olan insandır. Virüs salgını sebebiyle bir müddet yüzyüze iletişimden uzak durmak zorunda kalacağız. Ancak telefon ile dostlukları ve akrabalık ilişkilerini mutlaka desteklemek gerekir. Sosyal ihtiyaçlarımızı göz ardı etmemeliyiz. Ait olma, ilgi duyma, toplumla bağlantılı hissetme gibi gereksinimlerimizi giderebilmenin yöntemlerini geliştirmeliyiz. Başkalarına duyarlı davranma, ihsan, iyilik yapma, hasbilik, diğergamlık gibi insanî özelliklerimiz körelmemelidir.

Birçoğumuzun evi ihmal ettiği ortada, herkes evine

dönüp bakabilir, aile içinde eksik kalan özellikle sosyal ve manevi unsurlara yönelerek aile bütünlüğünü sağlayabiliriz. Giderek bireyselleşmenin maalesef yaygınlaştığı bir toplum haline geldiğimiz için bazı davranışları kendi yaşantımıza müdahale olarak algılayabilir ve bu noktada sorunlar yaşayabiliriz. Bunun üstesinden mutlaka gelmemiz gerekir. Aksi takdirde aile içi çatışmalar ve boşanmalar artabilir. Ailede hep birlikte nitelikli vakit geçirmenin yollarını bulmalı ve bunu bir yaşam tarzı haline getirebilmeliyiz. Evi eğlenceli bir atmosfere dönüştürmek son derece önemlidir. Bunun yanında çocuklarımızın akademik seviyelerini geliştiren ve bunun yanı sıra değer ve karakter gelişimini de katkı sağlayacak eğitici oyunlar oynanabilir. Ev içinde her gün belli bir süre (en 3-4 saat) anne babalar, sosyal medya ve diğer iletişim araçlarını tamamen ortandan çıkararak sadece aile içi yüz yüze iletişime vakit ayrılmalıdır. Burada sohbetler edilmeli, hikayeler okunabilir. Ayrıca dil gelişimini sağlamak için kutu oyunları, misket oynama, birlikte resim yapma gibi faaliyetler gerçekleştirilebilir. Kitap okuma saatleri düzenlenebilir.

Bu salgınla ve oluşturduğu psikolojik durumla baş edebilmede en önemli yönlerden birisi manevi destektir. Dua, ibadet, kanaat, sabır ve tevekkül gibi araçlar bizim manevi yönümüzü geliştirecektir. Ailece birlikte dua etmek, ibadet etmek ve kuran okumak, cemaatle namaz kılmak, dini sohbetler yapmak aile birliğine katkı sunacaktır. Aile içi ev işlerinde diğer aile üyeleri ve çocuklar, anne ve babaya yardımcı olabilir.

Biz sosyal ilişkileri güçlü olan bir toplumuz. Devletimizin yetkililerin öneri ve yönlendirmelerine uygun davranarak önlemlerimizi alalım, ihtiyacı olan insanlara maddi ve manevi destek olalım, evde kalarak evlerimizi suffa mektebine dönüştürelim. Çocuklarımızı ve eşimizi, akrabalarımızı ve de anne babamızı ihmal etmeyelim.

Bu süreçte kendi kişisel gelişimimize de önem vermeliyiz. Yeni hobiler geliştirebilir, spor yapabilir, beslenme alışkanlığımızı gözden geçirebilir, topluma faydalı faaliyetlerde bulunabiliriz. Bunları yapabilmek için ev dışında olmak zorunda değiliz.

4. Türk toplumunun ve diğer toplumların genel ruh sağlığı nasıl değerlendirilebilir?

Salgın tüm insanlığı şoka uğrattı ve ülkelerin aldıkları önlemlere ve salgınla mücadele gücüne bağlı olarak her ülkeyi mikro düzeyde farklı etkiledi. Ancak öncelikle ülkemizin salgından etkilenme noktasında psikolojik açıdan en avantajlı ülke olduğunu söyleyebiliriz. Bunda sosyal tutkamızın güçlü olması, bir arada yaşıyor olmamızın sağladığı sosyal destek ve başta Cumhurbaşkanımız olmak üzere sağlık bakanlığı ve diğer kurumların salgını yönetmede gerekli önlemleri zamanında alarak

vatandaşlarımıza güven vermesi son derece etkilidir. Nitekim salgın sürecinde özellikle

- ✓ Yurtdışındaki vatandaşlarımızın ülkemize güvenli bir şekilde getirilmiş olması,
- ✓ Vefa sosyal destek gruplarının desteğe ihtiyaç duyan vatandaşlarımıza her türlü maddi-manevi desteği sağlamış olması,
- ✓ Vatandaşlarımız ile devletimizin bir araya gelerek millet-devlet dayanışmasının en üstün örneklerinden birisini sergilemiş olması,
- ✓ Hastanelerimizin ve sağlık alt yapımızın son derece güçlü olmasının,

bizleri psikolojik açıdan dayanıklı hale getirerek moralimizi artırmada ve öğrenilmiş çaresizlik yaşamamızı önlemede çok olumlu katkıları olmuştur. Aksi takdirde salgınla bu denli başarılı mücadele edebilmemizde sadece sağlık yönetiminin başarılı olması tek başına yeterli olamayacaktı.

Ayrıca diğer birçok ülkede, (buna ekonomik açıdan en güçlü ülkeler de dahil,) insanlar sokaklar da can verirken bizim ülkemizin ambulans uçakla yurtdışından vatandaşlarımızı ülkemize getirmesi de hepimizi güçlendirerek psikolojik

dayanıklılığımızı artırmıştır. Dünyada sağlık sistemi çökerken bizim ülkemiz Avrupanın en büyük şehir hastanelerini hizmete sokmuş, 100 civarında ülkeye de tıbbi malzeme ve ekipman desteği sağlamıştır. Yine salgından korunmak için gerekli olan maskeleri de vatandaşlarımızın evine veya en yakınındaki eczanesine getirerek onlara önem verdiğini hissettirmiştir. Dünyada salgından yaşamını kaybedenlerin yarıya yakını huzurevlerinde ve bakımevlerinde yaşayan kişiler olmasına rağmen, Dünya Sağlık Örgütü huzurevlerinde salgın sürecini en başarılı biçimde yöneten ülkenin Türkiye olduğunu ifade etmiştir. İlginç biçimde salgın sürecinde ülkemizde yaşayan ve önceden psikolojik problemleri olan insanların bir kısmının bu süreçte aile desteği ve sosyal desteğin artmasıyla, çoluk çocuk hep birlikte oldukları için bu problemlerinde iyileşme ve rehabilite olduğuna yönelik izlenimler mevcuttur.

Ülkemiz açısından baktığımızda, zaten temiz bir millet olmamız, su kültürümüzün olması, abdest alma, yemekten önce el yüz yıkama, kolonya kullanma gibi alışkanlıklarımızın olması ve dini inancımız gereği temizliğe özen göstermemiz, eve ayakkabı ile girmemiz gibi etkenler salgının yayılmasında önleyici faktörler olarak sayılabilir.

Ülkemiz kendisine yakışanı yapmış, hem bireysel hem toplumsal hem de kamusal olarak üzerine düşen görevi layık ve çehiyle yerine getirmiştir. Bu nedenle şu anda salgından psiko-sosyal açıdan en güçlü çıkan ülke olduğumuzu söylemek hiç de iddialı bir ifade olmayacaktır. Bundan sonraki süreçte ekonomik iyileştirmelerin de etkisiyle dünyada söz sahibi olan en etkili ülkelerden birisi olabiliriz.

Salgın sürecinin global etkilerine baktığımızda en başta bu sürecin tüm dünyayı ve insanları eşitlediğini ve en gelişmiş ülkelerin de en zengin insanların da acziyetinin farkına vardığını görmekteyiz. Maddi kazanç, eğitim ve statü insanların salgından etkilenmesinde herhangi bir rol oynamamış, birçok ülkede devlet başkanları ve bakanlar salgından etkilenerek yoğun bakıma yatmıştır. Bu durum kuşkusuz insanlığın kendisiyle yüzleşmesi için önemli bir zemin teşkil etmiştir.

5. Hiçbir şey eskisi gibi olmayabilir mi?

Bu süreçte her birimiz birer hijyen bağımlısı haline geldik, salgın bitse de bu alışkanlıklarımızı terk etmemiz çok zor olacak gibi. Çünkü uzun süre yapılan davranışlar alışkanlıklara dönüşmekte. Belki de bundan sonra hijyen takıntısına sahip bireyler olarak değil de mesela takıntılı **hijyen alışkanlıklarının normalleştiği kişiler olarak hayatımıza devam edeceğiz**, yine ellerimizi uzun süre ve sık sık yıkamaya devam edeceğiz ancak bu eskiden olduğu gibi anormal olmayacak çünkü herkes böyle olacak, hepimiz aynı gemide olacağız. Diğer bir deyişle takıntılı davranışların tanımında belki de değişikliğe gitmek durumunda kalacağız.

Kapalı yerlerde kalmak istemeyeceğiz, sosyal mesafeyi koruyabilmek için birkaç katlı bir binaya asansör yerine merdivenle çıkmayı tercih edeceğiz. Asansörde birinin öksürmesi veya hapsirmesi ihtimaline karşı tetikte olacağız. Yürüyen merdivende önümüzdeki ve arkamızdaki kişilerle aramızda birkaç basamak mesafe bırakmaya özen göstereceğiz, bunlara alışacağız.

Salgının bilinçaltımızda etkileri çok uzun süreli olabilir, bunları unutmak kolay olmayabilir. Yanımızda birisinin öksürmesi veya hapsirmesi bize salgını hatırlatabilir. Bu nedenle salgın travması günlük yaşamımızda kısmi bir yer edinebilir. Ama bu kitlesel bir travma olarak görüleceği için bizi aşırı etkilemeyebilir ve buna kolayca adapte olabiliriz.

Salgın sonrasında kişisel araç kullanımı aşırı oranda artabilir, insanların önemli bir bölümü toplu taşıma araçlarını kullanmama eğilimi sergileyebilir. Bu nedenle birçok hizmeti arabada almak isteyebiliriz, buna sinema, yemek yeme, eğlence ve konser de dahil olabilir.

Mecburi olmayan özellikle eğlenme amaçlı toplu etkinlikler çok ciddi oranda azalacağını düşünüyorum. **İnsanların eğlenme kültürlerinde farklılaşmalar olacak.** Bireyler dijital dünyanın önlerine sunduğu alternatifleri daha çok değerlendirebilirler. Bunun ilk belirtilerini de sinema kültürü ve film izleme alışkanlıklarında görmeye başladık. Bu süreçte abonelik üzerinden özel yayıncılık yapan platformlar (netfilix gibi) abone sayılarını ve cirolarını artırmışlardır.

Bütün bunlarla birlikte 2005 sonrası doğumluların zaten dijital bir nesil olmalarından dolayı bizim kaygılarımızı taşımaları ve salgının sonuçlarına bizim gibi bakmaları çok zor gibi görünüyor. Zira bu gruptakiler zaten yaşamlarında sarılma, tokalaşma ve paylaşmadan çok izolasyon, bireycilik ve yalnızlığı ön planda tutmaktalar. Belki **bu sürecin sonuçlarına en kolay adapte olabilecek ve bu sonuçları en olumlu karşılayabilecek kişiler 15 yaşın altındakiler olacak.** Ancak bu grubun riski de son derece kırılgan olmaları ve sosyalleşmenin konforunu hiçbir zaman yaşayamayacak olmalarıdır. Ama onların bundan şikayetçi olduklarını kimse söyleyemez. Bununla birlikte **hiçbir sanal ilişki gerçeğin yerini**

tutmaz, insanı onaran gerçek sosyal ilişkilerdir. Bu grubun ruh sağlığının tanımlanması ve normallik tanımlarının bize göre yeniden yapılması gerekebilir.

Eğitimde birçok dersin artık uzaktan verilmesi gündeme daha sık gelecek. İleriki yıllarda sadece uygulamalı dersler için okula gidilebilecek bir noktaya gelinebilir. Bu da eğitimin sadece bilgi aktarımına dönüştüğü ve eğitim kültürünün yeniden ele alınmasının gerektiği bir sürece bizleri götürebilir. Bunun mutlaka olumsuz yansımaları olacaktır. Bu değişimler çok hızlı da olabilir, bir iki yıla kalmayabilir.

Mesai kavramı ve mesainin mekanla ilişkisi değişebilir. Birçok şeyi evden yapabildiğimizi hem biz hem de yöneticilerimiz gördü, belki de haftada iki veya üç gün ofise giderek çalışabileceğiz, harmanlama ve karma işler yapabileceğiz. Her alanda çok yönlü insanlara duyulan ihtiyaç giderek artacak, bir insanın hem muhasebe yapmayı bilmesi, hem insan kaynaklarında görev alması, hem de ofis boy olarak çalışması beklenebilecek. Zira sosyal mesafeden dolayı işyerlerinde çok fazla insanın bulunması olumlu karşılanmayacak. İşverenlerin bu durumu kavraması çok zaman almayacak ve aslında

birçok işin evden yapılabildiğini ve bazı kişilere hiç gereksinim duyulmadığını fark etmeleri durumunda personel sınırlamasına gitmeleri gibi bir durum ortaya çıkabilecek. Bu nedenle çok yönlü insanlar ve aynı anda birden fazla işi yapanlar önem kazanacak.

Dijitalleşme ve modernite bizim ruhsal açıdan köşeye sıkışmamıza ve varoluşsal vakum yaşayarak anlamsızlık hissi yaşamamıza yol açtı. Sosyal ilişkilerin sınırlanması, telefon rehberimizde binlerce isim olmasına rağmen dertleşebilecek dostlarımızın sayısının azalması ve sanal doyumlar arama eğilimimizin giderek artması bizi doğamızdan kopardı. Haz elde etse bile birçok şeyde insanların doyum elde etmesini güçleştirdi. Bu nedenle **içimizdeki eskiye dönme yönündeki nostalji arzusu giderek artış gösterebilir** ama bu eski bir önceki değil birkaç önceki eski olabilir.

Mahalle-köy yaşamına ilginin artmasını, köy-kent projelerinin oluşması, **insanların daha fazla doğaya ve toprağa dönme isteğinde yoğunluk yaşanması gibi olgular gözlemlenebilecek.** Son zamanlarda ultra zenginlerin minimalist yaşama yönelmeleri ve en az ev eşyasıyla günlük yaşamlarını sürdürmeye çalışmalarının örnekleri artabilecek. Doğaya ve sadeliğe dönme veya birkaç salgından sonra dönmek zorunda kala ihtimaline karşı tarım yapma, sebze ve meyve dikme, etinden ve sütünden faydalanılan hayvanlar yetiştirme gibi kent yaşamına pek uygun olmayan eğilimleri doyumak üzere endüstriler ve kurslar açılacak. Bazılarımız yemek yapmayı öğrenmeye çalışacak, evinde traş olma, ekmek yapma ve dikiş dikme gibi becerileri kazanmak için birçok hobimizi feda edebileceğiz.

Tatil ve turizm alışkanlıklarımızda önemli değişiklikler olacak. Artık kapalı yerler, müzeler ve otelleri tercih etme eğilimi giderek azalacak, daha izole ve insanlardan uzak yerlerde tatil yapmayı tercih edenlerin sayısında ciddi artışlar olacak. Mart ve nisan aylarında karavan satışlarının %300 artması bunun bir ön göstergesi olarak görülebilir. Çadır turizmi, kamp yapma ve doğada tatil yapma gibi eğilimler de artış görülebilir.

Turizm-eğlence-alışveriş kültürümüzde de köklü ve kalıcı değişimler gözlemlenebilecek. Sosyal mesafe uygulamasından dolayı, sinemalar, konserler, lokantalar, oteller ve uçaklar belki de yarı kapasite ile çalışmak durumunda kalacağı için bu sektörlerdeki hizmetlerin fiyatları iki kata yakın oranlarda

artabilecek. Bunun sonucunda birçok kişi için bu tür tatil ve eğlence alanları lükse dönüşebilecek. Bu nedenle evde yemek yemek, evde eğlenmek, bahçede veya köy evlerinde tatil yapmak gibi yeni alışkanlıklar gelişecek.

Spor da salgından önemli oranda etkilenecek sektörler arasında olacak. Sosyal mesafe kuralından dolayı maçlar büyük oranda ve sıklıkla seyircisiz oynanmak durumunda kalacağı için evden maç izleme ve tezahürat yapma gibi teknolojiler gelişecek. İnsanların evlerinde tribüneymiş hissiyle maç izlemelerine olanak sağlayacak ortamlar oluşturulabilecek.

6. Peki bir buhrana doğru mu gidiyor insanlık?

Bu sorunun cevabı içimizde gizli. Maneviyatımızı güçlendirir, doğamıza ve fitratımıza uygun davranır, dua, hasbiklik, ibadet, kanaat, şükür ve tevekkül gibi bizi uzun vadeli onaracak araçlara yönelirsek psiko-sosyal açıdan daha güçlü hale geleceğimize muhakkak. Yaşadığımız her sorunun, afetin ve hatta anın Yüce bir Yaradanın emri ilahisi doğrultusunda gerçekleştiğini bilmek, kader ve kazaya inanmak bizi güçlendirecek. Aile ilişkilerimizi güçlü tutmamız, inancımıza sahip çıkmamız ve ilkeli yaşamamızın katkısı büyük olacak.

Ancak bireycilik, hedonizm, metaryalizm ve lüks düşkünü bir hayatın yolcusu olmak, teberrüce (cazibeli olmaya ve davranmaya çalışma, bir tür histrionizm, teşhircilik) ve tekasüre (böbürlenme, hayatı alttan almama, kendini büyük görme) yönelmemiz durumunda salgın gibi kitlesel sorunlarla yüzleştiğimizde maddi ve manevi kaybımızın daha fazla olacağı gerçeğini kendimizden gizleyemeyeceğimiz için psikolojik açıdan zedelenme oranımız son derece yüksek olabilecek. Mahremiyetimize ve özelimize özen göstermek, bunları sosyal medya aracılığıyla kimseyle paylaşmamak, moda ve materyalizmin tuzağına düşmeden yaşayabilmek bizi dayanıklı hale getirirken, kapitalizmin ve modernitenin kaskacında kendimizi aldatarak yaşamamız durumunda psikolojik kırılganlığımız artacağı için bu tür afetlerden sarsıcı oranda etkileneceğiz.

Sorularımıza verdiği cevaplardan dolayı hocamızın ilgisine ve emeğine teşekkür ederiz.

VEFA'YA KURŞUN SIKILMAZ

▲ MUHAMMET GARİP CESUR

Doğunun uzak ülkesi Çin'den yeryüzünün tüm sathına yayılan Corona virüsü yaşattığı hastalık, ölüm, korku ve travma hali insanlık tarihi için ender rastlanan hadiselerden biri. Tarih boyunca insanlığı çepeçevre kuşatan felaketler, salgın hastalıklar, savaşlar her zaman insanlık üzerinde derin izler bırakmıştır.

Zor günler yardımlaşmanın, paylaşmanın önemini daha da fazla arttırır. Dünya üzerinde kadirşinaslığı, misafirperverliği ve yardımseverliği ile öne çıkan ender halklardan biri olan Anadolu halkı, Kürdüyle Türkiyle mazluma uzanan bir el olma sorumluluğunu her zaman yerine getirmiş bir coğrafya olmuştur. Bu sorumluluk kıtaları aşarak gerek Corona günlerinde gerek diğer zamanlarda Müslüman, gayri Müslim ayırımı olmaksızın muhtaçların yanında yer almayı başarmış bir ümmet coğrafyası olmuştur. Gözle görülmeyen bir mikrobun insanlığın hayatını tehdit ederek, umulmayan belalar insanlığın başına açması riski karşısında; korku, panik halinin yaşattığı durum, paylaşmayı ve yardımlaşmayı daha da zorunlu kılmıştır.

Bu felaket günlerinde insanlığa uzanacak merhamet eli her zamankinden daha da fazla bir ihtiyaca dönüşürken ayetin kerimenin ifadesiyle "İyilik ve takvada birbirinizle yardımlaşın; günah ve düşmanlıkta ise yardımlaşmayın." fermanın aksine, **iyiliği ve takvayı terk eyleyip günah ve düşmanlık üzere olmak, şiddet ve terörizmi büyütme, bu zor ve sıkıntılı günleri daha büyük bir cehenneme dönüştürmek ancak şeytan ve dostlarının amaç ve gayesiyle örtüşür. Bu da virüsten daha tehlikeli bir mikrop olan terörizmin ortaya çıkardığı bir durumdur.**

İşte tam bu günlerin birinde (08.05.2020 günü) Van/Özalp'ın Eğribelen mahallesinde Corona virüsü dolayısıyla testleri pozitif çıkan iki vakadan dolayı 78 haneli bölgenin karantinaya alınmasıyla bölgeye tüm giriş çıkışlar kapatılmış, mahallenin tüm ihtiyaçları Özalp belediyesi bünyesinde oluşturulan Vefa destek

gurubu tarafından karşılanmış, sağlık ekipmanlarıyla gününbirlik sağlık denetimleri yaparak bölge insanının muhafazası sağlanılmaya çalışılmıştır. 14.05.2020 günü Ramazan ayında yardım çalışmalarından dönen Vefa destek gurubu mensuplarına PKK terör örgütü tarafından açılan ateş sonucu Vefa destek grubu çalışanlarından bir kişi ile bir vatandaş feci şekilde katledildi. Virüse rahmet okuyan bu cani saldırı hangi ideolojik hezeyanın bir yansıması ki? Vefa'ya, Vefa'nın erlerine sıkılan bu kurşunlar hangi akılla izah edilebilir, hangi gerekçe bu kan, gözyaşı ve şiddete, meşruyet oluşturur! Vefa Destek Gurubu çalışanları neden hedef alınır?

Van'da üst üste yaşanan birçok hadise karşısında(Bahçesaray'da yaşanan Çığ hadisesi ardından Başkale'de yaşanan deprem) kamu; kurum ve kuruluşlarıyla sosyal devlet olma vasfını en iyi örnekliklerinden birini ortaya koyan devlet, son birkaç zaman diliminde kendisi ile vatandaş arasındaki duvarları yıkarak zor ve sıkıntılı zamanlarda vatandaşının yardımına koşmayı başarmıştır. İşte tamda bu sosyal devlet yaklaşımı, yaşlılara ve köylülere yardım edilmesi PKK'yı neden rahatsız eder sorusuna bu bir cevap teşkil eder.

Neden sonuç ilişkisi düzleminde terör örgütünü var kılan nedenlerin ortadan kalkması terörizmi bitirecek en büyük varoluşsal ilişkidir. Kürtçe ana dilde eğitimde yaşanan sıkıntılar dışında diğer sorunların aşarına inmesiyle devlet vatandaş yaklaşımında ciddi mesafeler kat edildiği aşikârdır. Son dönemde tüm bu güzelliklerin yanına yakışmayan doğu kentlerinde dağlara yazılan milliyetçi, ayrıştırıcı söylemler örgütün ekmeğine yağ sürmekle kalmamış tersine milliyetçi tarafgirlikle yeni plan ve projelerin ortaya çıkmasına alan açmıştır. Sosyal dönüşümün ve kardeşliğin önündeki milliyetçi bariyerlerin ortadan kaldırılması son derece önemlidir. **Etnik milliyetçi tarafgirliğin ızdırıp ve tecrübesini yaşamış bir ülke olarak bundan çoktan sıyrılmış olmamız gerektiğini sanırım tekrar hatırlatmakta fayda var.**

Ramazan ayında iyilik ve yardımlaşmanın insanlığa merhamet öğrettiği, gayrimüslim'i bile imana getiren iyilik seferberliği bir Müslüman beldesinde mücrimin kalbinde hiç mi kapı açmaz, bir uhde oluşturmaz? Bu sanırım örgütün beslenme kaynaklarıyla yakından ilişkili.

Terörizmin psikolojisini anlatan Kemal Sayar sanırım tamda bundan bahsetmektedir: "Mütecavizin narsisizmi ve büyüklmesi şiddet eyleminin bir ayağını oluştururken, kurbanın değersizleştirilmesi ve lekelenmesi de öteki ayağını oluşturur. Her şiddet eyleminin ötesinde ve berisinde bir paranoid süreç bulunur. Yansıtma düzeneği, 'kötü olan ben değilim, o' diyerek şiddet eylemini temize çıkarmaya ve suçluluk duygusunu azaltmaya yarar. Zalime göre kurban, onun varlığını tehdit etmektedir. Tahripkâr eylem, bu tehdit edici varlığa diz çöktürdüğünü, ondaki kusuru düzelttiğini ve böylece adalet getirdiğini öne sürerek rasyonalize edilir. Oysa sıklıkla, 'düşman' benliğin pişmanlık duyulan, kabul edilemez bir parçasının ötekine yansıtılmasından ibarettir."

Kötülükte sınır tanımayanlar, elinde yardım paketiyle gelen herkesi ajan olmak, siyasi sosyolojik demokrafik yapıyı değiştirme ithamına maruz bırakmak, tamda terörizmin ana mantalitesiyle bağdaşan bir durum. Böylelikle, katlederek "ben varım" der. İdeolojik hezeyanları uğruna iyiliği, yardımseverliği, yaşlıya-düşküne yardım etmeyi engelleyen vasıf sadece iyiliği ve kardeşliği hedef almamış, aynı zamanda arzuladığı kaos ve kargaşa zeminini de

yakalamış olur. Bu mücrim topluluk katlederek Kürt halkına iyilik yaptığı faraziyesinden çıkamadığı gibi, öldürdüğü kişilerin yine Kürt halkının yardımsever insanlarından olduğu yanılması düşmez. Çünkü **terörist mücrim topluluğun en büyük vasfı, ideolojik sapkınlığı uğruna kendinden olana acımadığı gibi "ötekileştirdiklerini de" dahil ederek top yekün bir yıkım gerçekleştirmektir.** Apaçık olan bu durum karşısında kapalı, marjinal kendi paradoksunda, "idrakerine giydirilmiş deli gömlekleriyle" ortaya çıkan bu sözde "ıslah ediciler" Vefa'ya kurşun sıkarak insanlıktaki derecelerini ortaya koymuş oldular.

Evde kalan yaşlılara yardım götüren insanları katlederek "insanlık vasfına" saldıran bu hak, hukuk, değer tanımazlar, alı olanı yere sererek Ramazanı, Orucu, Corona'yı, insanlığı yardımlaşmayı biçmiş, "insanlığı" tarumar etmiştir. Fakir fukaranın hakkına köstek olmak, yetimin hakkını vermeye engel olmak öyle mi? Nefreti politik bir aygıtın ötesine taşıyarak yaşlı, düşkün insanlara, muhtaçlara emanetlerini ulaştıran iyilik elçilerine kurşun sıkılmak öyle mi? Doğu'nun âlicenaplığını, yardımseverliğini yere sermek öyle mi?

İnsan olan vefaya kurşun sıkılmaz, hoş sıkılsa da vefaya kurşun işlemez. Doğu, terör örgütlerinin prangalarından kurtulmadıkça kendi özünden uzaklaşmaya ve yara almaya devam edecek. İnsanımızın vefa ve kardeşlik mayası bu prangaları çözecek, geçte olsa, güçte olsa sonunda vefa kazanacak, iyilik kazanacak...

NORMALERİMİZ DEĞİŞİRKEN YENİ NORM'LARIMIZ

▲ HASAN UYAR

Garip zamanlarda yaşıyoruz vessalam. Belki de tutan Çinlilerin bedduasıdır. Hani derlermiş ya "tanrı sizi geçiş dönemlerinde yaşatsın." Bilemiyoruz belki de herkes kendi yaşamını ve yaşadıklarını çok önemsiyordur.

İnsanın ve toplumların davranışlarını başlarına gelen olaylardan daha çok olayların nasıl oldukları, okudukları ve nasıl tepki verdikleri daha çok belirleyicidir. İşte tam da burada gerçeğin ve algının nerde başladığı, birbirine nerde karışıp, nerede birbirinden ayrıldığı önemli olmaktadır. Bu ayrımın sağlıklı yapılması kendimizin ve toplumun sağlığı için çok önemli olmaktadır. Tüm insanlığı etkileyen bir salgın sürecinde de sağlıklı değerlendirmede/okumada bulunabilmek tıp bilgisinin ötesinde bir formasyon gerektirmektedir. Özellikle salgının toplumlara etki düzeyini doğru okumak, bu etkiyi meselenin yeterince önemsenmesini sağlayacak kadar uyarılarda bulunurken aşırı evham ve anksiyeteye yol açmayacak düzeyde tutabilmekte psikoloji ve sosyolojinin alan bilgisi gerektirmektedir. Tüm bu birikim ise ortak çabanın ve aklın ürünü olsa gerek...

Tüm ulus devletlerle birlikte halklar ve toplumlar yaşanan Pandemi/salgın sürecini bir kriz, bir kaos olarak okuyup buna yönelik tedbirleri uygulamaya çalışırken bir çok çok uluslu şirketlerde bu süreci bir fırsat olarak da okuyabilir, yorumlayabilir. Hatta yaşanan son yüzyılda birçok devlet ve şirket kendi fırsatını oluşturmak için halkları ve coğrafyaları kaosa sürüklemekten, coğrafyaları bir yangın yerine çevirmekten kaçınmamışlar. Yangınlar çıkarıp üstüne de benzin dökmekten imtina etmemişlerdir. Bu tecrübe de ister istemez bizlere yaşadığımız Pandemi sürecine birazcık da olsa şüphe ile bakmamız gerektiğini öğütüyor.

Önce "19 yüzyıl pozitivist ilerlemeci felsefesini dünyaya dayatan akıl/bilim tanrısı bir mikrop karşısında aciz kalmıştır. Demek neymiş dünyanın Allah'a, adalete ve merhamete daha çok ihtiyacı varmış. Dünya hükmedeceğimiz bir yer değil, geçici bir yer ve biz insanogluna emanetmiş." (Mehmet

Turgut) Deyiverelimde bu kasvetli günlerimizde yanaklarımızda biraz tebessüm bulunsun.

"İnsanlık tarihi okumaları yapan biri iseniz, atalarımızın biyolojik savaş yaptığını bilirsiniz: Hitlerin metinlerine, göre, çavdar mantarı olan ergotla Asurluların kuyularını zehirlemeleri ilk biyolojik savaş olarak bilinir... İskit (Saka) Türkleri, okları vasıtasıyla Romalı askerlere tetanos bulaştırdı... Moğolların vebadan ölen askerlerinin cesetlerini kuşattıkları Kırım kenti Kaffa'nın duvarlarından içeri atmaları hâlâ tartışılır; bu biyolojik savaş 25 milyon kişiyi öldüren "Kara Ölüm"ün Avrupa'ya yayılmasının sebebi miydi? Daha yakın tarihlerde; İngilizlerin Kızılderililere karşı -1763'te Fort Pitt Kuşatması sırasında- çiçek hastalığını kasıtlı bulaştırdığı biliniyor. İngilizler bunu 1789'da Avustralya'daki Aborjin nüfusunu kırmak için de kullandı! 1900'ler... Bakteriolojideki buluşlar savaşta kullanılmaya başlandı. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı sırasında şarbon ve ruam savaş silahı oldu... Fransızlar Almanya'nın atlarına burkholderia bulaştırdı. Vs. Güya, biyolojik savaş 1925 yılında Cenevre Protokolü ile yasaklandı." (07.04.2020 Soner Yalçın)

"Tuskegee Deneyi insanlık tarihinin gördüğü en korkunç deneylerden biriydi. ABD Sağlık Bakanlığı sifiliz (frengi) mikrobunun insanı nasıl "öldürdüğünü" merak ediyordu. Bunun için Alabama eyaletinin Tuskegee kasabasında yaşayan zencileri seçtiler. Deney 1932 yılında başladı ve tam 40 yıl boyunca sürdü. 1943'te frenginin ilacı bulunmasına rağmen Tuskegee halkı bundan haberdar edilmedi. Devlet "deneklerin" bu tedaviden faydalanmasını engelledi. Deney 1972'de sonlandırıldığında sadece 74 kişi hayatta kalmıştı. 128 kişi sifiliz ve komplikasyonlarından ölmüş, 40 kişi mikrobi eşine bulaştırmış, 19 çocuk sifiliz mikrobiyle doğmuştu. Tuskegee'nin yoksul halkı küçük ödüller karşılığında devletin cesetlere otopsi yapmasına razı edildi. Böylece mikrobun hangi organları, nasıl tahrip ettiği anlaşılacaktı. Deneyin asıl amacı da zaten buydu: Ölümü izlemek. Amerikan devleti ancak 1997'de Tuskegee halkından "özü" diledi. Eğer Peter Buxton 1970'te olayın üzerine gidip ifşa etmeseydi, bundan

hiç birimizin haberi olmayacaktı." (13.03.2020 Mücahit Gültekin)

Eğer 1950'lerde, 60'larda biri çıkıp, Amerikan devletinin böyle bir şey yaptığını iddia etseydi muhtemelen "komplo teorisyeni" olarak isimlendirilecekti.

"İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla İngiltere'de, mikrobiyolog Paul Fildes başkanlığında "Porton Down" adlı sözde "bilim merkezinde" biyolojik savaş programı başlatıldı. Araştırma Başbakan Winston Churchill tarafından desteklendi. Kısa sürede tularemi/tavşan ateşi, şarbon, Akdeniz humması ve zehirli bakteri botulizm etkili şekilde silahlandırıldı. Ve... İngilizlerin isteğiyle ABD, (Merck ilaç şirketinin sahibi) George W. Merck yönetiminde 1942 yılında Maryland Fort Detrick'de biyolojik araştırma kompleksi kurdu. Yeter, ABD'nin Vietnam Savaşı'ndaki kara geçmişini filan yazmayacağım. Ama son bir örnek vereceğim: GERİ TEPEBİLİYOR Japonlar durur mu: Korgeneral -mikrobiyolog- Shiro Ishii tarafından Manchurya'da "Birim 731" programını harekete geçirdi. Mahkumlar üzerinde ölümcül deneyler yaptılar; ve savaşta kullanmak için biyolojik silahlar ürettiler... Japon Ordusu Hava Kuvvetleri 1940 yılında, bubonik veba taşıyan pire dolu seramik bombalarla Ningbo'yu bombaladı. 400 bin insan öldü... (Ishii, 1946 yılında savaş suçlarının yargılandığı Tokyo Mahkemesi'nde dokunulmazlık almayı başardı!) Ve fakat: Japonların, Çinlilere 1942'deki yaptıkları biyolojik silah saldırısı ters tepip kendilerini vurdu: Hastalığa yakalanan 10 bin Japon askerinden yaklaşık 1.700'ü öldü..." (07.04.2020 Soner Yalçın)

Gelelim bir örnek kişi olarak meşhur Bill Gates'in bu işlerin neresinde olduğunu anlamaya;

2020 yılında Bill Gates kimilerine göre bir şeytan, kimilerine göre paragöz bir iş adamı. Corona virüsünü bulup yayan kişi ve aşısını icat ederek servetine servet katmayı planlıyor. Kimileriye böyle bir virüsün olmadığını, Bill Gates'in önderliğindeki küresel dünyanın aktörlerinin bu işi tezgâhladığını düşünüyor. Onlara göre oyun büyük!

"COVID-19'un dünyada hızla yayılıp hepimizi tehdit etmesiyle birlikte Gates konuya en hakim kişilerden biri olarak dikkatleri üzerine topluyor. **2015'te dünyanın beklediği asıl tehlikenin nükleer savaş değil, milyonlarca insanın yaşamını tehdit edecek bulaşıcı bir virüs olduğunu söyledi.** Bulduğu her platformda yaklaşan tehlikeye karşı dünyayı uyarmaya çalıştı. Bu konuda tıbbi makale yazdı. Devletlerin nükleer savaşı

önlemek için askeri yatırım yaptığını, ama salgıların önüne geçmek için tıbbi harcamalar yapmadığı konusunda uyardı. Aşının bulunması için eşiyile birlikte 100 milyon dolarlık bir fon ayırdı, geçen hafta 150 milyon dolar daha bağışlayacaklarını söylediler." (22.04.2020 Oray Engin)

Bill Gates'in tıp alanındaki öngörülerini ve yatırımlarını bir kazanç kapısı olarak değil dünyanın gidişatını gören ve tedbir almaya çalışan bir hayırsever olarak görmemiz de pek ala mümkün olabilir.

28 Nisan 2020 tarihli Washington Times gazetesinde **Cheryl K. Chumley** imzasıyla yayınlanan analizde, **"Yeni korona virüs gerçek ama zamanla bu işin tarihin en büyük siyasi aldatmacası olduğu ortaya çıkacak"** denildi.

Yazıda, özetle şu bakış açısı sergilendi:

*"Salgın hakkında, Amerikalıları eve ve dünyaya kapalı tutacak veriler mevcut değildir. Karantınayı teşvik edenler, Mart ayında Amerika'da 100 bin ilâ 250 bin arasında kişinin öleceğini tahmin ediyordu. Bu tahminleri, bilgisayar modellemesine dayandırıyorlardı. Ancak, sağlık sisteminin başındaki **Fauci, 'Bilgisayar modellemeleri, her zaman problemlidir'** diyerek konuyu kapattı ama toplum bununla korkutuldu.*

*Diğer taraftan Amerika'da korona virüs nedeniyle yaklaşık 56.000 kişi öldüğü söyleniyor. Bu veriler de dayanaksız. Hükümet, hastanelere haftalar içinde öngörülen sayıda korona virüs hastasına yol açmaları için **'diğer ameliyatları durdurun'** diye emir verdi. Ve böylece klasik hastanelere gelir akışını kesti. Kongre de korona virüs hastalarını tedavi etmek için hastanelere milyarlarca dolar veren bir yasa çıkardı. Böylece zaten kusurlu olan korona virüs sayımlarına başka bir hata eklendi. Her ölüm korona virüs diye kaydedilmeye başlandı. Çünkü sistem, kovid tedavisini finanse ediyor. Üstelik eve kapatılan insanların, korkudan ve hareketsizlikten bağışıklık sistemleri de zayıflıyor. Doktorlar, ölüm raporlarını yazarken COVID demeleri için baskı görüyor. Amerika'nın hala kapanma modunda olmasının tek sebebi politiktir. Ya politikacılar kendilerine zarar verecek bir adım atmaktan çok korkuyor ya da bu korona virüsü siyasi avantaj olarak kullanıyor. Meselâ, eski Başkan Yardımcısı **Joe Biden**, ekonominin yıkılması sayesinde seçimi kazanmayı umuyor. Zaman geçtikçe gerçek daha da belirgin hale gelecektir." (alıntı 30.04.2020 Arslan Bulut)*

Küresel Sağlık Enstitüsü Başkanı Prof. Ashish Jha "Son derece net kanıtlar var elimizde. Bu virüs insan eliyle oluşturulmadı. Bu virüs bir laboratuvarda oluşturulmadı. Bu doğal bir süreç. Virüsün insanlara bulaşması söz konusu. Bu son derece yaygın durum. İnsanlık tarihinde pek çok enfekte olaylar olmuştur. Virüsler bazen tavuktan, bazen yarasadan gelirler. Her gün böyle komplo teorileri duyuyorum, şu ülke, bu kişi bunu yarattı diyorlar. Güçlü kanıtlar var elimizde bu virüsün nereden geldiğine dair. Virüsler doğaldır, bunun doğal yollarla oluştuğuna dair elimizde son derece net kanıtlar var" dedi. (alıntı 27.04.2020 Prof. Dr. Temel Yılmaz)

Hemen aynı günlerde **Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)**, bir basın toplantısında, ellerindeki bütün kanıtların virüsün bir laboratuvarda üretilmediğini veya manipüle edilmediğini, virüsün hayvan kaynaklı olduğunu gösterdiğini açıkladı ve noktayı koydu. (alıntı 27.04.2020 Prof. Dr. Temel Yılmaz)

Farklı bir görüş olarak "**2008 Nobel ödül sahibi Fransız bilim adamı Prof. Luc Montagnier**, "Pourquoi docteur" internet sitesine verdiği demeçte, Kovid-19'un Vuhan'da hayvan pazarından ortaya çıktığına inanmadığını söyleyerek "Bu virüs, doğal yollarla ortaya çıkmadı, bunu üretecek laboratuvarlar var, bu tam bir profesyonel işi" açıklamasını yaptı. (alıntı 27.04.2020 Prof. Dr. Temel Yılmaz)

Şüphe aklın gereğidir. Bütün dallarda bilim insanları önce kendi kendilerini yanlışlamaya çalışır. Becerebildikleri kadar kendilerini tenkit edip vardıkları sonuçları açıklarlar. Sonra bütün bir bilim camiası varılan sonuçları eleştirir. Tıp da öyledir, yalnız biraz daha çok öyledir. Çünkü tıp birçok dalın uğraştığı sistemlerden daha karmaşık bir sistemle uğraşır: İnsanla ve toplumla. Üstelik tıpta hekimin, "Tüh olmadı, bu denemeyi çöpe atıp bundan sonrakine bakalım" deme lüksü yoktur. Çünkü o "deneme" bir insanın hayatıdır. İncelemesinden varacağı sonuç ise yüz binlerce, milyonlarca hayatı etkiler. (08.05.2020 İskender Öksüz)

Bu gün maalesef ülkemizin laboratuvarları korona virüsün laboratuvar ortamında üretilip üretilmediğini yalanlayacak yada doğrulayacak imkanı var mıdır bilmiyoruz. Olmasını, yoksa da bir an önce teşekkül ettirilmesini arzu ederiz.

3-4 aydır Corona ile yatıp Corona ile kalkıyoruz. Abartılı izolasyon uygulamalarına ve korku kültürüne esir olmuş durumdayız. Sohbet öldü, birbirimize "**evde**

kal" demekten başka cümle kuramaz hale geldik. Ölüm ihtimaline karşı tüm riskleri sıfırlamayı çalışan obsesif bir kişilik tarzı gittikçe yaygınlaşmaya başladı. Birçok kişi hiçbir hastalığı olmadığı halde, etrafında hiçbir risk olmadığı halde eldiven ve maske olmadan kapı önüne dahi çıkmaya korkuyor. Mevcut duruma ilişkin sorular, şüpheler ve analizler ihmalkârlık, saldırı ve saygısızlık olarak algılanıyor.

Pandemi-sonrası dünya düzeninin nasıl şekilleneceği, mevcut/konvansiyonel düzenin küçük revizyonlarla devam mı edeceği, yoksa radikal değişikliklerin mi bizi beklediği; pandemi sürecini adeta seyredip pek bir şey yapmayan Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi kurumların durumlarının ne olacağı; AB'nin bölünüp bölünmeyeceği; dünyanın Çin'in etkisine mi gireceği; küreselleşmecilerin mi yoksa ulusalcıların mı öne çıkacağı veyahut da bu ikilikten kurtulup Müslümanların-Türkiye'nin de katkı sunacağı üçüncü bir dünya düzeni perspektifinin mümkün olup olmayacağı şeklinde tartışmalar yapılıyor. Hatta "istisna hali" teorisi ortaya atılıp bu gibi durumlarda özgürlüklerin ve demokrasinin askıya alınabileceğini ve otoriter yönetim tarzına izin verilmesi gerektiğini savunan görüşlerin/kitapların yanı sıra 3. Dünya Savaşı'nı yaşamaya başladığımızı iddia edenler de mevcut. Bu anlamda "gözetleyen toplumun" sadece kamusal alana değil, mahrem alana da alabildiğine girmesi söz konusu; belki de çoktan girdi. (Prof. Dr. Özcan Hıdır. S.Z Ün.)

Korona virüs nedeniyle ara verilen eğitime, uzaktan eğitim olarak devam ediliyor. Bunun en iyi şekilde gerçekleşmesi için günümüz dünyasının ulaştığı en ileri dijital teknolojiler kullanılmaya çalışılıyor. Daha önce de eğitimi destekleme amaçlı bu araçlar tercih ediliyordu. Fakat şimdi eğitim tamamen bunun üzerinden gerçekleşiyor. Tabii ki şu anda her şey bir zorunluluktan kaynaklanıyor. Ama ya sonra? Her şey normalleştiğinde yine eskisi gibi kaldığımız yerden devam mı edeceğiz, yoksa bu salgın tecrübesinin hayatımıza zorunlu olarak kattığı bu araçlar daha da işlevselleştirilerek hayatımızın zorunlu bir parçası haline mi gelecek? Burada asıl düşünmemiz gereken şey evimizin, uzaktan eğitimin bir mekânı haline gelmesi... (M. Salih Kaya 21.04. 2020)

Kovid-19 meselesinde öncelikle Müslüman dünyanın ana akım itibarıyla kötü bir sınav vermediğini belirtmek gerek. Kabe'nin tavafa kapatıldığı, Mescid-i Nebevî'nin ve Mescid-i Aksa'nın kapalı olduğu, belki de (tarihte

39 kez yaşandığı gibi) Haccın 40. defa yapılamayacağı günlerden geçiyoruz. Bu dönemde Müslümanlar alınan tedbirlere genel olarak uydular. Ancak salgının başlarında Hindistan, Pakistan, Endonezya, Bangladeş gibi ülkelerde, bazı Müslüman gruplardan cemaatle ibadete devam edenler oldu. Bangladeş'te toplu Kovid-19 duasına çıkıldı. İran'da da bazı ayetullahlar, başlangıçta Kovid-19 vakalarının ilk görülmeye başlandığı, kutsal kabul ettikleri "Kum" kentini karantinaya almayı kabul etmedi. Fakat İran lideri Ali Hamaney'e yakın konsey üyesi bazı din adamlarının virüsten vefatlarıyla birlikte tedbirler sıkılaştırıldı. Endonezya'da Müslümanlar genelde Kovid-19 tedbirlerine uyarken bazı kanaat önderleri de "Kovid-19'dan değil, Allah'tan korkuyoruz" diyerek Cuma namazını kılmak istediler. "Tebliğ Cemaati" mensupları Hindistan, Pakistan ve Malezya'da kalabalık toplantılar yapıp salgının bölgede yayılmasında rol oynadılar. Salgının başlangıç dönemlerinde sosyal medyada yapılan bazı literalist yorumlarda, Suudi Arabistan hükümetinin Mescid-i Nebevî'yi kapatmasını eleştirerek, Medine'ye vebanın (taunun) giremeyeceğine dair rivayetleri dillendirenler oldu. Halbuki Suudi hükümeti Mekke ve Medine'de sokağa çıkma yasağı dahi ilan etti. (Prof. Dr. Özcan Hıdır. S.Z Ün.)

Kovid-19 sonrasında yaşanacak ekonomik daralma ve işsizlikle birlikte, özellikle Batı'nın yanı sıra Çin, Hindistan gibi bazı ülkelerde zenofobik (yabancı düşmanı), ırkçı ve nasyonalist tutumların öne çıkabileceği konuşuluyor. Son yıllarda yükselmeye birlikte, Kovid-19 sürecinde nispeten gerileyen aşırı sağcı liderlerin de bunu politik olarak kullanması olası. Bu zenofobik söylem ve eylemlerin Sinofobi (Çin ve Çinli korkusu) şeklinde tezahür edebileceği yönünde de görüşler var. Hatta benzerlikleri sebebiyle Japonlar, Koreliler ve benzer milletler de bundan nasibini alıyor. Bu durum İslâm karşıtlığının nispeten azalması anlamına gelebilir (mi?). Her biri aynı zamanda İslâm karşıtı da olan ABD'deki Evanjeliklerin, Trump'ın bunu destekleyici söylemleriyle, Kovid-19 döneminde Sinofobiyi körüklemeleri ve nihayet Çin'e yöneltilmeye çalışılan Batı'daki öfke dalgası, böyle düşüncüyü mümkün kılıyor. (Prof. Dr. Özcan Hıdır. S.Z Ün.)

İçinden geçmekte olduğumuz zaman dilimi kaygı ve korkuların zirveye çıktığı dönemdir. Kaygıları yönetmek ve korkuları kontrol altına almak oldukça önemlidir. Korku ve kaygı insanlara sadece ruhsal olarak etki etmemektedir. Aynı zamanda bağışıklık sisteminin zayıflamasına da neden olmaktadır. Bu da insanları

hastalıklara açık hale getirmektedir. Sorun merkezli bakış açısı insanın enerjisini azaltır, karamsarlığa sevk eder ve motivasyonunu bozar. Güven toplumu değil güvenlik toplumu inşa ettiğimiz için küçük ihtimalleri hayati tehlike olarak görüp abartılı tepkiler veriyoruz. Duyguların ve kaygıların yoğun yaşandığı dönemlerde insan psikolojisi sorunlara ve olumsuzluklara daha fazla odaklanır. Rasyonel düşünme becerileri zayıflar. Var olan bazı olumsuzlukları büyütebilir ve yanlış genellemelere ulaşabilir. Tevekkül duygusu bu noktada oldukça önemlidir. Tevekkül özellikle zor yaşantıların sonuçlarına yönelik olarak olumlu düşünmeyi sağlamaktadır. İnsanın her olayın tek müsebbibi olarak kendini görmesi ve her şeyi kontrol etmeye çalışması, kontrol yanılmasıdır ve yıpratıcıdır. Tevekkül hem iradeyi devre dışı bırakmayan hem de sonsuz güçlü bir yaratıcıya dayanarak hayatı sürdürmeye katkı sağlayan özelliği ile oldukça önemlidir. Kişinin hem gerekli tedbirleri alması hem de başına gelen her olayda Allah'ın bir hikmeti olduğunu düşünmesi kişilerde rahatlamaya sebep olmakta ve kişilere tatmin sağlamaktadır. (17.04.2020 Yasin Kuruçay)

Corona gelince diğer sorunlar bitmedi ve bitmeyecek. Sonuçta bu hastalık da bitecek ve hayat devam edecek. 1. Dünya Savaşı süresince 10 milyon insan salgın hastalıklar sebebiyle ölmüştür. 1. Dünya savaşında 9 milyon, 2. Dünya Savaşında 40 milyon, 1945-1989 Soğuk savaş döneminde (Küresel güçlerin çıkardığı savaşlarda) 11 milyon insan ölmüştür. Son 25 yılda İslam dünyasında yaşanan çatışmalarda yaklaşık 12,5 milyon Müslüman ölmüştür. Tüm bu süreçlerin bitti ve hayat devam ediyor. (02.04.2020 Yasin Kuruçay)

"Ayrılık ve gayrılığa en çok ihtiyaç duyduğumuz bu günlerde" uyarıları dikkate alıp tedbirlerimizi alacağız ve çaresi yok **ölene kadar yaşayacağız.** Rabbim hepimize bereketli bir ömür ihsan etsin. Amin diyelim inşallah.

PANDEMİ SÜRECİNDE BİR OKUMA ÖNERİSİ

▲ BAYRAM YILMAZ

Kıymetli dostlar cümlemizin nasibine tüm dünyanın küresel bir köye dönüştüğü bir zaman diliminde ömür sürmek düştü. Bugüne kadar genellikle olumlu olarak zikredilen küreselleşmenin sebep olduğu bir çok ahlaki dejenerasyon, dünyanın tek tipleştirilmesi, insanların her türlü akrabalık ve dayanışma bağlarından kopartılıp bireyselleştirme çabasından dolayı çok da memnun değildik zaten. Bir de nasibimize Çin'in Wuhan Kentinden çıktığı **iddia edilen** bir virüs salgınının etkilerini de yaşayınca bu globalizasyon işinden hepten soğuduğumuzu kendi adıma itiraf etmek isterim.

Babam "Balı parmağı uzun olan değil kısmeti olan yer." derdi. Bizler de çoğunlukla istediklerimizle değil kısmetimizle karın doyurmaya alışmış olan insanlarız. Madem Rabbimiz bizi tarihin bu döneminde ve bu coğrafyada halk etti. Bize de düşen yaşadığımız zaman ve mekânda imtihanımızı hakkıyla verebilmektir. Naçizane olarak bunun ilk şartı başımıza gelen ve gelmesi muhtemel durumlara karşı önce doğru bir okuma yapabilmek sonrasında doğru bir duruş ve irade ortaya koyabilmekten geçer.

İlk vahiy "İkra/oku" diye seslenir el-Emin olana. Okuyabilmenin bir farziyet olduğunu belirtir. Okuma eylemi mutlaka insanların içinde insanlarla ilişkilerimizde ortaya çıkacak bir eylemdir. İlk kelime bizlere şehre dönmemizi/insan içre olmamızı buyruk verir. Devamında okumanın tek başına yeterli olmadığını aslolanın doğru okuyabilmek olduğunu; bununla meseleleri "Yaratan Rabbının adıyla" okumakla yani Meselelere Allah'ın gösterdiği yerden bakmakla, O'nun istediği şekilde okuyabilmekle mümkün olduğunu anlıyoruz.

Derdimiz odur ki; bizlerde bu yaşadığımız günlerde başımızda olan Pandemi (küresel salgın) sürecini mütefekkir okuyucularımızla birlikte doğru okuyabilmek isteriz. Müsaadeyle kıssası olan bir kısa hikâye ile okuma eylemine girişelim istiyoruz:

Bu global köyde köylünün birisi sabah tarlasına gideceği zaman toprak yolda izler görür. Gördüğü

izleri doğru okuması köylü için hayati derecede önemlidir. Çünkü ayı izini tilki izi diye okursa yanlış tedbirler alır ve aldığı tedbirler kendisini bir ayı saldırısından koruyamaz. İz kurt izi ise ona göre, bir geyik izi ise ona göre hazırlıklı bulunmalıdır ki akşam evine hem beden hem de ruh bütünlüğü zarar görmeden dönebilmiş olsun. Bir köylü için o toprak yoldaki izleri doğru okuyabilmek o işaretlerin bir kriz mi yoksa bir fırsat mı olduğunu anlayabilmesi için önemlidir. Hele de mesele tüm köylü için bir tehdit ise işaretlerin ne kadar gerçek ve tutarlı, ne kadar yanılmaya yönelik olduğunu bilebilmek bir toplumsal hal olmaktır. İhtimal belki de köyün ağasının tezgâhına geliyoruz. Belki de basit bir tehlikeyi çok abartıp köyün ağası köyün muhtarı ile bir olup bize istediklerini yaptırmaya çalışıyorlar. Olamaz mı?

Doğru okumak için çaba sarf edip doğru sorular sorabilmek lazımdır.

Kıymetli Dostlar, Hayatının anlamını çoğu zaman diğer insanlarla kurduğumuz ilişkiler üzerine bina ederiz. Ahlak da, marifet de, suç da, ceza da toplumsal ilişkilerin sonucudur. Yine insan(lar)ın yaşam konforuna sahip olabilmesi topluluğun ilişkilerinde ve üretimde görev paylaşımı yapmak ve birlikte en yüksek toplumsal fayda üretilmesi ile gerçekleşir.

Dostlar; Son bir kaç aydır tüm dünya ile beraber ülkemiz de Corona (covit-19) virüsünün yol açtığı küresel bir salgınla uğraşmaktadır. İnsanlığın yeni olan bu virüs türüne yönelik henüz kalıcı bir çözüm üretememiş olmasından dolayı; salgınla mücadelede önleyici tedbirlerin çok daha fazla önemsenmekte ve uygulanmaktadır. Bu çabaların neticesi olarak daha önce hiç kullanmadığımız "sosyal mesafe" ve "sosyal izolasyon" gibi kavramlar popülerleşmekte. Bu kavramlarla insan insan temasının ortadan kaldırılması, zorunlu hallerde en aza indirilmesi, ortak mekan kullanımının minimize edilmesi gibi yaklaşımlara dikkat çekilmektedir.

Zor zamanlardan geçiyoruz. "Her insan mikrop yuvası" anlayışının davranışa dönüştürülmeye çalışılan bir süreç. Hastalık sebebi olan virüsün biyolojik silah olup olmadığını bilebilecek düzeyde değiliz. Bildiğimiz dünya ölçeğinde gücü olanların her krizi daha da güçlenmek için fırsata dönüştürme istek ve hırslarının olduğudur.

Süreç içindeki insan davranışlarındaki değişiklikler ve bunların küresel düzeydeki karşılıklarının neler olabileceği konusu ciddi inceleme ve araştırmaların konusu olmalıdır. Toplumsallık iddiası taşıyan her fikir ve toplumsal hareketin de hazır evlerimizde sakince kalıyorken bunlar üzerinde düşünmeleri, öngörüler geliştirmeleri, ihtimallere bağlı olarak anlayış, davranış, çözümlenmelerde bulunmaları çok önemlidir.

Bizler gücü nispetinde iyi insan olmak, iyiliklerde bulunmak, boyumuzu aşan sorunlarla ilgili olarak da imkan ve güç birliği yapma azminde olan insanlarız. Doğu toplumları olarak da bizler maalesef çoğu zaman **başımıza gelenleri konuşmaktan başımıza gelebilecek olanları düşünmeye pek fırsat bulamamaktayız.** Bugün asrın şahidi olarak bizler tefekkür iklimi oluşturamaz, en azında farz-ı kifaye olarak mütefekkirlerimizi çoğaltamaz isek; geleceği şekillendirebilme, toplumu takva ekseninde dönüştürebilme, yeryüzünü imar ve nesli ıslah edebilme gibi iddialarımız niyet olarak hep içimizde taşıdığımız ama uygulaması hep ötelenen, ertelenen projeler olur...

Elimizde hazır cevaplarımız yok. Sürecin dinamik bir süreç olması, halen üzerinde her türlü çalışmanın yapılıyor olması da bugünün cevaplarının yarın için eskিয়েceğinin bir delilidir. Cevaplarını eskimesi sık ve sürekli yaşanan bir gerçekliktir. Ama doğru

sorular eskimez. Bizde kendimiz ve arkadaşlarımız için süreci doğru okuyabilmek ve sürecin içindeyken uyanık kalıp bu yaşadıklarımızı birey aile toplum ve devlet olarak doğru yönetilmesine katkı sağlama çabasında olmamız gereklidir. Herkesin mütevatir olarak dile getirdiği "Dünya eski dünya olmayacak, insan ilişkileri çok değişecek özellikle üretim ve tüketim ilişkilerinde kalıcı değişikliklerin olması kaçınılmaz. Hizmet sektörü mecburen yeniden yapılacak..." tesbitleri yapılırken **bizim öncelikle kendimize sormamız gereken en öncelikli ve birinci soru bizler nasıl bir dünyada yaşamak istiyoruz.** Bu dünya için birlikte neler yapmalıyız? Sorusunu süreci yönetebilmek için gündemimizde tutmalıyız.

Bu bağlamda başımıza gelenin ne olduğunu anlayabilmek ve yaşadığımız süreci geleceğimiz açısından anlamlandırabilmek için cevabını aradığımız soruları **katkılarınıza açık olarak** paylaşmak isteriz.

* Öncelikle insanın davranışlarını belirleyen duygu akıl ikileminde duygular ne kadar belirleyicidir. İnsan davranışlarını belirleyen duygular içerisinde hangi duygular ne düzeyde belirleyicidir. Bu konuda belirleyici olan duygular (korku, umut, sevgi) durumlara bağlı olarak ne oranda etkinleşmektedir?

* Pandemi ile ilgili olarak çok ciddi kişi ve kurumlar tarafından bile virüsün biyolojik silah olduğuna dair iddialar bulunmaktadır. Ülkemizin böyle bir iddiayı doğrulayacak veya yalanlayacak laboratuvar veya bilim imkânlarımız var mı? Yoksa bu konuda tamamen dışa bağımlı bir durumda mıyız?

* Laboratuvarda üretildiğine yönelik iddiaların ABD **genelkurmayı da dahil** bir şekilde sıkça ve en üst düzeyde ret edilmesini de nasıl okumalıyız. ABD tarafından virüsün kaynağının sürekli ÇİN olarak söylenmesi -Bir iddia olarak ifade edilen- tazminat savaşlarına işaret olabilir mi?

* Salgın sürecinde görüldü ki, Dünya Sağlık Örgütü'nün olası olağanüstü durumlar için hiçbir hazırlığı, öngörüsü, senaryosu yokmuş Dünya virüsün gündemiyle meşgul iken DSÖ Başkanı "evde spor yapın" türü öneriler ve "salgın büyüyecek, daha da büyüyecek,..." türü kriz ve gerilimi artırıcı konuşmalarda bulundu.

DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ (DSÖ) Kuruluş ve bugüne kadarki varlığını da düşünecek olursak Şu anki işlevi açısından neler söylenebilir?

Virüs karşısında Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Örgütü, Avrupa Birliği gibi uluslar üstü kurumların işlevleri, içerikleri, bütçeleri sorgulanabilir mi? Bu sorgulamadan sonuç çıkar mı?

* Corona sürecinde olayın ne olduğu nasıl anlaşmıştır. Doğru değerlendirildiğini düşünüyor musunuz? Üretilen endişeler eksik mi fazla mı?

Pandemi sürecinde virüsün tehlikesi ile etkisinin nesnel karşılığı (toplumda ki davranış değişikliği/bozukluk karşılığı) arasında uyum durumu nedir? Örneğin geçen yılın aynı ayın içindeki ölüm oranları ile anlamlı fark var mıdır? **Verilere ne kadar güvenebiliriz?**

* Dünyada yetersiz beslenme ve temizlik eksikliğinden dolayı çok daha acı ve utanç verici ölüm sebeplerini görmekteyiz. Çok daha ekonomik yatırımlarla çözülebilecek bu ölüm olaylarının çözülemiyor olmasını dikkate aldığımızda; **Covit-19 virüsü özelinde verili durum sosyal-politik amaç için kullanılabilir mi?**

* **İnsanların alıştıkları yaşam biçimini kitleler halinde değiştirmek/dönüştürmek zorunda kaldıkları, değişen yaşam biçimine bağlı olarak bazı beceri ve iş yapma tarzlarının ekonomik karşılığının azalacak olması sonucu artacak işsizlik ve güvensizlik ne gibi toplumsal dönüşümler doğurabilir?**

Bu bağlamda bireyci ve dayanışma ruhunun minimum olduğu toplumlarda bu süreç güvenlik ve anarşi riski barındırır mı?

* Değişen ihtiyaç tanımı ve alışveriş davranışları sektörel olarak hangi sektörlerin ve alanların önünü açar, hangi alanlarda daralmalar meydana gelebilir?

* Spor, turizm, hizmet sektörlerinde ve hareketliliklerinde ne gibi değişiklikler beklemeliyiz? Oluşabilecek farklılaşma nasıl yönetilebilir? AVM kültürü bu süreçte nasıl etkilenebilir, etkilerin kalıcılık düzeyi...?

* **İnsan tehdit altındayken daha fazla hırçınlaşabiliyor. Avrupa da yükselen milliyetçi dalgayı da göz önüne aldığımızda dünyada artabilecek bir mülteci düşmanlığı riski ne düzeydedir. Bunun toplumsal sonuçları neler olabilir?**

* Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütünün, öngörülerinde Covid-19 virüsü nedeniyle üretimin aksayacağı, azalacağı ülkelerin tarımsal ürünlerin ticaretinde arzın azalmasıyla kısıtlamalara gideceği,

ürünlerin nakliyesinin aksayacağı, kıtlık olmasa da ihtiyacımız olan tarımsal ürünlerin ithalatında sıkıntılar yaşanacağı düşünülmektedir. (14.04.2020 yeniakit, Osman Atalay)

Ülkemizin geleceği için tarımsal üretim ve hayvancılık alanında gıda ve yaşam güvenliğimizi garanti altına alacak üretime endeksli proje, program ve politikamız var mı? Yine bu bağlamda Ülkemizde tohum ihtiyacını belirleyen, yönlendiren bir milli tarım ve tohumculuk politikamız var mı?

* Salgın sürecine yönelik olarak süreç sonu takvim verilememektedir. Sürecin kalıcılığı ihtimali üzerine siyaset kurumu çalışmakta mıdır? Pandemi sürecinde süreç yönetiminde duygusal ve akli yaklaşımların ağırlıkları nedir?

* Pandemi sürecinde oluşturulan ve toplumda da meşruiyet zemini genişleyen "Sağlık Bilim Kurulu"nun oluşumu ve işleyişi değerlendirildiğinde bu bilim kurulun örneğin; eğitimde, tarımda, teknolojiye kurulması düşünülebilir mi? Bu ihtimal devletin yönetimi neye dönüştürebilir?

* Pandemi günlerinde evde birlikte kalmak zorunda kalan, öncesinde çalışan ve 1-5 yıl evlilikleri olan eşlerin boşanma taleplerinde arttığı görülmektedir. (Prof. Dr. Ahmet AKIN- Kişisel görüşme) Daha çok telefon üzerinden gerçekleşen bu taleplerle ilgili veri tabanımız var mı? Soruna yönelik bir hazırlığımız bulunmakta mıdır?

Son zamanlarda artan yaşlı bakım evleri ve buralarda yaşanan sıkıntılar üzerinden nasıl bir toplum tercihi doğru evriliyoruz?

Aile kurumunu korumaya dönük üretilen "her aile için aile danışmanı atamak...", Profesyonel destek sağlamak" gibi bizim dokumuza yabancı ve çözüm üretmekten de uzak (bana göre) öneriler dillendirilmektedir. Aile konusunda birçok sorunun kaynağı olan "profesyonel" ve bizim toplum dokumuza yabancı yaklaşımların kaynağı nelerdir? Bu konuda toplum olarak düşünme biçimimiz nasıl yönlendirilmeli ve yönetilmelidir?

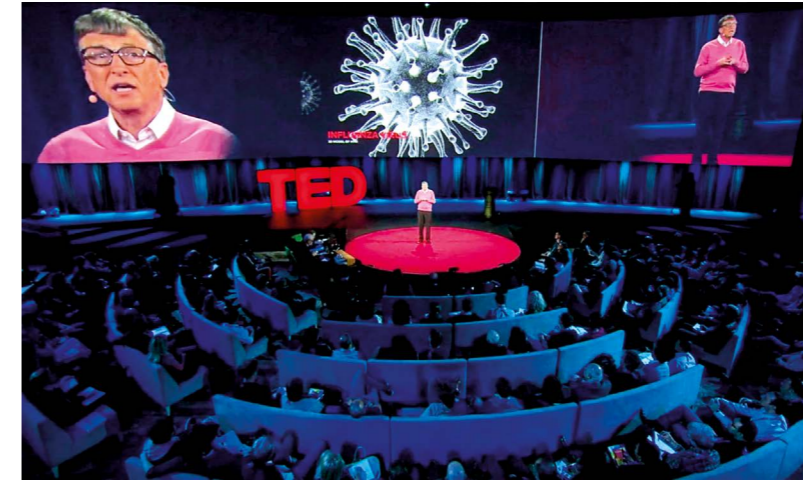
* Yaşanılan süreçte moral ve manevi değerlerin ya da psikolojik gücün önemi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte ülkemizde ısrarla "psikolojik destek" adı altında insan ve toplum dokumuzu uygun olmayan yaklaşımlar göstermektedir. Bu konudaki ısrarı nasıl yorumlamalıyız. **Epistemolojik bir baskılanma konusunda bir direnç eşliğimiz var mı?**

* Son zamanlarda siyasetin dilinde de çokça hissettiğimiz, -dernekler kanunda yapılan düzenlemelerde de şahit olduğumuz- artan bir devlet dilini hissetmekteyiz. Dini duyarlılığı olan kesimlerde de bu devlet merkezli yaklaşım taban bulmakta ve alanı genişlemektedir. Bireyselleştirilen bir dünyada bunun ne gibi yansımaları olabilir. İnançımızın muhafazası için devlet harici direnme hatlarımızın eksilmesinin riskleri üzerinde neler söylenebilir.

* ABD gibi süper güçlerin bu süreçlerde maske gibi en temel tıbbi ihtiyaçlar ve tedarik zincirinde sorunlar yaşadıklarını gördük. Bu ülkelerin silah bütçeleri ile sağlık bütçeleri bakımından nasıl bir okuma yapabiliriz.

* Sorunların ve salgının küreselleştiği dünyada problemlerin evrenselliği üzerinden ümmet bilincini inşa etmede faydalanabilir miyiz?

* Bill Gates'in 2015 TED konuşmasında dile getirdiği salgın riski bir öngörü müdür? Yoksa bir ön alma mıdır, hazırlık içerir mi? Bu süreçte ilginç bir kişilik ve davranış olarak Bill Gates in farklı sektörlerden uzaklaşıp virüse yönelik aşı geliştiren ticari zemine kaymasını nasıl okumalıyız? Özellikle çözüm önerilerinin ilginçliğini düşünürsek...

* İnsanların haber alma, eğlenme, vakit geçirme alışkanlıkları bu süreçte klasik medyayı işlevsiz hale getirip ana akım medyayı dönüştürüyor. Ana akım medya bu süreçte dönüşüyor mu? **İletişimde kullandığımız araçlar üzerinden manipüle edilmemizi engelleyecek psikolojik, zihinsel, kurumsal çözümlerimiz var mı?**

Eğitim Başlığında;

* Yaşanan salgın sürecinde ciddi yatırımlarda bulunmuş özel okul yerleşkeleri ve sistemi işlevsel özelliklerini kaybetmişlerdir. Ayrıca ticari olarak yüksek maliyetlerle hizmet ürettikleri için de ticari olarak çok zor duruma düşmüşlerdir. Veliler açısından da alınmayan hizmetin ödeme takviminin oluşturduğu sıkıntı ve stresler oluşmuştur. Tüm bunlar önümüzdeki zamanlara yansımaları nasıl olabilir?

* Uzaktan eğitimin temel altyapısını oluşturan EBA portalının fikir ve uygulama sıklığı ve faydası ne durumdadır. Bu konuda resmi raporların yanıtıcılığını da düşünürsek daha objektif gözlemlerle süreç yönetimi hakkında ne söyleyebiliriz?

* Uzaktan eğitimin ailelere alışık olmadıkları sorumluluklar getirmiştir. Bu eğitim sürecinin aile ilişkilerine etkileri ve eğitimin amaçlarını gerçekleştirme düzeyi konusunda gözlemler ne yöndedir?

*Yüzyüze eğitim vermeye alışmış olan öğretmenlerimiz bu süreçte içerik oluşturma konusunda sıkıntıları olmuştur. Ayrıca öğrencinin uzaktan motivasyonunun yeterli düzeyde oluşturamaması tüm planlamaları anlamsız hale getirebilmektedir. Yaşanılan tecrübelerin eğitim sistemimiz ve öğretmenlik mesleği üzerinde etkileri konusunda öngörüler nelerdir?

Sonuç olarak;

Hastalık sebebi olan virüsün biyolojik silah olup olmadığını bilebilecek düzeyde değiliz. Bildiğimiz dünya ölçeğinde gücü olanların her krizi daha da güçlenmek için fırsata dönüştürme istek ve hırslarının olduğudur.

* **Bizi nasıl bir dünya bekliyor sorusundan nasıl bir dünya inşa etmek istiyoruz sorusuna geçebilecek süreç nasıl planlanabilir. Küresel sorunlara küresel cevap üretecek bir ufuk ve stratejimiz en azından niyetimiz bulunmakta mıdır?**

Zor günleri hep birlikte geçiriyoruz. Derdimiz sadece kendimizi korumak ve günü kurtarmak olmasın, geleceği kurmak da olsun. Vesselam.

OSMANLI'DA SALGIN HASTALIKLAR VE ALINAN ÖNLEMLER

▲ UMUT DİRİÖZ

Salgın hastalık; İnsan sağlığına zarar veren ve hatta insanı ölüme götüren, mikrop taşıyan canlılarla temas sonucu bulaşan, doğal afetler, iklim şartları, göç, ticaret ve seyahatlerle yaygınlaşan hastalıklardır. Bir bölgede veya bir şehirde ortaya çıkıp o bölgenin veya o yerleşim yerinin haritadan silecek kadar nüfusunu azaltmasına epidemiy denir. **Epidemiy hastalığın bir bölgede veya bir şehirde sınırlı kalmasıdır. Salgın hastalığın ülkeler veya kıtalara yayılıp etkisini göstermesine Pandemi denir.** Şu anda hemen hemen tüm dünyada etkili olan covid19(korona virüs) tam bir pandemidir. Tarih boyunca insanlık birçok kez pandemiyeye şahit olmuştur. Bir ülkede çıkan hastalık kısa sürede dünyanın farklı coğrafyalarına yayılmış yüz binlerce cana mal olmuştur. Bu tür salgın hastalıkların başında veba, kolera, çiçek gelmektedir.

Tarihteki salgın hastalıkların başında hiç şüphesiz veba gelmektedir. Veba fare pirelerinin insanı ısırması ile bulaşan bir hastalıktır. Pireler daha fazla kan emmek için insanı ısırmadan önce kusarlar ki veba mikrobi bundadır, kaşınma ile kana karışır ve genellikle 2-6 gün içinde ısırılan şahsın hayatı son bulur. (1)

Eski çağlardan beri vebanın var olduğu bilinmekteyse de Pandemi şeklinde üç kıtaya birden sardığı

salgın 542'de yaşanmıştır. Afrika'da Habeşistan'da başlayan hastalık Afrika'yı sardıktan sonra Akdeniz ülkeleri, Arabistan, Ortadoğu yoluyla Anadolu ve İran'a ulaşmıştır. Üç sene süren salgın bu bölgelerdeki nüfusun çok büyük kısmını yok etmiştir. 565'den Bizans İmparatoru I. Justinianus devrinde (527-565) İstanbul'da görülen salgın 10.000 kişinin hayatına mal olmuş Justinian vebası adıyla da anılmıştır. (2)

Sonraki dönemde haçlı seferleri sırasında da veba yaygınlaşmış, III. Haçlı seferinde ise salgın dolayısıyla askerlerinin büyük bir kısmını kaybeden Haçlılar, Antakya'ya zorlukla varabilmişlerdir.

Osmanlı döneminde de veba korkunç yüzünü göstermiştir. 1778 yılında İstanbul'da günde 1.000 kadar insan hayatını kaybetmiş, ticaret durma noktasına gelmiş, hayat felce uğramıştır.

1812 senesindeki veba Mısır'da İskenderiye'den gelen bir gemideki veba mikrobi taşıyanlar kanalıyla İzmir'e sıçramış ve üç sene sürmüştür. Hastalık İzmir'den de ticaret gemisinin Rum personeli tarafından İstanbul'a getirilmiştir. Rum tayfalar Galata'da karaya çıktıktan sonra buradan Beyoğlu ve Rumların yaşadığı Tavatla(Kurtuluş)'ya giderek hastalığın oralarda yayılmasına sebep olmuştur. Büyük küçük pek çok kimse 8-10 saat içinde hayata veda etmişlerdir. Ancak hastalık buralarda kalmamış kaçıp kurtulmak isteyenlerin Fener ve Kumkapı'daki yakınlarına sığınmalarıyla veba bunlara ve nihayet Müslüman mahallelerine de sıçramıştır. Hastalığın şiddetinin azaldığı kasım'dan sonraki aylarda bile Nefs-i İstanbul'dan günde 500 cenaze çıktığı kaydedilmektedir. (3)

Vebadan sonra ikinci büyük hastalık Koleradır. Kolera, pis su ve bunlarla yıkanan yiyeceklerle bulaşan mikrobik bir hastalık olup kusma, ishal, kas krampları ile başlar. Hastalığa yakalananların eşyaları, banyo ve bilhassa tuvalet yoluyla bulaşır. Korunmanın en iyi yolu ise temizliğe dikkat etmektir. İlk çağlardan beri görülen ve birkaç gün içinde öldüren bu hastalığın menşei Hindistan'da Ganj ile

Brahmaputra arasında kalan Bangladeş bölgesidir. Veba kadar korkunç olan kolera 1817'den sonra 1829, 1852, 1863, 1881 ve 1899 yıllarında büyük nüfus kayıplarına sebep olmuştur. 1912, 1970 yıllarının da salgın hastalığıdır.

Kolera 1817'de Bengal'den başlayarak Japonya, Çin ve Ortadoğu'ya kadar uzanmış, 1823'de Osmanlı topraklarından Anadolu, Doğu Akdeniz kıyıları ve Arabistan'a kadar yayılmış ardından diğer Osmanlı topraklarında da kendini göstermiş salgının başlamasından ancak üç sene sonra hızı kesilmişse de 1829'da İran ve Rusya'da yeniden görülmüştür. (4) Alınan tedbirlere rağmen 1831'de Osmanlı'da büyük kayıplara sebep olmuştur. İstanbul'daki kayıp 6.000 iken Hicaz'da 20.000'i bulmuştur. 1846'daki salgında ise kayıp sayısı 15.000'i bulmuştur.

Koleranın kolay ortaya çıktığı bir yer olan Hicaz'dan yayılması haç mevsimi sırasındadır. Çeşitli memleketlerden gelen hacılar arasında kolera salgınının başlaması, bunların dönüşlerinde hastalığı gittikleri memleketlere taşınmaları, Pandemiye sebep olduğundan Osmanlı idaresi karantina uygulamasına son derece önem vermiştir. Buna rağmen 1865 senesi haccından dönen bir gemi kolerayı İstanbul'a getirmiş, oluşan salgında 60.000 kişi ölmekten kurtulamamıştır. Aynı yıl Kolera Nizamnamesi hazırlanmış buna rağmen hastalığın yayılması tam manasıyla önlenememiştir.

Pandemiy şeklinde olan bir diğer hastalık ise Çiçektir. Bir virüsün sebep olduğu çiçek, bulaşıcı ve bazen öldürücü, öldürmediği takdirde de iz bırakan bir hastalıktır. Çiçek bu hastalığa yakalanmış şahısla doğrudan temas, eşyaları kullanma, bulunduğu ortamdaki havayı teneffüs etmekte bulaşır.

Çiçek hastalığını önleyici aşının ilk defa Osmanlı Anadolu'sunda çiçek geçirmekte olan bir kimseden alınan irinin sağlam kimseye zerk edilmesiyle yapıldığı 1679'da kaleme alınan Menafii'ül Etfal risalesine dayanılarak 1948 de Dr. Süheyl Ünver tarafından ortaya konmuştur. XVIII. yüzyıl başlarında İstanbul'da bulunan İngiliz elçisini eşi Lady Montague, bir çiçek kabarcığından alınan sıvının, muamele edildikten sonra sağlam insana zerk edildiği ve bunun kol, bacak, veya istenilen yerlerde birkaç kere tekrarlanmasıyla hastalığa karşı bağışıklık kazandırıldığından bahsedilir. Hatta kendi oğluna da yaptırmaya karar verdiğini yazar. (5) Ancak daha sonra Osmanlı ülkesinde bu usulün unutulduğu ve

İngiliz Edward Jenner tarafından bulunup ilk defa kendi köyündeki çocuklar üzerinde tatbik ederek müspet sonuç aldığı aşının ithal edilerek hastalığı önüne geçilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Salgın Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler

Tahaffuzhane/Karantina: Bulaşıcı hastalıkları salgın haline gelmesini önlemek için alınan bir tedbir olup kara, deniz ve hava yoluyla gelen şahıs, hayvan ve eşyaların şehre sokulmayıp belli bir süre bu iş için ayrılan bu yerlerde müşahede altında tutulması veya hastalık görülen bir bölgenin tecrit edilmesidir.

Osmanlı'da koruyucu hekimlikle ilgili ilk uygulamalar 1831 yılında İstinye'de karantina kurulmasıyla başlamıştır. 1837'de Abdullah Molla başkanlığında Meclis-i Tahaffuz-ı Ula adlı bir karantina meclisi teşekkül edilmiştir. (6) Meclisin teşkili için tıbbiyeye, mülkiye ve ilmiye mensuplarından bir komisyon kurulmuş, fıkıh kitapları, bazı hadisler ve fetvalarda hastalığın sirayetinden bahsedilmesinden hareketle karantinanın tatbikinin dinen kabul görmüş olduğu sonucuna varılmış ve şeyhülislamdan da karantina teşkilatının kurulmasında mahzur olmadığına dair fetva alınmış; böylece karantina meclisinin teşkili ile karantina uygulamasına başlanmıştır. (7) Bu meclis Ocak 1840 'da hariciye nazırı Mustafa Reşit Paşanın teklifiyle İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya, Avusturya ve diğer Avrupa devletleri ile Amerika Birleşik Devletleri ve İran'ın birer delege yollaması ile milletler arası karantina meclisi niteliği kazanmıştır. 27 Mayıs 1840'da bütün delegelerin katılımıyla hazırlanan bir karantina nizamnamesi Türkçe ve Fransızca olarak yayınlanmıştır. Kısa zamanda 1862'ye kadar İmparatorluğun başta İstanbul olmak üzere Eflak, Hersek, Avlonya, Filibe, Zıstovi ve Niğbolu gibi Balkan şehir ve kasabalarında Anadolu'nun başta İzmir olmak

üzere güney ve kuzeydeki limanlarında. Çanakkale boğazında doğuda Muş, Sivas, Diyarbakır'da; Akdeniz adalarında Sakız, Sisam, Kıbrıs, ve Midilli'de ve Arap vilayetlerinde Suriye'de Şam, Halep, Lazkiye ve Beyrut'da, ayrıca Kudüs, Sayda, Musul gibi yerlerde ve Kızıl Denizde Kamran adasında olmak üzere 81 yerleşim yerinde tahaffuzhane (karantina mahali) kurulmuştur. Hacılar içinde Mekke'de ayrıca bir sıhhiye müfettişliği kurulmuştur. (8) Karantina Meclisin başlıca görevi salgın hastalıkların çıkmasını engellemek çıktıysa da yayılmasına mani olmaktır.

Tütsü Dolabı: Meclis sadece insanlarla ilgili değil hayvanlar, yiyecek maddeleri ve eşyalar içinde tedbir almak durumundaydı. Bu amaçla İstanbul'da Yenikapı'da bir Tütsü dolabı kurulmuştu. Rumeli'den gelecekler için Küçük Çekmece, Anadolu'dan gelecekler için de Kartal'da tütsüleme tedbirleri alınmıştı. İstanbul'a sebze ve meyve getiren tekneler burada tütsülenerek dezenfekte edilmekteydi.

Bekar Evlerinin Yıkılması: II. Mahmut zamanında (1812) vebanın çevre kirliliğiyle olduğu düşüncesiyle hastalığın salgın hale gelmesine sebep olduğuna karar verilen kahvehane, berber ve manav dükkanlarının üstlerindeki bekar odalarıyla bazı yerler tamamen yıktırılıp temizlenerek karantina tedbirleri alınmıştır.

İstanbul'un bölgelere ayrılması: İstanbul şehri bölgelere ayrılarak her birine doktor ve memurlar tayin edilmiş, bunların bütün hastalarla ilgilenmesi, bulaşıcı bir hastalık görüldüğünde karantinaya alınması, bu gibi evler giriş çıkışların yasaklanması,

şehrin temizliğine riayet edilmesi, debbağhane, kırışhane, gibi tesislerin meskûn yerlerin dışına taşınması, gelen gemilerin yoklanmadan hiç kimsenin yaklaşmaması gibi hususlar üzerinde durulmuştur. Bunların kontrolü için de muhtar, imam ve gayrimüslim cemaatlerin reisleri mesul tutulmuştur. (9)

Hacılara Şehadetname Verilmesi: Osmanlı Devleti'nde Hicaz'da koleranın salgın haline gelmemesi için önce bir talimat yayınlanmış, 1859'da ise hacı adaylarını taşıyan gemilerin Osmanlı sularına doktor olmadan giremeyecekleri kararı alınmıştır. Ancak haç mevsiminde koleranın önüne geçilemediğinden 1865'te bir sağlık heyeti Mısır'dan Cidde'ye giderek hacı adaylarını getiren gemileri kontrol ve hastalıktan salim olanlara temiz olduklarına dair şehadetname vermeye başlamıştır. (10) Bununla birlikte Hicaz karantina komisyonu kurularak alınacak tedbirler de tespit edilmiştir. Bu amaçla bol ve temiz içme suyunun temini, tuvaletlerin temizliği, kurban kesimlerinde arta kalanların ortada bırakılmayıp çukurlar açılıp gömülmesi, hastaların tedavisi için seyyar hastahanelerin kurulması, gıda maddelerinin hijyen şartlarının sağlanması gibi tedbirler almıştır.

Telkikhane (Çiçek aşısı evi) açılması: sultan II. Mahmut döneminde hekim olan Şanizade Mehmet Ataullah Efendi İngiltere ve Amerika'dan getirilen çiçek aşısının hem maliyetinin yüksek oluşu hem de yolun uzun oluşu sebebiyle bozulmasını ortadan kaldırmak için aşının Ayazağa Köyü'ndeki ineklerden elde edilebileceğini görmüş ve İstanbul'da bir telkikhane yani çiçek aşısı evi açılması için padişah nezdinde teşebbüste bulunmuşsa da buluşun fiiliyata dökülmesi mümkün olmamış daha uzun bir süre ithal aşılar kullanılmaya devam edilmiş ancak 1890'da İstanbul'da bir telkikhane kurulabilmiştir. Aslında daha sonra telkikhanelerle de yetinilmemiş İzmir gibi bazı şehirlerde çiçek hastaları ayrı hastahanelerde tedavi edilmiştir. (11) Hastalığın yayılmasını engellemek amacıyla da aşılama faaliyetlerine hız verilmiş özellikle okullarda aşısız talebekalmamasına dikkat edilmiştir. İstanbul, Bursa, Eskişehir, Tuna vilayetleri dahil

ortaokul seviyesindeki askeri rüştiyelerde bütün talebe aşılanmıştır.

Tıyn-ı Mahtum (Mühürlü Toprak) Eski tarihlerden beri Limni Ada'sında çıkarılan tını mahtum denilen toprağın bütün dertlere deva olduğu kabul edilirdi. Ağustos ayında toprak çıkarılıp İstanbul'a getirilerek kileri amire'de saklanırdı. Çeşitli minareler ihtiva eden tin-i mahtum bazı muamelelerden geçirilerek içilir veya ondan yapılan bardaklara su konur içilir bunun da bütün dertler gibi vebaya da iyi geldiğine inanılırdı. (12)

Bazı Otların Yakılması: İstanbul'da bulunmuş batılı yazarlar salgın hastalıklar baş gösterdiğinde tedbir olarak konaklar ve resmi dairelerin önleri veya avlularında tabanı delikli ve altında mikropları öldüreceğine inanılan bazı otların yakıldığı bir kulübe bulunduğundan, binaya girecek şahısların buradan geçirildiğinden bahsederler. Bu da salgın hastalıklara karşı alınan yöntemlerden biriydi.

Toplu Duaya Çıkma: Peş peşe gelen veba salgınları İstanbul nüfusunu büyük çapta kırdığından hastalığın bir an önce son bulması için baş vurulan çarelerden biri de toplu duaydı. 1592 yılında padişah fermanıyla toplu olarak dua emrolunmuştu. Devlet erkani, ulema, şeyhler ve halk sabahın ilk saatlerinde Ok Meydanı'na giderek hastalığa yakalananların şifa bulmaları ve vebanın def'i için dua etmişlerdir. 1654 yılındaki salgında da yine duaya çıkıldığı görülmektedir. (13)

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti salgın hastalıklara karşı alınması gereken birçok tedbiri almıştır. Ancak dua etmeyi de ihmal etmemiştir. Bir Müslümanın en önemli özelliği, tedbir aldıktan sonra her türlü kötülükten, tehlikeden, hastalıktan, fitneden, zalimin zulmünden, tembellikten, cimrilikten, hıyanetten, korkusuz kalpten, doymayan nefisten, kötü ahlaktan, cahillikten, afet ve musibetlerden, görünen ve görünmeyen canlıların şerrinden rahman ve rahim olan Rabbine sığınmak, yalnız ona inanmak ondan yardım istemek ve tevekkül etmektir. Kulluğun en önemli göstergesi her daim Rabbinden yardım istemektir. Osmanlı'da bunu yapmıştır.

Günümüzde de korona hastalığının son bulması için toplu dualar cami minarelerinden yapılmaktadır. Bu

sadece Türkiye'de değil dünyanın birçok ülkesinde farklı inançlara sahip olanlar kendi inançlarınınca dualar yapmaktadırlar. Hatta Avrupa'nın birçok ülkesinde ezanın açıktan okunmasına bile müsaade edilmiştir. Bu da duanın her dönemde her toplum için önemli olduğunu göstermektedir.

Osmanlı Devleti salgın hastalıklara karşı mücadele etmek için maddi ve manevi tedbirler almış hastalıktan en az zayıyla kurtulmaya çalışmıştır. Diğer devletlere kıyasla da oldukça başarılı olmuş ölümlerin en düşük olduğu ülkelerden biri olmuştur. Salgın hastalıklar geçmişte olduğu gibi günümüzde ve gelecekte de olacaktır. O halde yapılması gereken hastalıkları hafife almadan, insana değer veren bir yaklaşımla bir an önce tedbirler almak ve vatandaş olarak da alınan önlemlere uymak olmalıdır.

KAYNAKÇA

- 1.) Mübahat S. Kütükoğlu: Osmanlı'nın Sosyo- Kültürel ve İktisadi Yapısı s.234
- 2.) a.g.e.s.235
- 3.) a.g.e.s.236
- 4.) a.g.e.s.239
- 5.) a.g.e.s.241
- 6.) Ekmelettin İhsanoğlu, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi; Eğitim ve Bilim, c. 2, s.352
- 7.) Mübahat S. Kütükoğlu: Osmanlı'nın Sosyo- Kültürel ve İktisadi Yapısı s.246
- 8.) Ekmelettin İhsanoğlu, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi; Eğitim ve Bilim, c. 2, s.352
- 9.) Mübahat S. Kütükoğlu: Osmanlı'nın Sosyo- Kültürel ve İktisadi Yapısı s.248
- 10.) a.g.e. s.250
- 11.) a.g.e.s.242
- 12.) Naima V 1528 ; Yasemin Demircan: Yıyn-ı Mahtum Akdeniz Dünyasının Mucize Toprağı
- 13.) Mübahat S. Kütükoğlu: Osmanlı'nın Sosyo- Kültürel ve İktisadi Yapısı s.237

KAYGILI ZAMANLAR, ŞEFFAF EVLER VE UZAKTAN EĞİTİM

▲ KAMİL ERGENÇ

Küresel ölçekte cereyan eden bir salgın nedeniyle bir süredir evlere kapanmış durumdayız. Salgın öncesi yaşadığımız hayatı normal kabul edersek, hali hazırda yaşadığımız süreci anormal olarak nitelenebiliriz. Fakat dünyayı sadece kendinden ibaret zannetmeyenler ve bu küçük gezegende ne olup bitişine biraz olsun kulak kabartanlar zaten salgın öncesinde yaşadıklarımızın da normal şeyler olmadığını tespit etmekte zorlanmayacaklardır. Sürekli büyüme hırsının tabiatla yol açtığı yıkım, teknik ilerlemenin hızına yetişme arzusunun toplumsal dokuda yarattığı tahribat, biyolojik çeşitliliğin canını okuyan sanayileşme, hava-su ve toprakta meydana gelen geri dönüşü belki de yıllar alacak kirlilik, savaşların yol açtığı açlık, susuzluk, hastalık ve katliamlar, yerinden yurdundan edilen milyonlarca insan ve daha nice anormallikler de salgın başlamazdan evvel her gün şahit olduğumuz sıradan(!) vakalardır. **Salgını bu kadar ürkütücü**

kılan ise, ayırım yapmadan her birimizi hedef alıyor olması. Bizden uzakta olan anormalliklere "izleyici kalarak" normalleştiren bencil ve narsist yanımız, söz konusu kendimiz ve yakınlarımız olduğunda, bir anda duyurgalarını çalıştırıyor. Çok zor ama umulur ki bu salgın tehdidi sona erdiğinde, benciliklerinden sıyrılmış bir dünyaya gözlerimizi açalım.

Kabul etmek gerekir ki gündelik hayatımızın rutini bozuldu ve gündemimiz bir anda değişti. Salgın öncesinde anlamını bile bilmediğimiz bir çok sözcük "sık kullanılanlar" arasına dahil oldu. "Pandemi", "izole olmak", "karantina", "test kiti", "virütik yayılma", "yerel bulaş", "asemptom" "süper bulaştırıcı" ilk akla gelenler... Hastalığa yakalanma kaygısının eşlik ettiği teyakkuz hali, toplumların akıl sağlığını tehdit eder boyutlara ulaştı. Hayatta kalma arzusu bir anda hepimizi esir aldı(zaten daha önce de almıştı). Salgının insandan insana

bulaşıyor olması doğal olarak insan-insan ilişkisini etkiledi. En yakınlar bile görüşmelerini askıya aldı. Kültürel kodlarımızda önemli bir yer tutan musafaha terk edildi. Herkes birbirine karşı tetikte olmaya zorlandı. Salgının en çok etkilediği yaşlıları evde tutmak için akla ziyan önlemler (bankların sökülmesi gibi) alındı. Camiler, mescitler, okullar, alışveriş merkezleri kapatıldı. Kısacası şimdiye kadar olağan(!) seyrinde devam eden hayat, bir anda tehlikelerle dolu bir gayya kuyusuna dönüştü.

Bütün bu saydığımız şeylerin 21.yüzyılda olmasının ayrı bir anlamı var kuşkusuz. Dördüncü sanayi devriminin konuşulduğu, yapay zekanın hayatımıza dahil olduğu, uzaya üsler kurduğumuz, dünyanın bir ucundan diğerine yirmi dört saatten daha kısa bir sürede gidebildiğimiz, dağları deldiğimiz,

denizleri yardıığımız, binlerce kilometre ötedeki hedefleri etkisiz hale getirdiğimiz, sestem hızlı uçaklar yaptığımız, binlerce ciltlik kitapları parmak büyüklüğündeki aygıtlara hapsedtiğimiz, insandan insana yüz dahil bir çok organı naklettiğimiz, duygularımızı dijital dünyanın "çevrimiçi" karakteriyle tatmin ettiğimiz ve ölümsüzlük iksirini bulmaya çok yaklaştığımız(!) bir zaman diliminde bütün insanlığın bir mikroorganizma tarafından esir alınması oldukça manidar. Bilim insanlarının açıklamalarına bakılırsa henüz bu salgına yol açan virüsü etkisiz kılacak bir ilaç yok. Çalışmalar devam ediyor ve muhtemelen uzak olmayan bir vakitte aşıya kavuşacağız. Benzer salgınlar geçmişte de yaşanmış. Yani salgın olgusu bağlamında yeni bir durumla karşı karşıya değiliz. Ancak bu son salgını diğerlerinden ayıran en önemli özelliği, herhalde, etki alanının genişliği. Açıklamalara bakılırsa dünyanın üçte ikisi virüsten etkilenmiş. Bütün bir küreyi etkisi altına alması an meselesi...

Böyle durumlarda tercihini komplo teorilerine yaslanmaktan yana kullananların sayısı hiçte az değildir. Hele ki Türkiye'de... Bu salgının küresel sistemin direksiyonunda olanlar tarafından planlanan bir tür biyolojik savaş olduğu, yapay zekanın gündelik hayata dahil olmasıyla birlikte insana ihtiyaç kalmadığı ve bu nedenle nüfusun azaltılması gerektiği gibi argümanlarla beslenen teoriler oldukça revaçta... Öteden beri başına gelen bela ve musibetlerin ya da maruz kaldığı sorun ve sıkıntıların dış mihraklar veya üst akıl (genelde Soros ve Rochefeller) tarafından planlandığına inanarak kendisini rahatlatan oldukça geniş bir havzaya sahibiz. Genelde kendisini muhafazakar/sağ kanatta konumlandırın bu kesim kötülüğün hep dışarıdan kaynaklı olduğu, aslında bizlerin çok iyi insanlar olduğumuz algısını köpürttü ve böylece hem özeleştirici kültürünün gelişmesine hem de gerçeklerle yüzleşme cesaretimizin tebarüz etmesine engel oldu. Şeytana şeytanlık yaptığı için kızan bu perspektifin sahipsiz bir tutumun, tavrın ve tarzın öznesi olması elbette beklenemezdi. Bunun yanında kendisini sol'da konumlandırmış ve hala 19.yüzyıl pozitivistizminin etkisinden kurtulamamış, bilimcilik zırhının arkasına saklanarak her fırsatta mensubu bulunduğu toplumun inanç değerlerine sövmeyi alışkanlık haline getirmiş bir kesim de var... Bu iki yaklaşım biçiminin sonucu olarak ciddi bir enformasyon kirliliği ve bu kirliliğin eşlik ettiği zihinsel teşevvüş hali yaşandı. Bu hengamede

modern uygarlığın materyalist doğasına dair çözümleme yapma imkanı ortadan kalktı ya da çok lokal düzeyde kaldı. Oysa ki asıl odaklanması gereken yer tam da burasıydı.

İnsanın yetkinliğini tabiatla arasına koyduğu mesafenin büyüklüğüne bakarak ölçen modern uygarlık, materyalist yaklaşımı kutsar. Tabiat üzerinde egemenlik tesis etmenin yolu da buradan geçer zaten. Bu egemenlik, kalkınma-ilerleme-büyüme-gelişme sözcüklerinin himmetine sığınarak meşrulaştırılır. Toplumların/ülkelerin gelişmişliğine dair tespit yapılacağı zaman, onların tabiat üzerinde kurdukları egemenliğin şiddetine bakılır. Hayatini devam ettirebilmesi için tabiatla muhtaç olan insan bu şiddetten payına düşeni alır. Demek ki, tabiat üzerinde kurulan tahakküm bizi doğrudan ilgilendiriyor. Havanın, suyun, toprağın temizliği, tabiatın dengesinin korunması esas itibariyle kendimizi ve neslimizi korumakla aynı anlama geliyor. Fakat hepimiz aldığımız eğitim ve içine doğduğumuz kültür itibariyle, Batı Medeniyeti'nin belirleyici ve tayin edici etkisine maruz kaldığımız için, her ne kadar kendimizi İslam'a nispet etsek, tahakküm üreten materyalist perspektifin girdabından kurtulamıyoruz. Ya da kurtulmak istemiyoruz... Hatta insanın-insana ve evrene/tabiatla hakim olma çabasını kutsuyor; tebci, tasdik ve tebrik ediyoruz. Türkiye özelinde "sağ"ın ve "sol"un tüm fraksiyonları sözünü ettiğim bu materyalist perspektifin kamusal alanda meşruiyet kazanması için çabaladı/çalıyor. Kendisini solda konumlandırınlar, dinin ilkel/arkaik toplumların vehimlerinin ürünü olduğunu iddia ederek çabalarına meşruiyet kazandırmaya çalıştı. **Sağdakiler ise dinin(İslam'ın) doğasının materyalistçe bir hayat tasavvurunu olumladığını zannetti. Kamu bilincini de bu yaklaşımlarına göre örgütlediler.** Böylece siyasal tercihte bulunacağımız zaman materyale en fazla yatırım yapacak olanı aradı gözlerimiz. Bilincimiz "projeniz nedir?" sorusunun ehemmiyetine ikna edildiği için çantalarında yol, köprü, baraj, silah, havalimanı, fabrika v.b. "ayartıcı" projelerle karşımıza çıkan politik figürlere kolaylıkla tav olduk. Reylerimizi aldılar ve projelerini gerçekleştirdiler. Biz de alkışladık... Her proje bizi biraz daha tabiatı kopardı, doğayı mahvetti, insani yanımızı çürüttü, Allah(c.c)'tan uzaklaştırdı ve nihayetinde ruhsuz "syborg" lara dönüştürdü. En insani yanımız olan irade, elimizin altından kayıp gitti. Artık oldukça kolay bir şekilde sevk ve idare edilen, manipülasyona

açık, kontrol ve denetim mahkumu "kalabalıklara" dönüştük. Yaklaşık iki asırdır Batıyı mağlup etmek için Batılılaşma yolunu seçen Doğu toplumları (ki aralarında biz de varız), materyalist perspektifin insanlığı felakete götüren doğasını henüz fark edememiş olacaklar ki, yollarına tam gaz devam ediyorlar. (Salgın münasebetiyle yaşadığımız kaosun en önemli sebebi kanaatimce budur.) **Teknik bilgiye olan hayranlıkları sebebiyle sayılabilir ve ölçülebilir yatırımlar yapmayı, uzun erimli niteliksel çabalara tercih ettiler.** Çin, Hindistan, Japonya, Singapur, Rusya, Türkiye gibi Batı'ya yetişme arzusuyla yanıp tutuşan ülkelerin hem halklarına hem de tabiata verdikleri zarar gidişatın insanlığın hayrına olmadığını anlamak için yeterli. Bu yarışın sonu olmayacak... Nitekim insanlık ailesinin bugün maruz kaldığı salgının sebeplerini, tabiata hakim olmak amacıyla atılan adımlara ilişkin bir farkındalık geliştirerek anlamak mümkün. Varoluşunu sahip olduğu materyaller ya da tabiat üzerinde kurduğu tahakküm üzerinden anlamlandıran bir yaklaşıma gönüllü olarak teslim olduğumuzu üzülenek müşahade ediyoruz. Hem de miras olarak ilim ve ahlak bırakan bir peygamberin(s.a.v) ümmeti olmamıza rağmen... İlerlemenin ve gelişmenin ölçütünü insan ve tabiat üzerinde kurulan egemenliğin şiddetine bakarak değil; adalete, insana, tabiata ve ilmi/entelektüel bağımsızlığa verilen değer çerçevesinde belirleyecek ahlakiliği inşa etmemiz gerekiyor.

Sağlık ve hayat söz konusu olduğunda ulus devletlerin takındıkları tavra ilişkin en ciddi eleştirel metinleri yazan Michael Foucault'un "bio-politika ve bio-iktidar" kuramını hatırlamakta fayda var. Devlet aygıtının mevcudiyetinin ve bekasının teminat altına alınması amacıyla beden üzerinde kurulan denetim mekanizmalarına dikkat çeken Foucault, sağlıklı birey ve sağlıklı toplum klişesinin de bu bağlamda değerlendirilmesini salık verir. Üretim-tüketim süreçlerine aktif olarak katılan, vergisini düzenli olarak veren, gerektiğinde devleti için ölen sağlıklı bireyler yetiştirmenin her ulus devletin görevi olduğuna dikkat çeker. Okullar, hastaneler, kırsal ulus-devlet/ler/in tekellerinde bulundurduğu bilgiyi çoğalttığı/ürettiği ve operasyonel olarak kullandığı yerler olarak öne çıkar. Böylece devlet aygıtı hem kendisini güvence altına almış olur hem de bilgi üzerinde kurduğu denetim ve kontrol mekanizmaları aracılığıyla kamusal rıza üretimini sağlar. Hatta

vatandaşlarının neyi sevip neyi sevmeyeceğine, kimin dost kimin düşman neyin iyi neyin kötü olduğunabile karar verebilecek bir güce erişir. Böylece "düşünceyi" denetleme imkanına kavuşur. Bu imkan sayesinde vatandaşlarını dilediği gibi sevk ve idare eder. Elindeki enformasyon araçları bu denetlemeyi mümkün ve sürekli kılacak enstrümanlardır. Devlet aygıtı, hayatta kalabilmek için bireylere ihtiyaç duyar. Bireyin sağlıklı olması ile devlet aygıtının meşruiyeti ve mevcudiyeti arasında çok yakın bir ilişki vardır. Bu nedenle bireyi yaşatmak önem arz eder. Bununla birlikte, bireyi yaşatmayı önemseyen modern devlet aygıtının, aynı zamanda, yaşamaya değer olmayan bireyleri tespit etme hakkına sahip olduğuna dikkat çeker Giorgio Agamben. Nitekim salgın dolayısıyla İtalya'da doktorların genç hastalara öncelik verdiği, yaşlıların ölüme terk edildiği yönünde gelen bilgiler tam da bu bağlama denk düşer. Üretim-tüketim sürecine katkı sunmayan bilakis sağlık, emeklilik, sosyal ve kültürel harcamaları nedeniyle devlet aygıtını yoran/yavaşlatan bireyler "atık" muamelesi görmektedir. Merkel'in, Avrupa'nın sınırlarına dayanan mültecilerden çocuk yaşta olanların alınabileceğine ilişkin beyanı da bu bağlamda değerlendirilebilir.

Salgın münasebetiyle "hastane"lerin hayati önemde kurumlar olarak öne çıktığına şahit oluyoruz. Hastane sadece kurumsal hüviyetiyle değil, aynı zamanda temsil ettiği "perspektifle" de nereye ait olduğunu açık eden bir "kurum"dur. Modern tıbbın serpilip geliştiği yerler olarak hastaneler, beden(lerimiz) üzerinde tahakküm kurmanın en steril mekanları olarak öne çıkar. Hayatta kalma, uzun yaşama, sağlıklı yaşama, bedenle barışık olma gibi bir çok klişeyi içeren modern hayat algısı hastaneyi adeta kutsal bir mekan olarak önümüze koyar. Salgının sebep olduğu teyakkuz halinin beslediği kaygıyı giderecek yegane mekanlar olarak hastaneler, denebilir ki, sadece bugünün değil geleceğin de kutsal mekanları olarak değer göreceklere. Bu kutsal mekanların saygın üstatları olarak öne çıkarılan doktorlar ise, modern tıbbın ana istinatgahı olan aydınlanma aklının sadık havarileri olarak anılmayı hak edecekler. Modern tıbbın, kutsalla irtibatı kesilmiş bilgiyi referans alarak icrayı faaliyette bulunduğu gerçeğini hatırd tutmakta fayda var. Nitekim önce tabiatı sonra da insanı bir "makine" gibi tasavvur eden aydınlanma aklının, modern tıbbın şekillenmesinde oldukça önemli bir rol oynadığı söylenebilir. "Makine beden" tasavvurunun benimsenmesi sonrasında gündelik

hayatımızın vazgeçilmezi olan bir çok klişe tıp aracılığıyla meşrulaştırılmıştır. Makine beden düzenli ve verimli çalışması için gerekli olan enerjinin tedarik edilmesi "dengeli beslenme" şeklinde formüle edilir. Makinenin çalışması esnasında ortaya çıkması muhtemel arızaları minimize etmek için yıllık bakıma (chuck up) ihtiyacı vardır. Paslanmanın önlenmesi için "spor/egzersiz" yapmalıdır. Makinenin parçalarından herhangi birinde meydana gelen bozulma ya da tam işlevsizlik halinde yedek parçaya (organ nakli) ihtiyaç vardır. Sürekli çalışmanın makinede meydana getirebileceği sorunların izale edilmesi için arada bir dinlendirilmesi(düzenli uyku) gerekir. Tüm bu kaideler artık tartışılması mümkün olmayan hususlar olarak hayatımızdaki yerini almıştır. Kendisini İslam'a nispet edenler bile, modern tıbbın beden telakkisini bütünüyle içselleştirmiştir. Salgın münasebetiyle şimdilerde iyice öne çıkan bu telakki biçimi sorunun da ana kaynağıdır aynı zamanda. Einstein'ın dediği gibi "bir sorunu çözmek için o sorunu ortaya çıkaran akıldan uzaklaşmanız gerekir."

Bedene yüklenen anlam tarih boyunca çeşitli değişikliklere uğramıştır. Sokratesle başlayıp Aristoteles'e kadar devam eden çizgi bedeni "insanın amaçlarına ulaşması için gözetmesi gereken bir araç olarak" tanımlarken; Platon ve Pythagorasçılar ise "insanı bu dünyaya bağlayan ve bu arada onu(insanı) yolundan uzaklaştıran bir düşman" olarak görmüştür. Modern dönemde Descartes ve Hobbes bedeni mekanik bir bağlama hapsederek makine gibi tasavvur ederken; Darwinci çizgi içgüdülerin toplamı olarak tanımlamıştır. Günümüze geldiğimizde ise makine beden tasavvuru hala geçerliliğini korumakla birlikte, post-modern paradigmanın açtığı anarşik çizginin de katkısıyla beden, hem çevreyle iletişim kurmanın hem de aynı çevreyle başa çıkmanın/savaşmanın "mekanı" olarak görülmeye başlanmıştır. Antik Yunan'dan bugüne bedeni ve onun güzelliğini/gücünü/sağlığını hayatın yegane anlamı ve amacı olarak kodlayan geleneğin, post-modern perspektife nüfuz ederek günümüz dünyasına da vaziyet ettiğini söylemek mümkün. Bedenlerimize arız olan bir virüsün sebep olduğu olağanüstülükler elbette bu telakki biçiminden bağımsız değil. Yaşamayı, bedensel lezzetlerin itminanına gösterilen ihtimam olarak telakki eden bir akıldan başka bir tutum takınması da beklenemez elbette.

Bu aklın ölüme yüklediği anlamın kötücül olduğunu söylemeye gerek yok sanırım. **Lezzetlere olan temayülü sıfırlayan bir hakikat olarak ölümün modern insanın zihin dünyasında bulunduğu karşılık adeta zifiri karanlıkla eşdeğer.** Ölümler arasında mesafe koyarak mutlu olacağı zannıyla yaşayanların, hayatı ve ölümü birbirinin mütemmim cüzü olarak gören, ölmeden önce ölmeyi salık veren, ölümü mutluluk makamının yegane sahibine dönüş olarak gören, **hayatı ve ölümü alemlerin rabbi için kayıtlayan bir yaklaşımı anlaması elbette ki zordur.** Nitekim modern tıbbın en önemli amaçlarından biri de ölümü ötelemek(!), onu alt etmek veya ölümü hatırlatan çizgileri hayatımızdan defederek bizi her daim bedeni zindeliğin zirvesinde yaşayan bir birey olarak sağlıklı(!) kılmaktır. Bugün bize sağlık olarak yutturulan her ne varsa, hayatı kutsa/llaştır/mayı, ölümü ve ahireti unutmayı, bedensel lezzetlerden alabildiğine istifade etmeyi ve tüm bunları yaparken de elbette ki kapitalizmin dişlilerini yağlamayı temin etmekten başka bir işe yaramıyor. Denebilir ki, modern bilim referans aldığı seküler bilgi aracılığıyla hem bedenlerimizin hem de zihinlerimizin kontrol altına alınmasına hizmet ediyor. Bilimsel faaliyetler adı altında yapılanlar büyük nispette tabiatın ve insanın üzerinde egemenlik kurma arzusunun bir yansıması olarak öne çıkıyor. Maruz kaldığımız bu salgın münasebetiyle hayatlarımız üzerindeki kontrol ve denetimi iyice belirginleşen tıp biliminin, geleceğin dünyasında toplumların sevk ve idaresinde hayati rol oynayacağını söylemek abartı olmasa gerek. Söz konusu beden sağlığı olduğunda her türlü fedakarlığı yapmaya hazır olan bir toplumsal zeminin inşa edildiğini bu vesileyle müşahade ediyoruz. Aynı hassasiyetin zihin sağlığı konusunda gösterilmemesi

ise dikkate değerdir. Oysaki bedenlerimize arız olan bu salgın karşısında gösterdiğimiz müteyakkız halin benzerini, yaklaşık iki yüz yıldır tecrübe ettiğimiz ve halihazırda neredeyse içselleştirdiğimiz Protestan kültür ikliminin kavramsal ve kurumsal çerçevesine karşı da göstermemiz gerekirdi. Kimi yerlerde cebren ve hileyle, kimi yerlerde ise içeriden devşirilen aydın/entelektüel/bürokratlar sayesinde aydınlanma aklının rehberliğinde yol almaya ikna edilen toplumlar, zihinsel bağımsızlıklarını kaybetmişlerdir. Bizim de içinde yer aldığımız bu toplumlar aydınlanma aklının ilke, prensip ve referanslarını sorgulamak ve bu aklın tasallutundan bizar olan insanı ve tabiatı nasıl kurtaracağını düşünmek yerine, hala bu aklın klavuzluğunda yol alan bilimi öne çıkarıyor ve kutsuyor.

Şimdiye kadar türlü **enstrümanlar kullanarak evden uzak kalmanın efdaliyeti hakkında vaaz veren ekran guruları, şimdilerde evin ne kadar mühim bir yer olduğunu ispatlama çabasında.** Evde kalmayı özendirmek için gösterilen olağanüstü çaba gerçekten dikkate değer. Yalnız bir sorun var ki, ev denilen mekanın mahiyeti ve işlevi çoktan değişti. Şu an içinde kaldığımız ya da kalmaya mahkum olduğumuz yerlerin ev olup olmadığı üzerinde tefekkür etmek gerekiyor. Çünkü **ev sadece duvarlarla çevrili üstü kapalı bir mekanın adı değil. Aynı zamanda aile sıcaklığının, birliktelik ruhunun, dayanışmanın, mahremiyetin, çocuk terbiyesinin, tefekkürün, tecrübe aktarımının ve insanı mekanik bir varlığa dönüştürmeye çalışan modern/seküler Batı medeniyetine karşı mukavemetin ana karargahıdır. Evin aileden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir.** Huzur evi, sevgi evi, sığınma evi v.b varyasyonları olsa da en nihayetinde eve yüklenen anlam daima olumludur. Bu varyasyonlar endüstri toplumunun icadı olarak belirginlik kazanır. Ailenin ontolojik karakteri, evin hemen hemen bütün kültürlerde vazgeçilmez oluşunu temin etmiştir. Son elçi Hz. Muhammed(s.a.v)'in vahye ilk muhatap olduğunda yaşadığı şoku üzerinden atmasını sağlayan yer eviydi. İslam'ın ilk muhatapları müşrik siyasal düzenin tarassutundan korunmak ve nazil olan vahiyyle tanışık olmak amacıyla evde (Erkam'ın evinde) buluşurlardı.

Müslümanların nazarında ev, her zaman hayati önemi haiz bir mekan olarak değer görmüştür. Birbirine velayet yoluyla bağlı olan mü'min erkek

ve mü'mine kadının müşterek mekanı olarak ev, bu dünyada cennetten bir köşe olarak tavsif edilir. Oraya girmenin ve çıkmanın kuralları vardır. Selam vererek ve izin almak suretiyle girilir. Yine selam vererek ve müsaade istenerek çıkılır. Sofraya beraber oturulur. Sevinç ve hüznün beraber paylaşılır. Misafir ağırlanır. Sohbetler yapılır. Oyunlar oynanır. İbadet edilir. Adeta bir mektep gibidir evler. Pagan Roma'nın müstehcen, ırkçı ve kapitalist sosyal gerçekliğine dahil olmamak için İsa(a.s)'nın sadık yarenleri yer altı evleri inşa etmek zorunda kalmışlardı. Bu evlerde talim ettikleri ilahi öğreti sayesinde Roma'nın Kurulu düzenini sarstılar. Cumhuriyet modernleşmesinin jakoben ve militarist karakterine karşı dönemin Müslüman ahalisinin sığınağı da evlerdi hiç kuşkusuz. Arapça alfabeyle bile tahammül edilemeyen bu yıllarda hiç değilse Kur'an okumayı öğretme mekanları olarak evler çok önemli bir misyon üstlenmişti. Ev ideolojik tutumun, tavrın ve tarzın talim edildiği özel mekan/ler olarak her dönemde değerini korumayı bildi. Hücre evleri, örgüt evleri şeklinde kimi zaman kriminalize edilse de veya "genelev", "randevu evi" gibi kullanımlarla bayağılaştırılmaya çalışılsa da, kontrol ve denetim dışı olması yönüyle evler her zaman güvenli bir sığınak olmuştur. Bu sebeptendir ki modern ulus devletlerin ilk hedefi ev oldu. Buraları kamusal alana dahil etmek (yani şeffaflaştırmak) için oldukça sistematik ve altüst edici çalışmalar yapıldı.

Bu sistematik ve altüst edici çalışmalara karşı koyabilecek zihinsel, sosyal, siyasal ve iktisadi donanımdan yoksun olan bütün geleneksel toplumlarda olduğu gibi bizde de evin misyonu, kentleşmeyle birlikte, değişti. Halkı Müslüman toplumlarda atılan modernleş/tir/me adımlarının ilk sırasında yer alan kadının kamusal görünürlüğü bu değişim sürecinin ana dinamiklerinden biridir. **Terbiye eden ve yetiştiren olması münasebetiyle Arapça'da rabbet-ül beyt(evlin rabbi) olarak adlandırılan ev hanımlığı, modern değerler sisteminin sözcülüğüne soyunan aydın/bürokrat kesim tarafından tahkir ve tezyif edildi.** Onun yerine çalışan, kazanan, kariyer yapan kadın profili öne çıkarıldı. Sanayi devrimi sonrasında Avrupa hinterlandında yaşanan sosyal buhranın sonucu olarak tezahür eden feminist perspektifin de katkısıyla güçlenen kamusal görünürlük, bir yandan ekonomik bağımsızlığın kazanılması ve erkek eline bakmaktan kurtulmak diğer yandan da, Roma kültüründen mülhem, ataerkillik olarak tesmiye edilen geleneksel yaklaşımın tahfif edici hususiyetine

karşı bağımsız bir duruş sergilemek amacıyla terviç edildi. Evin mahiyetine ilişkin değişimin bu süreçle çok yakından ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

Kur'an'ın birbirinin velisi olarak tanımladığı kadın ve erkek profiline aksine geleneksel kültürün kadını ikinci sınıf varlık olarak konumlandıran yaklaşımı da bu sürece(kadının kamusal görünürlük sürecine) dolaylı katkı sağladı. Kadının bu gayrı İslami konumlandırılışı, vaktiyle Hıristiyan geleneğe ev sahipliği yapmış olan Anadolu'da, Hıristiyanlığın Adem'i yoldan çıkararak ve takvalı olmayı engelleyen kadın algısının "şeytani" bir muhteva içinde tevarüs edilmesiyle yakından ilgili olduğu söylenebilir. Böylece kadın, geleneğin tahfif edici yaklaşımının prangalarından kurtulmak için modern paradigmanın emansipasyon klişesinin gölgesine sığınmayı tercih etti. Evin/ailenin bir sığınak olmaktan çıkarak ulus-devletin operasyon sahası haline gelmesi de böylece başlamış oldu. Nitekim gelinen nokta itibarıyla ev, birlikte yaşam pratiğinin tecessüm ettiği kamusal mekan olarak tebarüz etmektedir. Tarihin motor gücü olarak iktisadi öne çıkararak Marksist literatürün de katkısıyla ev/ler bir işyeri gibi konumlandırılmakta ve kadının kocası tarafından sömürülmesinin önüne geçmek amacıyla "ev içi emeğin" ücretlendirilmesi gibi oldukça ticari bir perspektif gündemleştirilmektedir. Böylece aile kurmak bir tür şirket ortaklığı gibi tahayyül edilebilmektedir. Dolayısıyla içinde kalmaya zorlandığımız mekanların ev olma özelliğini yitirdiğini söylemek zannediyorum yanlış olmaz.

Türkiye özelinde 1990'lı yıllarla birlikte ev içinin kamusal alana taşınma süreci hızlandı ve evler(imiz) artık kamusal mekanlar olarak belirginleşti. Aile danışmanlığı ve psikolojik rehberlik adı altında ev içinde olan her ne varsa "ekranlar aracılığıyla" kamusal alana taşındı ve evin en temel işlevlerinden biri olan "mahremiyetin müdafaası" ilkesine halel geldi. Mahkeme tutanaklarının da kamuoyuyla paylaşılabilir olması, sözünü ettiğimiz mahremiyetin deşifresine katkı sundu. Hatta medya unsurları(ekranlar) "uzmanlar" yardımıyla bu tutanakların psikolojik ve sosyolojik analizlerine aracılık etti. Bu analizlere ilham veren bilginin referansı modern paradigma olduğu için, aile kurumunun tahrip edilmesinden başka bir işe yaramadı. Bu süreçte hayati rol oynayan ekranlar, şimdilerde salgınla mücadele adı altında yine oldukça önemli bir misyon üstlendi. Nitekim

eğitim-öğretim de dahil kamusal alanda devlet eliyle yapılan bir çok hizmet, artık dijital imkanlar kullanılarak evlerde gerçekleştiriliyor. Zaten şeffaf olan evlerimiz böylece daha da şeffaf hale geliyor. İşin garip tarafı kendisini İslam'a nispet edenler de bu sürecin paydaşı olmayı gönüllü olarak tercih ediyor. Evin "özel" ve dokunulmaz bir mekan olarak kalmasına dair kamusal farkındalık oluşturacak bir itiraz henüz kimseden sadır olmadı. Olması da zor görünüyor. Zira "ekranlar",evin/ailenin itibarını daha da zedelemek amacıyla, adeta ağız birliği etmişcesine, salgın süresince ev içi şiddetin arttığına ilişkin sistematik yayınlar yaparak, evin özel kalması bir yana bütünüyle denetime açılması gerektiğini zımnen ifade ediyorlar. Hıristiyanlığın sorunlu kadın algısıyla bir şekilde imtizaç etmiş geleneksel kültürün tortularını İslam'ın velayet hukuku eksenli birlikteliğine tercih eden iz'an ve feraset yoksunu bir takım sorumsuz ve şuursuz kişilerin maçoçlukları yüzünden, ailenin/evin şeffaflaşması yönünde atılan adımlar, gelecek adına endişelenmemiz için yeterlidir. Dijital kültürün de yardımıyla artan şeffaflık kırılğan bir toplumsal zemin oluşturuyor.

Bu bağlamda uzaktan eğitim süreci de zaten şeffaflaşan evlerimizin bütünüyle devlet denetimine müsait hale geldiğinin işaretidir. **Denetimi ve kontrolü böylesine içselleştiren bir toplumun bağımsız bir irade geliştirmesinin imkan dahilinde olmadığını söylemek abartı sayılmamalı.** Gerek örgün gerekse uzaktan eğitim sürecinde belli bir ideoloji tarafından yorumlanmış bilginin muhataplara aktarılması ve muhatapın da bu bilgiyi referans alarak tasavvur dünyasını inşa etmesi amaçlanır. Her ulus-devlet gibi Türkiye de vatandaşlarını "içeriği kendisi tarafından belirlenmiş" bilgiyle endoktrine etmeyi(aşılama) amaçlar. Ve bu bilgiye meydan okuyan ya da itiraz eden herkesi "sorunlu" kabul eder. Sözünü ettiğimiz bu bilgi bütünüyle seküler/ pozitivist Protestan kültürün özelliklerini taşır. Nitekim yaklaşık iki asırdır bu bilginin rehberliğinde yol almaya çalışıyoruz ve geldiğimiz nokta itibarıyla bir tür "Protestanlaştırılmış İslam" a ikna edilmiş durumdayız. Resmi ideolojinin açıklamalarına bakılırsa uzaktan eğitimin amacı, çocukların okul kültüründen uzak kalmalarını engellemek ve bir nebze de olsa ailelerin iş yükünü hafifletmek. Fakat asıl amaç "kontrol ve denetim".Çocukları/mızı/n devlet denetiminden bir an dahi olsa çıkarılmaması gerektiğinin işaretlerini görmek mümkün burada. Yani çocuklar ailelerine bırakılmayacak kadar

önemlidir devlet nezdinde. Uzun süredir ailenin örselenen doğası, devletin belirleyici ve tayin edici rolünü daha da arttırmıştır. Yaklaşık bir yıl kadar önce gerçekleşen belediye seçimlerinde İstanbul'da yarışan rakipler her mahalleye kreş yapma sözü vermişlerdi. İstanbul gibi devasa bir metropolde çalışan kadınların çocuklarına göz kulak olmak amacıyla inşa edileceği söylenen bu kreşler, aslında ailenin tükenişini sembolize etmek bakımından dikkatle incelenmeyi hak ediyor. İş hayatının öğretici atmosferinde darmadağın olan kadınların çocuklara annelik yapması herhalde beklenemez. Onların yerine bu görevi devlet aygıtının sağlayacak olması çocuk üzerinde hak iddia etme yetkisinin de devlette olması demektir. Kreş kültürünün huzur evi kültürüyle olan akrabalığı düşünüldüğünde, bugün her mahalleye kreş yapma sözü veren politik figürlerin ardılları, aynı mahallelere huzur evi yapmak zorunda kalacaklardır. Bu da meselenin bir başka boyutu...

Ekranlar aracılığıyla şeffaflaşan evlerimizin kamusal alana dahil olduğunun en önemli göstergelerinden biri Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı etkinlikleri kapsamında yapılan yönlendirmelerin bulunduğu karşılıklı gizlidir. Resmi otoriteler tarafından günler öncesinde dikkat çekilen bu özel güne ilişkin hazırlıklar (evlerin süslenmesi, balkonlara bayrak asılması, belli bir saatte İstiklal Marşı'nın ve Yüzüncü Yıl Marşı'nın söylenmesi, yapılan etkinliklerin video kayda alınarak okul ve milli eğitim müdürlüklerinin sosyal medya hesaplarında sergilenmesi v.b) açıkça gösterdiği, devlet aygıtı evlerimizi çoktan ele geçirmiş. Resmi ideoloji tarafından takdis ve tebci edilen günlerin kamusal alandaki görünürlükleri yeterli olmamış olacak ki, evlerin de sürece dahil olması

sağlandı. Yönlendirme sürecinde hayati rol oynayan ekranların, toplumun sevk ve idaresinde gösterdiği bu başarı elbette ki yetkili merciler tarafından dikkatle takip edilmiştir. Ekran aracılığıyla sevk ve idare edil/ebil/en bir toplumun ne kadar özgür olduğu hususu üzerinde kafa yormak gerekiyor. Kendisi için belirlenen sınırların dışına çık/a/mayan; neyi nasıl düşüneceği hususunda müstakil bir iradeye sahip ol/a/mayan; bilakis enformasyon araçlarını elinde tutanların perspektifine mahkum olan bir toplumun sahil bir tavrın mümessili olması beklenemez. Böyle toplumlar hiçbir zaman kendi tercihlerinin öznesi olmayı başaramazlar. Bu nedenle özgür oldukları da söylenemez. Fakat böyle toplumlar özgür olmadıklarının da farkında değillerdir. Çünkü dijital kültür onlara her istediklerini yapıp ettikleri bir mecra olarak görünmektedir. Oysa ki dijital dünya onu üreten aklın mütehakim doğası gereği muhatabını nesneleştirir ve oldukça kolay bir şekilde manipüle edilebilir bir kıvama getirir. Çocukların/gençlerin

hayatında zaten önemli bir yer işgal eden dijital dünyanın uzaktan eğitim sürecinde oynadığı rol dikkate alındığında çok yakın bir zamanda dijital bağımlılık sorunlarıyla yüzleşeceğimizi söyleyebiliriz. **Sözünü ettiğimiz bu bağımlılık sürecinin hem dil gelişiminin önünde ciddi bir engel olduğunu ve sözcük yoksulluğuyla malul bir genç kuşak yaratacağını hem de görsellik aracılığıyla bilgi edinmeye alıştığı için yazı ve söze karşı duyarsız bir geniş kitle oluşturacağı söylenebilir.** Ekran odaklı bilgilenmenin kitabi bilginin yerini alması halinde ortaya muhayyilesi oldukça zayıflamış bir kuşak çıkacaktır. Muhayyilenin zayıflaması ise hayal kurma

kabiliyetinin dumura uğraması ve **"şahitliğin" yerini "izleyiciliğin" alması** anlamına gelir. Kamera'nın insanlık ailesine yaptığı en büyük ihanette hiç şüphesiz budur. Dijital dünya ise kamerayı adeta bir fetiş haline getirmiştir.

Dijital dünyanın sunduğu olduğundan farklı görünme imkanı sahte varoluşları çoğaltıyor. Görünür olma arzusu ile fark edilmeme korkusunun birleştiği bu mecra, patolojik ve şizofrenik kişiliklerin üremesine zemin hazırlıyor. Hemen hemen her şey ekranların nesnesi olabiliyor. Gönüllü olarak aracılık ettiğimiz ekran merkezli tatmin duygusu toplumun bütün fertlerini etkisi altına alıyor. En ince ayrıntısına kadar "Göz önüne getirme" "görünür

kılma" arzusunun eşlik ettiği her türlü eylemin pornografiye hizmet ettiğini unutmamak gerekir. Yorumu imkansız kılan görünürlük olarak pornografi maalesef Müslüman muhayyileyi de esir almış durumdadır. Bu bağlamda bombalarla parçalanmış bir beden, evde ailece yenilen bir yemek, ziyaretine gidilen bir hasta, kendisine yardım edilen bir fukara v.b en ince ayrıntısına kadar göz önüne getirme çabası pornografik bir perspektifin sonucudur. Bu sürece direnmek zorundayız. Aksi halde tüm insani yanlarımız törpülenecek... "Sağ elin verdiği sol el bilmesin", "birbirinizin gizli saklı yanlarını açık etmeyin", "tecessüsten uzak durun", "Müslüman kardeşinin ayıbını örterse Allah'ta senin ayıbını örter" "Allah(c.c) her şeyi görendir ve bilendir" diyen bir dine iman eden Müslümanların, kamerayı bu kadar içselleştirmeleri anlaşılabilir değildir. Şahit/şehit olmayı emreden bir dinin mensuplarının izleyiciliği tercih etmesi iman zafiyetine de delalet eder. Çünkü Müslüman'ın alamet-i farikası görmeden inanmaktır. Müşahade etmek izleyici olmak demek değildir. Şahit olmak bilinçli bir katılımı tazammun eder. Kalp ve akıl bu süreçte aktiftir. Muhakeme, mukayese, mükâşefe ve müfekkire yetileri dinamik bir pozisyonadadır. İzleyicilikte ise edilgenlik/pasiflik söz konusudur. Kameranın arkasındaki "el" tarafından yorumlanarak iletilen malumatlar arasında "zap" yaparak ilerleyen birey, artık zihnen felç olmuş demektir. Maruz kaldığı enformasyon bombardımanı altında akıl sağlığını muhafaza etmesi oldukça güçtür. Sağlığını kaybeden aklın sahil bir duruşun, tavrın ve tarzın mümessili olması beklenemez. Sözünü ettiğimiz bu birey/ler nitelikli söylem ve eylem üretme yeteneğini kaybetmiştir. Yaşamsal faaliyetlerini devam ettirmesi onlar için yeterlidir. Bütün duygusallığını ekranlar aracılığıyla yaşadığı için, insani özellikleri tahrip olmuştur. Oldukça fazla malumat biriktirmiştir fakat fikir sancısından habersizdir. Hareket halindeki nesnelere "izlemeye" alıştığı için söz ve yazıya(kitaba) yabancılaşmıştır. Hızlı yaşamaktadır ve her şeyi hızlıca elde etmek istemektedir. Nasıl ki acıktığında iki dakikada hazırlanan tost veya hamburgerle midesini dolduruyorsa, bilgi açlığını da "hemencecik" zahmetsizce gidermek istemektedir. Öyle ki bir olguyu açıklamaya çalıştığımızda hemen dikkati dağılmakta "daha kısa(mümkünse görüntülü)" nasıl öğrenebileceğinin yollarını aramaktadır. Odaklanma sorunu vardır. Post-modern paradigmanın "ne olsa gider" klişesini amentü gibi benimsemiştir. Okumayı sevmez, çünkü izleyerek öğrenmeye

alışmıştır. Komploculuğa yatkındır. Spekülatif ve manipülatif bilgi/lere dayanılarak üretilen fikirlere teşnedir. Karşılaştığı fikirleri ölçüp tartabileceği bir dayanaktan/merkezden/odaktan/istinatgahtan/şirazededen yoksun olduğu için yönlendirilmeye ve yönetilmeye oldukça müsaittir. Bir tür ignoramus(bilgili cahil) vardır karşımızda. Ya da aziz Kur'an'ın deyişiyle "kitap yüklü eşek".

Sonuç olarak denebilir ki, **evlerimizin kamusallaş/tırıl/masına engel olmak zorundayız. Ardından İslam'ın ilk muhataplarının yaptığı gibi, vahyin diriltici muştusuyla, zamane otoritelerinin kontrol ve denetim arzusunun hilafına bir varoluşun imkanları üzerine tefekkür etmeliyiz.** Bize yenilik olarak sunulan her şeyi kabul etmek zorunda değiliz. Teknolojik ilerleme fetişizminin yol açtığı duygusal ve entelektüel sefaletin girdabında debelenmek yerine; ilk emri oku olan, kaleme ve yazdıklarına kasem eden ve sözü dinleyip en güzeline uymayı emreden mübarek İslam'dan ilham alarak soylu bir direnişin imkanları üzerine düşünebiliriz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- 1-) Nabi Avcı/Enformatik Cehalet/Timaş Yay./3.Baskı/İstanbul-2019
- 2-) Dr.Hüseyin Akyüz/Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma/MEB.yay./1.Baskı/İstanbul-1991
- 3-) Aliya İzzetbegović/Doğu-Batı Arasında İslam/Çev:Salih Şaban/Yarın Yay./1.Baskı / İstanbul-2011
- 4-) Michael Foucault /İktidarın Gözü-Seçme Yazılar /Fransızcadan Çeviren:İşık Ergüden/Ayrıntı Yay./4.Basım/İstanbul-2015
- 5-) Jeremy Bentham/Panoptikon(gözün iktidarı)/Çeviri: Barış Çoban-Zeynep Özarslan/Hazırlayanlar: Barış Çoban/Zeynep Özarslan/Su Yay./3. Baskı/2019-İstanbul
- 6-) Cogito Dergisi/İnsan Sonrası/YKY yay./Sayı:95-96 Kış 2019
- 7-) Abdurrahman Arslan/Yeni Bir Anlam Arayışı/Bilge Adamlar Yay./2013
- 8-) Ali Şeriatî/Fatıma Fatımadır/Çev:Esra Özlük/ Fecr Yay./1.Baskı/Ankara-2010
- 9-) D.H.Lawrence /Pornografi ve Müstehcenlik/Çev: Burcu Sipahi/Fabula Yay./1.Baskı/İstanbul-2015
- 10-) Peter Whitfield/Batı Biliminde Dönüm Noktaları(Tarih Öncesi Dönemlerden Atom Çağına)/Tercüme: Serdar Uslu/3.Baskı/Aralık-2012/İstanbul
- 11-) Sherine Hamdy/ Bedenlerimiz Allah'a Ait(Organ Nakli, İslam ve Mısır'da İnsan Haysiyeti Mücadelesi/Türkçesi:Uğur Gezen/Açılım Kitap Yay./1.Baskı/Mayıs-2017/İstanbul
- 12-) Michel Foucault/ Cinselliğin Tarihi/Çev.Hülya Uğur Tanrıöver/Ayrıntı Yay./9.Basım/İst-2018
- 13-) Paul Feyerabend/Bilimin Tiranlığı/Çev.Barış Yıldırım/Sel Yay./1.Baskı/İst-2015
- 14-) Seyyid Hüseyin Nasr/Bilgi ve Kutsal/Çev.Yusuf Yazar /İz Yay./2.Baskı/İst-2001
- 15-) George Orwell/1984/Çev. Celal Üster/Can Yay./57.Baskı/İst-2016

UZAKTAN ÖĞRETİM YAKINDAN EĞİTİM

▲ MÜCAHİT SÜLEYMAN AYDEMİR

Bu değerlendirmeyi şu an uzaktan eğitim veren bir sınıf öğretmeni olarak, tamamen süreç içerisinde yaşadıklarım ve 22 yıllık öğretmenlik tecrübeme dayanarak yazıyorum.

Eğitimin uzaktan olması, eğitime uzak bir uğraş olur. Eğitimin gerçekleşmesi için gerekli olan davranış değişikliği yüz yüze yapılan muallim – talebe ilişkisi ile gerçekleşebilir. Uzaktan yapılan eğitimden ziyade, öğretim olabilir, yani bilgi yüklemekten ibarettir.

Bu minvalde eğitimin ilk adımı olan bilgi yüklemeyi uzaktan sağlayabilirsiniz, ancak bunun yani öğretilen bilgilerin kişileri eyleme geçirip, kişilerde davranış değişikliğine, bir buluşa, icada dönüşmesine gerek vardır. Örneğin bir kişiye araba kullanmak ile ilgili bilgileri uzaktan verebilirsiniz, ancak bu kişinin arabayı sürebilmesi için bizzat direksiyon başına geçerek uygulama yapması gereklidir. Buda uzaktan olmaz bizzat birebir yakından gerçekleşecek olan bir eylemdir.

Bilgi her şeydir, bilgi hiçbir şeydir. Eyleme geçirmeyen, işe yaramayan bilgi hiçbir şeydir ve insana bir yükür. Eğer bilgi eyleme geçiriyorsa bilgidir, faydalı bir sonuca götürüyorsa bu bilgi her şeydir.

Eğitimin gerçekleşmesi için önce öğretim yani bilgi gereklidir. Ancak eğitim ve öğretim ifadesini

bir bütün olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Eğitim ve öğretim artık bir sarmal olmuş durumdadır birbirinden ayırmak doğru değildir. **Öğretim olmadan eğitim olmaz, yeni bilgiler içinde eğitimin gerçekleşmesi gereklidir.** Eğitim ve öğretim bir bütündür, bir birine ihtiyacı vardır ancak birindeki eksiklik diğerini de eksik bırakmaktadır. Uzaktan yapılan veya yapılacak olan her türlü faaliyet bu anlamda eksik kalmaktadır ve kalacaktır. Bu konu ile ilgili özet cümle olarak, **Uzaktan öğretimle müfredat yetiştirebilirsiniz, öğrencileri yetiştiremezsiniz.**

Tam da burada eğitim sistemimiz ile ilgili bir öz eleştiri yapmak isterim. Eğitim sistemimiz maalesef eğitememekte, bırakın eğitmeyi tam aksine öğütmekte. Evet, eğitmiyoruz, öğretmeye uğraşyoruz onu da beceremeyip öğrencilerimizi öğütüp duruyoruz. Okullarımızda öğretiyoruz ancak eğitemiyoruz. Öğrenciler çok şey öğreniyorlar ama sağa bakıyoruz sıfır, sola bakıyoruz sıfır sonuçta ortada hiçbir ürün veya yeni bir bilgi yok, davranış değiştiren adam edebildiğimiz öğrenciler çok sınırlı.

Eğer müfredat değil öğrenci yetiştirmek istiyorsak sistemimizdeki sorunu iyi tespit edip ona göre çarelerini bulmamız gereklidir. Eğitim sistemimizde eğitimin gerçekleşmiyor olmasının yapılanın sadece öğretim olarak kalmasının birçok sebebi vardır.

Âcizane ilkökul muallimi olma gayretinde olan biri olarak, bu konu ile ilgili düşüncelerimi paylaşmak isterim;

En başta sistemimizdeki eğitim alan ve veren kişiler arasındaki iletişim ve etkileşimde sıkıntı var. Öncelikle bu sıkıntı ortadan kaldırılmalı. Eğitim alan ile veren etkileşimi ve iletişimi çok eksik ve yanlış kurgulanmış. **Siz eğitmesi gereken kişiye öğretmen dersiniz, eğitim alması gereken kişiye de öğrenci dersiniz biri sadece öğretir diğeri de sadece öğrenir.** Eğitim veren kişi Muallim olmalı eğitim alan kişi talebe olmalı. Biri öncelikle talep etmeli diğeri de bu talep üzerine ilim insanı yetiştirmenin gayretinde olmalı. Talep edilmeden, ihtiyaç hissedilmeden

öğrenilen bir bilginin kalıcı ve faydalı olması, eğitime dönüşmesi mümkün değildir.

Bunu gerçekleştirdiğimiz de diğer bir soruna da doğal bir çözüm bulmuş olacağız. Eğitimin gerçekleşmesi ve olumlu bir eğitim ortamı için, eğitim alacak ve verecek olan kişiler birbirini sahiplenmeli ve bir birine saygı ve sevgi beslemeli. Muallim bu benim talebem, talebe de bu benim muallimim diye ömür boyu birbirini sahiplenmeli. Talebe ömür boyu bir muallimin talebesi, muallimde ömür boyu o talebenin muallimi olacağının bilincinde olduğunda. Talebe ona göre kendine muallim seçer, muallimde ona göre talebe kabul eder ve yetiştirir. Ancak maalesef sistemimiz içerisinde bu karşılıklı sevgi saygı ortamı oluşamamakta, öğretmen öğretip sadece maaşını almanın derdine, öğrencide not alıp geçmenin derdine düşmekte.

Öncelikle öğretmen- öğrenci değil, muallim-talebe ilişkisi ile sistemimiz tekrar kurgulandıktan sonra gelelim diğer bir soruna. Evet, öğrenci değil talebe olunmalı kişi talep etmeli dedik bunu nasıl sağlayacağız. Talebe nasıl neyi talep edecek. Susarsanız su içmeyi talep edersiniz. Neye kabiliyetiniz varsa onu geliştirmek için bir uğraşınız ve talebiniz olur.

Bu minvalde öncelikle eğitimimize evlatlarımızın yetenek ve becerilerini ortaya çıkaran, kendilerini keşfetmelerini sağlayan bir ortam sağlayarak başlamalıyız. Yeteneklerine, becerilerine göre eğitim-öğretim yapmalıyız. Kendini keşfeden, yetenek ve becerisine göre bilgiler alan, öğrenen çocuklarımız istekli olacaklardır ve öğrenmeyi talep edeceklerdir. Yeteneğine uygun, ilerleyen yaşantısında kendinin işine yarayacağı bilgiler edinen talebenin isteği de o oranda artacaktır. Sadece öğrenme ile kalmayacak öğrendiği bu bilgiler ile harekete geçecek, yeni ürünler yeni bilgiler ortaya çıkaracaktır. **Diploma avcısı olmanın derdine düşmeyecek ilim avcısı olacaktır.** Öğrendiklerini diploma alıp geçmek için, not için değil gerçekten harekete geçip ilim, bilim insanı olmak için öğrenecektir. Bunun en bariz örneğini ülkemizdeki yabancı dil eğitiminde görüyoruz. İlkokuldan üniversiteye kadar her kademedeki yabancı dil eğitimi yapılan öğrencilerimiz maalesef yabancı dili konuşamamaktalar. Neden mi? Sebebini yukarıda ifade ettik. Sadece öğreniyorlar hedefleri not alıp geçmek. Bu nedenle de öğrendiklerini sınavda kullanıyor sonrada ihtiyaçları

kalmadığı için unuttuyorlar. Öğrendiklerini bir tık ileri götürüp uygulama alanları oluşturup eğitime dönüştüremedikleri için yabancı dil eğitimi değil öğretimi aldıkları için geride hiçbir şey kalmıyor. Bunu eğitimimizdeki çoğu derse uyarlayabiliriz. Evet, çok şey öğretiyoruz evlatlarımız çok şey biliyorlar ama bal yapmayan arı gibi ortada hiçbir şey yok.

Diğer bir sorunumuz; Öğretim dört duvar arasında yani okulda olabilir. Ancak eğitim yapacaksanız muhakkak dört duvarın dışına, sıra dışına çıkılmalı eylem alanı bulunmalı, uygulanmalıdır.

Balık tutmayı dört duvar arasında anlatarak öğretirsiniz ancak kişinin balık tutması için bir su kenarına gidip bizzat oltayı suya atması gerekir. İşte bizler maalesef hep sınıfta balık tutturuyoruz bir türlü su kenarına gidemiyoruz ve sonuç olarak balık avlayamıyoruz.

Çanakkale Zaferini öğretecekseniz sınıf da sırada öğretebilirsiniz. Ancak Çanakkale Zaferinin şuurunu, bilincini verip talebenizi eğitmek istiyorsanız onu Çanakkale Şehitliklerine götürüp oradaki havayı teneffüs ettirmelisiniz. **Dedeciğim ben geldim diyerek oradaki rüzgârlarda şehit dedelerinin nefesini hissetmesini sağlamalısınız.**

Ağaçların toprak kaymasını, erozyonu önlediğini, oksijen verdiğini sırada anlatabilirsiniz ancak gerçekten ağaç ve doğa sevgisi kazandırmak istiyorsanız talebelerinizi ormana götürüp o ağaçların toprağı nasıl tuttuğunu göstermeli, ormandaki o oksijeni ciğerlerine çekmelerini sağlamalısınız.

Eğitimi dört duvara hapsetmeyelim. Sırada sıradan öğrenciler yetiştirirsiniz, sıra dışında sıra-dışı öğrenciler yetiştirirsiniz.

EĞİTİM-ÖĞRETİM UYGULAMALARIMIZDA UZAKTAN EĞİTİM

▲ DR. ÖĞR. ÜYESİ **EMRAH KAYA**

Küresel bir sorun olarak karşımıza çıkan Covid-19 salgınının tüm dünya ülkelerinde ekonomiden eğitime kadar birçok alanda farklılaşmayı, değişmeyi beraberinde getireceği düşünülmektedir. Bizim asıl konumuz eğitim olmakla beraber ekonominin de her zaman eğitim ile sıkı bir ilişkisinin olduğunu göz önünde bulundurmalıyız. Virüsün ülkemizde görülmesiyle beraber hükümet tarafından ciddi tedbirler alınmıştır. Bunların başında, yüz yüze eğitime ara verip süreci uzaktan eğitim ile devam ettirme uygulaması geliyordu. **Peki, uzaktan eğitim yüz yüze eğitimin yerini tutabildi mi? Gelecekte ülkemizin eğitim sistemi için bir alternatif olarak görülebilir mi? Bu uygulamadan istenilen verim alınabildi mi?**

Bu sorulara cevap verebilmemiz için evvela eğitimden ne anladığımızı ortaya koymamız gerekir. Daha önceki bir yazımda ülkemizdeki okul-üniversite sisteminin eğitimden ziyade öğretim odaklı olduğunu, eleştirel olmaktan ziyade ezberci olduğunu, bir alanda yetkinleştirmekten ziyade mezun etmek üzerine kurulduğunu ifade etmiştim. Sosyal bilimler alanında da bu ezberci yaklaşımın çok baskın olduğunu da belirtmiştim. Yukarıda işaret ettiğim gibi bu olumsuzlar, bizim idarecilerimizin eğitimden anlamamasından değil, eğitim ile ekonomi arasında makul ilişkinin dengesinin bozulmasından kaynaklanmaktadır.

Bu konunun detayına girmeden bir örnekle soruna işaret edebiliriz. Mesela, özel okulların ve üniversitelerin birçoğu hakkında ticarethane imasının yapılması oldukça yaygındır ve bu, bozulan ilişkinin sadece bir örneğidir. Yahut bir çocuğun, KPSS'yi kazanıp bir devlet okuluna atanabilen öğretmenin elinde eğitim alması için herhangi bir ücret ödemek zorunda olunmadığı halde KPSS'yi kazanamayan ve bu nedenle bir süre özel okullarda görev yapan öğretmenlerin elinde eğitim alması için büyük meblağlar ödemek durumunda kalınması bu bozulmanın başka bir örneğidir. Buradan da şunu anlayabiliriz: velilerin de eğitimden asıl

beklentisi çocuğunun bir alanda veya belli başlı konularda yetkinleşmesinden ziyade temiz, nezih bir ortamda okula gitmesi, huzur ve güvenliğin nispeten daha iyi olduğu ortamlarda bulunmasıdır. Çünkü daha az başarı göstermiş bir öğretmenden ders alınması nedeniyle daha çok ücret ödenmesi makul görünmemektedir. Bu da ülkemizdeki eğitimin ekonominin uydusu olduğunu ve ona göre konumunun değiştiğini göstermektedir. Bu verdiğim örnek birçok okul ve üniversite için geçerlidir.

Eğitimden asıl beklentinin ezberleyerek bilgi sahibi olmak, nezih ve güvenli bir ortamda bulunmak ve mezun olmak kavramlarıyla izah edilebileceğini görüyoruz. Bu durumda evden daha ideal bir ortam herhalde olamaz. Sisteme yüklenen PDF dosyalarından, videoyla anlatılan derslerin tekrar tekrar dinlenebiliyor olmasından, evimizin de dışarıya nispetle son derece güvenli ve nezih olmasından yola çıkarak uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimden daha "iyi" olduğunu söyleyebiliriz.

Uzaktan eğitimin bileşenleri olarak ders anlatan öğretici, dinleyen öğrenci ve ödev-sınav uygulaması sayılabilir. Bunları sırasıyla ele alalım. Öğreticinin öğrenciyle göz kontağı kurmadığı tüm iletişim modelleri eğitim için eksik kalacaktır. Bu noktada eğitim-öğretim arasındaki farkın iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Bazı durumlarda eğitimden ziyade öğretim ön plandadır. Bir mesele hakkında salt bilgi edinme ihtiyacı duyarız. Mesela bir aletin kullanılması, bilgisayarda çalıştıramadığımız bir programın nasıl çalıştırılacağı, bir yemeğin hazırlanışı veya gezegenlerin temel özellikleri vb. konular internet ortamında bir video izleyerek öğrenilebilir. Ancak okul ve üniversiteler eğitim ve öğretimi birlikte sunmak zorunda olan kurumlar olduğu için öğreticilerin her konuyu öğretim, yani bilgi aktarımı şeklinde yapması mümkün değildir. **Eğitim, salt bilgi aktarımı olmaktan ziyade, öğrenmeye yönelik arzunun oluşturulması, bu arzunun belli bir metot sayesinde işlevsel hale getirilmesi ve sosyal, bireysel ve akademik etik prensiplerinin özümsetilmesi gibi davranışsal ve**

yöntemsel boyutları da kapsayıcı bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla davranışsal ve tecrübeyle aktarılacak olan yöntemsel özelliklerin uzaktan eğitimde öğretici tarafından aktarılamayacağı açıktır.

Bileşenlerden bir diğerinin öğrenci olduğunu ifade etmiştim. Öğrencilerin her istediği anda öğretici ile iletişime geçememesi, aklına takılan soruyu o anda sormaması, bir sınıf ortamını hissedememesi derse yönelik bir aidiyet duygusunun oluşmasına engel olmaktadır. Derslere yeterince ilgi duymayan öğrencilerin öğretici tarafından takip edilemiyor oluşu onlar için bulunmaz bir fırsat olurken derslere özveriyle katılan öğrencilerin ise derse yönelik bir aidiyet hissedememesi odaklanmayı olumsuz etkilemektedir.

Dört yıldır uzaktan eğitim uygulamasıyla lisans dersi veriyorum. Yüz yüze dersler ile aynı konuları anlatmakla beraber uzaktan eğitim uygulaması kapsamındaki derslerde birçok detayı anlatmadığım ve daha yüzeysel sorular sorduğum halde uzaktan eğitim derslerini alan öğrencilerin başarısı her zaman daha düşük oluyor. Ayrıca uzaktan eğitim derslerini alan öğrencilerle program gereği yılın belli zamanında iki defa yüz yüze ders yapıyoruz. Bu dersler sırasında gördüğüm önemli bir detay da uzaktan eğitim derslerini alan öğrencilerin büyük çoğunluğunun konuları salt bilgi düzeyinde anladıkları ve konuları tartışacak, yorumlayacak seviyeye gelmedikleridir. Hâlbuki yüz yüze ders alan öğrencilerin arasında konuları yorumlayabilen, bir konuyu başka konularla kıyaslayıp ilişkilendirebilen öğrenciler her zaman daha fazla bulunmaktadır. Bu nedenle uzaktan eğitim derslerinden öğrencinin yeterli verim alamadığını düşünmekteyim. Belki öğretim kısmı yeterli olsa bile aktarılan bilgilerin nasıl işleneceği ve faydalı hale getirileceği konusunda öğrenciyi yönlendirecek eğitim kısmı yetersiz kalacaktır.

Bir diğer bileşen de ödev-sınav uygulamalarıdır. İnteraktif derslerde bile öğrenciler çoğu zaman pasif konumdadır. Bazı öğreticiler sorularla, yorumlarla veya çeşitli etkinliklerle öğrencileri derse katar ve bir nebze aktif olmaya teşvik eder. Ödevler ve sınavlar ise öğrencinin tamamen aktif olduğu uygulamalardır. Ödev ile sınavın farkı; **birincisinde öğrencinin araştırma becerisine not verilirken ikincisinde öğrencinin bilgisini sistemli bir şekilde ifade edebilmesine not verilir.** Ancak bizim eğitim-öğretim anlayışımızda ödevler ilave bir not kapısı olarak görülmektedir. Öğrencinin

kendi başına araştırma yapan aktif bir konumda olması beklenmez. Bir konuyu tasvir etmesi, bir-iki kaynaktan büyük oranda aktarım yapması, hatta ödevle ilgili bir metnin başından, ortasından ve sonundan belli cümleleri bir araya getirmesi ödev olarak çoğunlukla yeterli görülmektedir. Ödev hazırlarken öğrencinin yorumunu katması, ödevi özgün bir tertip ile hazırlaması, farklı kaynakları karşılaştırması genelde beklenmediği için bu süreçte öğretici ile doğrudan iletişim halinde olup olmaması da önemli bir husus olmaktan çıkar. Dolayısıyla uzaktan yürütülen bu süreçte de yine öğrencinin yüz yüze yürütülen sürece kıyasla pek bir şey kaybetmediği düşünülebilir.

Sınavlar da, ifade ettiğim gibi, öğrencinin bilgisinin sistemli bir şekilde ortaya koyma konusundaki yetkinliğini değerlendirmek içindir. Ancak eğitim ile öğrenciye kazandırılacak yöntem takip etme, yorum ve analiz yapma, tutarlı bir düşünceyi sistemli bir şekilde savunma, farklı bilgilerin ortak yönlerinden yola çıkarak yeni bilgiler üretme gibi becerilerin öğrenci tarafından edinilip edinilmediğini test sorularıyla ölçmek neredeyse imkânsızdır. Sürekli şikâyet ettiğimiz ezberci bir öğretim sisteminde ise yorum ağırlıklı bir sınavın yapılması doğru olmayacaktır. Bu nedenle sınavlarımızın da test soruları ile ezberlenen bilgilerin miktarını ortaya çıkarmaya yönelik olduğunu görüyoruz. İlkokuldan üniversite mezuniyetine kadar yapılan tüm sınavların büyük çoğunluğu testtir. Karşılıklı beklentilerin ezberci eğitim ve doğrudan sınıf geçip mezun olmak üzerine inşa edildiği bir düzende sınavların elektronik ortamda uzaktan ve test olarak yapılması yine mevcut durumda bir olumsuzluğa neden olmayacaktır; çünkü mevcut durum zaten idealden uzaktır.

Sonuç olarak, bu yazıda mevcut eğitim-öğretim sistemimiz göz önüne alındığında uzaktan eğitimin çok da olumsuz olmadığını söyleyemeye çalıştım. Mevcut sistemimiz içerisinde zaten bilinçli ve azimli öğrencilerin kendi rotalarını çizerek hedeflerine ulaştıklarını görüyoruz. Ülkemizde bir eğitim kurumunun başarısız bir öğrenciyi alıp vasat seviyeye çıkardığı veya vasat bir öğrenciyi alıp başarılı bir öğrenci konumuna yükselttiği nadirattandır. Hal böyleyken, yapılması gereken iş evvela eğitimden ne beklediğimizin netleştirilmesidir. Hedef yanlış olduktan sonra takip edilen yolun pürüzsüz olması bir anlam ifade etmez. Sadece yanlış hedefe daha kolay varmış oluruz.

KÖTÜ GÜN DOSTU MESLEKİ EĞİTİM

▲ ÇETİN TURHAN

Hayatımızın rutin akışı sürürken bazı hususları gözden kaçırdıklarımız olmuştur mutlaka. Zannederiz ki yaşadıklarımız çok olağan süreçler ve yapılanlar da yapılması gerekenlerdir. Hayatın o anki akışı sanki doğru olanlarmış gibi gelir bizlere. Oysa bir olay geldiğinde başımıza, başınıza, tüm başlara olayın aslında öyle olmadığını, zanlarımızın doğru olmadığını, doğru diye bildiklerimizin aslında kendi yaşadıklarımızdan dolayı doğru kabul edildiğini görürüz. Bu yanılma durumları aslında daha çok algılarımızın yanlışlığının bir sonucudur.

Koronavirüsün (Covid-19) dünyaya yayılarak pandemiye dönüşmesi sonrasında hemen hemen bütün ülkeler virüsün yayılmasını kısıtlamak için yüz yüze eğitime ara vererek tüm kademelerdeki okulları kapatma kararı aldılar. Avrupa'nın (İsveç ve İzlanda hariç) tamamında tüm kademelerdeki okullar 16 Mart'tan itibaren bir hafta içinde kapatıldı. Bu iki ülkede ise lise ve üniversiteler kapanırken, diğer kademeler için daha ciddi sosyal mesafe ve hijyen önlemleri alınarak okullar açık tutuldu.

Gözle dahi görülemeyen bir virüsün bütün dünyamızı sardığında herkes gibi Eğitim çamiası ve yöneticileri olarak bizde oturduk düşündük. "Çıkış yolu bulmada ben ne yapabilirim. Bu çorbada benim/bizlerin de nasıl bir tuzu olabilir?" diye. Ülkemizin düştüğü bu zor durumda ne yapabilirim ahde vefa göstermiş, bugün bana emanet edilen bu topraklar için azda olsa görevimi yerine getirmiş olabilirdim düşüncesiyle. Her şey bir grup sorumluluk bilinci olan öğretmenlerle böyle başladı.

Konuşurken heyecan duyuyorduk yapılacaklara dair. Bu virüs ile mücadelede en acil olan ihtiyacın ne olduğunu ve bizim kapasitemizin neyi üretmeye müsait olduğunu düşünüyorduk. Düşünüyoruz, ancak durumumuz hiçbir şey üretmeye müsait değil. Elimizde de hiçbir şey yok. Olsun dedik biz yola düşelim Mevla'm bizim yardımcımız olur. Salgında ülkemizin en acil ve en çok neye ihtiyacı var ve ne bulunamıyordu. Evet, baktık ki virüsü kontrol

altında tutabilmek için çok büyük miktarda ortam dezenfektanına ihtiyaç var. Düşük yola ve süreç de böyle devam etti...

Bu iş için en doğru tercih bir Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi olurdu. Biz de Karasu Şehit Hasan Keleş Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde bir araya geldik. Konuşuyoruz, fikirler ortaya atıyoruz, neyi nasıl yaparız diyerek fikirler sunuyoruz. Konuşurken dahi herkes çok heyecanlı. Çünkü büyük bir yaraya merhem, büyük bir derde deva, büyük bir hastalığa şifa olacağız. Ürünün hammaddesi nedir, kim satar, nasıl alınır, ortalığı fırsatçılar doldurmuş, biz uygun kimyasallara nasıl ulaşırız? Gibi her biri ayrı bağlantı ve yetkinlik gerektiren sorunlar... Süreci devam ettirmede kararlıydık. Bunların hiçbiri bizi yıldırmadı. Nede olsa teknik öğretmenlerdik. Biz yola düşmüştük bir kere.

Hemen iş bölümü yaptık. Ekipler oluşturduk. Ekipler çalışmaya başladı. Ama bu ne güzel bir ekip çalışması. İlçe Milli Eğitim Müdürü, Okul Müdürü, Müdür Yardımcıları, öğretmenler, öğrenciler, hizmetliler... Herkes kolları sıvamış ve girişmiş çalışmaya. Depo boşaltıyoruz, depo düzenliyoruz, malzeme taşıyoruz, yerleri süpürüyoruz, yıkıyoruz, tesisatlar çekiliyor bir hummalı çalışma ki görmeye değer. Ekibin biri hammadde peşinde. Hammadde karaborsaya düşmüş. Hiçbir yerde bulunmuyor. Ama ekip hiç yılmadan yeni tedarikçilerle irtibata geçiyor ve sonunda hammaddeye ulaşıyorlar. Ekibin diğeri üretim için reaktör arıyor. Onu da buluyoruz. Ancak şunu söylemek gerekir ki hiç kimse işten kaçmıyor ve her türlü işi yapabiliyor. Herkes büyük bir heyecanla ortak hedefe kilitlenmiş. Bir araç ile yola düşüp hem hammaddeyi, hem plastik bidonları ve hem de reaktörleri alıp geliyor arkadaşlar. Diğer ekip resmi süreci takip edip üretim iznini çıkartıyor ve etiketleri hazırlayıp reklamcıda bastırıyor. **Evet, artık bizim de bir markamız var. Kar-kim.** Hızla reaktörlerin kurulumunu yapıp üretime başlıyoruz. Heyecanla üretime destek veriyoruz ve ilk dezenfekte ürünümüz çıkıyor. Mutluluk herkesin yüzünü sarmış. Artık biz

Corona virüsüyle mücadelede önemli bir işi yapmaya başladık. (Bu arada dezenfektanın hammaddesinin çamaşır suyu ile aynı olduğunu bilmeyenlerin tüm elbiselerinde beyaz lekeler oluşuyor. Okul Müdürü büyük bir borcun altına giriyor)

Üretim ile bitmiyor tabii işler. Bunun birde piyasaya duyurulması lazım. Ekip hemen reklam metinlerini oluşturup tüm sosyal medyada paylaşıyor. Ardından, evet üretimin kat ve kat üstünde bir taleple karşılaşılıyor. Piyasada 50 tl'ye kadar satılan aynı ürünü biz konsantre olarak KDV dahil 5tl'ye veriyoruz. **Bir taraftan üretim yaparken diğer taraftan da piyasalardaki fiyat dengesinin oluşmasına büyük bir katkı sunuyoruz.** Tüm Türkiye'den siparişler yağıyor, telefonlarımız kilitleniyor. Hatta Almanya'dan ve Balkan ülkelerinden siparişler geliyor. Üniversiteler işbirliği için bize teklifler sunuyor. Yetiştirmek için gece gündüz çalışıyoruz. Yetmiyor kapasiteyi iki katına çıkarıyoruz. Ürünlerimizi Tüm Türkiye'ye dağıtıyoruz. Market raflarında da yerimizi alıyoruz ve üretimimiz böyle devam ediyor.

Bir taraftan üretime devam ederken bir taraftan da hedeflerimizi büyütüyoruz. Hayalimizde çok büyük ve tüm standartları barındıran bir üretim atölyesi kurmak var. Devam eden süreçte 160 m2'lik bir üretim atölyesi kuruyoruz ve artık üretimimize burada devam

ediyoruz. Ancak yeni atölye ile birlikte yeni hedefler koyuyoruz kendimize. Tüm temizlik ürünlerini burada üretmek. Tek çeşit olan ürünümüzü beş çeşide çıkartarak sıvı sabun, çamaşır suyu, konsantre çamaşır suyu, yüzey temizleme dezenfektanı ve el dezenfektanı ürünleride atölyemizde üretmeye başlıyoruz. Artık hayaller tek tek gerçeğe dönüşüyor.

Bu başarı hikayesi burada bitmiyor tabii ki. Bu defa cerrahi maske üretimi için kolları sıvıyoruz. Bunu da ilçemizdeki eski adı ile Kız Meslek Lisesi olarak bilinen Karadeniz Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde kuruyoruz. **Aynı süreçleri orada da yaşayarak günde 50.000'e kadar varabilen bir kapasite ile cerrahi maske üretimi yapıyoruz.** Yine tüm Türkiye'den arkası gelmeyen siparişler. Ayrıca yine aynı okulumuza, tüm taşınmalı öğrencilerimizin yemek ihtiyacını karşılamak için bir sponsorumuz aracılığı ile günlük 1500 öğün kapasiteli yemek üretim atölyesini kurmaya başlıyoruz.

Dost kara günde belli olur derler. Evet Meslek Liselerimiz Coronavirüsle mücadelede kara gün dostu oldular. Yöneticileri, öğretmenleri, öğrencileri ile birlikte fedakârca çalışarak çok büyük bir başarıya imza attılar. Virüsle mücadelede herkes evde kalırken onlar okullarında gece gündüz çalıştılar. Her türlü övgüye layıklar. **Bir kere daha mesleki eğitimin ülke**

İçin ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu ortaya koydular. Bu durum aynı zamanda ülkenin geleceği konusunda mesleki eğitimin önemini hepimize bir kere daha hatırlattı. Bugüne kadar yanlış bir algı ile bilinen Meslek Liseleri üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirerek büyük bir itibar kazandı. Yarınlar da daha büyük işlere imza atabileceklerini ortaya koymuş oldular. Bize de bu cümleyi kurmak düştü. **Meslek demek gelecek demek.**

Bu başarı hikâyesi sadece bir ilçeye özgü olsa idi o zaman sözü çok uzatmamız gerekirdi. Ama bu süreçte Ülkemizin diğer okullarında neler yapılmış diye şöyle kabaca bir tarama yaptığımızda Meslek Liselerinin ve Meslek Liselilerin sorunların çözümüne yönelik katkıda bulunma gayretlerini ve başarılarını alkışlamamız gerektiği ortaya çıkmaktadır. "güzellik iltifata tabidir, iltifat görmeyen güzelliği kayıdır.

Peki, Neler Yapmış Bu Meslek Liseliler ve Bundan Sonra Neler Yapılabilir;

Korona virüsün Türkiye'de görüldüğü 11 Mart'tan sadece bir hafta sonra, 18 Mart'ta vatandaşları maskesiz bırakmamak için beş meslek lisesi hızla üretime başladı. Bunlardan biri olan Mevlana Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi. İstanbul Ataşehir Mevlana Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Covid-19 sürecinde öğrenci, öğretmen, hizmetli ve memurlardan oluşan 12 kişilik ekiple, cumartesi pazar demeden vatandaşları maskesiz bırakmamak için aralıksız üretim yaptı. Okulda yaklaşık 600 bin maske üretilirken, şimdi de Anadolu yakasında LGS'ye girecek öğrencilere maske üretmek için Kartal Sabiha Gökçen Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ile birlikte tezgâhın başına geçti. Şimdiye dek üretilen 110 bin maske, Sancaktepe, Ümraniye, Şile ve Ataşehir'de sınava girecek öğrencilere ücretsiz verilecek." (05.06. Milliyet)

"Milli Eğitim Bakanlığınca (MEB), koronavirüs önlemleri kapsamında yürütülen Ar-Ge çalışmaları sonucu ilk solunum cihazı, Hatay Şehit Serkan Talan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Biyomedikal Cihaz Teknolojileri Ar-Ge atölyelerinde üretildi.

MEB, koronavirüs pandemisi süresince mesleki ve teknik Anadolu liselerinde üretim kapasitesini harekete geçirirken, bu kapsamda, temizlik ve dezenfeksiyon ürünlerinden maske üretimine, tek kullanımlık önlük ve tulumdan yüz koruyucu sipere kadar çok çeşitli ürünlerin seri üretimine geçti.

Özellikle maske makinesi ve solunum cihazı üretimi için bu cihazların tasarımına ve Ar-Ge çalışmalarına ağırlık verildi. Bu kapsamda ultrasonik maske makinesi İstanbul'da üretilirken, yeni makineler sayesinde aylık maske üretim kapasitesi 10 milyona ulaştı." (16.04.2020 haberglobal)

"Bursa'da Hürriyet Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinden bir grup öğretmenin yerli malzemelerle geliştirdiği, dezenfektan miktarı ile kullanıcı sayısı programlanabilen cihazın seri üretimine geçildi.

Okul müdürü Oktay Güllü, yaptığı açıklamada, cihazı ilk aşamada LGS'ye girecek öğrencilerin kullanımı için okullara göndermeye başladıklarını ifade ederek, talebin yoğun olduğunu söyledi." (03.06.2020 hürriyet.com)

"İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün PAGEV ile iş birliğinde bir diğer önemli adım da sağlık çalışanlarını virüsten korumada büyük önem taşıyan plastik siperlik üretiminde atıldı. PAGEV'in desteği ile yurt çapındaki plastik meslek liselerinde aylık 300 bin siperlik üretililecek.

İstanbul İl Millî Eğitim Müdürü Levent Yazıcı'nın katılımıyla PAGEV Küçükçekmece Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinin gönüllü öğretmenleri **13 Nisan 2020, Pazartesi** günü tek kullanımlık plastik ürün üretimine başladı..." (pagev.org)

"Millî eğitim Bakanlığımız yönlendirmeleri ve destekleriyle "koronavirüs önlemleri kapsamında tüm okulların hijyen, temizlik ve dezenfeksiyon çalışmalarını sürdürebilmek için meslek liselerinde üretime ağırlık verildi. 28 mesleki ve teknik Anadolu lisesinde üretim yapılırken tüm okulların ihtiyaçlarını karşılamak için bu sayıyı gerekli yatırımları yaparak 44 liseye çıkarttık. Şu anda mesleki ve teknik okullarımız, 81 ilde bulunan yaklaşık 54 bin okulun tüm temizlik malzemesi ihtiyaçlarını karşılayabilecek

bir kapasiteye ulaştılar. Bakanlık olarak okullarımızın ötesinde diğer kurumların ihtiyaçlarını da karşılayabilmek için temizlik malzemesi üreten okul sayısını Nisan ayında 100'e çıkartıyoruz. Gerekli yatırımları yaptık. Ayrıca okullarımızın hammadde ihtiyacını da Bakanlık olarak temin edip okullarımıza ulaştırıyoruz." (Prof. Dr. Mahmut Özer 28.03.2020 S.Gazetesi A. Görüş)

"Koronavirüs salgını sürecinin başında en fazla sıkıntısı çekilen ürün, tıbbi maske. Hem temini zor hem de fiyatlar sürekli artıyor. Bu konuda da Bakanlık olarak hızla adım attık. 21 ilde 37 meslek lisesinde tıbbi/cerrahi maske üretilmesi için gerekli yatırımları yaptık ve ilk maskeler üretilmeye başlandı. Çok kısa sürede 200 bin maske üretildi ve öncelikli olarak sağlık çalışanlarına ulaştırıldı. Ayda 2 milyon maske üretebilecek kapasiteyi oluşturduk. Diğer taraftan N95 standardında maske üretmek için yedi ili seçtik. Üretimler planlandığı gibi ilerliyor. Okullarımız taleplere yetişebilmek için sürekli çalışıyorlar.

Bu süreçte hijyenin öneminden dolayı tek kullanımlık ürünlere talep yükseldi. Bu konuda da Bakanlık olarak mesleki eğitime yatırım yaparak özellik-le sağlık çalışanları için tek kullanımlık önlük, tulum gibi ürünleri üretmeye başladık. Üretimler hemen hemen tüm illerimizde yoğun bir şekilde devam ediyor. Diğer taraftan İstanbul'da seçtiğimiz pilot okullarımızda tek kullanımlık çatal, bıçak gibi ürünleri de üretmeye başladık.

"Hemen İstanbul, Bursa, Tekirdağ, Konya, Mersin ve Hatay gibi on farklı ilimizde meslek liselerimiz bünyesinde AR-GE merkezleri kurduk. Her bir AR-GE merkezimizi farklı bir ürünün üretilmesi için teşvik ettik ve gerekli yatırımlarımızı yaptık. Öz güvenleri de artan bu okullarımızda kısa sürede sonuç aldık. Şu ana kadar cerrahi maske makinesi, solunum cihazı, N95 standardında maske makinesi, video laringoskop cihazı, yoğun bakım yatağı, hava filtrasyon cihazı, numune alma ünitesi gibi çok sayıda ürünü bu AR-GE merkezlerimizde ürettik. Bu merkezlerdeki üretim çeşitliliğini artırmaya devam ediyoruz.

Özellikle sağlık çalışanları için önemli olan yüz koruyucu siperlerin üretiminde sıkıntıların çözümüne katkı sunmak için yüz koruyucu siperlerin üretimine başladık. AR-GE çalışmaları tamamlandı. Meslek liselerimizde ayda 50 bin yüz koruyucu siper üretililecek. Yüz koruyucu siperler 3-D (üç boyutlu)

yazıcılar kullanılarak üretiliyor. Bakanlık olarak meslek liselerimizde 3-D yazıcı da üretebiliyoruz." (Prof. Dr. Mahmut Özer 28.03.2020 S.Gazetesi A. Görüş)

"Korona virüs ile mücadele kapsamında ürettiği tonlarca dezenfektan ile adını duyuran İzmit Mesleki Ve Teknik Anadolu Lisesi'nde öğretmenler bir başarılı çalışmaya daha imza attılar. Pandemi sürecinde ortaya çıkan solunum cihazı ihtiyacı sonrasında harekete geçen lisede oluşturulan ekip taşınabilir solunum cihazı üretmek için bir araya geldi. Ar-Ge ve üretim için Elektrik-Elektronik alan öğretmenlerinden oluşan 8 kişilik çalışma gurubu Kocaeli Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Biyomedikal mühendisliği bölümü ve Kocaeli İl Sağlık Müdürlüğü desteğiyle 25 günde Medikal sağlık standartlarına ve mevzuata uygun niteliklere sahip ambülans tipi taşınabilir meknaik solunum cihazı (Ventilatör) üretti..." (05.06.2020 kocaeligazetesi.com)

"Meslek liselerinin, korona virüsle mücadele sürecinde sağladıkları en önemli fayda tanıtımları olmuştur. Lise deyince aklına akademik liseler gelen insanımız, meslek liselerinin neler yapabileceğini görmüş oldu. Bu çok önemli ve aynı zamanda üzerinde çalışılması gereken kazanımdır.

Şimdi meslek liselerine yönelen ilgiyi zaman kaybetmeden doğru yönlendirmek gerekir. Sistemi kurgulamadan yapılan teşvik edici çalışmaların, istenen sonucu vermediğini defalarca tecrübe ettik. Üniversiteye girişte verilecek ek puan, akademik liselerdeki yığılmayı önleyecek, meslek liselerini yeniden tercih edilir hale getirecektir.

Her şeyden önce meslek liselerine toplumun bakışını değiştirecek yeni bir yaklaşım ortaya koymak gerekir. Böylesi bir dönemde solunum cihazı üreten öğretmenler; "Bize, bilim ve teknoloji üretecek, teori ile pratiği birleştirecek öğrenci verin." demiş oluyor aslında. Mühendislik fakültelerine giden öğrenci, meslek lisesinde alt yapıyı alarak gitmelidir.

Son bir haftalık gözlemlerime dayanarak, okullarımızın 3D yazıcıyla siperlik ve dezenfektan üretmesine gerek kalmadığını söyleyebilirim. Maske konusunda da hiç el değmeden seri üretim yapan firmaların organize edilmesi yeterli olacaktır. Okullarımız, salgının ilk günlerinde üzerine düşeni yaptılar ve artık uzaktan eğitim, yazılım ve özellikle içerik geliştirme gibi konulara yoğunlaşmaları gerekir." (Talat YAVUZ Memur Sen İstanbul İl Başkanı)

"Korona virüs salgını ile mücadelede, meslek liselerinin başarıları ile umudumuz arttı. Maske, siperlik ve dezenfektan üretimi ile başlayan süreç, Kartal Şehit Öğretmen Hüseyin Ağırman Mesleki Teknik Anadolu Lisesi ve ülkemizin farklı şehirlerindeki birçok meslek lisemizin ürettiği, uzaktan kumandalı solunum cihazı ile bambaşka bir aşamaya geçti. Zor ve sıkıntılı dönemler böyle fırsatları da içinde barındırıyor.

Uzaktan kumandalı solunum cihazı üreten bir ufkun, imkân tanındığında daha ne kadar stratejik araçları gündeme alabileceğini düşünmek, hayal etmek gerekir. Zaman az konuşup çok çalışılacak, algı değil gerçeklerle hareket edilecek zamandır. Üretilen bu solunum cihazı ile sadece hastalarımız değil meslek liseleri ile birlikte eğitim sistemimiz de nefes alacak". (Talat YAVUZ Memur Sen İstanbul İl Başkanı)

Sonuç olarak MEB, bu süreci tüm imkânlarını seferber ederek başarılı bir şekilde yürütürken mesleki eğitimin üretim kapasitesini devreye sokarak ülkemizin şu anda ihtiyaç duyduğu ürünlerin üretilmesinde de kendi ölçeğinde mütevazı katkı sunuyor. Böylece, mesleki ve teknik Anadolu liselerimiz, ülkenin acil ihtiyaçları için seferber olup topluma destek olurken katsayı

müdahalesi ve "tercih edilmeyen okul türü" gibi etiketlemelerin gölge-sinden çıkıp gittikçe aslı işlevlerine kavuşmakta ve normalleşmektedirler. Amacımız, mesleki ve teknik eğitim okullarını, tarihsel bagajlarından kurtarıp, üretim zinciriyle sahici bir şekilde ilişkisini kurmak ve toplum nezdinde daha saygın bir konuma kavuşturaktır. Mesleki eğitimde görevli tüm öğretmenlerimiz ve fedakâr öğrencilerimiz ürün çeşitliliğini artırabilmek için şu anda her yerde sürekli AR-GE çalışmaları yapıyorlar. Bakanlığımızın diğer tüm birimleri her türlü desteği veriyor. Üretimin çeşitlendirilmesi ve ürünlerin piyasa sürülmesine ek olarak, hem başarılı öğrencileri mesleki eğitime çekme hem de tüm mezunların alanlarında istihdamını artırmaya yönelik çabaların sürdürülmesi elzemdir. (Prof. Dr. Mahmut Özer 28.03.2020 S.Gazetesi A. Görüş)

Meslek Liseleri "bu alanda ben de söz sahibiyim" diyerek yapılacak LGS sınavlarında bundan sonra belki de tercih sıralamalarını yükseltecektir. Mesleki Eğitimin fedakâr öğretmen ve öğrencileri içinden geçtiğimiz bu zor günlerde Mesleki ve Teknik Eğitimin bireylere sadece mesleki ve teknik bazı beceriler kazandırmaya yönelik bir eğitim faaliyeti olmayıp ülkesini, toplumunu düşünen tam bir ahilik ahlakı çalışmasıyla toplumsal dayanışmanın ve yardımseverliğin de en güzel örneğini göstermiştir. Ve bütün herkese" iyi ki varsınız, kara gün dostu Mesleki Eğitim" dedirtmiştir.

Covid-19 tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de uzaktan eğitim, müfredatın bir parçası olacak gibi görünüyor. Eğitim sisteminde de yeni değişimlerin ayak sesleri işitilmekte. Okullar bundan sonra sadece okula gel git mantığında olmayacak, tam tersi üreten ve fayda sağlayan bir sisteme geçmeli. Bu bağlamda, teknolojik değişim ve dönüşümü gerçekleştirmek bir zorunluluk halini almıştır. Bunun da yolu Türkiye'nin sanayide dijital dönüşümü hızlandırması, bilim, sanayi ve teknoloji politikaları ile birlikte temel eğitimden mesleki eğitime kadar tüm eğitim olgusunu değiştirmesidir. **Eğitimin üreten yüzü meslek liselerinin ülkenin geleceğinde daha etkin rol almasını sağlayacak değişimler, iyi niyetli birkaç girişimle sınırlı kalmamalı ve tüm toplumun üzerinde ittifak ettiği bir politika haline getirilmelidir.** (5.05.2020 Abdurrahman Örnek)

NE OLACAK BU ÖZEL OKULLARIN HALİ

▲ AV. AYDIN BİLGİ

Ne olacak bu Fener'in hali?

Ne olacak bu memleketin hali?

Ne olacak bizim oğlanın/kızın hali?

Ortada gitmeyen, gidemeyen bir şey varsa eğer, memleketimin insanı hüznü ve çaresizlik içeren bu cümleleri kurar sıklıkla. Bu tarz cümlelerin bağrında saklı bir kıskançlık ya da gıpta hissi bulunur. Fener'den puanı yüksek takımlar vardır ve takımına üzülen aslında bu durumu içine sindirememektedir. Ya da oğlan sorumsuzdur, ders çalışmaz, para kazanmaz ama komşunun çocuğunun maşallahı vardır her konuda.

Nasıl bizim takımın yada çocuğun hali başka takımlardan başka ailelerin çocuklarından bağımsız düşünülemezse özel okulların ahval ve şeraiti de hem ülkenin hem dünyanın içinde bulunduğu vasattan ve ara ara bu vasata eşlik eden mücbir sebeplerden -ki bu ara adına Korona diyoruz- müstakil düşünülmemelidir. Hele hele özel okulculuğu memleketimizin tüm eğitim sisteminden hepten ayırarak düşünmek gerçekte neyin olup bittiğini görmemizin önüne büyük bir seddin çekimine sebep olacaktır.

Bahsettiğim şey

Bir buçuk milyona varan özel okul öğrenci sayısının, resmi okullardaki öğrenci sayısının onbeşte birini geçtiği değil,

Özel okulların istiahadlerini doldurduğunda bu oranın yedide bire karşılık geleceği değil,

Son sekiz yılda özel okul öğrenci sayısının 2.5 kat arttığı değil,

Bu okullarda çalışan yüz yetmiş bini aşkın öğretmen değil,

Gönül yarası desem değil,

Ekmek parası desem değil,

Bir dert ki dayanılacak şey değil...

Bahsettiğim şey

Gençleri uzak bahçelerde gezdiremeyişimiz

Yakın bahçelerin ihtişamına vardırılmayışımız

Ücra, uzak, yakın, تنها, mazi, hal, istikbal, zaman, melal kavramlarına aşına kılamayışımız.

Bahsettiğim şey

Muhayyilenin adının Sevimli Hayalet Casper

İyiliğin, kahramanlığının timsalinin Robin Hood

Büyük güçlerin büyük sorumluluklar getirdiğinin yaşayan örneğinin Örümcek Adam olması...

O belde

Hangi bir kıt'a-yı muhayyelde?

Hangi bir nehr-i dūr ile mahdūd?

Bir yalan yer midir veya mevcūd

Fakat bulunmayacak bir melâz-i hulyâ mı?

Bilmem... Yalnız

Bildiğim, sen ve ben ve mâi deniz

Ve bu akşam ki eyliyor tehziz

Bende evtâr-ı hüzn ü ilhâmı.

Uzak

Ve mâi gölgeli bir beldeden cüdâ kalarak

Bu nefy ü hicre, müebbed bu yerde mahkûmuz...

Eğitimimiz bütünü ile bir beldeden yoksun. Bir beldenin hayalinden dahi yoksun. Bu yüzdendir başkalarının tasvir ve tasavvurlarına mahkûm kalışımız ve yine bu yüzdendir eğitimle sürekli oynayışımız...

ÖZEL OKULLARI SINIFLANDIRMA ÇABASI

Ülkemiz genelinde kurulan özel okullar kendi içlerinde belli açılardan pek çok sınıflamaya tabi tutulabilirler.

A) Belli bir siyasi, dini görüşün taşıyıcısı olma iddiasına sahip okullar (misyon okulları),

Tamamen ticari amaçla kurulmuş okullar.

B) Çok ortaklı ve kurucuların ekserinin öğretmen olduğu ve okulda bizzat çalıştığı okullar,

Tamamen sektör dışında olan insanların sahip olduğu okullar.

C) Finans kaynakları güçlü okullar,

Finansal açıdan orta, zayıf ve çok zayıf okullar.

D) Ülke genelinde maruf bir markanın ismi ile giden zincir okullar,

Zincir okul özelliğine sahip olmayanlar.

E) Eğitim alanında kurumsal bir geçmişe dayanan okullar,

Kurumsal geçmişi olmayan okullar.

F) Fiziksel olarak gerçekten bir okula benzeyen okullar,

Apartmandan ya da bir iş yerinden okula dönüştürülenler.

Misal olsun diye verdiğimiz sınıflandırmaları pek çok açıdan genişletip, alt kıvrımlarına yer vererek detaylandırabiliriz. Hatta belli sınıfları aynı küme içerisinde toplayıp yargı cümleleri de kurabiliriz: *'Ülke Genelinde Maruf bir markanın ismi ile giden zincir okullar aynı zamanda fiziksel olarak bir okul hatta çoğunlukla kampüs niteliğine sahiptirler, kurumsal geçmişleri vardır ve finansal açıdan güçlüdürler.'* Yine de tüm bu tasnifler özel okulun /okulculuğun kendine mahsus tabiatı itibarı ile yetersiz kalmaya mahkûmdurlar.

Bir başka soruyla yola devam edelim; Kim, kimi, niye seçer? Özel okulculukta veli ya da öğrenci okulu seçer. Her ne kadar okulların bu konuda belli kriterleri ve ilkeleri olsa da en nihayetinde okul seçilen makamındadır. Seçim belli bir düzeyde bilinç gerektirir. Öğrenci ve veli seçimlerini hangi kriterlerin refakatinde seçimlerini yaparlar?

Cevap 1

Newton'dan beri etki gücünü giderek arttıran ve tartışılmaz bir iman akidesi olarak kabul edilen Mekanik evren tasavvurunca zihinleri teşevvüs edilen yığınların "marka" okulları seçmesi tabiidir. Nihayetinde onlar, eğitimi, bir bant üzerinde biteviye ilerleyen vidaların sıkılması eylemi olarak görmektedirler. Buraya kadar söylediklerimizi Charles Chaplin'in 1936 yapımı Modern Zamanlar filmi vazih bir surette izah etmektedir.

Cevap 2

"Karga sesi çıkaran kanarya

Kanarya sesi çıkaran karga

Olmasın sakın ha benim çocuğum..." diyenler lakin bunu gerçekten diyenler seçimlerini elbette misyon okullarından yana yapacaklardır.

ÇOK ŞÜKÜR ZENGİNİZ

"Her yerde olan fakirlik, açlık ya da açıklık değildir. Fakirlik, para ve altına sahip olamama da değildir. Fakirlik sahafta satılamamış bir kitabın üzerindeki tozdur... Fakirlik arabanın camından dışarıya atılmış muz kabuğudur. Fakirlik yemeksiz geçirilen bir gece değildir, fakirlik düşünmeden geçirilen bir gecedir. " (Ali Şeriatî)

Köhne okullarda altmış kişilik sınıflarda okumuyor artık çocuklar.

Artık eskisi gibi eti senin kemiği benim demiyor veliler.

Günler aylar boyunca sadece dışarıyı seyreden marazlı öğretmenlere artık tahammül edilmiyor.

Olanca öfkesini öğrenciden çıkaran öğretmenlerden de yoksunuz.

Çok şükür fakir değiliz artık.

Artık kendini dünyanın ta göbeğinde gören öğrencilerin odağa alındığı bir sistemimiz var.

Özel okullarda senin maaşından benim harçlığım daha fazladır diyen çok sayıda öğrencilerimiz var

Çok şükür zenginiz artık

Bunca artığın arasında 'herşeye titatıp uyan ve herşeyi çoktan bilenlerin şarkısını söylemek'

bir şey yapılması gerektiğini ve de hemen

çoktan biliyoruz

ama daha erken olduğunu bir şey yapmak için ama artık geç olduğunu bir şey daha yapmak için

çoktan biliyoruz

ve işlerimizin yolunda olduğunu

ve bunun böyle süreceğini

ve bunun anlamı olmadığını

çoktan biliyoruz

ve suçlu olduğumuzu

ve suçlu oluşumuzda bir suçumuz olmadığını

ve elimizden bir şey gelmeyişinde suçlu olduğumuzu ve bunun bize yettiğini

çoktan biliyoruz

ve belki de ağzımızı tutmanın daha iyi olacağını

ve ağzımızı tutmayacağımızı

çoktan biliyoruz

çoktan biliyoruz

ve kimseye yardım edemeyeceğimizi

ve bize kimsenin yardım etmeyeceğini

çoktan biliyoruz

ve yetenekli olduğumuzu

ve hiç ve gene hiç arasında seçme yapabileceğimizi

ve bu sorunu temelden incelememiz gerektiğini

ve çaya iki tane şeker attığımızı

çoktan biliyoruz

ve baskıya karşı olduğumuzu

ve sigaraların pahalılaştığını

çoktan biliyoruz

çoktan biliyoruz

ve her seferinde bir şeyin olacağını önceden

kestirdiğimizi

ve her seferinde haklı çıkacağımızı

ve bundan bir şey çıkmayacağını

çoktan biliyoruz

çoktan biliyoruz

ve her şeyin yalan olduğunu

çoktan biliyoruz

ve bir şeyi atlatmanın her şey değilde hiçbir şey

olduğunu

çoktan biliyoruz

çoktan biliyoruz

ve bizim bunu atlatacağımızı

çoktan biliyoruz

ve bütün bunların yeni olmadığını

ve yaşamanın güzel olduğunu

ve bunun her şey olduğunu

çoktan biliyoruz

çoktan biliyoruz

çoktan biliyoruz

çoktan biliyoruz

ve bunu çoktan bildiğimizi

çoktan biliyoruz.

ÖĞRETMENİN ROL MODEL OLMA SORUMLULUĞU

▲ PROF. DR. ENGİN ASLANARGUN

“Bir eğitim sisteminin niteliği, kendi öğretmeninin niteliğinden daha üstün olamaz. Öğretmenler sadece eğitim amaçlarını gerçekleştiren araçlar değildir; bilgi, etik ve değerler üzerine inşa edilecek bir toplum oluşturma, öğrenmeyi gerçekleştirebilecek milli bir kapasite ve sürdürülebilirlik için kilit konumundadır”(UNESCO ROSA. 2017)

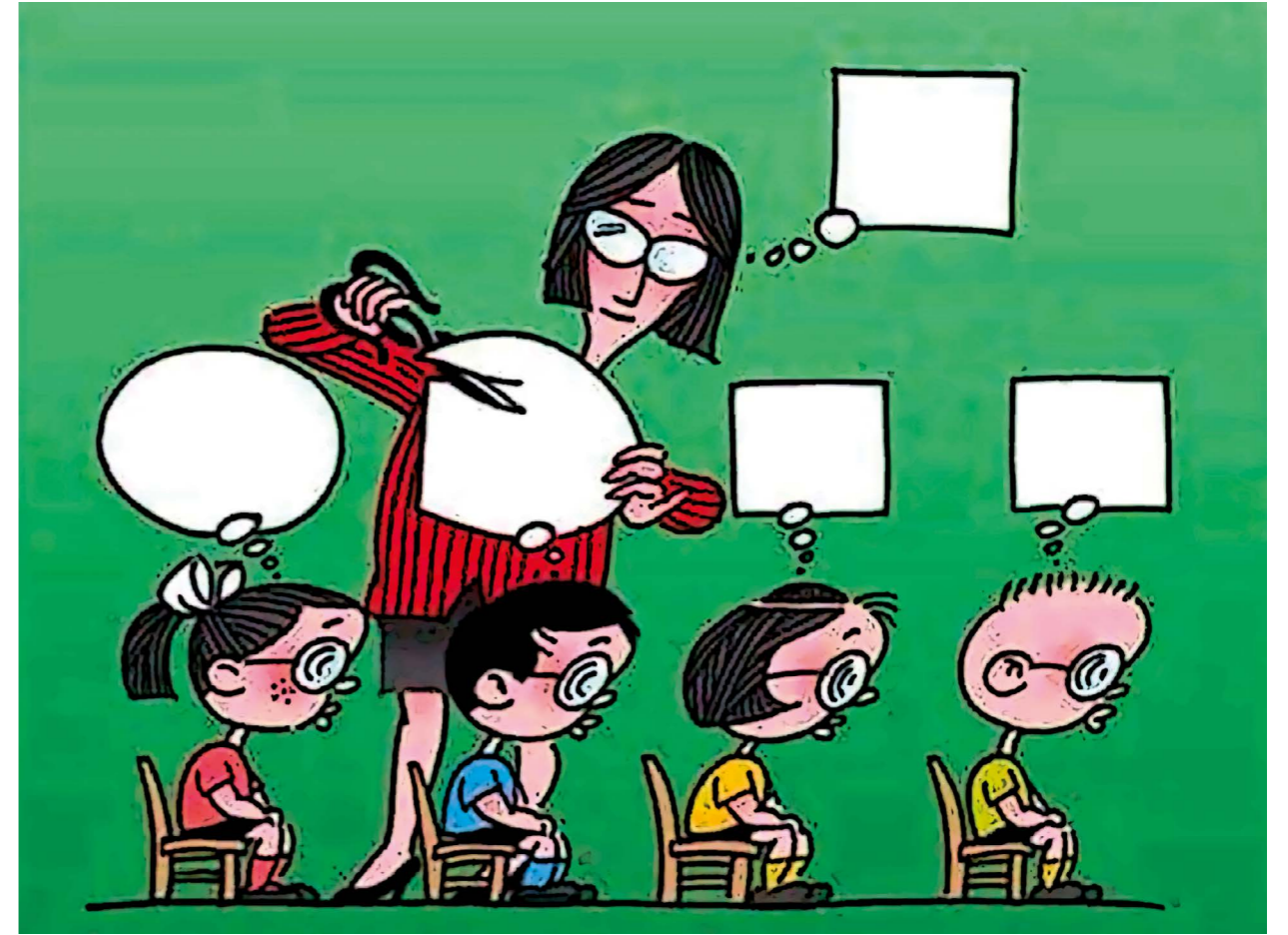
Kitleleşme, nüfus artışı, kültürler arası etkileşim, bilim ve teknolojik gelişmeler, sanal ve online iletişim gibi faktörler bireylerin ve toplumların daha dışa dönük olmasına, daha fazla insanla iletişime geçmesine dolayısıyla daha kolay ve sık değişim geçirmelerinin yolunu açmaktadır. Bazı açılarından olumlu olarak değerlendirilebilecek bu olanaklar ve değişimler toplumları bir arada tutan değerlerin, geleneklerin, alışkanlıkların ve kültürlerin aşınmasına ve toplumsal hayatın karmaşıklaşmasına yol açabilmektedir. Megakent, kozmopolit yapı, kaos, risk, post modern bakış açısı, metropol gibi ifadeler karmaşıklaşan, iç içe geçmiş ve belirsizleşen toplumsal yaşamı ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu karmaşık ve belirsiz yaşam tarzı toplumları bir arada tutan değer, inanç, gelenek ve kültürlerin herhangi bir sorgulamaya veya yeniden yapılandırmaya gerek duymadan değişmesini, çoğunlukla da terkedilmesini beraberinde getirmektedir.

Küresel ve post modern yaşam tarzı teknolojik gelişmeleri ve özgürlükleri en üst düzeye çıkarırken geleneksel ve kültürel yaşamla birlikte inanç sistemlerini ve değerleri önemsizleştirmekte, ilkesizleştirmekte ve toplumsal ortak paydalar her geçen gün daha da azalmaktadır. Kaotik yaşam tarzı sosyolojik bir olgu olarak normalleşmekte ve kaos yönetimi güncel bir yönetim yaklaşımı olarak literatürde yerini almaktadır. Eğitimin seviyesi, niteliği, etkisi arttıkça dünyadaki krizler daha tehlikeli boyutlara ulaşmakta, insanlık için daha tehlikeli hale gelmekte, teknolojinin öldürme gücü artmakta, çevre kirliliği, obezite, açlık gibi insan onuru ve hayatını küçülten sonuçların ortaya çıkmaktadır.

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeleri maddi-manevi kültür bağlamında açıklayarak bu iki unsurun birbirini tamamlaması gerektiğini aksi takdirde toplumsal ve küresel felaketlerin kaçınılmaz olduğu yönelik öngörüler birçok bilim insanımız tarafından dillendirilmektedir.

Bunlardan biri olarak eğitim bilim uzmanı Prof. Dr. Mustafa Ergün hocamız; *“Aslında kültür maddi ve manevi yönleriyle bir bütündür; ama kültürün iki kanadından biri madde, diğeri de manadır. Modernleşme döneminde kültürün maddi kanadı çok güçlendi, manevi kanadı aşağılandı ve çok zayıfladı. Modern dünyanın maddi ilerlemeden dolayı karşılaştığı güçlüklerle mücadele etmek için bulunan çarelerden biri, “değerler eğitimi” idi. Orta Çağ’ın dinî değerlerini kabul etmeyenler akla dayalı ve maddi dünya ile uyumlu değerler yaratacaklardı; bunda pek başarılı olamadılar. Maddi ve manevi kültür arasındaki uçurum derinleştikçe, kanatların biri yukarıda diğeri aşağıda oldukça insanlık sağlıklı bir ilerleme sağlayamadı. Nietzsche’nin dediği gibi “birey öldü”, insan “tek boyutlu” hale geldi. Derinliği ve maneviyatı olmayan, zevkleri tamamen maddileşmiş, sıradanlaşmış, hayal gücü ve hedefleri olmayan, zorluklara karşı direnemeyen, sıkı ve sürekli çalışma iradesi olmayan, ürkek, korkak ve titrek bir insan nesli ile karşılaştık. Eskiden bireysel esasta değersiz bir dünyada yaşıyor iken şimdi toplumsal olarak değersiz bir dünyada yaşıyoruz. Uluslararası hukuk, evrensel ahlâk, doğruluk ve hak değerleri kalmadı. Güçlü hukuku ve şeytanî çıkar hukuku, insanlar ve toplumlar /devletlerarası ilişkilerin ana belirleyicisi oldu.”* Demektedir.

2020 yılının dünyasında tüm insanlık bütün dünyayı saran, yüzbinlerce insanın ölümüne yol açan, insanları günlerce evlere hapseden ve birbirleriyle yüz yüze görüşmekten alıkoyan CoronaCovid 19 isimli salgın hastalık ile yüzleşti. Bu hastalık tüm insanlığı evlere hapsederek ekonomik ve sosyal alışkanlıkları değiştirdi. **Yazımızın konusu olarak bu pandemik salgının biyolojik bir silah olarak**

laboratuvarlarda üretilmiş olma ihtimalinin bilim insanlarıca günlerce tartışılması eğitim-bilim-etik-ahlak ilişkisinin insanlık açısından önemini ve vazgeçilmezliğine göstermiş olması gerekir.

Teknoloji, eğitim, gelişme gibi kavramların, süreçlerinin etik ile olan ilişkisinin kurulması, toplumsal ahlaka uygun olarak yönetilmesi insanlığın değişmeyengündemi ve önceliklerinden biri olmalıdır. Ülkemizde ve dünyada, bireysel ve toplumlar olarak hatta devletler düzeyinde şiddet gösterileri, baskıcı ve adaletsiz uygulamalar, teknolojinin kötülüğü de kolaylaştırıcı etkisi sorunun her geçen gün daha önemli hale geldiğini göstermektedir.

Böyle bir ortamda dünyaya gelen ve yetişkin hayatına hazırlanan çocuklara evde anne-babaları okulda ise öğretmenleri dışında güvenilir ve profesyonel modeller kalmamaktadır. **Çocukların sosyalleşebildikleri ve hayata hazırlandıkları okul ortamının etkisi bu gibi kaotik ve karmaşık**

dönemlerde daha fazla önem kazanmaktadır. Okul dışındaki neredeyse bütün ortamlar çeşitli düzeylerde risk barındırmakta, bir anlamda çocuklar için kontrolsüz virüslerle dolup taşmaktadır. Bu gibi ortamlarda yetişen sorumlu öğrencilerle başa çıkma sorunların baş vermeye başladığı öğrencilik dönemlerinde öğretmenin etik ve ahlaki kaygılara ve bu niteliklere sahip olması daha fazla önemli olmaktadır. Çünkü öğretmenler adalet, eşitlik, insan hakları, diğerlerine saygı, karakter eğitimi gibi açılarından öğrencilerin ahlak ve moral değerler kazanmalarını da sağlayabilecek profesyonel düzeyde formasyon sahibi eğitimcilerdir.

Devletin gözetim, denetim ve koruması altında, profesyonel eğitimcilerin rehberliğinde, **günün en verimli zamanı ile ömrün en dinamik yıllarında devam edilen okul hayatı içinde öğretmenlerimiz; öğrencilerin içinde buldukları yaşın, yaşantının, sosyal koşulların üretebileceği belirsizlik, karmaşa ve risklere karşı en güvenilir limanlar arasındadır.**

Bu noktada öğrencilere örneklik sergileyebilecek, onlara rol model olabilme potansiyelleri ön plana çıkmakta (9), hayatın belirsizliklerine ve risklerine karşı adeta koruyucu bir kalkan görevi görmektedir.

Toplum ve devlet "öğretmenlerin "iyi" ve "doğru" örneklik sergilemeleri" gereğini sürekli ve güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır. Etik davranışları ile iyi örneklik konusu bir öğretilerde olması gereken temel nitelikler arasında sayılmaktadır. Çünkü eğitim ve öğretim ahlaki bir eylemdir ve bu süreçte öğretmenin verdiği kararlar kendi değerlerini yansıtmakta ve bir şekilde değer yüklü olarak öğrencilere yansıtılmaktadır.

Freeman'a göre(4) 1990'lardan itibaren literatürü oluşmaya başlayan etik konusunda yazan düşünürlerin büyük çoğunluğu öğretmenliğin ahlaki bir eylem olduğu ve öğretmen-öğrenci iletişiminin çoğu zaman ahlaki mesaj içerdiği noktasında birleşmektedir. Benzer şekilde Avrupa ve Kuzey Amerika öğretmen yetiştirme geleneğinde öğretmenlerin hem özel hayatında hem de okul içerisinde öğrencilerle iletişimde ahlaki bir model olmaları öncelikli olarak vurgulanmaktadır (5). Çünkü pedagoji alanının iki temel bileşeni olarak etik, hedefler üzerine yoğunlaşırken psikoloji de araçlar ve engeller ile ilgilenmektedir. Eğitimin amacı insanların potansiyellerini en üst düzeyde geliştirmek şeklinde açıklanmakta ve öğretmenlik mesleğinin etik amaçları ile bunların nasıl uygulanacağına yönelik ahlaki boyutlar bu tanımla ilişkilendirilmektedir (6).

Eğitimin bu amacını gerçekleştirmeye yönelik olarak sadece öğrenme zamanı, öğrenci sayısı, sınıf büyüklüğü, alt yapı hizmetleri, öğretim materyalleri gibi sayısal özelliklere yoğunlaşmak yerine mesleki bağlılık, her öğrencinin potansiyelini harekete geçirebilecek pedagojik beceri ve etik sorumluluklara duyarlılık gibi nitelikler üzerine daha fazla yoğunlaşmak gerekmektedir (7). Çünkü etik ilkeler öğretmenlerin etkili bir iletişim ile öğrenmeyi sağlamasına vurgu yapmakta ve bütün öğrencilerin öğrenebileceği inancını temel almaktadır (8).

Öğrencilerin gelişim çağında ve karakter oluşum sürecinde önlerinde bulunan en profesyonel örnek ve rol model olarak **öğretmenlerin sergileyeceği iyi, güzel ve olumlu davranışlar etik öğretmen davranışları olarak tanımlanmaktadır.**

Öğrencilerin hassas, kritik, her türlü etkiye ve istismara açık gelişim dönemlerinde evde anne-babalarından sonra en çok başbaşa kaldıkları öğretmenlerin öğrencilerle kurdukları iletişim düzeyi ve biçimi öğrencilerin hayatını şekillendirmektedir. Öğrencilerin hayatında bu kadar önemli ve etkili bir güce sahip olan öğretmenlerin etik sınırlar içerisinde hareket etmesi zorunluluk olarak ortaya çıkmakta ve ülkeler buna yönelik olarak etik standartlar belirlemektedir. Ahlaki gelişim, karakter eğitimi, etik davranışlar gibi aynı bağlam içerisinde kullanılan süreçlerde ailelerle birlikte öğretmenlere de doğrudan öğrencileri etkileme pozisyonunda oldukları için kilit öneme sahip roller tanımlanmaktadır (9). Meslek etik ilkeleri hem öğretmenlere mesleğin gerektirdiği davranışlar ile tereddütlü konularda rehberlik yapmakta ve yol göstermekte, hem de mesleğin itibarını ve saygınlığını toplum nezdinde korumakta, belki de en önemlisi öğrenciler için tehlikeli ve riskli ortamları en aza indirmeye çalışmaktadır. Olumlu ve yapısalcı bir tanımlama ile mesleki etik kodları toplumun güvenini kazanmaya, profesyonel hareket etmeye ve yeni gelenlere mesleğin etik normlarını aşılamayı amaçlamaktadır (10).

Bilim, teknoloji, ulaşım ve iletişim alanında yaşanan hızlı ve büyük değişimin insan ve toplum hayatında sebep olduğu karmaşa ve belirsizlik sürpriz değildir. Doğal sürecinde yıllar içerisinde gerçekleşmesi

beklenen ve geçmiş deneyimlere bakarak kendini buna göre kodlamış olan insan hayatına bu gibi faktörlerin etki etmesi bir çeşit anormallik yaratmaktadır. Normal bir değişime küçük adımlarla yavaş yavaş uyum sağlayan insan hayatı bir anda çok hızlı ve büyük bir değişim dalgasına maruz kaldığında doğal gelişim ve uyum durumunun dışında bir olayla karşılaşmakta, bir anlamda bocalamakta ve tereddütler yaşamaktadır. Kriz ortamı veya kaotik bir yaşam olarak adlandırılan bu gibi durumlarda öğrencilere rehberlik yapacak, öğretimle birlikte eğitim verecek profesyonel öğretmen rolü daha önemli hale gelmektedir. Geçmişte toplum üzerinde etkili olan dinlerin etkisiyle karakter eğitiminin gerçekleştirildiği, bilim ve teknolojik ilerlemeyle yaşanan toplumsal değişimde karakter eğitiminin artık verilemediği, dolayısıyla günümüzde eğitimcilerin erken yaşlardan itibaren çocukların kendi bakış açılarını oluşturma aşamasında karakter eğitime özel bir önem vermeleri gerektiğini ifade etmektedir. Aksi takdirde dürüstlükten uzak ve etik olmayan davranışların toplumda yaygınlaşması yolsuzluğun artmasına neden olacak ve böylece birçok ülkede en büyük kamu hizmetini oluşturan eğitim sektörüne harcanması gereken bütçenin iyi yetişmemiş insanlar tarafından suiistimal edilmesiyle sonuçlanacaktır Eğitim sistemi aracılığıyla iyi insan yetiştirilemediği takdirde en büyük zarar yine eğitim sistemine verilmektedir.

Sayı açısından en büyük meslek grubunu oluşturan eğitimcilerin daha nitelikli yetişmesi ve yaşaması için harcanması gereken bütçe "iyi" yetişmemiş insanlar tarafından yok edilmektedir.

Yeni yetişen nesillere yol gösterebilecek, onlara iyi, güzel, doğru ve olumlu davranışlar konusunda rol model olabilecek etik öğretmenlik modeli öğretmen yetiştirme programlarının güncellenmesini de gerektirmektedir. Teorik ve uygulamalı olarak öğretmen eğitimi üzerine 1980 ve 90'lı yıllarda yapılan çalışmaların genellikle bilgi, beceri ve yetenek gibi teknik ve uzmanlığa ilişkin yeterlikler temelinde tartışılırken bu yıllardan sonra ahlaki davranışlara vurgu yapan yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. **Öğretmenin uzmanlığı ve teknik bilgisi tek başına anlamlı değildir; kalpten gelen ve kalbe dokunan bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır.** Birçok ülke iyi öğretmeni tanımlarken öğretmen yeteneklerini ve profesyonelliğini yükseltebilme çabası içerisine girerek öğretmenlik meslek standartları oluşturmuştur. Öğrenme çıktılarında ve eğitimin niteliğine katkıda bulunacak bir adım ile öğretmenlerden beklenen bilgi, beceri, davranış ve performans basamakları tanımlanmaktadır. Bu noktada standartlar belirli durumlarda iyi bir öğretimin nitelikleri, öğretmenlerin bilmeleri gerekenleri ve bu iyi öğretimi uygulayabilecekleri ortamları açık venet olarak tanımlamalıdır (11). Hizmet öncesi ve hizmet esnasında etik ilkeler konusunda

öğretmenlerin farkındalık ve hassasiyetlerinin en üst düzeyde tutulması öğrencilerin ruh ve beden sağlığı açısından olduğu kadar öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin bir parçası olarak da düşünülmektedir. Hesap verebilirlik ve öğretmen denetim sistemi ile genel anlamda programdaki amaçların gerçekleşme düzeyi tespit edilirken meslek etik ilkeleri ile öğretimin niteliği, öğrencilerin korunması ve mesleki gelişim bir arada değerlendirilmektedir. Etik kodlar ile mesleki gelişim birbirini destekleyecek şekilde formüle edilmez ise etkili olamamaktadır Öğrencilere aktarılan içerik, bu içeriğin aktarılma yöntemi, içeriğin öğrenilme düzeyinin değerlendirilmesi ve hepsinden önemlisi bütün bu basamaklara hâkim olan iletişim süreci değer yüklü ahlaki bir ortamda gerçekleşmektedir. Bu durum daha net olarak Prof. Dr. İnyet Aydın tarafından ifade edilmektedir:

"Eğitimin temel değeri: Eğitim yolu ile insanı ve insanlığı yüceltmektir. Bu değer kapsamında eğitim ve öğretim etiğinin bazı unsurları var onlardan da bahsedelim kısaca. Bir eğitim etkinliğinden söz edildiğinde dört temel boyutun ele alınması gereklidir. Bunlar amaç, kapsam, yöntem ve değerlendirme boyutlarıdır. Eğitimi ne için yapıyoruz yani bizim eğitim verirken amacımızı ne oluşturur sorusunun yanıtı bize eğitimin amaç boyutuna götürecektir. Nasıl bir insan yetiştirileceği aslında çok önemli etik bir tartışma gerektirir. İçeriğin nasıl hazırlanacağı sorusunun yanıtı ise bizleri kapsam boyutuna götürecektir. Ya öğretilmeyenler? Sorusunun cevabı ne olacaktır. Bunu genellikle atlıyoruz. Eğitim öğretim etiğinin üçüncü boyutu da yöntem boyutudur. Bu boyut içeriği nasıl öğreteceğiz sorusunun

yanıtını arar. Yöntem boyutunda çok büyük zararlar veriyoruz çocuklara. Sıklıkla yaptığımız gibi bireyselleştirilmiş bir eğitim sağlamıyorsak, yöntem boyutundaki etiği ihlal ediyoruz demektir. Herkesin standart aynı şeyi öğrendiğini var sayıyoruz. Bu çocukların birbirinden çok farkları var. Ama biz hepsine aynı öğretim yaklaşımıyla yaklaşıyoruz. Bu da etik bir konu değil mi? **Değerlendirme boyutu da dördüncü boyutu içeriyor.** Sınav yapıyoruz, çocukları değerlendirmelere tabi tutuyoruz. Sen başarılısın, sen başarısızsın diyoruz. Neye göre? Bir eğitim sisteminin temel amacı daima kazananlar yaratmaktır. Kimisi sporda, kimisi bilimde, kimisi kodlamada, kimisi sanatta, kimisi iletişimde kazanır. Eğitim sisteminin etik görevi bütün öğrencileri kazanan yapmaktır. **Öğretmenin de görevi kimin nerede kazanabileceğini keşfetmek ve çocuğun o yönünü geliştirmektir.** Böylece bireylerin potansiyelinin keşfedilmesi ve kendilerini gerçekleştirmelerine destek olunması mümkün olabilmektedir."(12)

Öğretmenlik meslek etik ilkelerinin yerleştirilmesi ve bütün öğretmenlerin bu ilkelere hassasiyetle uyması bir bütün olarak eğitim-öğretimin niteliğine katkı yapmaktadır. Öğretmen yetiştirme programları da meslek etiği ilkelerine yeterince duyarlı olmadığı noktasında eleştirilmektedir. 20. yüzyılın sonlarına doğru eleştirilerin yoğunlaşması üzerine bazı öğretmen yetiştirme programlarında etik ve kişilik eğitimi ile ilgili konulara yer verilmeye başlanmıştır. İki temel nokta ortaya çıkmaktadır: **(1) dürüstlük ve (2) bütün öğrencilerin öğrenebileceğine inanmak.** Kişilik, karakter, dürüstlük gibi kavramlar etik ile birleştiğinde öğretmen adaylarının etkililiği, öğrencilere yönelik yüksek beklenti içerisinde olması, ahlaki hassasiyet taşıması, diğer bireylere duyarlı ve düşünceli olması anlamına gelmektedir. Bununla benzer şekilde "moral profesyonellik" ifadesinden bahsedilmekte ve eğitimcilerin günlük okul etkinliklerinde ahlaki bir duruş sergilemeleri ve profesyonel ölçüler içerisinde hareket etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü öğretmenler öğrencilere ve ailelerine karşı yasal güç ve sorumluluk konumunda bulunmaktadır. Öğrenciler ve ailelerinin çoğu zaman böyle bir tercih hakkı bulunmamaktadır. Dolayısıyla okullar öğretmen niteliği ve çocukların güvenliğini garanti altına almak zorundadır (13).

Bazen etik ikilem olarak adlandırılan durumlarda ortaya çıkmakta ve çok boyutlu sorunlar yaşanabilmektedir. Okuldaki resmi kurallar ve akademik ölçütler ile okul ve sınıf ikliminde meslektaşlarla veya öğrencilerle resmi olmayan insan ilişkileri sürecinde bazen öğretmenler tercih yapmak durumunda kalabilirler. Kurallar ve ölçütler mi uygulanacak, yoksa özel iletişime dayanan insan ilişkileri mi? Mevzuat mı, etik ilkeler mi? **Resmi kurallar öğretim sürecinde üst düzey bir profesyonellikle mevzuata bağlı kalınması gerekliliğinin altını çizerken informal ilişkiler bireylerin sosyal ve bireysel ihtiyaçlarına dikkat çekmektedir.** Burada yapılması gereken bir tercih yapmak veya öncelik belirlemek yerine kurumsal, durumsal, bireysel ve zamansal dengeleri sağlıklı değerlendirerek ortalama bir çözüm üretmeye çalışmak olmalıdır. Öğretmen davranışlarının etik davranış ve etik ikilem boyutuna ilişkin çok sayıda çalışma olmasına rağmen bu davranışların öğrenciler üzerindeki etkilerine ilişkin sınırlı sayıda araştırma olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca kültürel, bağlamsal ve tarihi faktörlerin öğretmenlerin etik değerleri üzerindeki etkisi, bunların öğrencilere yansımaları ve farklı örgütsel ortamlardaki versiyonları da çalışma konularına dahil edilmelidir.

Sonuç olarak, mesleki etik, bütün mesleki uğraşların iyi ve doğruya yönlendirilmesi konusunda ilkeler koyan, meslek üyelerinin kişisel arzularını ve belli bir çizginin dışına çıkmalarını önlemeye çalışan, mesleki idealleri geliştiren ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan bir ilkeler dizgesidir. Eğitim ve öğretim hizmetlerinin topluma profesyonel olarak sunulmasını içeren öğretmenlik, bir meslek olarak kabul edilen ilk alanlardan biridir ve kendine özgü etik

değerleri içermektedir. Eğitim ve öğretimin en temel parçası olan öğretmenlerin meslek etiği ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kalmaları, öğrencilerin okuldaki öğrenme süreçlerini iyileştireceği gibi öğrencilerin hak ve sorumluluklarını öğrenerek daha iyi, katılımcı ve demokratik yurttaşlar olarak yetişmelerine de katkı sağlayacaktır. Öğretmenlik ve etik birbirine çok yakın kavramlardır. Etiğin ve eğitimin doğası gereği bu iki kavram birbirinden ayrı düşünülmemelidir. İdeal bir öğretmen, yalnız öğretme yetenekleri ile değil, aynı zamanda yaşama biçimi ve ahlaki ile de örnek alınacak bir rol model insandır. Yani bu anlamda toplum öğretmenlerden, öğrettiklerini örnek olarak yaşayan ideal insanlar olmalarını beklemektedir. Bir yandan kendi davranışlarında ideal örnekler göstermesi beklenen öğretmenlerin aynı zamanda okulda öğrencilerin evrensel değerleri öğrenmelerinde en önemli katkıyı yaptıkları da unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- 1) Selçuk, Z. (2019). Açılış Konuşması. XVIII. Geleneksel Eğitim Sempozyumu Eğitim Ve Etik (S. 14-25). 30 Ocak-1 Şubat 2019, Antalya: Türkiye Özel Okullar Derneği.
- 2) Dal, F. N. (2019). Sunuş. XVIII. Geleneksel Eğitim Sempozyumu Eğitim Ve Etik (S. 5-9). 30 Ocak-1 Şubat 2019, Antalya: Türkiye Özel Okullar Derneği.
- 3) Ergün, M. (2018). Ön Söz. M. Ergün, N. Karabacak, İ. Korkmaz, & M. Küçük İçinde, Öğretmenliğin Mesleki Değerleri Ve Etik. Ankara: Anı Yayıncılık.
- 4) Freeman, N. (2000). Professional Ethics: A Cornerstone of Teachers' Preservice Curriculum. 22(3), 12-18.
- 5) Maxwell, B., & Schwimmer, M. (2016). Professional ethics education for future teachers: A narrative review of the scholarly writings. Journal of Moral Education, 45(3), 354-371.
- 6) Colnerud, G. (2006). Teacher ethics as a research problem: syntheses achieved and new issues, Teachers and Teaching: theory and practice. Teachers and Teaching: theory and practice, 12(3), 365-385.
- 7) Poisson, M. (2009). GUIDELINES: For the design and effective use of teacher codes of conduct. Paris: IIEP-UNESCO.
- 8) Kim, J. (2018). Foreword, Learning to realize education's promise, World Development Report. Washington: International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.
- 9) Chaillé, C., & Halverson, S. (2004). Issues in Education: Teaching Ethics: The Role of the Classroom Teacher. Childhood Education, 80(3), 157-158, doi.org/10.1080/00094056.2004.10522795.
- 10) Schwimmer, M., & Maxwell, B. (2017). Codes of ethics and teachers' professional autonomy. Ethics and Education, 12(141-152), 141-152.
- 11) UNESCO ROSA. (2017). Report of the meeting of the SADC Task Team for Teacher Standards Progressing Towards A SADC Regional Framework On Teacher Standards And Competencies, Education 2030, . 21-22 November 2017 Johannesburg, South Africa: Unesco.
- 12) Aydın, İ. (2018). Prof. Dr. İnyet Aydın ile Öğretmenlik Meslek Etiği Üzerine. TEDMEM, https://tedmem.org/dosya-konusu/prof-dr-inayet-aydin-ile-ogretmenlik-meslek-etigi-uzerine. Erişim Tarihi 29.04.2020.
- 13) Malone, D. (2020). Ethics education in teacher preparation: a case for stakeholder responsibility. Ethics and Education, 15(1), 77-97, doi.org/10.1080/17449642.2019.1700447.

PANDEMİ DÖNEMİNDE İSLÂMÎ VE İNSÂNÎ HİZMETLER

MEHMET KESKİN

Âlemlerin Rabbine sonsuz hamd olsun. Allah'ın Resûlüne, âline, ashabına ve bu mübarek yola tabi olup, yolun sahibine itaat, ibadet ve muhabbet edenlere salât ve selâm olsun.

Allah'ın (c.c.) insanoğlunu yarattığı ilk andan itibaren çeşitli vesilelerle sınırdığı, sınırdan da aynı zamanda eğitip yetiştirdiği bilinen bir hakikattir. Zira imtihan ya da sınav dediğimiz süreçler, bir şekilde birey ve cemiyet hayatımız için birer eğitim ve öğretim mekanizmalarıdır. Güncel olarak değerlendirdiğimizde ise bilinmesi gereken nokta, tüm dünyayı etkileyen virüs pandemisinin bir çeşit yaygın eğitim-öğretim sürecine dönüşmüş olması ve olumsuz gibi görünen bu süreci faydaya dönüştürme farkındalığının oluşmasıdır. Hadiseye bu açıdan baktığımızda doğrusu bize isabet eden her vakianın gerçekte musibet olmadığını aksine içinde birtakım nimetler ve hikmetler barındırdığını idrak etmiş oluruz.

İlkbaharda çiçekler açmasını beklerken, korona ile yapraklarımız döküldü!..

Kovid 19 adı verilen, ülkemiz ve bütün dünya halklarını etkileyen bir imtihan sürecinden geçiyoruz. Rabbim bu imtihanı millet/devlet ve ümmet olarak salimen geçenlerden eylesin. Zira imtihan şekli daha çok umumi bir vasıf taşıyor. **Münferit olarak maddi ve manevi zararlarına karşı vazifemizi yerine getirerek şahsımızı koruruz lakin umum dikkat etmedikçe tamamen musibetten kurtulamayız.**

Ülke olarak bize de isabet eden covid-19 salgınından şüphesiz en çok etkilenen mekanlardan birisi de camilerimiz olmuştur. Özellikle kalbi ve kalıbı çocukluk yaşlarından itibaren mabedin gölgesinde maya tutmuş ve şekillenmiş insanlarımız için camisiz kalmak, ruhlarda adeta travmalar yaşatmıştır.

Cami merkezli hayatı inşa, ihya ederken, yoğun çalışmalar icra ederken alınan korona tedbirleri ile hareketsiz kalmak, alışıktığımız, kolay sindirilecek durum değildi, olamazdı!.. cami Derneğimizin Yönetim Kurulunda yapılan istişarelerle durmak yok, yola devam düsturu gereği çözümler, yeni yol haritaları planlandı elhamdulillah!.. Cemaatten evde kalmak zorunda olanları ziyaret ettik, ziyaret edemediklerimizle sanal ortamda bir araya gelebilmek için çalışmalar yaptık, ramazanımızı yaptığımız canlı sanal sohbetlerimiz ile bereketlendirme gayretinde olduk.

Cami cemaati denilince genellikle aklımıza belirli yaş ortalamasının üzerinde olup yalnızca cemaatle namaz kılma eylemiyle sınırlı kalan insanlarımız gelmektedir. Lakin kadim kültür ve millet hafızamıza baktığımızda burayı sadece namaz kılma mekânı olarak değil aynı zamanda maddi manevi olarak ihya ve inşa olmak amacıyla camiyi bir yaygın eğitim merkezi haline getiren ve bu şekilde kullanan öğrencilerimiz de akla gelmelidir.

Biz cami görevlileri olarak hayatın normali üzerine inşa ettiğimiz çalışmalarımızın yaşanan Pandemi sürecinde ani olarak kesilmesi tüm toplum gibi bizleri ve öğrencilerimizi hem zihnen hem de ruhen hazırlıksız yakaladı. Etüd sınıf öğrencilerimiz bir

yandan derslerini yaparken bir yandan da 18 Mart Çanakkale Zafer etkinlikleri düzenleme gayreti içerisinde iken bir anda Corona tedbirleri ile boşa düştüler!.. Anaokulumuzda herkes ayrı alem, herkes üzerine düşeni yapıyor, Kur'an'a geçmeyi bekleyenler, okuma yazmayı öğrenenler kendi hallerinde hayatlarını devam ettirirken, bizler de, yönetim kurulu üyemiz ve müdire hanımla yılsonu etkinlikleri için yer ayarlayıp program planlarken boşa düşmüşüzdür!..

Anaokulu, eğitim yılı bitince derin bir sessizliğe büründü!.. Çalışanlarımızın iş akitlerini fesh etmek zorunda kaldık, öğrencilerimiz eğitimlerini evde aile eğitimi ile hayata hazırlanmaya devam ettirdiler. Evdeki eğitim süreçlerinde, vakfımızdaki kırtasiye ve diğer eşyalarını, ekstra harcama yapmamaları için kendilerine takdim ettik.

Kitap Kahvenin gülleri kitaplarla hemhal olurken evlerine çekilerek kitapları öksüz ve ortamı sessiz bırakmaları ayrı üzüntü kaynağımız!..

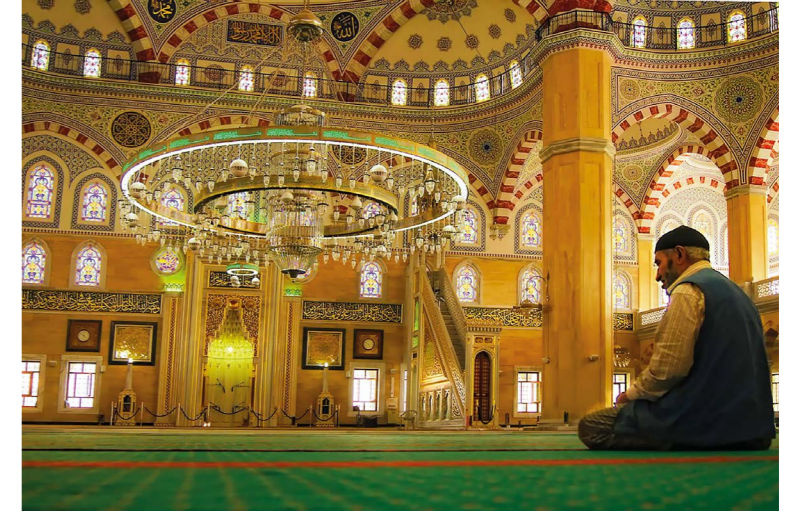
Has odamızı her yaştan kadını, erkeği ile etkinliklerle şenlendirir iken ah bu korona tedbirleri ile has odamız da ölü toprağı atılmış bir bahçeye döndü!..

Diyanet, Halk eğitim kurslarımız da inkıtaya uğradılar!.. Her yaştan kursiyerlerimiz aldıkları eğitimlerini hocaları ile rabitalarını kesmeden evde eğitimlerini devam ettirmeye çalıştılar!.. Herkesin gözü normalleşme sürecinde!..

Çay ocağımızın ve aşevimizin müdavimleri de korona tedbirleri ile kolları kanatları kırıldı!.. Anneleri vefat etmiş babanın fitre alırken sohbet esnasında çocukların ve kendisinin yemek ihtiyacını aşevinden sağladığını, tedbirler neticesinde kapanan aşevinden dolayı evde yemek yapmak zorunda kalışını aktarırken, vakfın hangi eksiklikleri nasıl kapattığı dile gelmişti.

Camimiz, has odamız, kitap kahve ile manevi, çay ocağı, aşevimiz ile maddi ihtiyaçlarımızı karşıladığımız gönül dostlarımızın spor salonu aktiviteleri ile sağlıklı hayat sürmelerine çalışırken tüm aktivitelerimizi de sanal ortam desteği ile evlere sığdırma çabası içinde olduk.

Şartların zorlamasıyla en güzel şekilde tefekkür ederek evlerimizi kiblegâh haline çevirerek, çözümler

üretmek, bereketli kıldık inşaAllah. Zor zamanların geçmesini ve doğala dönmeyi dört gözle ve özlemle bekliyoruz!.. Her halimize elhamdulillah!..

Doğrusu cami, cemaat ve öğrencilerden fiziki olarak ayrı kalmak içimizde derin bir özlem ve üzüntü sebebidir. Dolayısıyla camilerin kapalı olduğu bu süreçte, bu özlemin bir nebze azalması ve İslâmî irşadın devamı adına; Korona günlerinde öğrencilerimizle ve cemaatimizle Facebook, WhatsApp grupları ve Zoom aracılığıyla hasbihal edip dersler yaptık. Çünkü cemaat ve öğrencilerle irtibat bir defa kesilirse, tekrar sağlıklı bir biçimde iletişime geçmek zor olacaktır.

Mabedin öğrencileri aslında farklı zamanlarda doğalsalar da hep aynı yaşadılar. Aynı mabadan beslendikleri için aynı olayları aynı şekilde okur ve aynı refleksleri verirler. Aynı dert ile dertlenir ve dertlerinin dermanını aynı yerde arayıp bulurlar. Onların gönülleri serçe kanadı kadar zarif ve bir o kadar da dinamiktir. Onlar camisiz, cami de onlarsız yapamaz. Mabedin gölgesi onlara mektep, onlar ise mabede nefes olurlar. **Onlarla cami sadece taşların bir araya gelmesiyle oluşan bir bina olmaktan çıkar, iyi yetişmiş başların bir araya gelmesiyle oluşan dinamik ve üretken bir bünyeye dönüşür.** Çünkü onlarla cami ve cemaat tasavvuru gelişir, değişir ve olgunlaşır. Cami onlarla zamana ve mekana damgasını vurur. Mabedin öğrencileri mabedi salih fikir ve salih amel üretilen bir atölyeye dönüştürür. Zaman içerisinde de **yeryüzü bize mescid** kılındı mefkuresi gereği bu atölyeler arzın her yerinde salih, sahih, sağlıklı, aklı-selim, kalb-i selim, fikr-i selim, zevk-i selim, bilgili, görgünlü, insanlar üretir.

Korona virüs tedbirlerinden; cemaatımız sokağa çıkma ve alışveriş yasağının, diğer toplu hareketlerin yasaklanmasını, kısmen de olsa geçici olduğu için kabullendi. Ama camiye vakit namazlarına, cumaya ve hasseten de ramazan dolayısıyla da camide okunan mukabelelere, teravih ve cuma namazına ve hemen gelmekte olan bayram namazına geçici de olsa gidememeyi kabullenmekte zorluk çektiler ve hala da aynı zorluğu yaşamaktalar. Cemaatımızdan bazılarının İslamı yanlış anlamalarından veya yaşamlarından kaynaklanan bazı hususlarda zaman zaman tartışma yaşadığımız cemaatimizin yaşlılarından bu süreç içerisinde onlara verilen kısıtlı izin zamanlarında camiye gelip camiye ziyaret etmeleri, bize hassaten hal hatır edip helallik istemeleri, bizi çok özlediklerini belirtmeleri, zaman zaman da telefon açıp telefonla hal hatır sormaları hem de süreçle ilgili bilgi almaları imam arkadaşlarımız ile cemaat arasında duygusal anların yaşanmasına sebep olmuştur.

Bu sürecin etkileri üzerinde tefekkür ettiğimizde; İki şekilde de etkisi olabilir, biri olumsuz tarafı, camiden, cemaatle namaz kılmaktan ve camiyle sosyalleşmekten mahrum kalan insan tembelleğe, alışmış olur ve uzun zaman cemaatten de uzak kalınca İslamın emretmiş olduğu kucaklaşma ve başkasını Allah için sevme duygularından da mahrum kalabilir. Olumlu tarafları ise camii cemaati din görevlisini özlemiş olup, bundan sonra bu değerlerin kıymetini daha iyi takdir edip, görevlerini daha iyi yapmaya çalışabilir. Temas kurduğumuz cemaatımızda de bu yöne dair özlem ve bu nimet elde edilirse hakkını vereceğimiz düşüncesi daha ağır basmaktadır.

Vefa destek guruplarından görev yapan din görevlisi arkadaşlarımızın saha da olup, ihtiyaç sahibinin huzuruna bu görevle de kapısına kadar gitmiş olması bir din görevlisinin sadece din eğitimi ve din hizmeti adı altında namaz kıldırmak, Kur'an okumaktan

öte aynı zamanda insanın ihtiyaçları durumunda yanında olabileceğini insanlara anlatmış/anlaşmış oldu. Genel anlamda da din görevlilerine halkın bakış açısının oldukça müspet yöne çevirmiş oldu.

Diyanet işleri başkanlığımızın bu süreç ve sonrasında neler düşündüğünü, planladığını çok yakinen bilmemekle beraber gerek teşkilat mensuplarını vefa gurubu gibi sosyal faaliyetlerde görev alması gerek insanların kapalı devrede dahi camilerde okunan selalar, ezanlar, dualar, tekbirler, selatu ümmiyelerle halkın manevi coşku ihtiyacını karşılamakla beraber camii ile olan bağlantısını ruhen de sürdürmüştür. Ayrıca diyanet basılı yayınlarının birçoklarını pdf olarak dijital dünyaya halkın istifadesine sunması, ayrıca diyanet tv ve radyolarıyla çok güzel programlar icra ederek halkımızı kısmen de olsa teskin etmeye, şuurlandırma ve bilinçlendirmeye aynı zamanda olabildiği kadar da Kur'an öğrenimine katkı sunmuştur.

Bizler bu salgın döneminde özellikle de üniversite kampüs camileri bağlamında mabede hayat veren, 7/24 yaşayan, nefes alan ve nefes olan mekanlar haline getiren öğrencilerimizden mahrum kalmanın da derin üzüntüsü içerisinde olduk. Onlar camilerimizin hem cemaati hem de öğrencileri olarak heyecanımızı, aşk ve şevkimizi sürekli diri tutuyor ve bizim çalışma azmimizi artırıyorlardı. Onlarla birlikte olmak, dertleşmek, gülmek eğlenmek, fikir üretmek, istişare etmek, proje hazırlayıp sahaya koymak ve güzel neticeleri almak, hayatımıza anlam katan olağanüstü güzelliklerdi. Onlardan mahrum kalınca bu imkanların değeri daha iyi anlaşılmiş oldu.

Biz din görevlileri cemaatimizi yaşadığı bu duygusal olayların kat kat daha fazlasını cemaatımızdan, yaşlılardan, çocuklardan, gençlerden aşevi hizmetlerinden mahrum olmanın üzüntüsünden dolayı bizler de yaşadık. Yaşadıklarımız zaman zaman bizi ağlatacak kadar etkilemiştir. Bu arada, bizler de, evimize kapanmamız nedeniyle daha fazla tefekkür etme imkanını bulmuş olduk. Bu nedenle, bu kapalı devrede **"insanlarımıza din hizmetinin ve din eğitiminin nasıl yapabiliriz"**in çarelerini ve vasıtalarını aramaya başladık. Normalleşme sürecine geçildiğinde de **"Camilerimizi ve camii merkezli kurumlarımızı, bütün insanlığı kapsayacak, kucaklayacak, irşat edecek, dünya ve Ahiret huzur ve saadatinin kazanılmasına vesile olacak hayat merkezli bir camii inşa ve ihyasını nasıl yaparız?"**ı düşünmeye başladık. Bu düşünce zarfında camilerin

daha verimli kullanabilmek için sekiz kategoriye ayrılması ve buna göre de inşa edilirken birimlerinin mimari projeye girmesi gerekir ki; cami merkezli bir hayatı oluşturmuş olabilelim. Bu kategoriler:

- 1- Selatin Camileri,
- 2- Çarşı Camileri,
- 3- Mahalle Camileri,
- 4- Sanayi Camileri,
- 5- Üniversite-Okul Kampüs Camileri,
- 6- Hastane Camileri,
- 7- Köy Camileri,
- 7- Yurtdışı Camileri.

Bunlarının hepsinin ayrı ayrı inşaat ve işletme projelerinin olması gerekiyor ki istenen verimi sağlasın. Mesela çarşı camii ve sanayi camiinde Ahi Evren örneğindeki gibi iş ahlakı merkezli hem sanatkar yetiştirme ve dürüst ticaret yapma hususunda kapsamlı proje olması gerekir. Mahalle camiinde her yaş ve herkesimdeki insanı kapsayacak maddi ve manevi ve meşru her ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte aşevinin de, olduğu, gençlik merkezi, spor salonunun olduğu bir mahalle camisi inşa edilmesi gerekir.

Yine bu süreçte arkadaşlarımızla **"Gençlerimiz ve camilerimiz arasındaki bağı nasıl daha güçlü hale getirebiliriz"**i tefekkür ettiğimizde öncelikle kendimize ödevler edindik. Bu düşüncelerimizi de kalu Belada verdiği ahde vefası yüksek her sorululuk sahibi kardeşlerimizle geliştirilmesi niyazıyla paylaşmak isteriz.

Gençlerimiz, cami hizmetlerinin muharrik kuvvetidir. Normalleşme sürecine girdiğimizde camilerimizi İslam medeniyetinde sahip olduğu mefküreye kavuşturabilmek için atılması gereken ilk adımlardan biri gençlerimize camilerde yer açabilmektir. Bunun için yapılması gerekenleri kısaca üç başlık içerisinde belirtebiliriz. Bunlar;

1. Teşkilatlanma

Yaşları 20 ile 28 arasında olan gençlerden diğer gençlere rol model olabilecek 7, 9 veya 11 kişiden oluşacak **Gençlik Komisyonu** oluşturulmalıdır. Bu komisyonun altında;

* Gençlik Kulübü ve Çocuk Kulübü adıyla alt birimler oluşturulabilir.

* Cami çevresinde bulunan Ortaokul ve Lise seviyesindeki okullarda **"Cami Sınıf Temsilcileri"** belirlenebilir, bunlar da kendi aralarında okul başkanı ve yardımcılarını seçmelidir.

2. Fiziki İmkanlar

Camilerin müstemilatında "Gençlik Merkezleri" oluşturulmalıdır. Gençlik merkezinde; derslerini yapabilecek, kitap okuyabilecek, sosyal, kültürel ve sportif aktiviteler yaparak kaliteli vakit geçirecek alanlar olmalıdır.

3. Faaliyetler

* **Eğitim:** gençlere yönelik onların dilini ve yüreğini yakalayabilecek sohbet, Kur'an-ı Kerim ve İslami ilimler alanında planlı, düzenli dersler yapılmalıdır.

* **Sosyal-Kültürel ve Spor:** Gezi, okçuluk, izcilik, güreş ve kişisel gelişim vb. alanlarda faaliyetler yürütülmelidir.

Gençlerimize yönelik cami merkezli bu minvalde atılacak adımlar, her yaş ve seviyedeki gruplara camiden yapılacak gerek eğitim gerekse sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerde muharrik kuvvet olacaktır. Diğer taraftan camilerimizin, mefküresine kavuşturma hususunda stratejik bir hamle olacaktır.

Rabbimizden niyazımız, küresel bir nitelik kazanan bu salgın hastalığın tüm dünyadan en kısa zamanda kalkması ve getirdiği olumsuz şartların da aşama aşama izale edilmesidir. Şimdi tüm heyecan ve hasretimizle, camilerimizin yine hem mabed hem mektep olduğu, her bir köşesinde öğrencilerimizin ilim tahsil ettiği, mabedin gölgesinde kardeş olma şuurunun pekiştiği ve haydi hep beraber "yeniden cami" diyeceğimiz günleri bekliyoruz. Rabbim mabetlerimize karşı mensubiyetimizi, mesuliyetimizi yerine getirmeyi hepimize nasip eylesin.

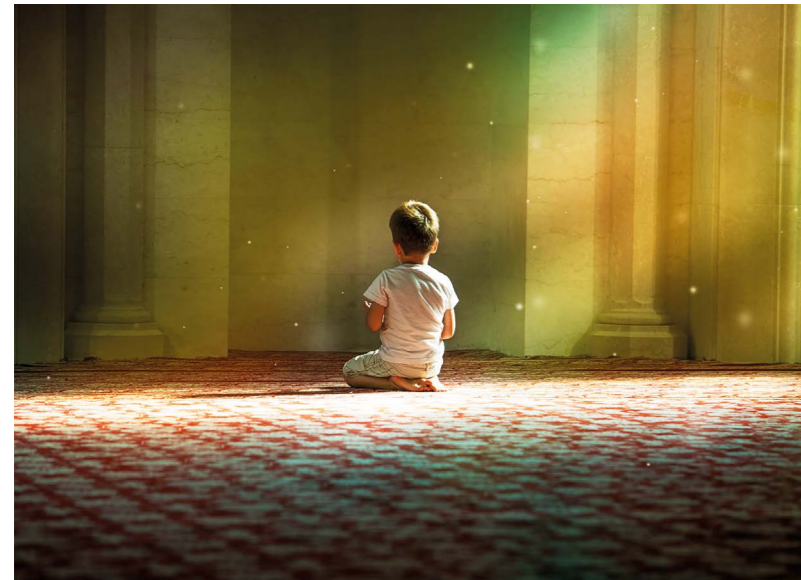

SENİ CAMİDE GÖRMEK ÇOK GÜZEL(Dİ)

▲ MUHARREM DİKİCİ

Akşam namazlarını az önce kılmıştık. Mahallemizin çocukları yine her akşam olduğu gibi bugün de namazlarını camimiz de cemaatle kılmış, caminin alt katında bulunan dersliklerde ki yerini almıştı.

Burası çok güzel, küçük, butik şirin bir mahalle camiydi. Bu camii göreve geldiğimden bugüne dört yıldır hergün her akşam adeta çocukların gençlerin yurdu olmuştu. Akşam vakti olup ezanlar okunmaya başlayınca mahallenin çocukları sanki okulda ders zili çalmış gibi ellerinde Kura'nları, sımsıkı sarılmış vaziyette, camimize koşar, namazlarını cemaatle kılar sonrada bu derslikler de adeta okul disipliniyle yerlerini alırlardı. Burada onlara Kuran'a dair, hayata dair maneviyat adına ne varsa onları öğretmeye çalışır, öğrendiklerini yaşama tatbik etmeleri için nasihatlerde bulunurdum. Gayemiz sevgili peygamberimizin buyurduğu "kalbi mescitlerde asılı kalmış bir gençlik" yetiştirmektir. Mabedde ekilmiş, yeşermiş, oraya kök salmış, gelecek adına umut olmuş bir gençliğin inşası için gayret etmeye çalışıyorduk acizane.

İşte o akşamda hergün olduğu gibi aynı şekilde çocuklarım derslikte ki yerlerini almışlardı. Sınıfa girdiğimde çocuklarda diğer günlerden farklı olarak tedirginlik, gözlerinde endişe halini fark ettim. O gün memleketimizde yeni yeni baş gösteren salgın hastalık sebebiyle bir dizi önlemler aldıklarını açıklamışlardı. Tüm dünyayı etkisi altına alan bu salgın hastalık ne yazık ki artık gelip bu güzel cennet vatan topraklarına da bulaşmıştı. Salgının artma ihtimaline karşın alınan tedbirlerin başında okulların kısa süreyle tatil edilmesi vardı. Anlaşılan o ki ülkemizde yaşanan panik hali bu günahsız yavruları da sarmıştı. Sınıfta her ağızdan bir ses çıkıyordu:

-“Hocam kursumuzda okular gibi tatil olacak mı?”

-“Hocam yarın gelecek miyiz?”

-“Hocam bize bir şey olmaz değil mi?” diye soruların ardı arkası kesilmiyordu.

Çocukları önce sessizliğe davet ettim, sonra da yaşanan olumsuz durumun daha kötüye gitmemesi için önlemlerin harfiyen uygulanması gerektiğinden bahsettim. Tedbir olarak bizim de aralıksız kaç zamandır sürdürdüğümüz bu güzel kursun okullar gibi "kısa süreliğine" tatil etmemiz gerektiğinden bahsettim. Çocuklarım belki de bir hafta sonra tekrardan bir araya gelme ümidiyle birbirleriyle vedalaşarak ayrıldılar. Sıralarında Kuran'larını, kitaplıkta ders notlarını bırakarak. Öyle ya nede olsa bir hafta sonra zaten yine bir araya geleceklerdi.

Fakat bir hafta geçmiş, birde bu süreçte camimizde toplu halde ibadet etme durumu da geçici olarak askıya alınmıştı. Artık camimiz çocuksuz olduğu gibi aynı zamanda cemaatsiz de kalmıştı.

Birinci haftayı ikinci hafta, sonrasında birinci ayı ikinci ay takip etti. Ama

ne yazık ki camimiz halen bomboştu. Bu güzel camii göreve geldiğimden günden bugüne hiçbir vakti (sabah namazı da dahil) çocuksuz, gençsiz boş geçirmemişti. Namaz vakti olunca her safın bir köşesinde dede ile torun, yada avluda top sektiren bir çocuk, veyahut çay ocağı, kütüphanede hoş sohbet eden gençleri görmek burada gündelik hayatın normal seyrinde olan şeylerdi. Burada çocukların camiyle buluşması diye bir şey yoktu. Aksine onların camide olmaları onlar için cami cemaatimiz için hergün yaşadıkları olağan, alışıldık bir durumdu.

Salgın hastalık sürecinde camimizin bahçesi sanki ağacın, yeşilin bolca olduğu fakat içinde bir tane bile kuş türünün olmadığı ıssız-sessiz bir bahçeye dönüşmüştü. Şimdiler de her vakit camiye geldiğimde bu güzel mabedin kubbesinde yankılanan çocuk seslerinin tınısı kulaklarımda yankılanmaya başlayınca, bir yetim misali mabedimizin o mahsun halini gördükçe derin üzüntülere dalıyorum. Hatırlıyorum da özellikle akşam olunca, ezan vakti de yaklaşmaya başlayınca çocuklar, odamın önünde tabiri caizse ciğer bekleyen kedi misali gözümün içine bakar ezanı okumak istediklerini söylerlerdi. Artık camiye geldiğimde odamın önü de bomboştu.

Evet nasıl ki bir bahçenin olmazsa olmazı oranın çiçeğidir, gülüdür. Camilerimizin de olmazsa olmazı gülü, çiçeği günahsız yavrularımızdır. İçinden hayatın, çocuk(luk)ların, akıp geçtiği bir akarsu yatağıdır camilerimiz. Onları camide gördüğümüzde hemen geçmişini hatırlarız öyle değil mi? Birçoğumuzun küçükken dedesinin elinden sımsıkı tutup gittiği o cami anılarımız hala taptezedir. Belki de camiyle ilk tanışmamız o gün olmuştu. Belki de bugün bu yaşımıza kadar kıldığımız namazlarda okuduğumuz o "Sübhaneke'yi, Fatiha'yı, İhlas'ı, Kevser'i" daha çok küçükken cami hocasının önüne diz çöktüğümüzde öğrenmiştik. Aldığımız abdesti, kıldığımız namaza varıncaya kadar belki de hepsini o gün öğrenmiştik.

Çocukluğumuza dair anılarımızı anlatırken bile camide namazda yaptığımız haylazlıkları hiç kaçırmayız öyle değil mi? Ramazan aylarında teravih namazlarında en arka safta yaptığımız

SENİ CAMİDE GÖRMEK ÇOK GÜZEL

yaramazlıkları unuttuk mu yoksa? Tabi bunu fark eden amcaların namaz çıkışında bize kestiği faturada unutulmazlarımız arasındadır. Bugün Ramazan ayındayız ve camimizde artık o yaramazlık yapan çocuklarımız da yok. Onları ikaz edecek büyüklerimizde yoklar artık camilerde...

Ama o kutlu vakit yakındır inşaallah. Yeniden bir araya geleceğimiz, kucaklaşacağımız, camimizde çocuklarımızla, gençlerimizle beraber hiç unutmayacağımız anıları yaşayacağımız o günler yakındır. Fakat bu sefer daha bir aşkla, daha bir heyecanla, geçmişten ders çıkarmış, bir daha elinden yitirmemek üzere sıkı sıkıya sarılmış bir vaziyette, bizlerin, büyüklerimizin en önemlisi dinimizin istikbaldeki neferleri-fenerleri olan evlatlarımızın camiyle buluşması daha bilinçli olacaktır inşaallah.

Cenabı Hak cc. bizleri o günlere kavuşturursun inşaallah. Bir daha bizleri böylesi elem dolu imtihanlara tabi tutmasın. Camiden yetişen bir neslin ülkemize milletimize hayırlar getirmesini nasip etsin. Camilerimizin ve en önemlisi camiye gelmiş olan çocuklarımızın kıymetini bilmeyi de bizlere nasip etsin.

PANDEMİ SÜRECİNİN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA ETKİSİ

▲ MEHMET BULAYIR

Aralık ayında başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan dolayısıyla Dünya Sağlık Örgütü tarafından Pandemi olarak ilan edilen Covid-19 adlı viral enfeksiyon gündelik hayatımızı radikal bir şekilde etkiledi. Yaşam biçimimiz, tüketim alışkanlıklarımız, hijyen olayına bakışımız, eğlence anlayışımız, ibadet anlayışımız ve biçimlerimiz, kariyer hedeflerimiz, kısacası birçok başlıkta yaşam pratiklerimiz ve gelecek tasavvurumuz köklü bir değişime uğradı

Olayın, tıbbi boyutu, riskleri, nasıl tedbirler alınması gerektiği üzerine gerek TV ekranlarında ve gerekse sosyal medya mecralarında günlerce konuşuldu, halende düşük yoğunlukla da olsa konuşulmaya devam ediyor. Nerede ise her akşam, seçim sonuçları açıklanır gibi dünyada ve ülkemizde yeni vaka sayısı, yoğun bakım sayısı, iyileşen hasta sayısı bekler olduk.

Bu virüsün biyolojik bir silah olarak üretildiği iddiası ile başlayan, uluslararası firmalarının manipülasyonu olduğu iddiası ile devam eden komplo teorileri üzerine onlarca makale yazıldı. Bu ve buna benzer iddialara inanabilirsiniz ya da

gülüp geçebilirsiniz. Bu teoriler bazılarımız için inandırıcı olabilir ya da diğerlerimiz için abartı, kurgu olabilir. Ama bir gerçek var ki bu virüs hayatımızda köklü değişikliklere yol açtı ve bu değişimlerden bazıları kalıcı olacağına benziyor.

Bu yazımızın konusu "Pandemi" olarak hayatımıza giren ve yaşam pratiklerimizde radikal değişikliklere yol açan sürecin sivil toplum faaliyetlerine etkisi, başka bir ifadeyle sivil toplum örgütlerinin pandemi sürecinden nasıl etkilendikleri ve ne tür aksiyonlar aldıkları ve sonrası üzerine olacak.

Ülkemizin herhangibir bölgesinde deprem olduğunda çok hızlı aksiyon alabilen sivil toplum örgütlerimizin pandemi konusunda aynı refleksi gösterdiklerini söylemek zor. Bunun en önemli nedeni olarak **bizler bu tür bir kriz senaryosuna sahip değildik ve ayrıca daha önce tecrübe etmediğimiz bir kriz alanı olduğu için tabiri caiz ise bu konuya hazırlıksız yakalandık diyebilirim.** Sivil toplum örgütlerini görece olarak geride bırakan bir diğer etkende de devletin alışageldiğimiz klasik refleksinin ötesinde, ölçeğini aşan bir şekilde sivil toplum örgütü gibi davranması, sayılabilir. Devletin bütün tedbirleri

gerek sağlık gerekse sosyal alanlarda hızlı bir biçimde alması, sivil toplum örgütlerinin genel kurullarını, etkinliklerini, toplantılarına varıncaya kadar yasaklaması bir anlamda sivil toplum yöneticilerini bir tedirginlik ve tereddüde sevketti ve bir belirsizlik doğurdu. Ancak kısa süren bu kararsızlığın ardından sivil toplum yerel yöneticiler tarafından oluşturulan vefa destek gruplarına aktif olarak gönüllüleri aracılığı ile katılmakta gecikmedi. Özellikle sosyal yardım temalı çalışan vakıflar ihtiyaç sahibi ailelerin yardımına koştu. Gıda kolisi dağıtımı şeklinde başlayan bu yardımların yanı sıra, ihtiyaç sahiplerine muhtelif eşya

yardımları ve bu süreçte işsiz kalan ve devlet imkanlarının ulaşmadığı sosyal kesimlere nakdi para yardımı olmak üzere, kan bağı, psikolojik destek isteyenlere yardım gibi birçok başlıkta kampanyalar gerçekleştirildi. Bu kampanyalara ek olarak sivil toplum örgütleri tarafından yönetilen yurtlar, sağlık personeline tahsis edildi. Maskeler üretilip ücretsiz dağıtıldı. Bu anlamda sivil toplumun iyi bir sınav verdiğini ve vermeye devam ettiğini söyleyebiliriz.

Eğitim alanında faaliyet yapan sivil toplum kuruluşlarımız bağları aracılığı ile evden çalışma modeline uyum sağlayıp, faaliyetlerini hızlı bir şekilde dijital platformlara taşıdılar. Webinar diye adlandırılan, web üzerinden seminerler. Karşılıklı etkileşimin olduğu değişik servis sağlayıcıların imkanlarını kullanarak video konferans tertip edildi. Instagram başta olmak üzere diğer sosyal medya platformlarında muhtelif başlıklarda sohbet programları icra edildi. **Bütün bu eğitim aksiyonlarının çok profesyonel ve verimli olduğu elbette iddia edilemez.** Hatta oldukça amatör ve yetersiz olduğu bile söylenebilir. Çünkü bu alan hem içerik üretimi (muhteva), hem de süreç yönetimi (teknik) anlamında hem yöneticilerimizin hem de eğitimcilerimizin yabancı olduğu bir alandı. **Ancak sivil toplum yöneticileri bu mecralar üzerinden normal pandemi öncesi fiziksel mekanlarda yirmi otuz kişiye ulaştırdıkları mesajın, sanal ağlar sayesinde binlerce kişiye ulaştığını** tecrübe ettiler.

Sivil toplum açısında bir devrim sayılabilecek bu dijitalleşme yönelimi, önemli bir değişim sürecinin başlangıcı olabilir. Bu söylediğim fazla iddialı olduğunun farkındayım. Ancak sivil toplum örgütlerimizin önemli bir çoğunluğunun ortayaşu üzeri dijital uygulamalara uzak ya da mesafeli bir kuşak tarafından yönetildiği göz önünde bulundurulursa ne demek istediğim daha iyi anlaşılacaktır. Bu acemi ve ürkek başlangıçların yaygın bir şekilde ve nitelikli uygulamalara dönüşeceğini ve sivil toplum örgütlerinin kurumsallaşmasına, ilave olarak yeni medya içerikleri üretimi gibi, yeni çalışma alanları üzerinde derinleşmeye ve benzeri farklı iş modelleri üretimlerine yol açacağını düşünüyorum.

Eğitim başlığına geri dönecek olursak, eğitimin tamamen uzaktan ve sanal ortamlar üzerinden yapılmasının sürekli olacağı ve ilaveten doğru olacağını da düşünmüyorum. **Muhtemelen bu süreç bir kısmı uzaktan ve bir kısmı yüz yüze olmak**

üzere hibrit bir modele evrilerek devam edecektir. Aynı şekilde sivil toplum yönetim kurulları pandemi öncesi yaptıkları toplantılardan daha yüksek katılımlı ve verimli toplantı yapılabileceğini görmüş oldular. Pandemi sonrası yapacakları toplantılara fiziksel olarak orada bulunma imkanı olmayan bazı üyelerini video konferans yöntemiyle dahil ederek yüksek katılımlı toplantılar icra etmeye devam edeceklerdir

Pandemi sürecinin sivil toplum örgütleri üzerinde en olumsuz etkilerinden biri finansal kaynakların daralması şeklinde kendini gösterdi. Mevcut Pandemi sürecinde duran birçok sektör ve yavaşlayan ekonomi çarkları sivil toplum örgütlerinin düzenli gelirlerinde doğal olarak azalmaya, bazı bağış ve destek fonların ise tamamen kesilmesine yol açtı. Bu problem kısa vadede geçecek gibi de görünmüyor. Pandemi sürecinin uzaması halinde bu sorun kronikleşerek ve daha da büyüyerek devam edecek gibi görünüyor. Bu konuda beklentimiz devletimizin sivil toplum faaliyetlerinin önünü açacak proje destekleri ivedilikle gündeme almasıdır. İlave olarak sivil toplum örgütleri olarak kaynak geliştirme ve yeni iş modelleri üretme konusunda her zamankinden daha fazla fikir üretmeye mecburuz

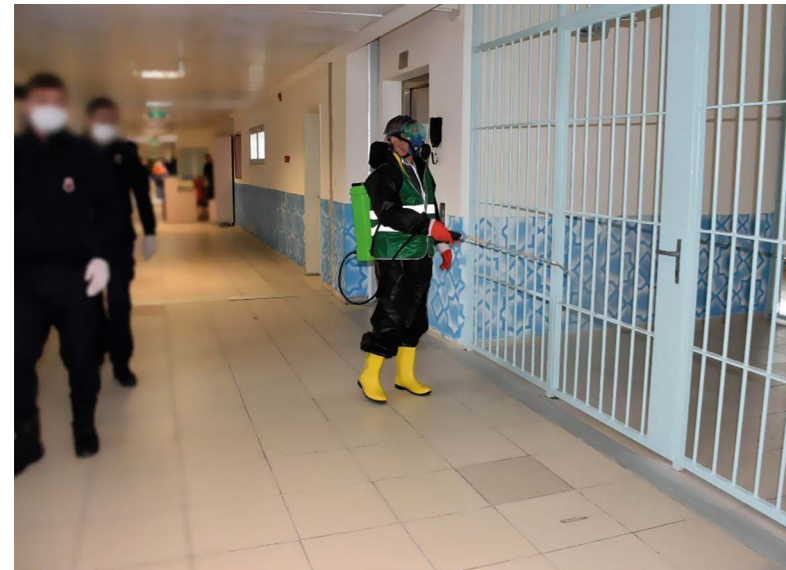
Daralan ekonomi ve bağışçı profili göz önüne alındığında önümüzdeki dönem destek verecek fonların daha ziyade İnsani yardım, sağlık (psikolojik sorunlar dahil), yoksulluk üzerine çalışan kurumlara destek vereceği muhtemeldir. Dolayısıyla sivil toplum kurumları bu alana yönelik yapacağı projeler ve sahip olduğu gönüllü kitlesini motive edebildiği, diğer partner kuruluşları ile proje bazında alan paylaşımı ve iş birliği yapabildiği ölçüde bu süreci güçlenerek atlatabilecektir.

PANDEMİ SÜRECİNDE HUKUK UYGULAMALARI VE YAPISAL SORUNLARIMIZ

▲ AV. AHMET SAİT ÖNER

İnsanın doğa ile mücadelesi O'nu fen bilimleri alanında geliştirirken, İnsan türüyle mücadelesi ise mecburen hukuk inşa etmesini zorunlu kıldı. Hukuk, ilkten İlahi kaideler olarak, insan yapımı olarak sonradan /tedricen muhatap olduğumuz temel bir alandır. Zaman/süreç burada yeni meselelere bakışın ve usulün inşa zemini oluşturdu. Şurası bir gerçek ki; insan ruh ile can bulup başını kaldırdığında hukukun ruhu da yanı başında o kapının eşliğindeydi. Savaşlar, tabi afetler, töreler, hukukun nüfuz alanını - her zaman müsbet olmasa da - arttırdı. Dolayısıyla hukuk namına, adalet namına ileri sürdüğümüz tüm eleştirilerin kaynağı da muhatapı da insandır.

Modern dünyanın bunalımları ise tam bir hukuk bunalımıdır. İnsan yapımı hukukun salt, genel geçer oluşunun kabulü modern düşüncenin bir eseri. Böylece **insan ubûdiyyeti bıraktıkça hukuka uluhiyyet atfetmiş**, İlahi yasalardan bağını kopardıkça kendisini uçurumdan koruyan ipi de kesmiş olmaktadır. Yaratıcının yasaları ile başlangıcın eşliğinde duran hukuk, insanlık tarihi yolculuğundaki yoldaşlığı üzerine dile gelse "beni insandan kurtarın." diye haykırırdı desek yeridir.

Nefes aldığımız şu adalet atmosferinin tabakası zayıflayıp delinmiş, suç, insanın sonunu getirecek kadar yaygınlaşan zehirli bir gaza dönüşmüş. Bu gaz her gün mahkeme koridorlarından salınmakta, sokaklardan eve kadar insanlar kendilerine ve başkalarına sıkıp sıkıp durmaktalar.

Hukukun ve haliyle insanlığın teessüf verici serencamından günümüze; Çin'den yayılan ve bütün dünyaya sirayet eden yeni tip korona virüs (Kovid-19) salgınına gelmek istiyorum. Hadiseye hukukun canlı özünü örten normatif dil üzerinden, salt kanunlar ve maddelerinden bahis açarak değil de girişteki serencamı göz önünde bulundurarak değineceğim.

Şimdiden küresel düzlemde sosyo-ekonomik gelişmelerin, uluslararası siyasetin yansımalarının analizleri yapılmaya başlandı bile. Salgın sonrası yeni bir dönemin başlangıcına şahitlik edileceği yazılıp çiziliyor. Yaşanan her sosyo-ekonomik ve **özellikle siyasi gelişmelerde boy gösteren bu 'yeni dönem' mitinin eskinin vesayetinden kurtulmamış bir kabuk değiştirme olduğu ise çoğu kez dile getirilmiyor.** Oysa bu yeni dönem söylemleri;

insanlığın biriken tıkanıklığında bir çekimlik nefes, yani insanoğlu, Musa'nın Rabbi'ne yine son nefesinde iman ediyor. Elbette yeni dönemin, örneğin daha fazla dijital olmasının önemi büyük, insanlık namına neler getirip-götüreceğinin kritiği yapılmalı. Lakin endişe etmemiz gereken; uçuruma doğru giden trenin içinde geri koşmaya benzeyen akibetimiz. Merhum Akif'in dizelerinden mülhemle ifade edersek; 'Eski dünya, yeni dünya, bütün akvam-ı beşer' in sahih islahata gereksiniminin kaçınılmaz olduğu malum. Bunun için tefekkür otağını konar göçer 'fasit yeni' mecrasına değil, tamamlanmış olanın -dinin- avlusuna kurma zarureti kendini açıkça gösteriyor.

Yukarıdaki değerlerden hareketle Kovid-19 salgınının salgın-hukuk bağlamında Türkiye'deki etkisinin neler olduğu mühim bir soru olarak karşımızda duruyor. Salgının sosyo-ekonomik buhranı bir hayli fazla. İnsanlar uzun süre evlerine çekilmek zorunda kaldılar. İşyerleri kahir ekseriyetle kapandı, sosyal aktiviteler durdu, eğitim on-line olarak devam etti. Bittabi insanı takip eden hukuk da bu süreçte belli alanlarda etkileşime-değişime girdi. Öncelikle bu süreçte yürürlüğe konan temel hukuki karar ve tedbirlerin bir kaçını hatırlayalım.

Kovid-19 salgını üzerine tutuklu ve acil işler haricindeki davalar 15 Haziran 2020' ye kadar ertelendi. Yine bu süreçte icra takip ve tebliğleri, itiraz ve kanun yolu süreleri gibi hak düşürücü süreler de 15 Haziran 2020'ye kadar durmuş oldu. Hakim, savcı, avukat, kalem memurları ile beraber elbette vatandaşlar yargıdaki bu tedbirlerin muhatapı.

İş sözleşmelerinin işveren tarafından feshedilmesi bakımından birtakım sınırlamalar getirildi. Buna göre, 17 Nisan 2020 tarihi itibarıyla, işverenlerin, çalışanlarının iş sözleşmelerini, ahlak ve iyiniyet kurallarına uymayan haller haricindeki sebepler hariç, feshetmeleri üç ay süre ile yasaklanmıştır.

Bu arada daha önceleri gündeme gelen ama kapsamı üzerinde mutabakata varılmamış olan yargı infazı yasa tasarısı, salgının cezaevlerinde yayılma riski de göz önüne alınarak mecliste görüşüldü ve yasalaştı. Böylece yaklaşık 90 bin kişi tahliye edilmiş oldu.

Görülen o ki, salgın tedbirlerinin gevşetilir, hayatın normale dönmeye başladığı bu günlerde 'suçun normalleşmesi' gerçekliği de sokaklarda bizi karşılayacak. Suça sürüklenenler ile suçu benimseyenler ayrımının arka planına girmeden söylemek gerekirse bir suç patlaması yaşayabiliriz. Artan ekonomik kriz, yargı infazı ile çıkan, suç alışkanlık haline getirmiş bir kısım hükümlülerin potansiyeli, dağılan aile yapısının suçu besleme etkisi gibi nedenler suç işleme oranını arttırabilir. Dolayısıyla suç ve suçlu ile mücadele kapsamında salgın sonrasında salgın öncesinden bir farkının olmayacağı aşikar. Salt cezalandırmanın önleyici bir etki oluşturmadığını söylemeye dahi gerek yok. **İslah olmamışın iflahı da kabil değil.** Haliyle insani ve toplumsal şuur, hak ve adaletten yoksun geliştiğinde cezalar da tek başına bir çözüm olmuyor. Hukuku ahlaktan ayıran modern pozitif hukuk sisteminin bu bağlamda pili zayıflamış el fenerinden farkı yok.

Maalesef aydınlatmıyor. Bu nedenle salgın sonrası ceza infaz kurumları, toplumun çöp sepeti misali, insan atığı muamelesi görenlerle yine dolacak. Her gün medyada cinnet geçirmişlerin yeni bir vakası haber konusu olmaya devam edecektir. **Din, ahlak, adalet temelli olmayan hiç bir uygulamanın toplumsal sorunlara sadra şifa çözüm getiremeyeceği su götürmez bir gerçektir.** Somut bir veri üzerinden meseleye yaklaşırsak 2000 yılında çıkarılan ve kamuoyunda 'Rahşan Affı' olarak nitelenen 'Şartla Salıverme ve Erteleme Yasası' nı gösterebiliriz. 2000 yılındaki bu ayla toplam 45 bin kişi çıkarken kısa sürede cezaevleri yine kapasitesinin üzerinde bir doluluk oranına ulaştı. WPB(Dünya Cezaevi Özeti sunan veri tabanı) ve TÜİK(Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre çıkarılan istatistiki bilgi aşağıdaki şekildedir.(1)

	Cezaevine Giren Tutuklu/ Hükümlü
2000	49.512
2002	59.429
2004	57.930
2006	70.277
2008	103.235
2010	120.814
2012	136.020
2014	158.837
2016	200.339
2018	264.842

Kovid-19 salgını sürecinde adliyelere yansıyan adli suç vakasında gözle görülür bir düşüş olduğu görülüyor. Ceza hukuku açısından durum böyle. Ancak medeni hukuk bağlamında aynı şeyi söyleyemiyoruz. memurlar.net'te yayınlanan, AA muhabirinin derlediği bilgilere göre, İstanbul'daki Anadolu Adalet Sarayı'nda bu yılın 4 ayında açılan soruşturma sayısı, geçen yılın aynı dönemine oranla yaklaşık yüzde 15 düşmüşken, aile içi şiddet vakalarında da artış yaşandı.(2)

Cevaplanması gereken sorulardan bir tanesi; evlerine çekilen insanların salgın dönemindeki yaşamları aile hayatına nasıl etki etmiştir sorusudur. Temenni ile

başlarsak; umulur ki yuvalar bu süreçte hayra vesile olacak şekilde şenlenmiş olsun. Lakin bu konuda da iç açıcı tabloların bizi beklediğini söylemek mümkün değil. Anlaşılan gittikçe yükselen boşanma vakaları 15 Haziran sonrası da hız kesmeden artacak. Yeri gelmişken aile içi şiddet, boşanmış aile sayısının artışı, boşanmış anne-baba çocuklarının yaşadığı travma ve nafakaya dair sorunların sadece hukuku ilgilendiren sorunlar olmadığını vurgulamak gerekir. **Hiçbir insani-toplumsal problem yoktur ki aynı zamanda dini, ahlaki, adaleti de ilgilendirmesin.** Haliyle hukuk'ta bu sayılanlardan bağımsız ele alınamaz.

Modern batı düşüncesi örgüsü ile kurulan dünya sistemi, insanı dinden, ahlaktan kopardığı gibi hukuk sistemini de bu temel değerlerden uzaklaştırmıştır. Hukukun robotlaşması diyebileceğimiz bu durumda yasalar, bu robotu çalıştıran aç-kapa tuşlarından farklı bir misyona sahip değil. Bu tablodaki en acı kare ise müslümanların, fıkıhın canlı-dinamik kaynağı olan Kur'an-ı referanstan uzaklaşıp pozitif hukukun bu robotik kurallarına alışmış olmalarıdır. Oysa İslam hukuk tarihinde müslim-gayrimüslim olsun halkın adalete erişimi doğrudandı. Her bir mesele statik veri tabanı sunan kanun maddeleri üzerinden değil de hukukun temel ilke ve kaidelerinin yorumlanması ile çözüme kavuşturulurdu.

Medeni hukuk bağlamına tekrar dönerek somut bir örnek verecek olursak, nafakaya değinebiliriz. Covid-19 salgını boyunca adli işlerin, istisnalar hariç 15 Hazirana kadar ertelendiğini belirtmiştik. İstisnalardan birisi de nafaka alacakları. Nafaka alacakları bu süre zarfında ertelenmedi. Dolayısıyla bu gün ekonomik krize girip de nafakayı ödeyemeyen eski eş-baba, icra takibine maruz kalabilecek hatta 3 aylık hapis cezasına çarptırılacaktır. Bu adalete mugayyir uygulamanın salgın süreci sonrasında daha da ağırlaşarak toplum hayatında yer alacağı görülüyor. Zira insanların ekonomik sıkıntıları katmerleşmiş durumda. İşinden olan, çalışmayan baba nafakayı nasıl ödeyecek? Yasa koyucunun kadın lehine pozitif ayrımcılıkla tezahür eden iradesi erkeği korumadığı gibi, bu irade, boşanmış kadın-erkek arasında 'görülecek hesapların silahı' olarak kullanılmaktadır. Bu silahlı mücadele; bir elinde kitabı tutarken diğer eline beyzbol sopasını alıp dövüşmeye benziyor. Yasal olanın meşru olup olmadığını sorgulamadan kabulü anlamına gelen bu durumun Malik b. Nebi'nin vurguladığı zihni sömürü halinden farkı yok. Salgın sürecinde Medeni hukuk bağlamında

bizi bekleyecek gelişmelerin hülasası böyle. **Peki hukukun uygulamada hamisi olarak karşımıza çıkan modern devlet yapısının buradaki rolü nedir?**

Modern dünya düzeninin başat mimari yapısı olan devlet sistemini dikkate almadan hukuk sisteminin sorunlarını konuşmamız mümkün değil. Bu bağlamda hukuk devleti de, modern devlet anlayışından bağımsız değerlendirilemez. Toplumun yaşadığı derin hukuk bunalımına modern hukuk sistemi ve dahi modern hukuk devleti bir çözüm sunamayacaktır. Batılı kanunlaştırma hareketlerinin yaşayan hukuku-içtihadı dondurduğu, modern hukuk devletinde aile, ticaret vs. kanunların, İslam'ı devre dışı bırakma projesine hizmet ettiği yadsınamaz -lakin kanıksanmış- bir gerçek. Hallağ'ın ifadesiyle; ' Belirli sonuçlar elde etmek için bu araçların düzenlenmesi ve uyarlanması, hukukun sahibi ve hâkimi olan modern devletin işiydi. Bu kurumun (devletin), şimdiye kadar İslam dünyasına girmiş en merkezi ve buyurgan modern proje olduğu herkesin bildiği bir gerçektir. Avrupa modernliğinin temel kurumu olan devlet, neredeyse etkileşime geçtiği her şeyi devamlı bir şekilde tanımladı, yeniden tanımladı ve tesiri altına aldı.'(3)

Bu ifsad edici tesir elbette bütün dünyayı etkisi altına almış durumda. İlahi buyrukların insan hayatından çıktığı, 'Bu böyledir' şeklindeki hukuki yol göstericiliğin devlet eliyle işletildiği hukuk sistemi; tıpkı kapitalist sistem yahut insanlık felaketine dönüşen teknolojik sistem gibi modern dünyanın üzerinde yükseldiği temel sütunlardır. Modern devlet yapısının adının hukuk devleti olması, sosyal devlet olmasının elbette bu durumda bir anlamı kalmıyor. Nesil emniyetinin kalmadığı bu sistemde uçuruma doğru hızla yol alan küresel bir insanlık treni var. Mesela Covid-19 salgınında, mübarek Ramazan ayı ikliminde, trenin Türkiye kompartımanında LGBT haklarını konuşmak zorunda kaldık. Ankara Barosu, uluslararası bağlayıcılığı olan hukuksal bir metne (İstanbul Sözleşmesine) atıf yaparak, dini otoriteyi temsil eden bir şahsa, Diyanet İşleri Başkanlığı'na, yönelik suç duyurusunda bulunuyor. **Cesaretin bir şubesi de cahilin cehaletinde açılmıştır.** Modern hukuk düzeninin Ankara şubesi, bu küstah çıkışı ile hukukun ahlaktan koparılma projesinin başarısını gözler önüne sermiş oluyor. **"Ayarı bozuk olanın tartışına güven olmaz"** dedirten cinsten bu açıklamalar, Türkiye Hukuk Sistemi'nin yatağında akmayan akarsu misali olduğunu bir kez daha

gözler önüne serdi. 2018' de LGBT hakları merkezi kurduğu ortaya çıkan Ankara Barosu'nun çıkışı da bu akarsuyun taşkınlığından başka bir şey değildir. Ekinler zarar görecektir, toprak aşınacak. Yani insan ve toplum.. Tüm bu yaşananlar bizatihi hukukun, yıkımı büyük olan bir salgına dönüşebileceğinin göstergesiyken, modern devlet sistemi de bu salgını seri üretime sokan fabrika rolünde. Modern dünya düzeninde küreselleşme ile beraber toplumların örfi, naturel renklerini soldurulduğu gibi hukuk sistemleri de tekipleş(tir)meden nasibini almış durumda. Türkiye özelinde değerlendirdiğimizde iktidar olmuş hiç bir siyasi iradenin bu bağlamda toplumu koruyamadığı, bilakis cari küresel sistemde oyunu sadece kurallara göre oynadığı görülmektedir.

Pandemi süreci, giderek zayıflayan ulus devletin test edilmesi, küresel gücün yeni aktörlerinin belirginleşmesi açısından da bazı materyaller sundu. Devletin bitmediği ama gücün paylaşıldığı yeni dünyaya göz açıyoruz. **Çok uluslu şirketler, ekonomik dümeni ele geçirdikçe devletleri de ele geçiriyorlar.** Kural net: Devletler savaşıyor, yıkılabilir, kaybedebilir, ancak paraya hükmedenler kaybedemez. Uluslararası hukukun zayıf noktalarından birisi de burası. İlaç sektörleri, patentli tekelleşme, kontrol edilemeyen çok uluslu şirketler, **gücün hukukunu** temsil ediyor. Bu gücün nüfuz alanını takip ettiğimizde metropoller ile köy hayatının bir farkının kalmadığını görüyoruz. "Hadi gel köyümüze geri dönelim." deyip valizimizi topladığımızda, modern dünyanın ortaya koyduğu bu girift sorunlar yumağının valizin içinde bizimle geleceği kesin. Bu nedenle sakın köy hayatı üzerinden bir dünya tasavvuru kurmanın, başını kuma gömmekten aslında farkı yok. Misalen üretilen bitkinin dönüşeceği mamülün patenti alınmış durumda. Gerçekten derda deva ilaç yapılsa da onu eczane raflarında görmek neredeyse imkânsız. Küresel ilaç firmaları, DTÖ ve sektörel örgütler karşısında ham maddesi sizin olan ürünü işleyip böylesi bir mamüle dönüştürmeniz mümkün değil. **Kovid-19 salgınına karşı geliştirilecek ilaç üzerinden yapılan tartışmalar** baktığımızda da arka planında bu güç dengesini görürüz. Bu göz açtırmayan tekelleşme devletleri ele geçirdiği için ekonomik gelişme sosyal adalet üzerinden ilerleyemiyor. Pek tabi Ticaret hukuku da gücün hukukunun geçerli olduğu bu denklemde bireyler arası ticari ilişkileri düzenlemekten öteye gidemediği için ulusal ve küresel ticaret ağını adalet üzere sevk etmeye muktedir değil. **Bu gün Türkiye'de yüzbinlerce insan**

ekonomik iflas sürecine girmişken online eğitim ile daha çok laptop satımı neredeyse ekmek kadar zaruri bir ihtiyaç haline geldi. Öte yandan yine bu süreçte Türkiye'de üretilmiş bir bilgisayar oyun firmasının (Peak Games) 1.8 milyar USD'ye satımı gerçekleşti.(4) Dünya modernleştikçe, küreselleştikçe, dijitalleştikçe daha adil bir dünya olmuyor. **Aksine bu küresel köyde ezilen daha çok görünmez oluyor.** Hülasa modern ulus devletin gücünü paylaştığı, hukuki denetimi zor olan çok uluslu şirketlerin aynı anda birden fazla devleti kendi güdümüne alabildiği ancak sosyal adaletsizliğin yaygınlaştığı bir dünya düzeni ile karşı karşıyayız.

Ekonomik sıkıntının bir diğer ayağında işsizlik sorunu duruyor. Bu süreçte her ne kadar işten çıkarmalar 3 aylık süreyle yasaklanmışsa da ciddi bir işsizler ordusunun oluşacağı kesin. Birçok işletme yeniden açılmayacak şekilde kapandı. Çoğu işletme çalışan sayısını düşürdü. Hükümetin kısa çalışma ödeneği ile vatandaşlara yaptığı desteğin geçici olduğu dikkate alındığında iktisadi sarsılmanın kısa sürede çözülemeyeceği aşikar. Bu arada şimdiden karşılıksız çıkan çekler sorunu baş göstermeye başladı. 15 Haziran sonrası icra takiplerinde kuvvetle muhtemel patlama yaşanacaktır. Nafaka alacakları, icra takipleri ve devam eden duruşmalara bakıldığında hukuk sisteminin yasalar üzerinden işlemiş olduğu görülüyor. Ne var ki bozulan sosyo-ekonomik yapıya baktığımızda hukuk sisteminin işlemesinin adaletin çarkını çeviremediği ve toplum düzenine müsbet katkı sunmadığı da yadsınamaz bir gerçek olarak karşımızda duruyor. Önümüzdeki süreçte bu çalkantılı sürecin siyasal ve politik etkilerinin neler olacağını hep beraber göreceğiz.

Kovid-19 salgını sonrası dünya daha adil bir düzene ulaşır mı? İnsanlık tarihi silinse ve yeniden yazılsa bu soruya iyiniyetli bir tahminle cevap verebilirdik. Ama sabıka kaydımız kabarık. İnsan suçu alışkanlık haline getirmiş azılı bir canı gibi. Sonuçta bu tablo karşımızda dururken müsbet yorumlar yapmak pek de mümkün değil. Müsbet yorumlar tablonun girdilerini yapısal olarak deliştirdiğimizde mümkün olacak. İşte o yüzden biraz daha gayretli olmamız gerek, kendimiz ve insanlık için...

KAYNAKÇA

- 1) WPB Türkiye Cezaevi Verileri ve TÜİK Bülteni-2017
- 2) memurlar.net
- 3) Wael B. Hallağ - İslam Hukukuna Giriş
- 4) Anadolu Ajansı 01.06.2020

YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA MAKİNE VE İNSAN

▲ DR. ÖĞR. ÜYESİ **MÜCAHİT GÜLTEKİN**

Korona salgını sürecinde yapay zekâ ve dijitalleşme tartışmalarının gündemin ilk sıralarında yer aldığını söylemek mümkündür. Salgınla birlikte "Dijital para, e- ticaret, dijital hukuk, dijital eğitim, online diploması" gibi kavramlar daha ciddi şekilde ele alınmaya başlandı. Örneğin TÜBİTAK'ın yayınladığı Bilim Teknik dergisi son sayısında (Mayıs 2020) "yapay zeka kitapçığı" verdi. Dergide yayınlanan haberlerden birinin başlığı, "Dijital Yarışmalar mı Geliyor?" şeklindeydi.

Yapay zeka, robotik ve dijital evrene ilişkin gelişmelerin hızı arttıkça, "makine ve insan" arasındaki ilişkinin geleceğini sosyal, psikolojik, ekonomik vb. pencerelerden ele alan değerlendirmelerin de önemi artmış görünüyor. Çünkü makine ve insan arasındaki ilişkide, makinenin hayatımızdaki alanını genişlettiğini, insanın ise giderek kendi yaşamında daha az yer kapladığını görüyoruz. Bu değerlendirmelerde özellikle gelişen robot teknolojisinin gelecekte pek çok iş alanında insanın yerini alabileceği vurgusu öne çıkıyor.

Bütün bu gelişmeler, insan insana etkileşimin azaldığı, makine-insan etkileşiminin arttığı bir dünyaya doğru hızla yol aldığımızı gösteriyor. Söylediğim gibi, konu daha çok insanın hâlihazırda yaptığı işleri robotların yapmasıyla birlikte ortaya çıkacak işsizlik bağlamında ele alınıyor. Fakat "**robotik**", "**yapay zeka**", "**biyoteknoloji**" gibi alanlardaki gelişmelerin **insanın varlık tasavvurunda yapacağı dönüşümler henüz yeterince dikkate alınmıyor, tartışma konusu edilmiyor.**

Bu bakımdan insan ve makine arasındaki ilişkiyi doğru bir pozisyondan kavramak, bu ilişkinin niteliğini doğru bir şekilde anlamlandırmak önemli. Aksi takdirde, insanın makineler aracılığıyla yeniden manipüle edileceği, yeniden mağdur edileceği bir gelecek bizi bekliyor. Dolayısıyla "insan-makine" arasındaki ilişkiyi düşünmek, bu ilişkiye doğru bir pencereden bakmakla sorumluyuz.

Makine ve İnsan: Bulanıklaşan Sınırlar ve Varlık Tasavvurunun Dönüşümü

İletişim araçlarının insan hayatının dönüşümüne etkisini inceleyen çalışmalarıyla tanınan Neil Postman Teknopoli kitabında, bilge insanların teknolojik gelişmelerden nadiren etkilendiğini ve böylesi gelişmelere mesafeli durduklarını belirtmektedir. Çünkü teknoloji; insana, kültüre, kavramlara ve anlam dünyasına saldırabilen bir şeydir.

Transhümanizmin öncü ismi Ray Kurzweil, Neil Postman'ın eleştirel perspektiften söylediği şeyi, ideal bir şey olarak takdim eder. Ona göre dünya "tekillik" evresine doğru kaçınılmaz bir şekilde ilerlemektedir. Tekillik, insan ve makinenin birleşeceği evreyi tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Bu evrede insanlar makineleşirken, makineler insanlaşacak; insan ve makine ayırt edilemez olacaktır. Kurzweil, bu evrede hayatı anlamlandırmak için kullandığımız "insan, beden, cinsiyet, üreme, hukuk, iktidar, canlı, cansız" gibi bütün kavramların radikal bir dönüşüme uğrayacağını söyler.

Kavramların radikal bir dönüşüme uğraması, bugüne kadar evreni ve yaşadığımız dünyayı anlamlandırmak için kullandığımız kavramların bazılarının gereksizleşeceğine, bazılarının anlam alanlarının daralacağına, bazılarının genişleyeceğine, bazılarının ise bambaşka anlamlara geleceğine işaret etmektedir. Diğer bir ifadeyle bugüne kadar çekinmeden kullandığımız kimi kavramların bildik anlamlarının yerinde yeller esecektir. Hemen her kavramın "ikircikli" bir yanı olacak, varlığı kategorize etmek için kullandığımız kavramların sınırları bulanıklaşacaktır. Diğer bir ifadeyle **kavramların radikal dönüşümü, varlık tasavvurumuzun da radikal dönüşümü anlamına gelecektir** ve bu dönüşümün şimdiden başladığının altını çizmek önemlidir.

Örneğin, 2016 yılında ABD'nin Texas eyaletinde Sophia ismi verilen humanoid bir robot kamuoyuna tanıtıldı. **Humanoid kelimesi "insanımsı" anlamına gelmektedir.** Bu kavram ilk olarak 1870'li yıllarda, Avrupalıların sömürgeleştirdiği yerli halkları tanımlamak için kullanılmıştır. Aynı kavramın, bugün insana benzeyen makineler için kullanılması dikkat çekicidir. Bir sonraki yıl, 2017 yılında Suudi Arabistan Sophia'ya vatandaşlık vererek; Sophia ilk vatandaşlık alan robot, Suudi Arabistan da bir robota vatandaşlık veren ilk ülke olmuştur. Aynı yıl AB Parlamentosu, robotlara elektronik insan kimliği

verilebileceğini açıklamıştır. Bir sonraki yıl Sophia Nepal'in başkenti Katmandu'da düzenlenen BM toplantısında konuşmuş ve Sophia'nın yasal statüsü BM tarafından da tanınmıştır.

Sophia'ya vatandaşlık verilmesinin "hukuk" kavramının bildik anlamını derinden sarstığının farkında olmalıyız. Bir makineye/yazılıma/ algoritmaya "vatandaşlık" verilmesi bir makinenin bir insanın sahip olduğu "seyahat, yerleşme, pasaport, evlilik" gibi "haklara" sahip olması anlamına gelmektedir. Nitekim Sophia, Suudi Arabistan'dan vatandaşlık aldıktan bir yıl sonra ilk uluslararası ziyaretini Azerbaycan'a yapmış ve Cumhurbaşkanı Aliyev'le görüşmüştür. Suudi Arabistan sadece Sophia'ya vatandaşlık vermekle kalmamakta, NEOM projesiyle ilk "akıllı şehir" inşasını da sürdürmektedir. "Yeni Gelecek" anlamına gelen NEOM (Yeni anlamına gelen "neo" kelimesinin yanına gelecek anlamındaki "müstakbel" kelimesinin baş harfinin eklenmesiyle oluşturulmuştur) projesi 26 bin 500 km'lik bir alanda inşa edilmektedir. NEOM'da robotların sayısı insanların sayısından fazla olacaktır. 500 milyar dolarlık bu devasa projenin diğer iki ortağı ise ABD ve İsrail'dir. Altı çizilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise, NEOM'un Suudi Arabistan yasalarına tabi olmayacak olmasıdır. Yani bir bakıma NEOM "ülke içinde ülke" olacaktır. Akabe Körfezi'ne yakın bir yerde, oldukça stratejik bir bölgeye inşa edilen NEOM'un uluslar arası ilişkileri ve siyaseti nasıl değiştireceğini bugünden söylemek zordur. Ne var ki böylesi haberler basınımızda <<magazinel>> bir tonda verilmekte, bu tür gelişmelerin ileriki yıllarda doğuracağı sosyo-politik sonuçlar hakkında yeterince tartışılmamaktadır.

Bir diğer örnek de "beden, cinsiyet ve üreme" gibi kavramların anlamlarında meydana gelen köklü değişimlerdir. Transgender Health dergisinin 2018

Ocak sayısında yayınlanan " Case Report: Induced Lactation in a Transgender Woman" başlıklı makale bir erkeğin çocuğunu "emzirebildiğini" rapor ediyordu. Bundan 3 yıl önce, 2015 yılında ise Fernando Machado ve Diane Rodrigez "çiftinin" bebekleri bütün dünyanın ilgi odağı oldu. Gazeteler olayı "çocuğu babası doğurdu" şeklinde vermişti. "Kadın" olarak dünyaya gelen ama sonra teknolojinin yardımıyla "erkek" olan Fernando çocuğu doğurmuştu. Diane'nın görünümünün bir kadından farkı yoktu ama çocuğun asıl babası oydu. Bu tür haberlerde okuyucularının kafasının biraz karışması, "kim kimin neydi?" diye sorması normaldir. Zaten kavramların radikal bir dönüşüme uğraması ile kastedilen şey tam da budur.

Sorun Makine mi: "İnsan-Makine-İnsan" Modeli

Burada sorunun makineden kaynaklanmadığının altını çizmeliyiz. Bugün önümüze konulan model "Makine-İnsan" modelidir. Yani insanın; "dominant" olan, "inisiyatif alan", "karar veren", "duyguları olan ya da duyguları anlayabilen", "cinsel etkileşime geçebilen" makinelerle baş başa kalacağı söyleniyor bize. Bu doğru bir tespit değildir. "Makine-insan" modelini savunanlar ya konuyu tam olarak kavramamakta ya da manipülasyon yapmaktadır. Bugün karşı karşıya olduğumuz model, "insan-makine-insan" modelidir. Bu modelde makinenin öncesindeki insan "datayı, bilgiyi, kodları" yani teknoloji elinde tutan elit zümreyi ifade etmektedir. Makineden sonra gelen, yani makinenin öncesindeki insanın ürettiği teknolojiye maruz kalan insanı ise biz; geniş halk kitlelere temsil ediyor. Sorun makineden değil, makinenin öncesindeki insandan kaynaklanmaktadır.

Makinenin öncesindeki insan kimdir; amacı ve motivasyonu nedir? Samiri kıssası bu konuda bize

fikir veriyor. Bilindiği gibi, Samiri "ses çıkaran" bir buzağı yaparak Musa'nın kavmini saptırmıştı. Bir döküm ustası; yani teknik bir eleman olarak Samiri'nin yaptığı buzağı, sıradan bir put değildir; orjinal bir puttur. Canlılık özelliği göstermektedir. Bu bakımdan Samiri belki de tarihin ilk «yapay zeka uzmanı» olarak kabul edilebilir. Kur'an Samiri'nin bu putu yaparken hangi motivasyona hareket ettiği hakkında bize bilgi vermektedir: *"Musa dedi ki: Ey Samiri, senin amacın nedir? Sâmîrî, şöyle dedi: Ben onların görmediği şeyi gördüm. Elçinin izinden bir avuç avuçladım da onu attım. Böyle yapmayı bana nefsim hoş gösterdi.»* (Ta-Hâ 95-96)

Ayette geçen "gördüm" kelimesinin orijinali anlamak, idrak etmek, kavramak anlamına gelen "basiret" kelimesidir. Dolayısıyla Samiri'nin, sahip olduğu teknik bilgi ile Musa'nın kavmini saptırabileceğini kavradığı düşünülebilir. Ancak ayetin sonundaki vurgu önemlidir: *"Böyle yapmayı bana nefsim hoş gösterdi!"* Yani, burada sorun buzağı değildir, buzağının ses çıkarması değildir; Samiri'nin sahip olduğu bilgiyi Musa'nın kavmini saptırması ve buzağı aracılığıyla kendi nefsinde itaate çağırması sorundur.

Bugün bilimsel araştırmalara ayrılan fonlar genetik ve yazılım alanlarına yoğunlaşmış durumdadır. Genetik ve yazılımın kesiştiği alan "biyoteknoloji" olarak ifade edilmektedir. Biyoteknoloji "keveni ayetlere" ("ekine ve nesle" de diyebiliriz) müdahale edilebileceği için küresel sermaye tarafından çok önemsenmektedir. 2006 yılında bütün dünyada sayıları 3 bin adet olan biyoteknoloji şirketlerinin sayısı 2016'da 77 bine çıkmıştır. Biyoteknoloji alanındaki gelişmelerin liderliğini açık ara farkla ABD ve Çin yapmaktadır.

Biyoteknoloji alanındaki gelişmeler yakından takip edildiğinde yeryüzünün ifsadında kritik bir dönemeçte olduğumuz görülecektir. Bu sorunu aşmanın yolu, "insan-makine-insan" modelindeki makinenin öncesindeki insanın elindeki gücün alınması, makine ve teknolojinin denetiminin salih insanların elinde olmasıdır. Bu bakımdan yeryüzünün ifsadına direnmek gibi bir vazifesi olan Müslümanlar tarihi bir sorumlulukla karşı karşıyadır. Ne var ki İslam dünyası, pek çok gereksiz/tarih dışı tartışmanın içinde sürüklenmekte; derin ayrışmalar, parçalanmışlıklar, bölünmüşlükler içinde bulunmaktadır. İslam dünyasının bütün bir insanlık için ümit olabilmesi bu parçalanmışlıkların; mezhebi, meşrebi, etnik vb. ayrışmaların üstesinden gelebilmesine bağlıdır.

EKONOMİK VE TOPLUMSAL KALKINMA ÜZERİNE

▲ PROF. DR. MAHMUT BİLEN

Modern iktisadın ortaya çıkışına zemin oluşturan endüstri devriminin geliştiği süreç, birçok şeyin olağan dışı hızla değişmesine yol açmıştır. Bunlardan en fazla dikkat çeken ise bir yandan artan gelir düzeyi diğer yandan bu artan refahın dağılımındaki çarpıklıktır. Nitekim yüzyıllar boyunca dünyadaki kişi başına gelir düzeyi ortalama 400-500 \$ düzeyinde seyir ederken, son birkaç yüzyılda kişi başına gelir hızla artarak 10,000 \$ üzerine yükselmiştir (Maddison, 2001)(1). **Artan bu refahın dünyadaki bireyler veya ülkeler arasındaki dağılımına bakıldığında** manzaranın oldukça vahim bir yapı arz etmekte olduğu görülmektedir. Nitekim dünyada gelirin ülkeler arasındaki dağılımını gösteren katsayı 1820 yılında 0,05 (2) iken, bu değer 1980 yılına gelindiğinde 0,53'e ulaştığı görülmektedir (Roser, 2019)(3). Bu değer 10 kattan daha fazla artmış olması, ülkeler arasındaki gelir dağılımının bu nispette artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. İfade edilen bu durum bir başka karşılaştırma için analiz edildiğinde; **dünyanın en zengin 5 ülkesi ile en yoksul 5 ülkesi arasında kişi başına gelir düzeyindeki farkın 1820 yılında 3 kat olduğu görülmektedir. Takip edilen yıllarda bu fark hızla artarak dünyada fiili sömürgeciliğin sonu olarak kabul edilen 1960 yılına gelindiğinde bu fark 30 kat düzeyine çıkarken, 2000 yılında aradaki farkın 80 kat, 2013 yılına gelindiğinde ise bu farkın 88 kat düzeyine yükseldiği görülmektedir** (UNDP, Human Development Report)(4). Anlaşılacağı gibi ülkeler arasındaki gelir farkının ifade edilen bu süreçte oldukça hızlı şekilde artmasının en önemli nedeninin, endüstriyel dönüşümü başarıp, teknolojik gelişmeyi sağlayarak hızlı büyüyen ülkeler ile ekonomisi büyük ölçüde tarımsal üretime bağlı olarak devam edip oldukça yavaş büyüyen ekonomiler şeklindeki ikili yapının olduğu görülecektir(5). Ülkeler arasındaki ifade edilen kalkınma

farkının hangi nedenlerden kaynaklandığı sorusunu, modern iktisadın kurucusu olarak kabul edilen A. Smith "Ulusların Zenginliği"(6) başlıklı eserinde analiz etmektedir. Bu farkın nedeninin geleneksel üretim yöntemleri ile üretim yapılan ekonomiler ile işbölümü ve uzmanlaşmanın avantajlarını kullanarak geniş pazarlara üretim yapan üretim yöntemleri kullanan ülkeler arasında gelişme farkının olacağını tespit etmektedir. Fark edileceği gibi üretimde hem işbölümü ve uzmanlaşma ile ölçek ekonomisinin olanaklarından yararlanarak maliyetleri düşürmenin önemine dikkat çekilirken, diğer yandan sadece yerel küçük pazara yönelik değil büyük ölçek düzeyinde üreterek sahip olduğu düşük maliyet avantajı ile bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler mottosu ile geniş pazara yönelik rekabetçi süreçler ile piyasa ekonomisinin rekabetçi süreçlerinin getireceği zenginliğe dikkat çekmekteydi. Diğer yandan piyasada başarılı olmanın kaynağını insanların birbirlerine yönelik merhamet duyguları ile iş yapmaktan daha ziyade kişisel çıkarlarını gözetecek eylemlerinin iktisadi anlamda etkinliği ve zenginliği sağlayacağına dikkat çekmekteydi. Bir fırcının bizler için en iyi ekmeği yapmasının müşterilerine yönelik sevgi

ve merhametinden ziyade rakiplerine yönelik bir avantaj sağlayarak daha fazla kazanma hırslarını ve çıkarının belirleyici olduğuna dikkat çekerek piyasa mekanizmasının zengin yaratmadaki rolüne işaret etmekteydi.

Mübadele sürecine işlerlik sağlayan piyasa, herkesin en iyi yaptığı işten elde ettiği geliri ile yine başkalarının en iyi yaptığı işlerin mübadelesine olanak sağlayarak en iyilerin el değiştirdiği bir gelişmeye zemin oluşturmaktadır. Piyasa mekanizması üretim ve dağıtımın rekabetçi süreçleri içermesi ile bir tür başarısız olanların ayıklandığı bir gelişmeye neden olmaktadır. Piyasa savunucuları, piyasanın zenginlik yaratma süreçlerinin üretilen gelirin adil paylaşımı hakkında fazla değerlendirme yapmamışlardır. Klasikler her ne kadar emek değer teorisi üzerinde emeğin önemine dikkat çekilmekte ise de, üretilen değerden emek sahiplerinin düşük pay alması veya gelir dağılımının geniş toplum kesimleri aleyhine dağılmasını piyasanın doğal bir sonucu olmasını tam istihdama feda edilmesi gereken bir bedel olarak değerlendirilmiştir. A. Smith'in içinde bulunduğu iktisadi ekol, üretim faktörlerinin fiyatlarının piyasada belirlenmesini iktisadi etkinlik için bir sorun olarak değerlendirmemişlerdir. Ancak emeğe göre kıt olan sermayenin piyasada yüksek fiyat ve getiri ile mübadele edilmesi sonucu üretilen gelirin daha ziyade sermaye sahiplerine gitmesini önemli piyasa mekanizmasının doğal bir sonucu olarak görmüştür. Buna karşın piyasa arzı fazla olan emeğin bol olmasından dolayı fiyatının/ücretin düşük düzeyde oluşmasından doğan düşük ücret ve getirisinin kaçınılmaz olarak düşük olması, gelir dağılımının emek sahipleri aleyhine olması yine çok

önemli bir sorun olarak görülmemiştir.

Modern iktisadın kurucusu A. Smith'in sorduğu sorunun bir benzerini günümüzde D. Acemoğlu(7) ve J. Robinson "Ulusların Düşüşü"(8) başlıklı eserlerinde iki asırdan fazla süre boyunca toplumda en fazla cevabı merak edilen sorunun cevabını bulmaya yönelmektedirler. Bueserde hem tarihin derinliklerinden günümüze, hem de dünya coğrafyasındaki manzara üzerinden çok fazla sayıdaki ülke örnekleri ve analizi üzerinden bu sorunun cevabı bulunmak istenmektedir. Tarihin kritik dönemlerini (endüstri devriminden sonraki eşik, Avrupa'daki veba salgını sonrası feodal üretim ilişkilerinden piyasa eksenli yeni üretim ilişkilerine başarı ile geçilmesi gibi) iyi atlatan ulusla ve Schumpeter'in yaratıcı yıkım (matbaanın keşfinin yazıcılar üzerindeki etkisini, bilgisayarın icadı ile daktilonun maruz kaldığı sonuç kast edilmektedir) olarak ifade ettiği sürecin getireceği değişimi toplumda ilk etapta sağlıklı atlatan ulusların kalkınma için önemini tespit etmektedirler. Ancak **Acemoğlu ve Robinson, uluslar arasındaki gelişme farkının kökeninin daha ziyade siyasal ve ekonomik sisteminin temellerini "kapsayıcı kurumsal yapıya" sahip olanlarla ile "dışlayıcı kurumsal yapıya" sahipler arasındaki farkın belirleyici olduğuna dikkat çekmektedirler.** Kapsayıcı kurumsal yapıyı, ekonomide bütün kesimlerin ekonomik fırsatlara ulaşma konusunda eşit fırsatlara sahip olma durumu olarak değerlendirmektedir. Dışlayıcı kurumsal yapıyı ise ekonomide bazı kesimlerin, diğerlerinden farklı olarak ayrıcalık veya önceliğe sahip olacak şekilde imtiyaz gücüne sahip olan kurumların teşekkül edilmiş olması, siyaset ve bürokrasinin liyakat, yetkin olmak gibi kavramlardan daha ziyade politik

ve çeşitli faktörlerle seçkin görülenleri önceleyen bir mekanizmayı önceleyen bir keyfi uygulamalarının dizayn edildiği ekonomilere dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda demokratik bir toplumda yasaların bütün bireylere eşit uygulandığı, ekonomide bütün bireylere eşit fırsatlar sunduğu ve kamusal kaynakların toplumdaki bütün kesimlere eşit fırsatlar sunacak şekilde oluşturulduğu kurumsal yapıya sahip olan ulusların, hızlı kalkındığını dünyadaki ülke örnekleri ortaya koymaktadır. Buna karşın ilk kuruluşundan itibaren bir ayrıcalıklı ailenin, sınıfın veya zümrenin siyasal yapıyı toplumda bazılarını imtiyazlı

bazılarını ise sakıncalı şekilde tasnif edip ve ekonomik fırsatları daha çok ayrıcalıklı kabul ettiği kesimlerin lehine tahsis edecek bir şekilde kurumsal yapıyı oluşturduğu ekonomilerin yavaş büyüdüğünü yine dünyadaki ülke örnekleri üzerinden göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin kurucu elitinin İttihat ve Terakki geleneği içinde gelenlerin imtiyazlı, bunlar dışında kalan geniş bir toplum kesiminin sakıncalı olarak görülmesinin ve bütün kurum ve yasaların bu hassasiyeti dikkate alacak şekilde dizayn edilmesinin Türkiye'nin ekonomik gelişmesinin nasıl bir zeminde gelişeceğini bir parça izah etmektedir. Kurucu elitin, yetersiz olan sermaye birikimi için giriştiği kendi sermayedarını üretme gayretinde, daha ziyade kimleri öncelediğini A. Buğra'nın "Devlet ve İşadamları"(9) başlıklı kitabında bulabileceklerdir. Cumhuriyet elitinin kendi zengini üretirken oldukça bilinçli şekilde hareket ettiğini ve İttihat ve Terakki geleneğinde olanları önceleyecek şekilde sürecin yönetildiğini açık şekilde ortaya koymaktadır. Bu kültürün aslında 1980 sonrası süreçte bir başka eksenle benzer bir kültürü işletecek şekilde devam ettiğini ve bunun bir tür rövanş ve zengin yaratma kültürü yöntemine dönüştüğünü ancak bununun kalıcı bir küresel kalkınma hamlesine işlerlik kazandırmadığını tespit etmek gerekir.

Başlarken ekonomik gelişme için önemine dikkat çekilen endüstrileşme sürecine erken katılan ulusların yukarı çıkınca merdiveni yukarı çekme konusundaki tutumlarının bu sürece geç katılan ulusların ekonomik kalkınma süreçlerindeki rolünü Chang, "Sanayileşmenin Gizli Tarihi"(10) başlıklı kitabında analiz etmektedir. Chang endüstrileşme tarihini analiz etmekte ve her ulusun kendi endüstrisini gümrük duvarlarının arkasında ve kamu eli ile özellikle bebek endüstri dönemi boyunca gözetilerek, desteklenerek geliştirildiğini, ABD, Almanya, Japonya ve yakın tarih için Güney Kore üzerinden örnekler ile ortaya koymaktadır. Devletin ekonomik kalkınma ve sanayileşme sürecinde oynadığı rolüne dikkat çekilmektedir. Türkiye'de önde gelen otobüs ve minibüs üreticisi olan TEMSA'nın üretimini durdurması haberinin duyulduğu günlerde, bir anda geçmişte yaşanan başarısızlığa maruz kalmış sanayileşme çabaları akla gelmektedir. Vecihi Hürkuş'un çabaları Türkiye'de değil de Almanya'da veya başka bir gelişmiş ülkede olmuş olsa idi, bu gün dünyanın önemli bir hava sanayinin kurucusu olarak gururla insanlığa takdim

edilirdi. Devrim, Anadolu arabası, Gümüş Motor ve daha nicelerinin yaşanmış tecrübesi Hürkuş'un hikayesinden pek farklı değildir. Bütün bu gelişmeler çeşitli cepheleri ile Japonya tecrübesinde zeytin ağacı mı yetiştirmeli yoksa Toyota mı üretmenin bir ulusun ekonomik büyümesindeki rolünün nüansına denk gelmektedir(11). Ülkelerin kalkınma farkını izah etmeye yönelik ifade edilen üç önemli düşünürün tespitleri, aslında bir filin her biri bir tarafından tutarak gerçekliğin bir kısmına dikkat çekmektedir. A. Smith'in dikkat çektiği nitelikli insan gücü, uzmanlaşma olmadan zenginliğin yaratılması mümkün değildir. Nitekim ekonomik büyüme literatürü beşeri sermayenin ekonomik büyümeyi açıklamaya yönelik literatürü oldukça kabarıktır. Bunun dışında A. Smith'in dikkat çektiğin piyasa veya fiyat mekanizmasının müthiş koordinasyon gücü ve etkinliğinin önemini tespit etmeden yine kalkınmayı ancak sosyalist rejim tecrübesindeki düzey kadar başarmak mümkün olacaktır. Diğer yandan Acemoğlu'nun dikkat çektiği üretim sürecindeki kurucu aktörün kurumların ve zenginlik yaratma sürecinin toplumdaki herkese eşit düzeyde açık şekilde dizayn edildiği mekanizmanın önemini Güney Amerika kıtasında rejimleri dizayn eden elitlerin yarattığı zenginlik ile kuzey Amerika'da kurucu babaların dizayn ettiği rejimin anayasal güvencesi arasındaki fark üzerinden değerlendirilebilir. **İzah edildiği gibi kendi sanayileşme çabalarımızın kamu ve özel kesimin etkin birlikteliğini sağlayacak bir hukuk ve ulusal çıkar motivasyonunun istenen düzeyde oluşmaması, sanayileşme tarihimizin başarısızlığının en önemli düzeyde kalkınma hikayemizin neden istenen düzeyde başarılı olamadığının nedenini açıklayacaktır.** Bunun tersinin son günlerde kamuoyunda çok konuşulanan elektrikli

çalışan bir otomobil üretmeye yönelik kat edilen gelişmenin (TOGG) toplumun geniş bir kesiminde yüksek bir moral ve motivasyon oluşturduğu görülmektedir. Bunu daha önceki tecrübelerde olduğu gibi hakir gören veya akamete uğramasına yönelik tutumlar geçmişteki kadar etkili olmasa yine var olduğu görülmektedir.

Bu günlerde ABD'nin Çin karşısında verdiği yüksek miktardaki dış ticaret açığı nedeni ile gümrük duvarlarını yükseltmeye yönelik adımlarının, aslında küreselleşme politikalarını dünyaya empoze ederek kendine geniş pazarları açmaya yeltenen egemenlerin, oyun onların aleyhine sonuçlandığında, nasıldan oyunun kurallarının yeniden değiştirilmesinin gerekliliği hakkında cesurca hareket edebildiklerini ortaya koymaktadır. Trump, 1980 sonrası dünya sisteminin kurucu aktörleri olan egemenlerin Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve IMF gibi küresel kurumları aracılığı ile gelişmekte olan ülkelere empoze ettikleri küreselleşme politikalarının artık geçerli olmadığını ve yeni bir ekonomi politığın dizayn edildiğini en yüksek perdede duyuran rolünü üstlenmiş görünmektedir. Üretim biçimlerinin oldukça hızlı şekilde yapı değiştirdiği ve küresel finans mekanizmasının ülkeler üzerindeki hegemonyal güce kavuştuğu çağımızda ülkelerin kendi ekonomilerini kontrol etme olanağı giderek azalmaktadır. Ancak bu sürecin her zamankinden daha fazla bilgi, beceri ve derin feraset gerektirdiği açıktır.

Böyle bir ortamda kamunun çok daha etkin ve kendi markalarını ve firmalarının

geleceğine Trump kadar olmasa da özen göstermesi bir gerekliliktir. **Ülkelerin ekonomik gücü firmalarının gücü ile yakından ilişkilidir.** Her şeyin politik olana tahvil edildiği yerde, ekonominin kendi dinamiklerinin dikkate alınmaması halinde çok önemseydiğimiz politik gücümüzün gelecekte pek bir öneminin kalmayacağını fark edilmesi gerekir.

Ekonomik kalkınma hikayemizi, yol ve inşaat yapmanın ötesine taşıyarak yeni teknolojik hamleler ve yüksek teknolojik ürün niteliğine sahip ürünlerin ve sektörlerin geliştirilmesi içinde bulunduğumuz kritik eşiği aşmaya imkan sunacaktır. **Piyasa**

değeri ülkelerin milli gelirini aşan son dönemde küresel bilişim firmalarının girdisi olan nitelikli insan gücümüzü etkin kullanılmasına bağlıdır. Ülkemizin yetiştirdiği beşeri sermaye kaynağının doğru şekilde yönetmemize bağlıdır. Aşağıdaki tablodan da görüleceği gibi insan kaynağımızı eğiterek istihdam yerine işsizliğe neden olacak şekilde yanlış bir kaynak tahsis mekanizması ile hem bu günümüzü hem de geleceğimizi riske edebiliyoruz. Halbuki YÖK bir regülatör kurum olarak insan gücümüzü en doğru şekilde tahsis etmesi yerine ekonomik olanı politik olana feda etmek sureti ile ekonominin ihtiyacının çok üzerinde öğrenci kabul etmektedir. **Yaklaşık olarak aynı düzeyde nüfusa sahip olduğumuz ve milli geliri ülkemizin 5 katı olmasına rağmen, bizim Almanya'dan iki kat daha fazla üniversite öğrenci sayısına sahip olmamız övünülecek bir yanımız değil, insan gücümüzü doğru tahsis etmediğimizi fark etmemize bağlıdır.**

Türkiye'de Genç İşsizliğin Eğitim Durumuna Göre İşsizlik Oranları (2014-2018) na baktığımızda;

EĞİTİM SEVİYESİ	YILLAR				
	2014	2015	2016	2017	2018
Okuma Yazma Bilmeyen	12,1	7,9	13,4	12,1	12
İlkokul	16	16,3	16,5	14,1	14,7
İlköğretim	14,8	15,6	15,8	16,2	17
Ortaokul Veya Dengi Meslek Ortaokul	13,1	14	14,1	13,8	14,3
Genel Lise	20,4	22,2	22,8	24,4	23,5
Lise Dengi Mesleki Okul	19,3	18,1	21	21,8	21,3
Yüksek Öğretim	28,3	29,5	30,8	34,4	30,6

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri.

Ekonomik büyümenin en önemli kaynağı olan beşeri sermayemizi 2017 yılı için 253 bin olan beyin göçü ile yurtdışına gitmesi, diğer yönden yine ekonomimizin geleceği için kaygı duyulması gereken önemli bir alanı oluşturmaktadır. Yurtdışına göç eden içinde önemli (yaklaşık %50)(12) kısmının mühendis ve bilişim uzmanı olduğu dikkate alındığında, ekonomik büyümenin kaynağı olacak üretici faktörümüzün etkin kullanılmamasına ait sorunların üzerinde düşünülmesini gereğini ortaya koymaktadır. Son dönemde sayısı hızla artan üniversitelerimizin sanayi ile işbirliği içinde yenilik geliştirmesi ve rekabetçi ürünlerin dünya pazarına sunulmasının önemini fark etmez isek, inşaatın bizi getireceği yer kişi başına 10 bin \$ düzeyinin üzerine çıkılsa da kalıcı olmamız pek mümkün olmayacaktır. Bu düzeyin kalkınma iktisadında "orta gelir tuzağı" olarak ifade edilen bir eşiği ifade ettiği ve bizim 2010 yılından bu yana bu eşiğin etrafında takılıp kaldığımız görülmektedir. Bu sürecin, özel sektör, üniversiteler ve kamu kurumlarının etkin işbirliği ile gerçekleşeceği açıktır.

Bu gün sorulması gereken soru, işini iyi yapanlara mı odaklıyız yoksa kurumlarda bizim gibilerin iyi pozisyonlara gelmesine mi? Aslında bu ülkenin hangi istikamette geleceğini kamu kaynaklarını tahsis ederken, kredileri verirken, kamu ihalelerini gerçekleştirirken, kamu atamalarını yaparken, liyakat ve hakkaniyetin öncelendiği mekanizmaları mı, yoksa önemli olan bizden olanların öncelenmesi mi gerektiği kararı, içinde bulunduğumuz konumu değiştirecektir. Kamusal süreci yönetenlerin kamu tercihi teorisinde dikkat çekilen motivasyonların(kamusal süreci kullananlar her zaman kendi kişisel çıkarlarını sıradan insanlar gibi öncelerler, politikacı oy maksimizasyonuna, bürokratin ise bürokratik güce ve bütçe maksimizasyonuna odaklı olduğunu ifade eder) ötesine geçilerek İnsani ve İslam'ın değerleri önceleyecek bir duyarlılık ile yönetildiği sürecin bizim değerlerimiz ve geleceğimizin öncelediği liyakati ve hakkaniyeti önceleyecek şekilde kaynakların tahsis edildiği belirleyecektir. Liyakati önceleyecek bir mekanizma, kurumlarımızın dışlayıcı olma yerine daha kapsayıcı olacakları ve toplumun bütün kesimlerine eşit fırsatlar sunan yapısının gelişeceği hukuk ve politik kültürün gelişmesine imkan sunacaktır. İfade edilen bu hususların dikkate alınmadığı yerde ne kendi yeteneklerinizi memleketinizde tutmanız mümkün olur, ne de kendi ürettiğiniz zenginliğinizi ve sermayenizi ülkenizde ekonomik kalkınma sürecinde değerlendirme olanağı.

Dünyanın bu kadar hızlı döndüğü/entegre olduğu bir yerde sabit ayağımızın değerlerimizde kalması ve geri kalan ayağımızın dünyanın sunduğu fırsatların yakalanması için seyyal olması bir gerekliliktir.

DİPNOT VE KAYNAKÇA

- Maddison, Angus (2001), The World Economy: A Millennial Perspective, OECD,
- Ülkeler arasındaki gelir farkının sifıra yaklaşması ülkeler arasındaki gelir farkının çok az olduğunu 1 yaklaşması ise ülkeler arasındaki gelir farkının çok fazla olduğunu ifade etmektedir.
- Roser, Max (2019) - "Global Economic Inequality". Published online at OurWorldInData.org. Retrieved from: 'https://ourworldindata.org/global-economic-inequality' [Online Resource]
- UNDP, Human Development Report,
- OECD ülkelerinde 2017 yılı itibarıyla tarımın milli gelire katkısını gösteren katma değer %1.5 altında olduğu dikkate alındığında, tarımın zenginlik üretme kapasitesinin düşüklüğü hakkında fikir verecektir. (https://data.worldbank.org/indicator)
- Smith, Adam (2018), Ulusların Zenginliği, çev. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, Yeni Alan Yayıncılık, İstanbul.
- İstanbul doğumlu ve 1986 yılında Galatasaray lisesinden mezun olan Daron Acemoğlu, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde (MIT) ekonomi Profesörü olarak görev yapmaktadır. Acemoğlu, 2005 yılında, ekonomi bilimine en büyük katkıyı yapan 40 yaş altındaki bilim adamlarına verilen John Bates Clark madalyası ile ödüllendirildi. Çeşitli araştırma veri tabanına göre, dünyada en çok alıntı yapılan ilk 10 iktisatçısı arasında bulunmaktadır.
- Kitabın orijinal başlığı "Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty", "Uluslar Neden Başarısız Olur: Gücün, Zenginliğin ve Yoksulluğun Kaynakları" şeklindedir.
- Buğra, Ayşe (1995), Devlet ve İşadamları, Çev. Fikret Adaman, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Chang, Ha-Joon (2015), Sanayileşmenin Gizli Tarihi, Çev. Emin Akçaoğlu, Efil Yayınevi, Ankara.
- Japonya'nın endüstriyel gelişiminin ilk aşamalarında Japonya'ya gelen çok sayıda yabancı iktisatçının, Japonya'nın mukayeseli üstünlüğünün tarımda olduğunu ve tarımla ilgilenmesi gerektiğini, endüstriyel ürünleri ise gelişmiş batılı toplumlarda alması gerektiğini tavsiye etmektedirler. Japonya zeytin ağacı yerine Toyota markasının geliştirilmesine yönelerek gelişmiş ülkelerin ekonomik düzeyine kavuşmuştur.
- Öneri, İsmail (2019), "Türkiye'den Beyin Göçü 2007-17, Pamukkale Üni. Proje Çalışması
- Buğra, Ayşe (1995), Devlet ve İşadamları, Çev. Fikret Adaman, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Chang, Ha-Joon (2015), Sanayileşmenin Gizli Tarihi, Çev. Emin Akçaoğlu, Efil Yayınevi, Ankara.
- Kitabın orijinal başlığı "Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity and Poverty", "Uluslar Neden Başarısız Olur: Gücün, Zenginliğin ve Yoksulluğun Kaynakları" şeklindedir.
- Maddison, Angus (2001), The World Economy: A Millennial Perspective, OECD, OECD (https://data.worldbank.org/indicator)
- Öneri, İsmail (2019), "Türkiye'den Beyin Göçü 2007-17, Pamukkale Üni. Proje Çalışması
- Roser, Max (2019) - "Global Economic Inequality". Published online at OurWorldInData.org. Retrieved from: 'https://ourworldindata.org/global-economic-inequality' [Online Resource]
- Smith, Adam (2018), Ulusların Zenginliği, çev. Ayşe Yunus ve Mehmet Bakırcı, Yeni Alan Yayıncılık, İstanbul.
- TÜİK, İşgücü İstatistikleri.
- UNDP, Human Development Report,

ÜLKEMİZDE TARIMIN TEMEL SORUNLARI VE GELECEĞİ

FAİK ÜSTÜN

Tarım, ulusal düzeydeki ekonomik değerinin yanı sıra sosyal ve politik açıdan da önem taşıyan bir sektördür. Ulusal tarım sektörünün temel hedefi; tüketime uygun, sağlıklı, güvenilir ve yeterli gıdaya erişimi sağlamanın yanı sıra uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek tarımsal ürün ihracatıyla milli gelirde artış sağlamaktır.

Tarımı büyük bir gemiye benzetirsek, bu gemi ancak dümeni çevirdikten çok sonra dönmeye başlıyor. Bugün elde ettiğimiz tarımsal üretim verileri, geçmiş yıllarda uygulanmış olan ulusal tarım politikalarının bir sonucudur. Tarımda uygulanan politikaların etkisinin kısa sürede gerçekleşmesi söz konusu değildir. Tarım üreticilerin hayat standartlarını yükseltmemeyen, üretici gelirlerinde istikrar sağlayamayan ve gelir dağılımını iyileştirmeyen politikaların uygulama sonuçları, tarımsal üreticilerin bu sektörden uzaklaşmasını sürekli hale getirmektedir.

Dünya tarımında olduğu gibi Türkiye tarımında da belli başlı temel sorunlar vardır. Bu temel sorunlar

eğer düzeltilmez ise **kısa vadeli ve geçici** çözümler ile tarımın düzelmesi beklenemez. 1950 deki sorunlar ile şimdiki sorunlar, Avrupadaki sorunlarla Ülkemizde bulunan sorunlar aynıdır. Kırsal kesimde genç nüfusun tutulmaya çalışılması, üretimde havza bazlı palanlamaların yapılması, üretilecek, türketilecek ve ihrac edilecek ürün miktarının belirlenmesi ve buna yönelik çok yıllık planların önceden hazır olması, çok sayıda oyuncunun olduğu tedarik zincirinin takip edilerek gıda enflasyonunun kontrol altında tutulması, üreticinin ve sektörün yeterli şekilde örgütlenmesinin sağlanması ve finansman sıkıntısının giderilmesi, sulama sistemleri oluşturularak üretimin ilkime bağımlı halden çıkarılması, üreticinin yeterli eğitimi almasının sağlanması, üretimde teknolojik imkanların en iyi şekilde kullanımının sağlanması, desteklemelerin üreticiyi yönlendirecek ve gerçekten faydasına olacak şekilde uygulanması, girdileride ithalatın payının azaltılması, meraların ıslah edilmesi ve mera hayvancılığının geliştirilmesi gibi sorunlar karşımıza çıkmakta olup, bizler bu sorunları çözdüğümüz oranda tarımda başarıyı yakalayabiliriz.

Türkiye'nin Arazi, Toprak, Gübre ve Su Kaynağı;

Osmanlı'da cari olan mülkiyeti devlete, yararlanma hakkını kişilere veren Miri Arazi Sistemi, zirai üretim açısından oldukça önemli durumdaydı. Aslında Hz. Ömer devrinde statüsü belirlenen Miri Arazi uygulaması, Osmanlı'da Şeyhülislam Ebussuud efendi (ö 1574) tarafından formüle edilmiştir. Miras yoluyla devredilebilen miri araziye kullanma hakkına sahip olan kişiler, tasarruflarındaki mülkü üç yıl süreyle boş bırakmaları halinde kendilerinden alınıp, başkasına verilir. Miri araziye kullanma hakkıyla ilgili olarak da, 1913 yılında bir düzenleme gerçekleştirilmiştir.

1926 yılında Medeni Kanununun kabulüyle mülkiyet ve miras hükümleri yürürlüğe girmiş ve miras yoluyla zamanla bölünerek parçalanarak arazilerde verimli şekilde tarım yapılamaz hale gelmiştir. 2005 yılında yürürlüğe konulan, "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda" 2014 yılında yapılan bir değişiklik, mirasçıların tarım arazilerini birlikte kullanımını teşvik edilmiş ve ayrıca toplulaştırma uygulaması da öngörülmüştür. Aynı düzenleme ile mirasçılara teşvik ve kredi imkânı da sağlanmaktadır. Uygulama sayesinde yetiştiriciler toplulaştırılmış arazileri ve yaygınlaştırılmış yeraltı barajları sayesinde sulu tarıma geçebilecek, emek ve ürün israfı olmadan daha fazla kâr ile ülke ekonomisine büyük katkı sağlayacaktır. Ülkemizde 2020 yılı itibari ile ekilebilen arazilerin %22'lik kadar kısmında toplulaştırılma gerçekleştirilmiştir. 2023 yılı itibari ile de toplamda 100 adet yeraltı barajı yapılması planlanmakta olup, su israfı ve arazi israfı olmadan sulama yapılması düşünülmektedir. Daha önce hayata geçirilen GAP projesi ile çok büyük geri dönüşümler elde edilmiştir. Ancak yetiştiricilerin yeterli bilinçlendirilmemesi vahşi sulamayı bereberinde getirmiş ve toprakların verimsizleşmesi ile sonuçlandığı bölgeler olmuştur. Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu'nda bahsi geçen, "Toprağı Koruma" hususunda sorunlar yaşandığı da malumdur. Bilhassa 1. ve 2. sınıf tarım topraklarında inşaat yapılamayacağı ve tesis kurulamayacağı hususu ilgili mevzuatta açıkça yer aldığı halde ülkemizde bu konuda yıllardır önemli ihlaller yaşanmaktadır. Bilhassa sahil kentlerimizde, iklim olarak çok elverişli ve toprakları da oldukça verimli durumdaki arazilerde sanayi tesislerinin ve hatta konutların inşa edilmekte olduğu gerçeği malumdur. Çok öncesinde yapılması gerekli olan tarım arazilerinin korunmasına yönelik sit alanı uygulamasına ancak 2018 yılında başlanmıştır.

Tarımda İnsan Kaynağı;

Türkiye'de nüfusun %17-18'i tarımla alakalı işlerde çalışıyor. Çiftçide ortalama yaş ise 50'nin üzerindedir. Dünyaya örnek gösterilen ülkelerde bile gençler tarımla ilgilenmiyor ya da çiftçi olmak istemiyorlar. 1960 dan sonra gerçekleşen makineleşme, işlenebilir tarım arazilerini marjinal sınırlarına kadar genişletmiş ve köyden kente göçü de tetiklemiştir. Göçe neden olan sebeplerden bir diğeri de, köyden kente ulaşımın kolaylaşması, iletişim araçlarına doğrudan ulaşılabilir hale gelmesi olmuştur. Bu hususlar köy hayatını, dolayısıyla tarımı olumsuz

etkilemiştir. Eğitim imkanının kırsal kesimde olmaması şehir yaşantısının özendirilmesi, medyanın ve bazı akademisyenlerin öncülüğünü yaptığı tarım karşıtı sanayileşme söylemlerinin de önemli etkisi ile "Milletin efendisi" olması öngörülen köylüye tepeden bakan bir anlayış ortaya çıkmış ve gençler köy hayatından uzaklaşmıştır. Gençlerin köy hayatında tutulabilmesi için sosya kültürel çerçevede yapılabilecekler hususunda diğer bütün kurumlar ile aktif şekilde işbirliğine gidilerek planlar geliştirilip uygulanması elzemdir. Şehirde yaşayan insanların köy hayatı özlemi fırsat olarak değerlendirilip, özellikle kadınların kırsal kesime olan ilgisini artıracak projeler geliştirilmelidir. Büyükşehir Kanunundan sonra mahalle haline dönüşen köylerin ne tür bir sonuç üreteceği henüz tam olarak bilinmemektedir.

Tarımda Eğitim Politikaları;

Türkiye, Osmanlı'nın son döneminden bu yana birçok çiftçi eğitim sistemini, dünyadaki gelişmeleri de takip ederek benzer şekilde hayata geçirmeye çalışmış, son yıllarda ise Avrupa başta olmak üzere dünyada gittikçe yaygınlaşan danışmanlık sistemini, diğer çiftçi eğitim sistemleri yanında öncelikli olarak desteklemektedir. Her alanda olduğu gibi, yeniliklerin yayılması, yeni teknolojilerin sektöre adapte edilmesi, girişimciliğin yaygınlaştırılması ve tarımda her yönüyle sürdürülebilirliğin sağlanması için doğru çiftçi eğitim sistemleri daha iyiyi başarma adına gereklidir.

Yapılan çok sayıda bilimsel çalışma, çiftçi eğitiminin tarımsal ve dolayısıyla ekonomik büyümeye önemli katkıları olduğunu ortaya koymuştur. Ancak ülkemizde bu noktada çok büyük eksiklik olduğu açıkça görülmektedir. Şahıslara yönelik sertifikasyonlar yokken, onların üreteceği ürünlere yönelik farklı **farklı sertifikasyonlar istenmektedir**. Saha uygulamaları veraset yoluyla alınıp bu ketum yapı içinde ilerlemekte maalesef. Çiftçi eğitimi ile ilgili yaklaşımlar gözden geçirilerek artık çiftçi eğitiminde "interaktif yenilik" anlayışının öne çıkması gerekiyor. Örnek çiftlikler örnek işletmeler sürekli tanıtılmalı Tarım Bakanlığının taşra birimlerinde eğitim kadroları oluşturup aktif danışmanlık görevi icra edilmelik suretiyle **tarımda nitelikli birey** istihdam etmenin yolları aranmalıdır. Tarımsal üretim faaliyetleri içerisinde bulunan diğer paydaşlar (Üniversiteler, Araştırma Enstitüleri, Tarım Meslek Liseleri, Sivil toplum kuruluşları) arasındaki koordinasyon ve işbirliği artırılmalıdır.

Eğitim konusundaki eksikliğimizin en büyük göstergelerinden biriside, hibe desteği alan ancak iş yapacağı alanda donanımlı olmayan vatandaşların hibe ile yapılmış tam teşekküllü işletmeleri atıl vaziyette bırakılmalarıdır. Avrupaya baktığımızda çiftçilik yapmayan insanlar kredi alamamakta ancak bizde ise bankalar yoluyla tecrübesine bakılmaksızın herkese kredi verilmektedir. Bütün bunlar eğitimsiz bireylerin elinde ülke sermayesinin heba olmasıyla sonuçlanmaktadır.

Tarımda Üreticilerin Organizasyonu;

Aslında tarımdaki temel meselerden biriside, üreticilerin organizasyonunda yaşanan sorunlardır. Girdi maliyetlerinin yüksek olduğu tarımsal üretimde, üretici oldukça düşük fiyatlarla ürünlerini satmaya çalışırken, tüketiciler ise yüksek fiyatlarla bu ürünlere ulaşabilmektedirler. Tarımsal ürünlerin maliyetlerini düşürmek ve pazarlama sorununu da yerinde çözmek amacıyla tabandan gelen bir örgütlenme şekline ihtiyaç duyulduğu aşikârdır. Yani üreticiler her türlü ihtiyaçlarını birlikte sağlayabilme ve ürünlerini pazarlayabilme amacıyla bizzat kendileri örgütlenmeye ihtiyaç duymalı ve devlet de bu konuda uygun ortamı ve imkânları sağlamalıdır.

Bugün ülkemizde binli sayılarla ifade edilen kooperatifler olmasına karşılık bunların bir ikisi hariç çoğu amacından sapmış, farklı amaçlar için basamak haline dönüşmüş yerlerdir. Gerçek manası ile faydası beklenen kooperatiflerin üretimin her aşamasında, kredi ihtiyacında ve ürünlerin değerinde satılmasında

çiftçinin yanında olmalıdır. Kooperatif bankaları oluşturulmalı, uzun süre takibi sağlanan yetiştirici, eğitim şartı ile birlikte, tecrübe ettiği tarım işleri notlandırılarak kredi imkanına kavuşmalı ve takip eden süreçte kredisi artırılmalıdır.

Tarımda Destekleme Politikaları;

Tarım sektörünü arzu edilen doğrultuda yönlendirebilmek için verilen tarımsal destekler, sektörde ortaya çıkan sorunları çözmek, yeni teknolojilerin benimsenmesini sağlamak ve üretimdeki yetersizliği gidermek için uygulamaya konulan ve ihtiyaç kalmadığında sonlandırılan hükümet müdahaleleridir.

Uzun soluklu programlar ile sonuç alınabilen bir saha olan tarım sektöründe desteklemeler yıllık düzenlemelerle her yıl değiştirilerek belirlenir ise, çiftçiler uzun vadeli plan, proje ve program yapamaz, yatırım kararları alamazlar. Dolayısıyla, Amerika Birleşik Devletlerinde ve Avrupa Birliğinde olduğu gibi, desteklerin 7 yıllık veya buna yakın sürelerde değişmeden devam edecek şekilde planlanıp uygulanarak, çiftçilerin yapısal iyileşmelere yönlendirilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca tarım desteklerinde bölgesel farklılıklar daha fazla gözetilmelidir. Yedi iklime sahip ülkemizde, bölgeler arası mukayeseli üstünlük dikkate alınarak bir bölgedeki en kârlı üretimin olduğu ürünler öncelikle desteklenmelidir. Uygulanmaya başlayan tarımsal havza bazlı destek projesi, bu anlamda önemli bir adımdır ve bunun geliştirilerek sürdürülmesi verimi artıracaktır.

Diğer tarım ürünlerinde olduğu gibi hayvancılıktada **girdi fiyatlarının düşürülmesine yönelik hamleler** devlet desteklemesinde en büyük faydayı doğuracaktır. Meraların korunması, yem maddeleri üretiminin teşvik edilmesi, verimli ırkların elde edilmesi için tohumlama uygulamasının desteklenmeye devam etmesi gerekmektedir. Süt desteklemesi diğer üretimleri beraberinde getireceğinden artırarak devam etmelidir.

Sübvansiyonlu krediler ile işletmelerin modernleştirilmesi ne kadar takdir edilen bir durumsa, desteklemelerin yıllık olarak belirlenmesi, üretim başlangıcında açıklanmaması ve karışık

olması bütçe planlamasında oranı yüksek olmasına rağmen gerçek manasıyla derde deva olmamasını ve heba edilmesini neden oluyor.

Dışa Bağımlılık;

Türkiye'de tarım topraklarında verimliliği artırmak için kullanılan kimyasal gübre sektörü ile ekilen tohumların bir kısmı, hayvanların beslenmesinde kullanılan yemler ve enerji kaynakları dışa bağımlıdır. Bu temel maddelerin ülke dışından alınması döviz kurlarına bağımlı olması, gıda üzerinde olan baskıyı artırıcı bir etki oluşturmaktadır. Son yaşanan süreçle birlikte hayati hale gelen kendine yeter durumu, özellikle gıda ürünleri üzerinde yoğunlaşmamızı gerekli kıldığından, ülkenin güvenlik politikası içerisine gıda konusu da girmeli ve dışa bağımlılığı azaltacak önlemler biran önce alınmalıdır.

Özellikle ülkenin et ihtiyacı dışarıdan yapılan ihracatlar ile giderilmeye çalışılmaktadır. Et ihtiyacının ülke içerisinde karşılanabilmesi de ancak yukarıda bahsedilen temel sorunların çözülmesi ile giderilebilecektir.

Tarım Ürünlerinin Pazarlanması;

Tarım ürünlerinin üretilmesi ve pazarlanmasında üretici, devlet ve özel sektör altın üçgen olarak karşımızda durmaktadır. Bu üçgen planlı ve koordine şekilde çalışmaz ise pazarlamada da istenilen başarı elde edilemez. Tarımın bütün unsurları sanayi ile doğrudan ilgilidir. Tarım sektörü, kuraklık gibi iklim şartlarından ve arz-talep uyumsuzluğu gibi piyasa olumsuzluklarından daha fazla etkilenir, piyasa istikrarsızlığı yaşar ve dolayısıyla yüksek risk altında üretim yapar. Ayrıca, tarımsal faaliyette üretilen materyalin canlı olması da, hem üretim sürecinin uzamasına neden olarak, sermayenin dönüşüm hızını azaltır ve hem de hastalık ve zararlıların sebep olduğu başka kayıplara neden olur. Tüm bunlar, tarımda kullanılan üretim kaynaklarının getirisini düşürür. Dolayısıyla, bu kaynakların tarımda kalması için getiri oranlarının yükseltilmesi ve sürdürülebilir bir tarım sektörünün oluşturulması önemli bir politika amacı olmalıdır. Pazarlamada girdi fiyatlarının düşürülmesine yönelik hamleler

yapılmalı, ürünlerin özel sektöre değerinde satılmasına yardımcı olan kooperatifler ile üretici ezdirilmemeli ve böylece üretim sektörünün devamı sağlanmalıdır. Güvenli gıda pazarının oluşturulmasında da devletin oluşturacağı takip sistemi hayati önem arz etmekte; güvenli, katma değer yüksek ve ihracat ile ülkeye katkısı olan ürünler üretilmeli ve en önemlisi nesil emniyeti güvence altına alınmış olmalıdır.

Sonuç Olarak;

Özellikle hayvancılık alanında sahada gayret gösteren birisi olarak yaptığımız değerlendirmemizin başından beri, bahsettiğimiz **sorunların çözümünü ancak uzun vadeli devlet politikaları mümkün** kılacaktır. Günlük siyaset ile şekil alan, saha tecrübesi olmayan bürokratların planladığı, bakan ve bürokratların değişmesi ile değişen politikalar sayesinde, problemler bugün unutulacak ama yarın tekrardan karşımıza çıkacaktır. Gelişmekte istikrarlı, güçlü bir devlet sayesinde ancak, tarım bir devlet politikası olarak uzun vadeli bir şekilde oluşturulup sürdürülebilir. Kısa vadede hükümetlerin ve bakanların değiştiği veya zorla değiştirildiği bir ortamda uzun süreli işlerliği olan tarım politikalarından bahsedilmesi beklenemez. Ülkemizde 2016 yılı sonunda gündeme gelen Milli Tarım politikası, 2017 yılında uygulamaya konulmuş olup, Milli bir politika oluşturulması yapısal sorunların çözümünde büyük bir ümit oluşturmıştır. Temennimiz odur ki; sözde değil, özde yapılan işler ile ortaya konan planlar gerçekleşir ve tarımsal üretimde kaliteli, güvenli, yeterli ve ülke ekonomisine katkı sağlayan ürünlere ulaşılabilir.

KUTSAL ZAMAN(LAR)

▲ ALPASLAN ARSLAN

Geçen sayımızda "Kutsal Mekân" konusunu işlemiştik. Bu sayımızda da "Kutsal Zaman" konusunu ele alacağız, gelecek sayılarımızda da "Kutsal İnsan ve Kutsal Metin" konularını işlemeye çalışacağız inşallah.

Bu çalışmamızda kutsal zaman ya da kutsal olmayan zamanın varlığı ile amelın zamanı bereketlendirişini, zamanın da ameli mübarek kılışını değerlendireceğiz. Amel zaman ilişkisinde etkileşim alanlarını tahlil etmeye gayret sarf edeceğiz. **Kutsal an ya da anlar kavramı üzerinden an ve eylem ilişkisine dikkatleri çekeceğiz.** Bu konuya girerken Kutsal kavramını ele almamız gerekiyor. Öncelikle insanın kutsalla ilişkisi ve kutsal olan şeylere yönelik tecrübesinin dini literatürde önemli yer tuttuğunu belirtmemiz gerekir.

Dini metinler kutsala ve kutsiyete ilişkin birçok kavram içerir ve birçok öğretiye yer verir. Örneğin Kur'an kutsal ifade etmek üzere mukaddes, haram, kuds gibi çeşitli terimler kullanır. Bu terimlere dayalı olarak yalnızca "kutsal toprak", "kutsal belde" ve "kutsal ruh" gibi kutsallıkla özel anlamda ilişkilendirilen şeylerden bahsetmekle kalmaz, en kutsal olan anlamına gelen "kuddûs"u Allah'ın isimleri arasında zikreder: "Göklerde ve yerde bulunanların hepsi melik, kuddûs, aziz ve hakîm olan Allah'ı tesbih etmektedir" (Cum'a, 1). **Buna göre Allah bütün kutsallıkların merkezi ve yegâne kaynağıdır; en üstün kutsaldır. Evrende var olan her şeyle birlikte inanan insanın bütün çabası da bu en üstün kutsal ile yakınlaşma gayretidir.** Yalnızca İslam'da değil diğer bütün dini geleneklerde kutsal ve kutsala yönelik deneyimler insan yaşamının önemli bir alanı olarak değerlendirilir. Dolayısıyla insanın kutsal ya da kutsiyetle ilişkili değerlendirmelerini ve kutsal alan olarak kabul ettiği değerler ve değer yargılarıyla olan ilişkisini dikkate almadan insanı ve insan davranışlarını anlamak neredeyse mümkün değildir.

Kutsaldan bahsederken ve insanın kutsala ilişkin deneyimlerini ve birikimlerini incelerken **kutsalın ne'liği ve bir şeyin kutsal olup olmadığının nasıl**

anlaşılacağı konusu oldukça önemlidir. Benzer şekilde, kutsalın yalnızca geleneksel anlamda "din" olarak tanımlanıp sınıflanan kültürel yapılara özgü bir durum olup olmadığının ve örneğin kendisini herhangi bir dini geleneğe bağlı görmeyen kişi ve grupların yaşamında da kutsala ya da kutsallara yer verilip verilmediğinin sorgulanması da ayrı bir ehemmiyet arz etmektedir. Kutsalın ne'liği üzerine çalışan araştırmacılar, genellikle kutsalın kutsal olmayanla yani profanla mukayese edildiğinde apaçık anlaşılabilirliğine dikkat çekmekte ve kutsalın özelliklerini bu bağlamda tanımlama yoluna gitmektedirler. Kutsalı kutsal olmayanla açıklamaya dayalı bu yaklaşım esas alınarak, kutsal olmayanın özelliklerine bakıldığında öncelikli olarak şu temel karakteristik karşımıza çıkar: Sıradanlık ya da alelâdelik. Buna göre kutsal olmayan ya da daha doğru bir ifadeyle kutsal olarak kabul edilmeyen şeyler sıradan alelâde şeylerdir. İnsan yaşamında herhangi bir olağanüstülüğe sahip değildir; dolayısıyla olağanüstü anlamda bir güce de sahip değildir. Sıradanlık özelliği taşıyan şeylerin bir diğer özelliği, varlık ve öz itibarıyla aynı zamanda insanın da yer aldığı bu evrenin içerisinden olmaları ve aşkın bir değer taşımamalarıdır.

İlahî irade ve evrenle her tür ilişki kutsal alanın kapsamındadır. Cennet, cehennem, bütün bunlar kutsalla açıklanır. Yaratılış, vahiy, risalet, haşir, hesap gibi ilahî iradenin her tür açılımı da kutsal kapsamındadır. **Ayrıca ilahî iradeyle ilişkisi açısından vatan, bayrak, aile, namus, insan yaşamı gibi hususlar da kutsal değerler olarak algılanır.** Kutsala yönelik algıda dinlerin yapısından kaynaklanan çeşitli farklılıkların varlığı bilinmektedir. Örneğin kutsiyetin merkezi konusunda çeşitli dinlerin teolojilerindeki farklılıklara göre farklı yaklaşımlar dikkati çeker. İslam kutsiyetin yegâne merkezi olarak yalnızca Allah'ı kabul edip her türlü kutsal algısını Allah'ın mutlak birliğine ve merkeziliğine dayalı Tevhid öğretisi çerçevesine oturturken diğer birçok dinde kutsiyetin merkezi konusunda farklı algılamaların varlığıyla karşılaşırız.

Kutsalla ilgili algı ve inanışlar yalnızca yaygın anlamda din olarak adlandırılan geleneksel inanç sistemlerinin

değil, genel anlamda bütün insanlığın yaşamında önemli yer işgal etmektedir; kutsala ilişkin algılamalar, insanla ilgili her alanda bir şekilde kendisini gösterir. Öyle ki kendisini geleneksel anlamda din olarak sınıflanan inanç sistemlerinin dışında gören, hatta metafiziği/ doğaüstünü tamamıyla dışlayan bir bilgi paradigmasına kendisini bağlı addeden kişilerin bile yaşamlarında –adını koymasalar da– şu ya da bu şekilde çeşitli kutsallarla, kutsal alanların varlığı görülür. İnsan yaşamında belirleyici bir etkiye sahip olan ve diğer unsurlardan farklı olarak sıra dışı kabul edilen çeşitli değerler, değer yargıları ve hususlar mevcuttur. Bunlar kişi ve toplum yaşamında adeta dokunulmaz bir alan meydana getirirler. İnsan yaşamını çepeçevre kuşatan ve yönlendiren bu değerler ve değer yargıları etkileyicilik açısından tartışılmaz bir üstünlüğe sahiptir. Öyle ki bazen uğruna savaşlar verilir; canlar ortaya konulur. Bu kutsallar karşımıza bazen moda, bazen sermaye, bazen de ideolojiler olarak çıkar. İnsanın bütün tavır ve davranışlarıyla sosyal ve doğal çevreye yönelik yaklaşımlarına bunlar hakimdir. İnsanlar bu uğurda her riski göze almaktan, her türlü özveride bulunmaktan kaçınmazlar. Bu kutsal değerler yaşama yön veren birer üstün güç, İslami bir kavramla adeta birer ilah'tır. Bu değerler, tek başına bütün etkileyiciliğin, sıra dışılığın ve aşkınlığın, dolayısıyla kutsiyetin yegâne kaynağı olarak insanı duygu, düşünce, tavır ve davranışlarına, kısaca insanın bütün yaşamına hakim olur. Kutsala yönelik algılar insanla ilgili değer yargılarının da kaynağıdır.

İyi-kötü, doğru-yanlış gibi değer yargıları birçok dini gelenekte tanrı ya da tanrılar şeklindeki kutsal varlıklarla ilişkili inanışlardan beslenir. Çeşitli geleneklerde tanrıdan başka kutsiyetler de karşımıza çıkar. Örneğin bazı geleneklerde karma ya da dharma denilen bir ahlak sistemi, bazılarında yin-yang ilkesi değer yargılarına yönelik algılarda belirleyicidir. Değer yargıları üzerinde mutlak ve en üst düzeyde belirleyici olan unsurlar, bazı geleneklerde ise pozitivizmin, materyalizmin, sekülerizmin temel değerleridir. Örneğin metafizik değerleri dışlamaya dayalı pozitivist paradigma kendi ön kabullerini ve değer yargılarını üretmektedir. Akıl ve beş duyuyla ilgili deneysel verilere dayalı bilgiyi mutlaklaştıran, bunun dışında her veriyi bilgi dışı kabul eden bir anlayış üretmiş ve bütün değerleri buna göre tarif etme yoluna gitmiştir. Benzer şekilde sosyal yaşamda elden geldiğinde "din dışlaşmayı" ifade eden sekülerizm de özellikle

çeşitli Batı toplumlarında değer yargılarını belirleyen bir mutlak referans olarak kabul edilmekte ve değer yargıları bu bağlamda oluşturulmaktadır.

Aslında müslümanlar Kur'an'dan anladıkları şeyle, yaşamı kuşatan ve onda potansiyel olarak var olan kutsal anlayışı (dine yönelik yaklaşım), kitleler nezdinde kimi zaman değişime uğrayıp idealize olarak öte dünyaya yönelikleştirilmişlerdir. Yani Batı, insanın/dünyanın kutsalla bağını kesmeye çalışarak sekülerleşirken; Doğu toplumlarında da kimi zaman insanın/dinin yatayla/dünyayla bağı kaybedilmiştir. Oysa Kur'an'ın kutsalındaki insaniliği/dünyeviliği ve **dünyevisindeki kutsallığı** görmek gerekir. Ne var ki, Batılılar, dünyevideki kutsallığı görmezken Doğulular da kimi zaman **kutsaldaki dünyeviliği** ihmal etmişlerdir. Malik bin Nebi, Ari kavimlerin/Avrupalının insani yanıyla tika basa dolu tabiatının ilahi olana yer bırakmadığını; buna karşılık Sami kavimlerdeki ilâhî yanın ise dünyevî meşguliyetlere pek az yer bıraktığı tespitini yapmaktadır. Bunun sonucu olarak örneğin Müslümanlardaki (temel kaynaklarda belirgin şekilde var olan) bu denge bozulduğu için, dikeyle olan bağ, kimi zaman yatayla olan bağların gevşemesine yol açmıştır. İslam kültüründeki bu tarz bir öte dünyacılığı aslında dış dünyadaki zalim hükümetler ve iç savaşlar daha da güçlendirmiştir. Batıda ise kutsallığın tam karşısında profanın, yani kutsala saygısızlık anlamında profanın olması, Batının düşünsel gelişimiyle ilgilidir. İlk dönemlerde kutsal olan; ya tapınmayla ilgili ve mistik kabul edilerek gündelik hayattan dışlanmış, ya da antik Yunan'da olduğu gibi insanî olanla kutsalın tipik 'iççeliği', sonunda dine karşı saygısızlığa yol açmıştır.

Bir başka açıdan kutsal, insan yaşamında uğruna mücadele edilen bir değer olarak karşımıza çıkar. İnsan,

bütün inanç ve düşünceleriyle tavır ve davranışlarında, dolayısıyla bütün yaşamında merkezi bir yer tutan kutsal değerleri tartışılmaz alanlar olarak kabul eder. Bunları sıradanlaştırmaya ve tartışma açmaya yönelik her gayrete karşı şiddetli bir direnç gösterir; gerektiğinde her fedakârlığı yaparak bunları savunur. Kendi kutsal değerlerini merkeze koyarak başkalarını eleştirmekten onlara karşı mücadele etmekten de kaçınmaz. Bu anlamda bir Müslüman için Allah'ın insan yaşamına yönelik belirlemiş olduğu sınırlar riayet edilmesi gereken kutsal bir alandır. Bunların korunması için her çabayı göstermek ve gerektiğinde her türlü özveride bulunmak inanan kişinin görevidir: "İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır; sakın bunları aşmayın. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa işte onlar zalimlerdir" (Bakara 229).

Bir Hıristiyan, Yahudi ya da bir Budist için de yaşamında riayet etmesi gereken sınırlara yönelik kutsal alanlar vardır. Yalnızca böylesi geleneksel dini yapılarda değil, kendisini bir dine bağlı görsün ya da görmesin günümüz insanının yaşamında da referansını çeşitli paradigmalardan alan ve uğruna mücadeleler verilen kutsal alanlar vardır. Örneğin yakın geçmişte Batı'da ortaya çıkan ve dünya genelinde Müslümanları infiale sevk eden karikatür krizi şeklinde gelişen hadise, seküler paradigmanın dogmalarından beslenen bir zihniyetin ürünü olarak karşımıza çıkmıştır. İslam'ın kutsal değerleriyle, şahsiyetleriyle alay edip, onlara hakaretler yağdıran bir yaklaşımın ifade ve basın özgürlüğü gibi bir değer gerekçe gösterilerek savunulması; gerçekte Batı dünyasında sekülerizmin ürettiği kutsal alanların basit bir dışa vurumu olarak anlaşılabilir. Zira temel hak ve özgürlükler seküler değerlerden hareketle tanımlanarak, dinin kutsallarının sekülerizmin kutsallarına feda edilmesi gibi bir durum karşımıza çıkmaktadır. Seküler dünya kendi kutsalını, dinin kutsalının üstünde görmüştür.

Buraya kadar vurgulamaya çalıştığımız gibi, özetle, kutsalın insan yaşamında önemli ve belirleyici bir yeri vardır ve kutsal yalnızca **geleneksel anlamda din olarak tanımlanan yapılarla sınırlı değildir**. Kutsalın insan yaşamındaki önemi insanın geçmiş ve geleceğe yönelik algılarında, mekâna ve zamana yönelik değerlendirmelerinde, sosyal ve fiziksel çevresine yönelik denyimlerinde, kısaca hemen her yaklaşımında kendisini göstermektedir. İnsan yaşamında bu kadar önemli olan kutsal, dini metinlerin ana konusunu oluşturur. Kutsala ilişkin tarifler ve anlatılar din dilinde ağırlıklı bir yer tutar. Dinden dine farklılık arz etse de

kutsal alan genelde oldukça geniş bir yelpaze oluşturur. Metafizik kutsallardan sosyal ve doğal çevredeki kutsallara ve insan davranışları açısından kutsal alanlara kadar sayısız kutsiyete yönelik açıklamalar dini öğretilerin merkezinde yer alır.

İslam Kültüründe Zaman Kavramına ilişkin Kimi Yaklaşımlar ve Diğer Dinsel **Geleneklerle Karşılaştırılması:**

Müslümanların tarih içerisinde zamana ilişkin olarak ne tür değerlendirmeler yaptıklarını ele almak kolay olmadığı gibi bu konuda genel geçer bir yorum bulmak da mümkün değildir. Örneğin İslam felsefecilerinden Kindi'ye (ö. 260/873) göre zaman, maddi cisimlere bağlı olduğundan sonludur, zira maddi cisimler sonludur. Zaman hareket değildir, o, hareketi ölçen sayıdır; çünkü o, önce ve sonradan başka bir şey değildir. Sayılar iki türdür: Bölünebilir ve sürekli sayılar. Zaman bölünebilir türden değil, sürekli olandır. O halde zaman, geçmişten geleceğe doğru devam eden farazi anlar olarak tanımlanabilir. O, anlardan oluşan sürekliliktir. İhvan-ı Safa (300-?), zamanın bağımsız bir varlığının olmadığını, onun ancak hareket halindeki cisimlerle ilişkisi içinde kavranabileceğini düşünür. Zekeriyya er-Razi'ye (ö. 313/925) göre ise zaman ezeldir. O akan bir cevherdir. Razi, zamanı ikiye ayırır: Mutlak ve sınırlı (maksur) zaman. Mutlak zaman, süredir (ed-dehr), ezeldir, işlemektedir. Sınırlı zaman, gezegenlerin hareketindedir. Sürenin işleyişini tasavvur edersen mutlak zamanı kafanda canlandırabilirsin. Gezegenlerin hareketini tasavvur edersen sınırlı zamanı kavrarsın. Gazali (505/1111) ise evrenin ezeliyeti konusunda bağlantılı olarak zamanın evrenin yaratılmasıyla birlikte yaratıldığını, filozofların zamanı sonsuz kabul ederken mekânı sonlu kabul ederek çelişkiye düştüklerini, boş bir zamanı düşünmenin de imkânsız olduğunu görmeleri gerektiğini söyler. İbn Rüşd (595/1126), evrenin yaratılmış olduğunu anlamaları için Allah'ın kulları için ortaya koymuş olduğu Şer'i yolların, Şahid ve temsil yolları olduğunu, Şahid'de örneği olmayan bir şeyi insanların anlamasının imkansız olduğu için Allah'ın evreni bir "zaman" içinde yaratıldığını, onu bir "şey"den yarattığını haber verdiğini; zira dış alemde bu nitelikte olmayan bir varlığın olmadığını söyler. Muhammed İkbâl, zaman kavramının her dönemde İslam düşünür ve mutasavvıflarının dikkatini çektiğini söylemekte ve bunu iki sebebe bağlamaktadır: Birincisi, Kur'an'a göre gece ve gündüzün peş peşe gelişinin, Allah'ın en büyük ayetlerinden biri olmasıdır.

İkincisi ise, bir hadiste, Allah'ın, Dehr'le (yani zamanla) eş tutulmasıdır. İkbâl, zamanı anlamak için bir duyu organına sahip olmadığımızı söyleyerek zamanın bir çeşit akış olduğunu ve onun gerçek bir dış varlığının olmadığını söylemekte ve soyut düşünen Yunan aklı ile somut düşünen Arap aklı arasında kıyas yaparak İslam kültüründeki zaman kavramının bu farklılıktan payını aldığını ima etmektedir.

Bu konu esasen tarihe bakışla da ilgilidir ve uzantıları Allah'ın fiilleri çerçevesinde daha somut olarak izlenebilir. Örneğin Eş'ari, zaman içindeki her ânı, Allah'ın direkt yaratması olarak ele almaktadır. Yani yaratma, kesiktir ve Allah'ın sürekli her ânı yaratması gerekir. Eşarilere göre her şey her an yaratılan ve yok edilen bölünmez bütünlerden oluşmaktadır ki, bunlar süreklilik arz ederler. Sadece anlık bir varlıkları vardır. Allah tarafından sürekli yaratılıp yok edilirler, evrendeki tüm değişiklikler, Allah'a bağlıdır. Evren Allah'ın sürekli ve her an tekrarlanan faaliyetiyle ayakta durmaktadır; zaman ve mekân bu açıdan subjektiftir.

Tarihte yasaların olması ile onların bizim tarafımızdan hemen tespiti arasındaki alâka da iyi kurulmalıdır. İslam kültürünün önemli bir siması olan İbn Haldun, bu tarz yasaların tespitiyle uğraşan ve bir anlamda döngüsel bir tarih anlayışına sahip olan bir ilim adamıdır. İslam düşüncesi, hayata bakışında, dünyayı göz önüne aldığı için bu dünyayı hiçe saymadığı gibi onu sonsuz da görmez. Tarih, İslam'ın, içinde gerçekleştiği yegane bağlam olarak vardır. Kutsal olmaktan ziyade kutsal olma imkânını ve durumunu içerir. Tarih, kutsal olma olanağını taşır, yani ilahînin/kutsalın ilkelerine göre şekillendiğinde kutsallaşmış, mutlağa dahil olmuş olur; müteal olan, tarih içindeki yerini almış olur. Vahyin olaylara bağlı olarak inmesi, İslam'ın, tarihin -ötesinde değil- tarihin içinde olduğunun kanıtıdır; zira böylelikle tarihe de müdahale edilmiş olmaktadır. Bundan dolayı Müslümanların tarih içerisinde kimi vakit, zaman anlayışlarında sosyal ve tarihsel bir eğilim sergiledikleri gözlemlenmektedir. Nitekim takvime başlangıç olarak Miladi takvimde olduğu gibi Hz. Peygamber'in doğumu ya da vahyin gelişi gibi bir tarih yerine, Müslüman toplumun sosyal gelişimi üzerinde oldukça büyük önemi olan, daha doğrusu onların **tarih sahnesine çıkışını temsil eden Hicret'in** seçilmesi de manidardır. İslam'a göre insanlığın yaratılışından bu yana tarihsel süreci, ilahi emirlerin tedricen ihmalinden doğan kaos ve buna karşılık, ilahi özü tekrar vurgulayan peygamberlerin

gelmesi şeklinde analiz edebiliriz ki, bu, 'bir anlamda' döngüselidir. Buna rağmen İslam geleneğinde de, bu çizgiden sapmalar da olmuştur. Literatürde, sultanın, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi (zıllullah) olduğu anlayışı, bu çerçevede değerlendirilebilir.

Her kültürün bir zaman anlayışı ve tarihi tasnif biçimi vardır. Zaman konusunda genel olarak iki türlü yaklaşım görülmektedir: Çevrimsel (cyclic) ve çizgisel (linear). Çevrimsel zamanda, yeryüzünde olup biten her şey, zamandan önce var olan bir dünyadaki öncüllere sahiptir. Hayat, aynı şeylerin, bilinen şeylerin tekrarıdır. Bu perspektif için, yeni bir şey, yani tarihsel gelişme yoktur. Dairesel zaman anlayışında evren bir kosmos olarak düşünülürken, çizgisel zaman anlayışında bir tarih olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında bu şekildeki kategorik değerlendirmeler, oldukça genelleyici bir yapıdadır; zira geçmişten ibret alınmaması gibi etkenlerle tarih kimi zaman tekerrür de etmektedir. Arkaik ve antik toplumların çevrimsel zaman anlayışları, zamanla yerini çizgisel tarih anlayışına bırakmıştır. Örneğin Hristiyan teolojisi, bir anlamda Hz. İsa'nın doğumu ile çizgisel zaman anlayışına hem evrensellik, hem de bir başlangıç (İsa'nın doğumu) seçerek tarihi, insanlık tarihi yapar, fakat yine de tarih, Tanrı'nın takdiri tarafından belirlenir. Birçok kültürün de mevcut zamana karşı olumsuz bir değerlendirme içinde olduğu söylenebilir. Örneğin toplum ve kültürlerin bu konuya ilişkin farklı tepkileri bağlamında tarihçi Fernand Grenard, Avrupalının zaman anlayışındaki kırk yaran bir tavır içinde iken, bir Asyalının zamanı, hiçbir şey yapmamak için istediğini belirtir ve örneğin bir Lao-Çü'nün esas felsefesinin, 'hiçbir şey yapmamanın, her şeyi düzene sokacağı' şeklinde bir prensibe dayandığını belirtir.

İslam kültürünün, zaten var olan kutsal/mübarek zaman kavramını kullandığını görmekteyiz; fakat bu kavrama verilen açı ile o, ilkel dinlerde olduğu gibi yaşamı bölen ve zamanı sekteye uğratan bir olağanüstülük içermediği gibi, ehli kitapta olduğu gibi aşırı paganistik izler de taşımaz. Örneğin Kur'an'ın indirildiği geceyle ilgili olarak Kur'an'da "mübarek gece" ifadesi kullanılmaktadır. (44/3) Fakat **Kur'an'ın üslubundan, o spesifik zamandan ziyade, söz konusu olay (Kur'an'ın indirilişi) ön plana çıkmaktadır.** Zira Kur'an, ilke olarak yaşamda radikal bir kopukluğa karşı çıkmaktadır. Amaç, zamanda kopukluk meydana getirmek değil, insanın Allah bilincini canlı tutmak ve insanı sürekli iyi davranışlara teşvik etmektir. Bu bağlamda "Namazım, ibadetlerim, hayatım ve

ölümüm, Âlemlerin Rabbi olan Allah içindir."(6/162) ilkesi, İslam'ın ruhunu yansıtan bir ifade olarak hatırlanmalıdır. Yani kutsalın tecrübesi, tamamen tarihsel/kültürel faktörlere de indirgenemez, tersine hem evrensel hem de aşkın bir boyutu içerir. Örneğin Kur'an da haram ayları kabul etmesine rağmen, Allah katında ayların sayısının oniki olduğunu belirterek evrensel mesajını vermektedir. Aynı şekilde kurban örneğinde de olayın işlevselliğiyle birlikte, Allah'a (cc) ulaşacak olanın insanın Allah bilinci olduğu belirtilerek aşkınlık vurgulanmaktadır. (9/36; 22/37)

Kutsal ile olmayan arasındaki zıtlığın, sık sık söylendiği gibi ne o denli mutlak ne de o denli sürekli olduğunu düşünebiliriz. Örneğin tüm toplumsal önemine rağmen, Kur'an'da Cuma namazından sonra işlere geri dönülmesi emriyle (62/10) o, hayatın içine sokulurken, İslam âlimleri tarafından da, cumanın (oruç tutarak vs.) kutsallaştırılması engellenmeye çalışılmıştır. Mekânsal açıdan ise, kutsal mekânın, profan mekândan tam anlamıyla ayrıldığı ifade edilmektedir; oysa örneğin hadiste, Hz. Peygamber; yeryüzünün kendisine mescit kılındığını söyleyerek ve bunu önceki ümmetlerden bir ayrıcalık olarak ortaya koyarak tamamen ayırık ve kopuk alan şeklinde bir mabet düşüncesini iptal etmiştir.

Bu arada kutsal mekân düşüncesinin bir uzantısı olarak kutsal eşya düşüncesini de ele almak gerekir: Şöyle ki Hristiyan kültüründe kutsal kişilerin kullandığı, mâbetlerde veya ayinlerde kullanılan eşyalar da kutsanmıştır, bunların bu özelliklerini kaybetmelerine "desecration" denmiştir. Örneğin kutsal bir kâse, tamire vs. gönderilmeden önce özel bir desecration seremonisiyle kutsallığından arındırılması gerektiği söylenmiştir. Aynı şekilde bir mabet, yıkıldığında kutsal özelliğini kaybeder ya da bir çekiç darbesi kutsal bir eşyanın kutsallığını bitirir. Hâlbuki İslam tarihinden, Kâbe'nin defalarca yağmur vs. (hatta mancınıklarla) dolayısıyla yıkılmasına rağmen, çok rahatlıkla tamir edildiği hususunu zikretmek gerekir. Bu farklı yaklaşımların inançsal arka planı bağlamında, İslam uygarlığındaki durumla ilgili olarak, İslam'ın, Hristiyanlığın aksine dini olanla dünyevi olanı birbirine kaynaştırmayı başardığı söylenebilir.

İslam tarihinin ilk yüzyıllarındaki politik başarılar, dini bir inanç sistemi olarak anlaşılan İslam'ın zaferi olarak yorumlandı. Hristiyanlığın karakteristiği olan dini ve politik alanlar arasındaki ikilik, erken/klasik İslam tarafından aşılmıştı. Modern batı medeniyeti ikili (bir karakter taşır); biri Grek ve Roma'dan, diğeri

Filistin'den doğmuş ve hiçbir zaman bütünleşmemiş iki geleneğe müteşekkil bir medeniyettir. Bu iki gelenek bütün tarih boyunca yan yana var olmuş ve gelişmiştir; bazen çatışarak, bazen güç gerilimler taşıyarak, bazen uyum içinde, ancak hiçbir zaman birbiriyle kaynaşmayarak. Bununla birlikte bu kaynaşma İslam tarafından gerçekleştirilmiştir.

Öte yandan dinî-dünyevî ayırımının ön plana çıktığı yerlerde bir anlamda insan, vicdanı ile dış dünya arasında sürekli çatışma içinde kalmaktadır. Zira dinî anlamda metodik yaşayan insan, en üst bireyi ne kadar sıkı sıkı yakalarsa onu gündelik yaşamdan o kadar çok dışarı sürükler, çünkü dünyevî ahlâkın aşılmasının temelinde özel kutsal yaşam yatar. Aslında kimi zaman, ritüeller/kutlamalar; örneğin kandiller yegâne dinsel bilinç anları olarak değerlendirilmektedir ki, bu anlayış, bu tarz bir kopukluğun uzantısı olarak değerlendirilebilir. Bu şekilde din, birtakım dindarlık görüntülerine indirgenerek diğer dinlerde karşılaştığımız türden bir kutsal zaman anlayışına doğru kayılmaktadır. Oysa Kur'an, tüm gizemci kültürleri dışlamaktadır, zira bu kültürler, maneviyatı, psikoloji ve coşumlara indirgemekte ve insanı, sürekli Allah ile ilişki içinde yaşadığını unutmaya sevk etmektedir. Bunun içindir ki, Kur'an'da (geleneğe kimi öğelere rağmen)"kurtulmuş" kelimesi daha az kullanılmaktadır ve kurtulma (felah) temel olarak bir süreç olarak sunulmaktadır. Bu bakımdan nasıl tarihteki Hristiyanlık, sözde manevi olanla ilgilenme iddiasıyla vakaıyı terk etmek zorunda kalmışsa, aynı şekilde bu yaklaşım da, yaşamda bir bölünmüşlük algılaması içine girebilmektedir. Bu bölünmüş anlayışın sonucu olarak, bir batılı, nasıl özel hayatında Hristiyan olurken, resmi kişi veya bir iş adamı olarak makyavelist olabilmişse, doğuda da bir kişi, vicdan olarak Müslüman gibi, sosyal olarak ise bunun aksine davranabilmektedir. Oysa Kur'an'da, din, dünya ayırımından ziyade, içinde bulunduğumuz ya da yakın olan hayat anlamında "el-hayatu'd-dunya" ve sonraki, uzak hayat anlamında "el-hayatu'l âhire" kavramı vardır.(17 /18) Ve **burada kötülünen şey, dünya hayatı değil, dünya hayatının âhirete tercih edilmesidir.** (16/107; 2/86; 6/29)

Dinler insanların sorumluluğunun yöneldiği nokta olarak yeterince açık bir 'gelecek hayat' fikrini genel olarak zaten ortaya koyarken İslam bu bağlamda 'davranışların tartışması/değerlendirilmesi' kavramını ilave etmiş ve kesin biçimde şunu söylemiştir: burası ve şimdinin, görünen ve yakın olanın sürüklemesiyle

yapılan davranışlar 'hiçbir ağırlığa/değere' sahip değildir; sadece ahireti, sonucu, işlerin sonunu gözeterek yapılan davranışlar 'ağırlığa' sahiptir. Ne var ki ilk dinsel sevk ve şevk, zamanla bir 'gelenek' halini alınca bakış açısı ve duruş noktası değişir. Mesela İslam geleneğinde ahiret kavramı zamanla bu hayattan tamamen ayrı ve bağımsız bir şey olarak algılanır olmuştur. Bu nedenle Kur'an'ın amelî, davranışsal 'sorumluluk duygusu' (takvası) yerine başka bir tip dindarlık takva talim ettirilmiştir; bu da bakışımızı 'gelecek dünyaya' sabitleştirme anlamına gelip; gelecek hayat da/dünya da, 'bu hayattan' kopuk bir şey olarak algılanmıştır. Bu sebeple Müslümanlar özellikle ortaçağ sonlarında bu dünyanın sorunlarıyla hemen hiç ilgilenmeyen bir dindarlık anlayışı geliştirmişlerdir. Batıda ise bunun tersi olmuştur. Orada Aydınlanma'dan itibaren Kilise'nin öngördüğü 'öteki dünyacı dindarlığa' içerisinde buldukları hayat ile irtibatsızlığı nedeniyle başkaldıran batılı insan bilim ve teknolojiyi ya da pozitif bilim denilen şeyi oluşturmuşlardır. Aslında bu iki yaşam arasındaki bağlantının, zaman içinde gevşeyip bazen tamamen kopmasında, kanaatimizce, Müslümanların yaşadığı iç savaşlar gibi olumsuz deneyimler ve baskıcı-adaletsiz yönetimler gibi harici koşullar da etkili olmuştur.

Kur'an'da dinî-dünyevî şeklinde keskin ve birbirinden yalıtık bir ayırımın olmadığını söylerken aslında, bunun zamansal yansıması olan her ânın potansiyel olarak kutsallığı fikrinin, aynen post-modern zaman anlayışında olduğu gibi insana çok fazla sorumluluk yüklediğini söylemeliyiz. Belki insanın Allah bilincini sürekli canlı tutması anlamında takva, bu açıdan önem arz etmektedir. Öte yandan hayata bir anlamda yeni enerji sağlayan törensel kutsal zaman anlayışı da insanı yaşamın sıradanlığından kurtararak daha hakiki bir realiteyi hayata dahil etse de sonuç olarak zamanı bölen bir yaklaşımdır. Dolayısıyla bunun daha az gelişmiş bir yaklaşım olduğu kanaatindeyiz. Kur'an'ın ibadet kavramını, tüm iyi işler bağlamına aktarması, bu anlayışın sonucudur. Zira dindeki ağırlık merkezi, bu şekilde (anlılık) seremonik olandan (kuşatıcı) ahlaki olana kaymaktadır.

SONUÇ OLARAK;

İslam'da, insan temel olarak unutkan bir varlık olarak tasvir edilmekte ve onun sosyal hayatta tamamen kaybolmaması için, ona gerçekleri hatırlatarak kendine yabancılaşmasını engelleyecek spesifik zamanlar (5 vakit namaz, oruç, hac vs) belirtilmesine rağmen; üst bir bilinç olarak her zaman, esasen tüm

zamanların insanın olumlu eylemleriyle (amel-i salih) süsleyebileceği kutsal olma potansiyeli taşıdığı fikri sürekli ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Nitekim haram aylar kabul edilmesine rağmen, aslında Allah katında ayların sayısının on iki olduğunun altı çizilerek (Kur'an, 9/36) tarihsel olan ile evrensel olan bağlantılandırılmaya çalışılmıştır. Kozmik zaman anlayışına inançların kutsal olarak gördüğü önemli anlar, örneğin mevsimler, gece-gündüz, doğum-ölüm vs., İslam'da afâki ayet kategorisine dahil edilmiş ve fonksiyonel bir biçimde Allah'la ilişkilendirilmiştir. (Kur'an; 41/53: afâk ve enfüs kavramları) Zira tabii uyumlar (gündüz/gece, uyku/faaliyet, mevsimler, fizyolojik işlevlerin değişmesi, meteorolojik zaman...) birbirine karşıt oluşları nedeniyle insanı, zamanın gerçekliğinin farkına vardırı ve onu, zamanın içine yerleştirir. Bütün bu parçalı zaman dilimlerinde sözgelimi gece 11-05 arası epifiz bezinin karanlıkta melatonin hormonu salgılaması ile uyuması gereken zaman olması, aynı anda bu zaman diliminde Kur'an'ı gece okumanın daha etkili olması(17/79), seher vaktinde istiğfar edilmesinin daha makbul olması, teheccüd namazı kılınması, sabah namazından sonraki vaktin bereketli olması, kaylule vaktinde uyuması gibi durumlara; bütüne anlam katan unsurlar gözüyle bakmak daha isabetli olacaktır. Yani uyuması gereken saatte uyumanın adı bereket iken, uyanık olmanın gerektiği zamanda da uyanıklık bereket ve mübarekliğinin simgesi oluyor. Keza Kur'an'daki Allah'ın insana şahdamarından daha yakın olduğu(50/16), Allah'ın her an yaratmada olduğu fikri (55/29), esasen bu geliştirmenin bir parçası olarak vardır denilebilir; zira insan Allah'tan uzak değildir ki, O'na yaklaşmanın yegâne vasıtası kutsal mekânlar olsun; Allah belirli zamanlarda yaratmaz ki, o an, olağanüstü kabul edilsin! Allah ihtimalli davranmaz ki, muhtemel zamanlar var etsin. Tavsiye ettiği zamanlar kesin zamanlar olup, her insanın değerlendirebilme imkânına sahip olduğu anlardır. Çarkifelek türü, kaptıkaçtı anlayışı üzerinden değil, bizzat kişinin gayreti ile elde edebildiği, zamanına bereket katabildiği, kendi iradesiyle yönetebildiği zamanlardır. Bu bağlamda ilk dönem Müslümanların, cumayı, Hristiyan ve Yahudilerin özel günleri gibi, kendilerinin özel kutsal günleri olarak algılamaya karşı çıkmaları, son derece olumlu bir çaba sayılmalıdır.

Bütün bu açıklamalardan sonra İslamın insan hayatına parçacı değil, bütüncül bakılması gerektiğini, dünya-dünya ve dünya-ahiret bütünlüğü üzerinden hadiseleri değerlendirmemizin daha doğru olacağını önerildiğini anlıyoruz.

BİR KURÂN ÂLİMİ: HASAN BASRİ ÇANTAY

(1887-1964 / Son Devir Ulemasından, Mufessir ve Milletvekili)

▲ AHMET YAPICI

Yirminci yüzyılın en önemli gelişmelerinden biri, asırlardır birçok milleti barış ve adaletle yöneten Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıdır. Osmanlı'nın yıkılmasıyla birlikte vatan toprakları, işgalci İngiliz, Fransız, Yunan ve İtalyan güçlerinin istilasına uğradı. Müslüman Anadolu halkı, büyük zorluklar ve sıkıntılarla yürüttüğü bu mücadelede büyük bedeller ödedi. Bunların yanı sıra özellikle dinini öğrenmek için büyük çileler ve mahrumiyetler çekti. Bu dönemde dinî yayınlar ve din eğitimi veren kurumlar açısından belirgin bir mahrumiyet yaşandı. Bu zor zamanlarda Müslüman Anadolu insanı; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Ahmet Naim Babanzâde, Kamil Miras, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Hamdi Akseki, Said Nursî ve Hasan Basri Çantay gibi âlimlerin yazdıkları eserler sayesinde İslam'ı öğrenme imkânı elde etti. Bu değerli şahsiyetlerin yazdıkları eserler sayesinde çocuklar, gençler, kadınlar ve büyükler Kur'an'ı ve Peygamberimizin hadislerini öğrendi. Böylece Müslümanlar inançsızlık telkin eden kara propagandalara mağlup olmadı. Bugün yaşadığımız dinî hayatta ve sahip olduğumuz dinî ve kültürel mirasta zor şartlara göğüs gererek önemli eserler ortaya koyan, binlerce öğrenci yetiştiren bu güzel insanların çok büyük emekleri vardır. Elbette Allah Teâlâ onların mükâfatlarını eksiksiz olarak verecektir. **Ancak onların gösterdikleri yoldan yürümeye çalışan Müslümanların da onlara vefa borcu vardır. Bu borç onların miras bıraktıkları ilmi öğrenmek, onu anlamak ve yaşamaktır.** Onları örnek almak, onlar gibi olmaktır. Yeni Hamdi Yazır'lar, Ahmed Naim'ler, Hasan Basri'ler yetiştirmektedir. Ve nihayet onları yeni nesillere tanıtarak rahmet ve minnetle anmaktır. Vefa borçlu olduğumuz bu yıldız şahsiyetlerden biri de Kur'an âlimi Hasan Basri Çantay'dır.

Hasan Basri Çantay, 1887-1964 yılları arası arasında yaşamış, Kurtuluş Savaşı'nda mücadele etmiş, I. TBMM'de milletvekilliği yapmış önemli bir vatansever, gazeteci ve ilim adamıdır. **En önemli özelliği ise Cumhuriyet Döneminde derli toplu ilk Kur'an mealini yazarlardan biri olmasıdır.**

Hasan Basri Çantay, Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecini ve dağılıpını görmüştür. Kurtuluş Savaşı'nı bilfiil yaşamış, Milli Mücadele'ye aktif olarak katılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş dönemlerini görmüş bir şahsiyettir. Bu yönü ile ona bir "geçiş dönemi aydını" diyebiliriz.

Hayat Hikâyesi:

Hasan Basri Çantay, 1887 yılında Balıkesir'de doğdu. Babası Balıkesir tüccarlarından Çantayoğlu Halil Cenâbî Efendi'dir. Annesi ise Sincanoğullarından bir Osmanlı hanımefendisi olan Kepsutlu Hatice Hanım'dır. Üç kız kardeşe sahip olan Hasan Basri, ailenin tek erkek evladıdır.

Hasan Basri, Balıkesir'in önemli âlimlerinden sayılan Arap Hoca'dan ilk eğitimini aldı. Ardından da bugünkü ilkokulun karşılığı olan İbtidâ-i Kebîr Mektebine başladı. Buradan başarıyla mezun olduktan sonra liseye devam etti ve bu amaçla Balıkesir İdâdisine kaydoldu.

Lise'nin dördüncü sınıfında iken babası rahatsızlandı ve kısa süre sonra da vefat etti. Babasının ölümü üzerine (1903) ailenin geçimini sağlama görevi on altı yaşındaki Hasan Basri'nin omuzlarına yüklendi. Varlıklı bir aile olan Çantay ailesi, 1897 Balıkesir depreminde ciddi zarar görmüş ve maddi gücünü kaybetmişti. Depremden sonra işleri iyice bozulunca evlerini satmak zorunda kaldı. Bu nedenle Hasan Basri, ailesine bakmak için okulu bıraktı. İlme ve okumaya olan merakı ise aynen devam etti. Bu sırada onun hayatında önemli bir gelişme yaşandı. 1897 yılında meydana gelen Balıkesir depreminde şehrin en büyük camisi olan Zağnos Mehmet Paşa Camii de yıkılmıştı. Balıkesir Mutasarrıfı (Valisi) Ömer Ali Bey bu camiye yeniden yaptırdı. Cami, 1903 yılında hizmete açıldı. Balıkesir halkı gibi Hasan Basri de bu hayırlı hizmete sevindi.

Hasan Basri Çantay, Zağnos Paşa Camii'ne yaptığı bu güzel hizmetten dolayı elli beyitlik övgü dolu uzun bir şiir yazarak Ömer Ali Bey'e gönderdi. Aruz vezniyle ve zor bir kafiye ile yazılan bu şiiri çok beğenen Mutasarrıf Ömer Ali Bey, Hasan Basri Çantay'ı yanına çağırarak

onunla tanıştı. İlme olan merakına ve kabiliyetine hayran oldu. Onun ve ailesinin bulunduğu durumu öğrenince onu Bayındırlık Dairesi'nde işe başlattı. Böylece Hasan Basri Çantay, hem ilk resmî görevini almış oldu hem de maddi sıkıntılardan kurtuldu.

Ömer Ali Bey, manevî evladı gibi gördüğü Hasan Basri'yi kitap okumaya, eğitimini tamamlamaya ve şiir yazmaya teşvik etti. Daha sonraları Hasan Basri Çantay, Arapça, Farsça, edebiyat, hukuk, felsefe, maliye ve iktisat alanlarında eğitim aldı. Kısa sürede keskin zekâsı, okuma azmi, bilgisi ve anlayışıyla arkadaşları arasında öne çıktı.

Hasan Basri Çantay'ın önemli bir özelliği de okul dışında kendi kendini yetiştirmiş olmasıdır. O, genç yaşta karşılaştığı sorunların üstesinden gelmek için mücadele etti, kendine güvendi ve azimle çalıştı. Hasan Basri Çantay, bu yönüyle günümüzde okul hayatından uzak kalan ve okuyamayan birçok insan için bir örnektir.

Bir Gazeteci Olarak Hasan Basri ÇANTAY;

Hasan Basri Çantay'ın özelliklerinden biri de onun iyi bir gazeteci olmasıdır. Nasihat, Balıkesir, Yıldırım, Karesi ve Ses gibi gazeteleri çıkardı. Bu gazetelerde halkın dertlerine, toplumda ortaya çıkan haksızlık ve kötülüklerle dikkat çekti. Özellikle SES Gazetesinde yazdığı yazılarla Milli Mücadele'ye büyük destek verdi. Bu yönde yazdığı yazılar Anadolu'nun her tarafına gönderildi ve halkın düşman işgallerine karşı bilinçlenmesine katkıda bulundu. Mehmet Akif Ersoy'un yazıp gazeteye gönderdiği şu dörtlük SES'in önemine dikkat çeker:

Düşman sesi duymak istemezsen
Kardeş sesidir uyan bu sestem!
Kalkınca görür ki sabah olmuş
Vaktiyle uyanmayan bu SES'ten

Bir Vatansever Ve Mücahit Olarak Hasan Basri ÇANTAY

Çantay, Milli Mücadele'ye kadar Balıkesir'de yaşadı. Ses Gazetesinde vatan ve millet çıkarlarını savunan cesur yazılar yazdı. Bu nedenle ona düşmanlık besleyenler onun hakkında planlar yaptılar. İhbarlar sonucunda işgalciler onun hakkında tutuklama kararı çıkarttılar. İzmir Kongresi'ne katılmak üzere yola çıktığı zaman hakkında planlanan oyunları fark etti. Kendisini takip edenleri atlatarak gizlendi. Kılık ve kimlik değiştirerek dokuz ay kadar gizlice Milli Mücadeleyi örgütlemek için farklı bölgeleri gezdi. Sohbetlerinde halkı birliğe ve düşmana karşı bilinçli olmaya çağırdı. Belirli bölgelerde insanları silahlandırdı. Dokuz ay

kadar süren bu saklanma döneminden sonra 17 Aralık 1919'da Balıkesir'de ortaya çıktı ve düşman işgallerine karşı açıktan mücadele etmeye başladı.

Hasan Basri ÇANTAY'ın bir diğer yönü onun önemli bir devlet adamı olmasıdır. Çantay, 1920'de kurulan TBMM'nin 1. döneminde Balıkesir milletvekili olarak görev yaptı. Böyle zor şartlarda vatan ve millet için hiçbir fedakârlıktan kaçınmadı.

Örneğin; Yunan ordularıyla yapılan muharebelerde, Afyon ve Kütahya gibi şehirlerin düşman eline geçmesi üzerine, TBMM'nin 23-30 Temmuz 1921 tarihli gizli oturumlarında Meclisin Ankara'dan Kayseri'ye taşınması gündeme geldi. Ancak Mehmet Akif ve Hasan Basri Çantay gibi birçok milletvekili bu fikre kesin olarak karşı çıktılar. "TBMM'nin eşliğinde ölür, buradan diri çıkmayız." diyerek otuz dört mebus ortak bir önerge verdiler. Önergeyi Hasan Basri Çantay kaleme aldı ve Meclis'te bu önerge üzerine söz alarak konuştu. TBMM'nin sonuna kadar Ankara'da görev yapmasını önerdi ve bu teklif kabul gördü.[1]

Hasan Basri Çantay, 1. TBMM'nin feshedilmesinden sonra Balıkesir'de bir müddet öğretmenlik yaptı. Bunun yanında Milli Mücadele'de şehit düşenlerin yetim çocuklarının eğitimi için kurulan yetiştirme yurdunun müdürlüğünü yaptı. Şehitlerin emaneti olan yetimlerin iyi yetişmesi için gayret etti.

Çeşitli gazetelerde yazılar yazmaya devam etti. 1928'de aşırı zihin yorgunluğundan dolayı hastalandı ve emekliye ayrıldı. Dinî, ilmî ve edebî faaliyetlerle meşgul oldu. Telif ve tercüme eserler meydana getirdi. İslâm dininin genç nesillere öğretilmesi için yazılar yazdı ve konferanslar verdi Hasan Basri Çantay, Millî Mücadele'de yapmış olduğu fedakar çalışmalar kendisine hatırlatıldığı zaman **"Tefahüre (övünmeye) vesile aramadık, vazifemizi yapmaya çalıştık."** diyerek müteviziliğini ortaya koymuştur.

3 Aralık 1964'te İstanbul'da vefat eden Hasan Basri Çantay, vasiyeti üzere çok sevdiği dostu Mehmed Akif'in kabrinin bulunduğu Edirnekapı Şehitliği'ne defnedildi. "1971 yılında kabrinin olduğu yerden çevre yolu geçtiği için mezarının yeri değiştirildi. Karlı bir kış gününde iki yakını ve bir mezarıcı, kabrini açtılar. Kefeninin çamurlu ancak vücudunun yedi yıl önceki gibi tertemiz ve sağlam olduğunu gördüler. Tarifsiz duygular içinde yeni makamına naklettiler. Yeni kabri yakın dostu Akif ve Ahmet Naim Bey'in kabirlerine oldukça yakındır." [2]

Hasan Basri Çantay ve İstiklâl Marşı:

"Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim." atasözü bize Hasan Basri Çantay'ı tanıtan en güzel sözlerden biridir. Çünkü Hasan Basri Çantay, İstiklâl Marşı'mızın şairi Mehmet Akif Ersoy'un en yakın dostlarından biridir. Millî Mücadele'nin bu iki isminin dostlukları öylesine güçlüdür ki bu dönemde özellikle Ankara'da Mehmet Akif'siz Hasan Basri, Hasan Basri'siz Mehmet Akif düşünülemez hâle gelmişti. TBMM'de yan yana oturdular ve Ankara'da bir süre aynı evde kaldılar. Taceddin Dergâhı'nda ilmî ve edebî sohbetler yaptılar.

Mehmet Akif, "Bülbul" adlı şiirini "Basri Bey Oğlumuz" diyerek Hasan Basri Çantay'a ithaf ederken Hasan Basri Çantay da yazdığı "Akifnâme" adlı kitabıyla otuz yıllık dostu Mehmet Akif'i genç nesillere tanıtmıştır.

Hasan Basri Çantay, Kurtuluş Savaşı'nın başladığı günlerde yakın dostu Mehmet Akif'i Millî Mücadele'nin başladığı şehirlerden biri olan Balıkesir'e davet eder. Akif burada 23 Ocak 1920 Cuma günü Zağnos Paşa Camii'nde vaaz verir ve halkı Millî Mücadele'ye destek olmaya çağırır. İki dost Anadolu halkının Millî Mücadele'ye katılması için geziler yapar, yazılar yazar ve konuşmalar yaparlar.

İstiklâl Marşı'nın yazılmasında emeği geçenlerden biri de Hasan Basri Çantay'dır. O, Mehmet Akif'i Millî Marş'ı yazmaya teşvik etmiş, adeta onu marş'ı yazmaya zorlamıştır. Bu nedenle ona vefa borcumuz vardır.

Kurtuluş Savaşı günlerinde Ankara'da Maarif Vekaleti (Eğitim Bakanlığı) millî marş yazılması için bir yarışma açar. Bu yarışmaya katılanlar arasından seçilecek olan eserin millî marş olacağı, eserin yazarına 500, bestesi için de 1000 lira nakdi ödül verileceği duyurulur. Millî Marş yarışmasına birçok şiir katılır ancak bunların hiçbiri millî marş olmaya layık görülmez. Maarif Vekili olan Hamdullah Suphi Bey de dâhil olmak üzere herkes, Mehmet Akif Bey'in neden bu yarışmaya katılmadığını merak ederler. Onun yakın dostu olan Hasan Basri Çantay'ı devreye sokarlar. Bu konuyu Hasan Basri Çantay şöyle anlatır:

"Meclis salonlarında Vekil Hamdullah Suphi ile karşılaştım. Yanıma gelerek beni bir tarafa çekti. Ve, 'Biliyorsunuz bir İstiklâl Marşı yazılabilmesi için açtığımız müsabakaya yedi yüz kadar şiir geldi. Fakat bunların içinde marş olabilecek kudrette bir şiir bulamadık. Böyle bir şiiri ancak Akif Bey yazabilir. Sizin de yakın arkadaşınız olması hasebiyle kendisine rica ederseniz müsbet bir tesir husule gelir zannedirim.' dedi.

Cevap verdim:

- Akif Bey müsabaka şeklini ve ikramiyeyi kabul etmiyor. Eğer bir çare ve bir şekil bulursanız yazdırmaya çalışırım.

Düşündü, 'dur' dedi.

- Ben kendisine bir tezkire yazayım. Arzusuna tâbi olacağımızı bildireyim. Fakat tezkireyi kendisine siz veriniz...

Ben de muvafık gördüm. Yarım saat sonra şu tezkireyi getirip bana verdi."

Hamdullah Beyin Mehmet Akif'e yazdığı mektup şöyledir:

"Pek Aziz ve Muhterem Efendim,

İstiklâl Marşı için açılan müsabakaya iştirak buyurmamalarındaki sebebin izalesi için pek çok tedbirler vardır. Zât-ı üstâdânelerinin matlup şiiri vücuda getirmeleri maksadın husûlü için son çare olarak kalmıştır. Asîl endişenizin icap ettiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu müessir telkin ve tehyic vâsıtasından mahrûm bırakmamanızı reca ve bu vesile ile en derin hürmet ve muhabbetimi arz ve tekrar eylerim efendim.

Umur-ı Maârif Vekili, Hamdullah Suphi" [3]

Mektubu Akif'e iletme üzere alan Hasan Basri Çantay, millî marş'ı yazması için onu ikna etmenin yollarını arar. Onu ikna etmek için nasıl bir yol takip ettiğini ise şöyle anlatır:

"Meclis'te Âkif ile yan yana oturuyoruz. Çantamdan bir kâğıt parçası çıkardım. Ciddî ve düşünceli bir tavır ile sıranın üstüne kapandım, güya bir şey yazmaya hazırlanmıştım. Üstâd ile konuşuyoruz:

-Neyi düşünüyorsun Basri?

-Mâni olma işim var!

-Peki. Bir şey mi yazacaksın?

-Evet.

-Ben mâni olacaksam kalkayım.

-Hayır, hiç olmazsa ilhamından ruhuma bir şey sızar.

-Anlamadım.

-Şiir yazacağım da...

-Ne şiiri?

-Ne şiiri olacak. İstiklâl şiiri! Artık onu yazmak bize düştü.

-Gelen şiirler ne olmuş?

-Beğenilmemiş.

-(Üzüntüyle:) Yâ!

-Üstâd, bu marş'ı biz yazacağız.

-Yazalım, amma şartları berbat!

-Hayır şart filân yok. Siz yazarsanız müsabaka şekli kalkacak.

-Olmaz, kaldırılamaz, ilân edildi.

-Canım, Bakanlık buna bir şekil bulacak. Sizin marşınız yine resmen Meclis'te kabul edilecek, güneş varken yıldızı kim arar?

-Peki, bir de ikramiye vardı?

-Tabi ki alacaksınız!

-Vallahi almam.

-Yahu, lâtime ediyorum, onu da bir hayır müessesesine veririz. Siz bunları düşünmeyin!

-Bakanlık kabul edecek mi ya?

-Ben Hamdullah Suphi Beyle görüştüm. Mutabık kaldık. Hatta sizin adınıza söz bile verdim!

-Söz mü verdiniz, söz mü verdiniz?

-Evet!

-Peki ne yapacağız?

-Yazacağız!

Tekrar tekrar, 'Söz verdin mi?' diye sorduktan sonra ve benden aynı cevabı aldıktan sonra, elimdeki kâğıda sarıldı, kalemimi eline aldı." [4]

Akif, İstiklâl Marş'ını 5 Şubat-17 Şubat 1921 tarihleri arasında yazar. Marş'ı bu kadar kısa sürede yazmasında onu "48 saatimiz kaldı" diyerek yazmaya teşvik eden Hasan Basri Çantay'ın büyük rolü vardır. Marş, 12 Mart

1921 tarihinde Hasan Basri Çantay ve Maârif Vekili Hamdullah Suphi Bey' in yazılı teklifi ile gündeme alınır ve alkışlar arasında kabul edilir. Akif ise ödül olarak verilen parayı almaz. Bu parayı fakir çocuk ve kadınlara meslek öğretmek üzere açılan Dâru'l-Mesai'ye bağışlar. [5]

İstiklâl Marşı'mızın yazılması ve TBMM tarafından kabul edilmesinde ortaya koyduğu üstün gayretler Hasan Basri Çantay'ın büyüklüğünü göstermektedir. Bugün dinî ve millî kimliğimizi ifade eden muhteşem bir dil ve muhtevaya sahip bir İstiklâl Marş'ına sahipsek bunda Mehmet Akif kadar Hasan Basri Çantay ve diğer kahramanların rolü büyüktür. Bu yönüyle Çantay, tarihimizin gizli kahramanlarındanır.

Bir Âlim Olarak Hasan Basri ÇANTAY:

Hasan Basri Çantay, çok yönlü bir İslam âlimidir. Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmesinin yanı sıra edebiyat, felsefe, hukuk, tefsir, hadis, maliye ve iktisat gibi alanlarda eser yazacak nitelikte ilmî birikimi olan bir şahsiyettir. İslami ilimler üzerine geniş vukuf sahibi bir âlim, şair, gazeteci ve musikiye aşına bir şahsiyet olan Hasan Basri Çantay, çocukluğundan itibaren kitaba ve okumaya ilgi göstermiş çalışma azmiyle dönemin en önemli ilim adamlarından biri olmuştur.

Hasan Basri Çantay için söylenebilecek en güzel ifade "inandığı gibi yaşayan adam"dır. O, 1940'lı yıllarda gündeme getirilen ve uygulanmak istenen Türkçe Kur'an ve ibadet konusunda net bir duruş sergilemiştir. Sebülürreşad dergisinde yazdığı yazılarında Türkçe Kur'an ve Türkçe ibadetin olamayacağını ilmî makaleleriyle izah etmiştir. Dönemin siyasi baskılarına rağmen bu görüşünde ısrar etmiş ve bu hususta fikirleriyle Müslümanlara yol göstermiştir. [6]

Hasan Basri Çantay'ın Yazdığı Bazı Eserleri şunlardır:

Kur'an-ı Hakîm ve Meal-i Kerim
Hadisler (On Kere Kırk Hadis)
Akifnâme
Fıkıh-ı Ekber Tercümesi
Müslümanlıkta Himaye-i Etfal
Kara Günler ve İbret Levhaları
Zekâ Demetleri
Basılmamış Eserleri:
Divan-ı Lügati't-Türk Tercümesi
Şifayı Şerif Tercümesi
Huccetullahi'l-Baliğa Tercümesi ve Şerhi
İslam'da Cihad ve İdman
Dokuz Derste Arapça ve Farsça
Ticari İkrar
İstimlak

Hasan Basri Çantay ve Kur'an:

Hasan Basri Çantay, bir Kur'an âlimidir. Kur'an-ı Hakîm ve Meal-i Kerim adını verdiği Kur'an tercümesi onun en önemli eseridir. "Çantay Meali" olarak da bilinen bu eser Cumhuriyet Döneminde yazılan ilk Kur'an tercümelerindedir.

1953'te yayımlanan bu eser Cumhuriyet tarihi boyunca yapılan Kur'an tercümelerine kaynaklık etmiştir. Çantay meali, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili adlı eseriyle birlikte Cumhuriyet tarihinde Kur'an üzerinde yapılan en ciddi çalışmalardan biridir. Bu meal, özellikle 1950'li yıllarda yaşanan dinî neşriyat fakirliği içinde önemli bir boşluğu doldurmuştur. Üç ciltten oluşan Çantay meali, çeşitli zamanlarda tekrar tekrar basılmış ve Müslümanların hizmetine sunulmuştur.

Çantay, Kur'an'ı o günün şartlarında herkesin rahatlıkla anlayabileceği bir dille Türkçeye tercüme etmeye çalışmıştır. Ayetlerin meallerini verirken gerekli yerlerde tefsir kitaplarından süzdüğü özlü bilgilere dayanarak açıklamalarda bulunmuştur. Bu ise kitabın hacmini çoğaltmış ve üç ciltlik bir eser ortaya çıkmıştır. Çantay meali günümüzde en çok okunan ve başvurulan kaynak mealler arasında yer almaktadır.

Hasan Basri Çantay Meali'nin bazı özellikleri şunlardır:

- Harfi bir tercümedir.
- Mealin dili, o günün yaşayan Türkçesidir. Dili son derece akıcı ve sadedir.
- Mealde kelimelerin tercih edilen anlamı verilmiş, diğer anlamlar ise dipnotta verilmiştir.
- Mealde, hurafe ve uydurma rivayetlerden sakınılmıştır.
- Hadise dayanmayan tefsir kıymet taşımaz diyerek ayetlerin açıklamalarında sağlam hadislere yer verilmiştir.
- Kur'an-ı Kerim'in mucizevî üslubu meale yansıtılmaya çalışılmıştır.
- Mealde rahmet ayetlerinin tercümesinde yumuşak; azap ayetlerinin tercümesinde ise sert bir üslup tercih edilmiştir.
- Sağlam kaynaklara dayanan kısa bir tefsir niteliğindedir.[7]

Ahlakı ve Kişiliği:

Hasan Basri Çantay, çok yönlü bir âlim, vatanını ve milletini seven bir devlet adamı, gözü pek bir mücahit, milleti için çalışan bir gazeteci ve eğitimcidir. Kısaca

o, devlet adamı olmasının yanı sıra bir halk adamıdır. Tasavvufi bir terbiye almıştır. Yetim, öksüz ve zayıflara karşı son derece şefkat ve merhametlidir. Zalimlere karşı mazlumların yanında yer alan ve sözünü sakınmayan bir kişiliğe sahiptir. Az ve öz konuşur, yalanı asla sevmeyen ve dürüstlüğü ilke edinirdi. Cömert ve çalışkan bir kişiliğe sahip olup israfı sevmeydi.

Yetimlerin iâşesi ve eğitimi için çalışan Çantay aynı zamanda Yeşilay Cemiyeti, Verem Savaş Derneği, Çocuk Esirgeme Kurumu gibi kuruluşların kurulmasında ve çalışmalarında etkin rol almıştır.

Hatıralar:

Hasan Basri Çantay'ın talebelerinden Prof. Dr. Cevat Akşit Hoca Efendi şöyle anlatıyor:

"Vefa'da, Vefa Bozacısının yanında bir bina vardı. Eskiden İmam Hatip Lisesi orasıydı. Orada Hasan Basri Çantay dersimize girdi. Yine aynı binada Bekir Hâki Efendi ve Ömer Nasuhi Bilmen'den de ders aldık. İslam enstitüsünde de onlardan ders okuduk.

Hasan Basri Çantay biliyorsunuz ilk meclis üyelerinden, Balıkesir mebusu...

Hocam Mehmed Zahid Kotku, bir gün beni Hasan Basri Hoca'ya gönderdi. "Git, elini öp gel" dedi. Çantay Hoca, o zaman Beyazıt'ta bir apartmanda oturuyordu. Nur gibi bir adam, öyle güzel bir adamdı ki yani... Yatağında oturuyordu. Elini öptüm.

- Nereden geliyon evlat? dedi.
- Efendim, Zeyrek'ten, Ümm-ü Gülsüm Camii'nden...
- Mehmed Efendi'nin yanından mı?
- Evet dedim.

"Oğlum, oradan çay içen adam olur. Allah seni seviyormuş, iyi yere düşürmüş. Kadrini bil oğlum," dedi.

Sonra, "otur bakalım" dedi, oturdum. "Sende kabiliyet görüyorum. İnşallah büyük hoca olursun. Sana bazı tavsiyelerde bulunacağım. Darılma emil" dedi.

"Estağfurullah efendim" dedim.

"Bak, ben bir yerleri bitirdim. Ama bir yerden diploma almakla hoca olunmaz. Yani, okuduğun yerler sana anahtar verir. Hocalık ondan sonra başlar. Ben okulumu bitirdikten sonra, kitabı elimden hiç düşürmedim. Devamlı çalıştım, kitap okudum. Elhamdülillah, bugün bak, Kur'an-ı Kerim'in mealini yazabildim, nasip oldu. Sen de kitabı hiç elinden düşürme oğlum" dedi. Çok mübarek bir adamdı o. Onlardan çok istifade ettik." [9]

İstanbullu gönül dostlarından biri hacca gitmişti. Medine'de abdest alırken yanına tanımadığı biri yaklaşır. Ona nereden geldiğini sorar. O da İstanbul'dan geldiğini söyleyince adam:

- Hasan Basri Hoca'yı tanıır mısınız? diye sorar.

"Evet" cevabını alınca da şöyle der:

- Döndüğün zaman ona selam söyle ve benim için ona sarıl ve öp.

Adam başka bir şey sormaya fırsat vermeden kaybolur, gider. İstanbullu zat bir müddet sonra döner. Döndükten sonra Fatih Camii'nin avlusunda abdest alırken kapıda Hasan Basri Hoca'yı görür. Kolları sıvalı vaziyette Hoca'ya doğru yönelir. Hocaya yaklaşıncaya bir müddet duraklar. Çünkü selam gönderen zat hocaya sarılıp onu öpmesini de istemiştir. Bunu düşünürken Hasan Basri Çantay eliyle mütebessim bir eda ile 'gel' işareti yapar. Ardından da:

- Hadi bakalım, ne duruyorsun, sarıl da öp, der.

Adamcağız şaşkın vaziyette emre uyar ve hocaya sarılarak onu öper.[10]

SONSÖZ

Kurtuluş Savaşı yıllarında, bir yandan vatani düşman işgalinden korumak ve diğer yandan da İslamî ve millî kimliği ayakta tutmaya çalışmak Müslüman ilim adamlarının en önemli önceliği olmuştur. Muhammed Hamdi Yazır, Ahmet Naim Babanzâde, Mehmet Akif Ersoy, Eşref Edip ve Hasan Basri Çantay gibi pek çok âlim ve rehber şahsiyet buldukları her konumda bu mücadeleyi vermişlerdir. Bu âlimlerin, Müslüman Anadolu halkının İslam'ı, Kur'an'ı ve Hz. Peygamberi öğrenmesinde büyük emeği vardır. Bu nedenle onlara vefa ve şükran borçluyuz. Hepsini rahmet ve şükranla anıyoruz.

Peygamberimizin "Âlimler peygamberlerin varisleridir." [11] hadisi bizlere âlim insanları örnek almamızı, onların izini takip etmemizi ve onlara değer vermemizi salık verir. Bu nedenle bizler:

- Hasan Basri Çantay gibi arkalarında büyük eserler bırakmış âlimlerimizi tanımalı ve onları genç neslimize tanıtmalıyız.

- Âlimlerin zorluklara göğüs gererek ve büyük emekler harcayarak yazmış oldukları eserler onların bize bıraktıkları miraslardır. Âlimlerin mirasına sahip çıkmak, onları öğrenmek ve öğretmek âlimlerimizin bizim üzerimizdeki haklarıdır. Bu nedenle onların

yazdıkları eserleri okumaya ve okutmaya gayret göstermeliyiz.

- Âlimler, eserleri, fikirleri ve hayatlarıyla topluma yön veren kandillerdir. İlmî yönden zayıf olan ve âlimlerini kaybeden bir toplum sorunlarını çözemez ve huzur bulamaz. Bu nedenle bugünün Hamdi Yazır'larını, Hasan Basri'lerini ve Ahmet Naim'lerini yetiştirmek bizim görevimizdir.

- Âlim ve örnek şahsiyetler yetiştirmek genç nesillere doğru ve yeterli dinî eğitim ve öğretim vermekle olur. Bu nedenle ülkemizde verilen din eğitimi ve öğretiminin yetersiz olduğu dikkate alınmalıdır.

- Müslümanlar; ilme, âlimlere, kitaba ve eğitim faaliyetlerine önem vermelidir. Bu amaçla kitap okumak ve okutmak yaygınlaştırılmalıdır. Çocuklara küçük yaştan itibaren kitap okuma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Anne-babalar, bu konuda çocuklarına örnek olmalı, onlarla birlikte kitap okuma faaliyetleri gerçekleştirmelidir.

Bu vesileyle İslam'ı gelecek nesillere taşıyan, eserleriyle üzerimizde büyük hakları bulunan tüm âlimlerimizi rahmet ve şükranla anıyoruz.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Ertuğrul Düzdağ, Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar, İFAV Yayınları, İstanbul, 2000.
- Hasan Basri Çantay, Âkifnâme, Mehmet Akif, Erguvan Yayınları, İstanbul, 1966.
- Hasan Basri Çantay, Kur'an-ı Hakîm ve Meal-i Kerim, Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1957.
- Mahir İz, Yılların İzi, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1990.
- Mehmed Emre, Hatıralarım, Erhan Yayınları, İstanbul, 2000.
- Mücteba Uğur, Hasan Basri Çantay, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.
- TDV İslam Ansiklopedisi, C 8, s. 218. İstanbul, 1993.

WEB SAYFALARI

- http://www.cevaplari.org/index.php?content_view=4744&ctgr_id=98 (Erişim tarihi: 22.11.2011)
- http://www.somuncubaba.net/detay.asp?HID=1793&k=54 (Erişim Tarihi: 22.11.2011)
- [1] Mücteba Uğur, Hasan Basri Çantay, s. 28.
- [2] Uğur, s. 41-42.
- [3] Hasan Basri Çantay, Âkifnâme, Mehmet Akif, s. 81-95.; Ertuğrul Düzdağ, Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar, s. 116; Uğur, s. 30.
- [4] Çantay, s. 81-95.
- [5] Düzdağ, s. 118.
- [6] Uğur, s. 136.
- [7] Uğur, 69-90.
- [8] Mehmed Emre, Hatıralarım, s.64-66, Uğur, s. 121-123; http://www.somuncubaba.net/detay.asp?HID=1793&k=54 (Erişim Tarihi: 22.11.2011)
- [9] http://www.cevaplari.org/index.php?content_view=4744&ctgr_id=98 (Erişim tarihi: 22.11.2011)
- [10] Uğur, s. 125.
- [11] Ebu Davud, İlim, 1.

BİR MECNUN DAHA ÖLDÜ

▲ NEBİ SAĞMAN

Mersedes Kadir (Fatih Kaydı) bir tekkenin kapısında, bir söğüdü altında, ölmedi belki, olsa duyardık. Bir hastanenin yoğun bakımında olan oldu. Önce en samimi dostlarından muhalle muhtarına söylediler, inanmadı ilkin Muhtar Ali ama o da teslim oldu hükmü İlahiye. Ondan duydu herkes. Haber dalga dalga yayıldı. Daha büyük sokaklarda daha büyük sesler yükseldi. Kadir öldü dediler.

Büyük büyük mesajlar çekildi. Büyük büyük yazılar-söylevler sıralandı. Ünü Malatya şehrinin sınırlarını aşti. İtibarlı ajanslar son dakika haberi olarak geçti.

Kadir öldü. Kadirle birlikte bir şehri sopasında gezdiren güleç yüzümüz de öldü. Annesi Sıddı Zeynep'e söyleyemediler ilkin. Sıddı Zeynep; fakirliğin ve yalnızlığın sabrını yıkamadığı ana. Tevekkülü ve "Allah'tan gelene hamd olsun," düsturunu iliklerine kadar yaşayan bir ana. Ümmiydi, ama bildiğinin sonuna kadar müminiydi.

45 yaşında vefat eden kocasından sonra iki odalı evinde 6'sı engelli 8 çocuğu büyütmişti. Önce Ziya'nın acısını yaşadı Sıddı Zeynep. 25 sene önceydi. Boynunda asılı tenekesi, ağzında düdüğüyle sokak sokak gezerdi Ziya. Tenekesini çaldıkça ona yarenlik eden çocuklar başına üşüşürdü. Mahallenin neşesiydi.

Mahallenin çocukları ilk konserlerini ondan dinler, sokağa çıkınca konser başlar boş bir yağ tenekesi bin bir namenin ahengiyle inlerdi. Bazen harçlık bazen kıyafet verirdi mahallenin anneleri. Aileden çarşıya ilk inen Ziya oldu. Ağzındaki düdüğü, başındaki beyaz şapkayla trafik polisi oldu Ziya. Malatya'nın caddelerinde "geç dur" yapa yapa genç ömrünü tamamladı.

Ziya'nın küçüğü Neco'yu (Necmettin) 2017'de toprağa verdi Sıddı Zeynep. Neco, Namı diğer Tek pedal. Tek pedal bir bisikletle uzun mesafeleri gitmesiyle meşhur Tek pedal Ziya. Abisinin görevini o devraldı. Şehrin sokaklarında el arabasıyla gezer, üzerine monte teybiyle müziği eksik olmaz, bazen yük taşır, çoğunlukla boş gezdirirdi. İllaki ekmek parası kazanırdı. Kazanamasa da arabasının üstü hiç boş olmazdı. Şehir esnafı kendini sever, akşam eve giderken gönlünden kopanları bırakırdı arabaya. Ağzında, kulak arkalarında sigarası hiç eksik olmazdı. Tüm şehir severdi Neco'yu. Çalışırdı Neco üç tekeriyle. Ne kışın ayazı ne yazın sıcaklığı onu şehre inmekten alıkoymazdı. Kısa tıknaz boyu, hızlı hızlı yürüyüşüyle ve neşesiyle çok sevilirdi. Şehrin muzipleri broşür bastırıp muhtar adayı bile yapmıştı. Neco hastalıktan yitti. Sigara, soğuk tüketti...

Kadir Neco'nun küçüğü. 10 yaşından itibaren ehliyetini aldı o. Üç metrelik uzun bir kavak sırıkla yolculuğu on yaşında başladı. Sabahları büyük bir ciddiyetle arabayı kontrol edip şehir merkezine doğru yola çıkardı. Şehre yaklaşık 5-6 km'lik yol vardır ama her gün bir görev gibi gidilecekti o yol. Sokak sokak gezer, berbere lokantaya uğrar, esnafla muhabbet ederdi Kadir. Çocuğundan yaşlısına 7'den 70'e tanımayan yoktu.

Evden çıkıp yola çıktığında, gideceği şeridi bilir, trafik ışıklarında durur kendisine yoldaşlık edenlerle bir müddet yürür, yol üzerinde çay molası verirdi. Yoldan geçen araçlar onu kornayla selamlar o da selama icabet ederdi. Akıp giden trafiği aksatmaz, şehrin ahengine uyup akar giderdi sokaklarda...

Ekseri takım elbise giyer, şen ve güleç yüzüyle rengarenk hayaller dağıtırdı.

Bir şehir Kadir'in hayaline ayak uydururdu. Kadir'le beraber yaşadılar çocukluk hayallerini. Kadir'le çocuk oldular, Kadir'le büyüdüler.

Delilik vehminden öte şehrin neşesiydi onlar. Adları Şorikli Yaşar'dı, İzzo'ydu, Haceli'ydi. Gıyablarında deliydiler belki ama yüz yüze hep arkadaşlıklar. Onlar mahallenin çocuğu, semtin abisiydi. Kimi bir sevdanın mecnunu kimi bir kazanın kurbanı kimi de anasının acısıydı. **Ama hepsi cennet kapısıydı.** Onlarla Allah arasında perde olmadığına inanırdı çoğumuz. Biz öyle görürdük, bugüne kadar öyle görmüştük. Toplumun arızaları, yükü değil rahmet kapısıydı bizim delilerimiz. Berber Recep özenle tıraşını yapar, Selahattin amca akşam eve giderken yanında götürüp yemek ikram eder, cebine harçlık koyardı. Yedirmek, içirmek, giydirmek herkesin sorumluluğundaydı. Ortalıktan kaybolduğu zamanlar şehirde neredeyse infial olur, kaçınıldı şayiaları yayılırdı. Sonra tanıyıp bilenlerin getirdiği "evinde, hasta bu ara, çıkamıyor" haberi ile nefes alır, sokaklara çıkışıyla onu görüp boynuna sarılanlar çok olurdu. Vekili, bakanı evine ziyarete gider boynuna sarılır hasret giderir.

Muhtar Ali evlerine gider ihtiyaçlarını tespit ederdi. Yazıhanesine gelen Kadir'le sohbet eder birlikte yemek yer ve çay muhabbeti yapardı. Kadir en fazla onunla arkadaşlık ederdi. Bazen her gün bazen gün aşırı uğrardı yanına. Görmese muhtar arar sorardı. Muhtar Ali emanet bilmişti Sıddı Zeynep'i ve çocuklarını. Kadir hastanede yatarken düzenli ziyarete gider, merak edenlere bilgi verirdi. Kadir'in hastalığı en çok onu düşündürüyordu. KOAH olmuştu ve bir körük gibi zor nefes alıyordu. Şehrin tüm iyi niyetine rağmen bu toprakların mayasından

nasiplenmemiş muzır tabiatlar sigaraya alıştırmıştı Kadir'i. Hatta eline bira şişesi verirlerdi bazen. Kadir ne bilsin insan görünümü bu berduşları. Garibe gurabaya elleri değmeyen bu sefih karakterler en büyük zararı verdiler ona.

Biz deliyi veli görürüz. Onların veliliğiyle ilgili birçok menkıbe anlatır, konuşmalarında hikmetler ararız. Kimi hacda gördüğünü kimi meleklerle beraber olduğunu anlatır. Rahmet kaynağı görürüz biz. Şehrin valisi "onların yüzü suyu hürmetine" diye başlayan cümleler kurar. İşin bu kısmını şüphesiz Allah bilir. Bizim için delilik hep tedavi edilebilen bir şeydir. Şifahanelerde su sesidir onların ilacı, belki bir teneke, belki bir Mercedes sopa.

Tımarhane yansıtmaz bu toprakları. Batı gibi değiliz biz. Batının deli-psikiyatri bağlamı bizde görülmez. En azından modern dönemlere kadar öyleydi. Delilikle ilgili bir filmde, bir belgeselde psikiyatrlar olmazsa olmazdır. Delilik toplumun yüküdür modern toplumlarda. Deli yaftası topluma katılmanın, onun bir parçası olmanın engelidir. Sağlıklı bir etkileşim için mutlaka kurtulunması gereken bir hastalıktır. Onlar kliniklerin müdavimi, bilimsel deneylerin kobaydır.

Modernizmin ve tüm görünümünün yalnızlaştırdığı ve adım adım bunalıma sürüklediği insanın açmazıdır modern delilikler. Yalnız insan huzursuzdur. **Bireysel benlikler kolektif biz olmayı, birbirini sevmeyi, birbirine güvenmeyi tehlikeli görür.** Fanusta yaşamaya mahkûm edilen hayatlar insan olmanın erdemlerini yitirmeye başlar. İyilik bireylerin değil devletin ödevidir. Vicdan devletin kurallarına sıkışmıştır. Gün olur çöp evler çoğalır, gün olur huzur evlerinde yaşlılar ölüme terk edilir. 18 yaşını doldurunca sokaklar bireysel özgürlüğün kalelerine dönüşür. İnsan hayatı istatistiksel bir veridir artık. Ben'in dairesi dışındaki herkes ötekidir. İşgal edilen ülkeler özgürlüğe muhtaç köle zihinlerin yardım çığlıklarıdır. Ötekiler, modern köleler ya ölmeye ya hizmete koşulmalıdır. İnsanlığın onuru ve erdemi zihinsel bir kopuşla filozofların kitaplarında birer maddedir.

Doğu henüz o kadar modern olamadı. Belki de sorunu burada yaşamakta. Hâlâ vicdana ve merhamete inanmakta, hâlâ adaleti ve erdemi savunmakta. **Mersedes Kadir** vicdanımızın deli görünümüdür bizim. Trafik ışığında yeşil yanınca birkaç saniye beklemeye tahammülü olmayanlarımızın hürmetle beklediği, kornaya basıp rahatsız etmek istemediğimizdir. Nişanlısının yanında kendisine otostop çeken

delikanlının gönlü hoş olsun diye mercedesin terkesine atmasıdır. Birkaç lira fazla kazanacağım diye zaman zaman birbiriyle cedelleşen esnafın Kadir'in bir selamıyla bir an nefes alması, bir an dünyalık endişelerden kopmasıdır. Dünyanın değersizleştiği, huzur ve mutluluk için sırtımızdaki kalın hesapların boşa çıktığı sıradan görünümünün adıdır.

Kadir bir şehrin vicdanını muhabbetini sopasında taşır. Trafik polisinin bir delinin dünyasına girmesi, onun hayaline ortak olmasıdır. Trafikte durdurulur, ehliyeti, ruhsatı, muayenesi kontrol edilir. Eksik varsa tüm ciddiyetle araba kısa bir süre bağlanır, küçük bir not kağıdına ceza yazılır. Sanayiye muayeneye gönderilir.

Sanayi de bu güzelliğe katılır. Araba baştan aşağı muayene edilir. Kadir'e bugün git iki gün sonra gel denilir. Böyle iki hafta gidip gelen Kadir en sonunda isyan eder: "Şu arabayı yapıysan yap, her gün eve yayan gidiyim." der. Araba temizlenir, eskimişse yenilenir, dikiz aynası, teybi ve en önemlisi Mercedes arması takılır ve Kadir yürümekten kurtulur.

Komşuya hürmetin bir parçası Mercedesle mücessem bulur. Gecenin ikisinde kapısı çalınır komşunun, uykulu gözler gelenin Kadir olduğunu seyrederek.

-Hayırdır!

-Arabayı biraz çek yanaşamıyım.

-Sabah hallederiz.

-Olmyki!

Yolun ortasına bırakılmaz araç. Araba gel gel, hooplarla yanaştırılır.

Doğunun deliliğinin ilacı bu saygı, merhamet ve muhabbetir. Delilerimiz bizim asıl terapistlerimizdir. Malın, paranın ruhu zenginleştirmedini onların sopasında görürüz. Asıl zenginliğin sırrına vakıf oluruz.

Kadir 2018 ve 2019'da bir müddet hastanede kaldı. Abisi Neco gibi o da KOAH hastasıydı. Bir süre yattıktan sonra taburcu oldu. Onu tekrar arabasıyla görmek herkesi

mutlu etmişti. Nisan 2020'de bir akşam vakti vefat etti. Muhtar Ali duyurdu, kardeşini kaybetmiş bir acıyla. Tüm şehir hüzne kesti. Şehrin sınırlarını aşmış tüm ülkede dalga dalga yayıldı. Belediye başkanı, vali, milletvekili acı haberi doğruladı. Sıddı Zeynep sonradan duydu. Evlat acısı üçüncü kez yüreğini burktu. "Yavrumu Neco abisinin yanına defnettik, bu acı başka yaktı beni" dedi. Ağarmış saçı bükülmüş beliyle mezarının başında mütevekkil bir anaydı.

Salgın gelenleri eksiltmedi. Taziye vermeye geldiler. Acı paylaşıldı birkaç gün. Sonra herkes çekildi. Sıddı Zeynep acısıyla ve kederiyle baş başa, diğer evlatlarının yanında, kerpiç bir damın boyası dökülmüş duvarları arasında aynı yemeğe kaşık sallamakta. Yeni hikâyelerin gölgesini beklemekte.

